CAHİT KAYRA

Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü
III. CİLT

1980-2013
TÜKETİM EKONOMİSİ
KÜRESELLEŞME

2. Baskı

Tarihçi Kitabevi

CAHİT KAYRA
Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü III. CİLT
1980-2013 TÜKETİM EKONOMİSİ KÜRESELLEŞME

CAHİT KAYRA

Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü
III. CİLT

1980-2013
TÜKETİM EKONOMİSİ
KÜRESELLEŞME

Cumhuriyet ekonomisinin öyküsü üç cilt içinde anlatıldı:
Devletçilik
Karma Ekonomi
Tüketim Ekonomisi

Cumhuriyet ekonomisinin 1923-1950 yıllarını kapsayan dönemini ALTIN YILLAR olarak nitelendirdik.
Bu dönemde, sıfırdan başlayarak ciddi ve güçlü bir EKONOMİ ve SANAYİ kurulduğunu biliyoruz.

1950-1980 dönemi ekonomisi devletçiliğin ve özel teşebbüsün birlikte uygulandığı başarılı bir dönemdir ve özelliği, daha önce başlatılan SANAYİLEŞME HAREKETİNİN başarıyla devamı olmasıdır.

1980 yılından günümüze kadar uzanan dönemin karakteri KAYNAKLARIN TÜKETİLMESİ, TÜRKİYE'NİN SANAYİLEŞMESİNİN DURMASI ve GERİLEMESİDİR.

Bu ciltte bu son gelişmeyi anlatacak olan öyküyü okuyacaksınız.

ISBN 978-605-4534-54-8

Tarihçi Kitabevi

Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü
1923-2013

Üçüncü Cilt: 1980-2013

♦♦♦

CAHİT KAYRA

♦♦♦

TÜKETİM EKONOMİSİ

Tarihçi Kitabevi

Tarihçi Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 61

Tarihçi Kitabevi Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Editör: Emre Tomruk
Kapak Tasarım: Çağlar Yalçın
Sayfa Tasarım: Güler Kızılelma

Birinci Baskı: Temmuz 2014, İstanbul
İkinci Baskı: Eylül 2015, İstanbul
Boyut: 16.5 x 23
Sayfa sayısı: 400

ISBN: 978-605-4534-54-8

Baskı ve Cilt: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
Tel: +90 (212) 496 11 11 Sertifika no: 10614

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitabevi.com

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İstanbul
Tel: 0216 418 68 86
GSM: 0530 370 74 11
E-posta: info@tarihcikitabevi.com

Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü
1923-2013

Üçüncü Cilt: 1980-2013

♦♦♦

CAHİT KAYRA

♦♦♦

TÜKETİM EKONOMİSİ

Tarihçi
Kitabevi

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMA / 15
YILLAR VE EVRELER / 19
YENİ KUŞAKLAR / 21

I. BÖLÜM
KÜRESELLEŞME VE AÇILIM

1980
BÜYÜK OLAYLAR / 25
Handan Hanım / 25
Politik ve Sosyal Olaylar / 25
Ekonomi / 28
Temel Göstergeler / 30
Washington Consensus ve Küreselleştirme Rüzgârları / 32
24 Ocak İstikrar Programı / 33
24 Ocak Kararları Sonrası Olaylar / 35
Üsküdarlı ve Taciroğlu Aileleri / 35

1981
DARBE SONRASI ORTAM / 37
Yeni Kuşaklar: Torunlar / 37
Aslı Sorunu / 37
Politik ve Sosyal Olaylar / 38
Ekonomi / 39
Bankerler Skandalı / 39
İzmir 2. İktisat Kongresi / 41
Temel Göstergeler / 42
1981 Dünya / 43

1982
VAHŞET YILI / 45
Ortak Sorunlar / 45
Politik ve Sosyal Olaylar / 46
Ekonomi / 47
Temel Göstergeler / 49
1982 Dünya / 50

1983
YENİ DÖNEM / 51
1983 Kayıp Yıl mı? / 51
Politik ve Sosyal Olaylar / 52
Ekonomi / 53
Fonlar Konusu / 56
Dövize Çevrilebilir Mevduat / 57
Temel Göstergeler / 58
1983 Dünya / 59

1984
BÜYÜME / 61
Eski Kuşak Out - Yeni Kuşak In / 61
Politik ve Sosyal Olaylar / 62
Ekonomi / 64
Temel Göstergeler / 67
1984 Dünya / 68

1985
DURAKLAMA VE GERİCİLİK GİRİŞİMLERİ / 69
Politik ve Sosyal Olaylar / 70
Ekonomi / 72
Temel Göstergeler / 75

1986
EKONOMİNİN FİNANSALLAŞMASI / 79
Türkiye'nin Koşulları / 79
Politik ve Sosyal Olaylar / 80
Ekonomi / 81
Temel Göstergeler / 84
1986 Dünya / 85

1987
YÖNETİMDE SERBESTLİK
EKONOMİDE SERBESTLİK / 87
Ekonomiye Bakış Açıları / 87
Politik ve Sosyal Olaylar / 88
Ekonomi / 91
Özelleştirme / 93
Temel Göstergeler / 94
1987 Dünya / 95

1988
PLAN VE POLİTİKA / 97
Politik ve Sosyal Olaylar / 98
Ekonomi / 103
Temel Göstergeler / 105
1988 Dünya / 106

1989
YENİ CUMHURBAŞKANI / 107
Rejimin Eleştirisi / 107
Politik ve Sosyal Olaylar / 108
Ekonomi / 109

Temel Göstergeler / 111
1989 Dünya / 112
Soğuk Savaş Bitecekti! / 112

BİR KARŞILAŞTIRMA 1980-1989 / 115
Temel Göstergeler / 115

1990
REKOR BÜYÜME / 119
Aslı'nın Doçentlik Tezi / 119
Politik ve Sosyal Olaylar / 120
Gericilik Olayları / 120
Terör Olayları, Sosyal Çalkantılar / 121
Politik Olaylar / 122
Ekonomi / 123
Temel Göstergeler / 125
1990 Dünya / 126

1991
DALGALI DENİZDE BİR GEMİ / 127
Küçük Aile Sorunları / 127
Politik ve Sosyal Olaylar / 128
Ekonomi / 130
Temel Göstergeler / 132
1991 Dünya / 133

1992
GÖRECELİ BİR DURGUNLUK / 135
Orhan'ın Endişeleri / 135
Politik ve Sosyal Olaylar / 136
Ekonomi / 139
Temel Göstergeler / 142

1993
EKONOMİDE SORUNLAR / 145
Yiğit'in Yeni İşi / 145
Büyüme ve Sorun / 146
Politik ve Sosyal Olaylar / 147
Ekonomi / 150
Temel Göstergeler / 153
1993 Dünya / 154

1994
DÜNYADA KRİZ, TÜRKİYE'DE KRİZ / 157
Yigit'in Daveti / 157
Politik ve Sosyal Olaylar / 159
Ekonomi - Bir Felaket Yılı / 160
Özelleştirmeler / 164
Temel Göstergeler / 165
1994 Dünya / 166

1995
YANLIŞ KARARLAR YILI / 167
Aslı'ya Göre 1995 / 167
Politik ve Sosyal Olaylar / 168
Ekonomi / 170
Beş Yıllık Kalkınma Planı-Hayaller / 171
Temel Göstergeler / 173

1996
YANLIŞLIKLAR VE ALDANMALAR / 175
Demir'in Zor Kararı / 175
Politik ve Sosyal Olaylar / 176
Politik Karmaşa / 176
Terör / 177

Dincilik ve Gericilik / 177
Mafya / 177
Ekonomi / 178
1996 Yılı Ekonomik Tablosu / 179
Temel Göstergeler / 180
Türkiye-Avrupa Gümrük Birliği / 181
1996 Dünya / 182

1997
EKONOMİ VE NOSTALGIA / 183
Eski Bakan Ziya Bey'in Üzüntüsü / 183
Politik ve Sosyal Olaylar / 184
Ekonomi / 187
1997 Yılı Ekonomik Tablosu / 189
Temel Göstergeler / 190
1997 Dünya / 191

1998
NEREDEN BULDUN? / 193
Tartışma / 193
Politik ve Sosyal Olaylar / 194
Ekonomi / 195
Kuşbakışı 1998 Ekonomisi / 197
Temel Göstergeler / 198
1998 Dünya / 199

1999
KRİZİN EŞİĞİNDE / 201
Çarşı / 201
Politik ve Sosyal Olaylar / 202
Ekonomi / 206
Kuşbakışı 1999 Ekonomisi / 209
Temel Göstergeler / 210

2000
KÜÇÜK KRİZ / 213
Kişisel Mutluluk-Ekonomide Kuşkular / 213
Politik ve Sosyal Olaylar / 214
Ekonomi / 216
Özelleştirme / 220
Kuşbakışı 2000 Ekonomisi / 221
Temel Göstergeler / 222
2000 Dünya / 223

2001
BÜYÜK KRİZ / 225
Orhan / 225
Politik ve Sosyal Olaylar / 226
Devlet Krizi / 227
Ergenekon Olayı / 227
Ekonomi / 228
Genel Hesaplaşma (Yıl Sonu) / 229
Temel Göstergeler / 230
2001 Dünya / 231

II. BÖLÜM
TÜKETİM EKONOMİSİ

AÇIKLAMA / 235

2002
EKONOMİK REJİM VE YENİ İKTİDAR / 237
Yeni Politika / 237
Aslı'nın Rüyası / 238
İş Adamlarının Rüyası / 239
Üçüncü Yeni Kuşak: Cengiz / 240
Üsküdarlı Ailesi / 241
Aslı'nın Dünyası / 241

Politik ve Sosyal Olaylar / 243
2002 Sonrasının Karakteri / 243

2003
EKONOMİNİN ŞEKİLLENMESİ / 247
İnatçı Muhalif / 247
Politik ve Sosyal Olaylar / 248
Ekonomi / 250
Temel Göstergeler / 251
2003 Dünya / 252

2004
BÜYÜME I / 253
Cengiz'in Düğünü / 253
Politik ve Sosyal Olaylar / 256
Ekonomi / 257
Temel Göstergeler / 259
2004 Dünya / 260

2005
BÜYÜME II / 261
Akıncı Holding'in Kârları / 261
Politik ve Sosyal Olaylar / 262
Ekonomi / 265
Temel Göstergeler / 269
2005 Dünya / 270

2006
BÜYÜME III / 271
Hande Hanım / 271
Politik ve Sosyal Olaylar / 272
Ekonomi / 273
Tasarruf / Yatırım Dengesi Sorunu / 275
2006 Yılında Özelleştirme / 275

Temel Göstergeler / 276
2006 Dünya / 277

2007
BÜYÜMENİN DURMASI VE ERGENEKON / 279
Farklı Görüşler / 279
Politik ve Sosyal Olaylar / 280
Ekonomi / 283
2007 Yılı Ekonomisinin Genel Tablosu / 284
Özelleştirmeler / 285
Temel Göstergeler / 286
2007 Dünya / 287

2008-2009
KRİZ YILLARI / 289
Bodrum'daki Malikâne / 289
Politik ve Sosyal Olaylar / 290
Ekonomi / 293
Özelleştirme / 295
Kapatılan Tesisler / 302
2008-2009 Yıllarının Genel Tablosu / 304
Temel Göstergeler / 305
2008-2009 Dünya / 306

2010-2012
TÜKETİM-BÜYÜME-GERİLEME / 307
Üretmeden Harcama ve Büyüme / 307
Politik ve Sosyal Olaylar / 308
Gezi Parkı / 308
Ergenekon Hükümlüleri / 309
Çeşitli Olaylar / 310
Ekonomi / 311
Temel Göstergeler / 312
2010-2012 Yıllarının Genel Tablosu / 313

2010-2012 Dünya / 314
Dünya Ekonomik Krizi / 314

2002-2012
BÖLÜMÜNÜN TÜMÜ KONUSUNDA
BİR DEĞERLENDİRME: TÜKETİM EKONOMİSİ / 315
Artılar / 315
Eksiler / 318
Dönemin Özet Tanımı / 322

BÜYÜK SORUNLAR / 325
Büyük Sorun I
Cari İşlemler Açığı / 325
Büyük Sorun II
İmalat Sanayii / 327
Dönemin Özet Tanımı / 329

CUMHURİYET EKONOMİSİ / 331
Dekan Aslı'nın Konferansı / 331
1923-1950 / 332
1950-1960 / 333
1960-1980 / 334
1980-2002 / 334
2002-2012 / 335
Hatıra / 341

2013 YILI VE SONRASI / 343
2013 Ekonomik Olaylar / 346
Temel Göstergeler / 347
2013 Dünya / 348

SON TAHLİL / 349

EKLER LİSTESİ / 351
KİŞİLER DİZİNİ / 395

AÇIKLAMA

Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü'nün bu üçüncü cildini (1980-2012 dönemi) yayımlarken, daha önce kitabın birinci cildinde açıkladığım bir konuyu burada yinelemek istiyorum.

Ben ekonomist değilim. Devlet hizmetinde çalıştığım yıllarda ekonomi ve maliye konulu sorunları içeren çalışmalar içinde bulundum. Maliye Müfettişliğimde çalışma disiplini öğrendim, Maliye Bakanlığı'nda devletin gelir ve giderleri üzerinde çalıştım. Ulaştırma Bakanlığı'nda, PTT'de ve Türk Hava Yolları'nda ulaşım ve iletişim konularını inceleme fırsatım oldu. Ticaret Bakanlığı'nda iç ve dış ticaret konularını öğrendim. GATT'deki Türk Heyeti'nde uluslararası ticaret ve gümrük, OECD'de genel ekonomi sorunları ve borçlanma konuları üzerinde gücüm oranında yoğunlaştım. Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu'nda konjonktür çözümlemeleri yaptım. Politika günlerinde ise günün enerji sorunlarını çözmeye çalıştım.

Okurlarıma sunduğum bu kitap, Cumhuriyet Ekonomisi'nin bir öyküsüdür. Bir anlamda, o tarihlerde yaşanılan olayları yalın bir şekilde yansıtmaya çalışma isteğinin bir sonucudur. Bu kitapta eski yıllarda ekonomi, ticaret, maliye alanlarında yaşanmış olan olayların, o olaylar içinde yer alan kişilerin bir ölçüde yalınlaştırılmış hikâyesini anlatmak istedim. Ayrıca, bu çalışmanın konunun tamamını kapsa-

dığı da söylenemez. Yazar kendi açısından ön planda gördüklerini yazmayı yeğlemiştir. Bu çalışma ekonomistlere, ekonomi profesörlerine, ekonomi ile ciddi şekilde ilgilenen araştırmacılara çağrı yapan bir kitap, elbette değildir.

Hepsi bu kadar! Bu kitap lütfen böyle anlaşılsın.

Bu arada, şunları da açıklamak isterim. Bu çalışma sırasında birçok kaynağa ve internetten elde edilebilen bilgilere başvurdum. Bu kaynaklar hakkında bu kez kitabın sonunda bilgi vermeye gitmedim. Ama bunların arasında başvurduğum, kaynaklarından ve görüşlerinden (verdikleri istatistik bilgilerinden) büyük ölçüde yararlandığım Bilsay Kuruç'a, Özhan Uluatam'a, Tevfik Çavdar'a, Korkut Boratav'a, Erdinç Tokgöz'e, Oktay Türel'e, Yahya Tezel'e, Güngör Uras'a, İlhan Tekeli-Selim İlkin'e, Oktay Yenal'a, İlber Ortaylı'ya, Gülten Kazgan'a, Selahattin Özmen'e, Murat Katoğlu'na ve Necip Azakoğlu'na özel olarak teşekkür etmek istiyorum.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan bu yana doksan bu kadar yıl geçti. Bu dönemde Türkiye'de ve dünyada çeşitli olaylar yaşandı. Çeşitli ve bir anlamda hepsi birbirine bağlı olaylar. Ben, Türkiyemizde ekonomi ve maliye alannında yaşanılanları, değişik karakteri olan evrelere ayırmak istedim. Şöyle bir tablo düşündüm:

1923 – 1939: Devletçilik

1939 – 1946: Savaş Ekonomisi

1946 – 1950: Geçiş Dönemi Ekonomisi

1950 – 1980: Karma Ekonomi

1980 – 2001: Piyasa Ekonomisi

2001.....Güdümlü Piyasa Ekonomisi

1923-1939 arası, aslında farklı karakterde iki bölümden oluşuyor. 1923'ten 1929 yılına kadar olan dönem, naif bir liberal ekonomi dönemi iddiasını taşır. Sistem liberal gibi görünür, ama bu dönemde devletleştirme-millileştirmelerin ve ciddi büyük yatırımların devlet tarafından yapılması olayları, giderek devletçiliğe zemin hazırlamıştır diye düşünüyorum. Eğer 1929 Dünya Ekonomik Krizi olmasaydı bile, Türkiye o günlerin ortamı ve koşulları içinde kendiliğinden devletin ekonomiyi düzenlemesi ve devlet eliyle sanayi kurulması gerçeğini yaşayacaktı. Bunu düşünerek, 1923-1939 (hatta 1950'ye kadar olan) döneminin tümüne devletçilik niteliğini tanıdım.

1939-1946 yıllarında yaşanan, başka bir şeydir. Devlet bu dönemde savaşın yarattığı çetin dünyada ekonomiye değil, kişisel mülkiyete ve yaşam koşullarına dahi müdahale zorunda kalmıştır. Sonraki kısa geçiş döneminde yöneticiler, çok partili dönemin getirdiği değişikliğin etkisinde olarak çelişkili kararlar içinde bocalamış görünüyor.

1950'li yıllarda başlayan "Karma Ekonomi" döneminin karakteri, daha belirgin bir çelişki içerir. Sistem, liberal bir görüntü taşır. Gerçekten alınan ve uygulanan kararlar, ekonomiyi liberalleştirme yönündedir. Ancak büyüyen ekonominin yarattığı fonlar, bu dönemde, oldukça önemli ölçüde devlet tarafından kurulan kurumlara yöneltilmiş, Türkiye'ye düzensiz, ama gelecek için bir sanayileşme zemini hazırlamıştır.

1960-1980 Dönemi, Planlama uygulaması ile başlar. Ancak Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi girişimi ile Planlama'nın gerçek karakteri bir ölçüde değişir. Bununla birlikte bu dönem, Karma Ekonomi karakterini muhafaza eder.

1980 sonrasında ise hükümetler ekonomiyi liberalleştirme konusunda radikal ve etkin adımlar atmışlardır. Aslında bu bir "Piyasa

Ekonomisi" girişimidir ve bu girişimin bıraktığı boşluklar vardır. Ben yine de bu dönemi liberal ekonomi olarak adlandırmakta sakınca görmedim.

Liberalleşme döneminin eksikliğini, 2000 yılından sonra başlayan politikalar gidermiştir. Bu dönem, uzun süre iktidarda kalan Hükümet'in siyasi planda önemli değişikliklere giriştiği bir dönemdir. Ekonomik olay da bu değişikliklere koşut olarak gelişmiştir.

Devletçilik'ten ve Karma Ekonomi'den kalan devlet kuruluşları çok büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. Burada Türk toplumunu bir "Piyasa Toplumu" haline getirmek kampanyası yaşanmaktadır. 2001 ve sonrasına tam bir ad bulamadım. Hem güdümlü, hem de liberal olmak garip bir olay! Ben ancak böyle bir benzetme yapabildim. Herhalde zaman içinde oluşacak gelişmelere göre bu dönemin karakteri daha anlaşılır bir şekilde belirecektir. O işi ister istemez zamana bırakacağız.

2013 Aralık

YILLAR VE EVRELER

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisini ana hatları ile belirlemeye çalışırken, 1923'te başlayan ve 2012'ye kadar sürecek olan bu dönemi özel karakterleri olan bölümlere ayırmıştık.[1] Buna göre, 1980 ile 2012 arasındaki dönemi "Piyasa Ekonomisi" diye niteledik. Bu Piyasa Ekonomisi'nin kendilerine özgün özellikleri olan dönemleri olduğunu düşünüyorum:

- 1980-2002 dönemi

- 2002 sonrası dönemi

Bu dönemlerin de kendi içlerinde değişik karakterli bölümleri var. Bunları aşağıda göreceğiz.

.....

1 Bkz. 3. cilt, Giriş.

YENİ KUŞAKLAR

1980 yılını Sûdi Bey ve Handan Hanım olmadan yaşayacağız. Sûdi Bey'i on yıl önce, Handan Hanım'ı da geçen Şubat ayında Cennet'e gönderdik.

Şimdi dünya, onlardan kalan kuşakların dünyası olacaktır.

Cemil Bey 75, eşi Mebrure Hanım 70, Orhan 63, eşi Hande 54 yaşındadır.

Bu neslin çocukları, Sûdi Bey'le Cemil Bey'in torunları iş yaşamında yerlerini almaktadırlar. Cemil'in oğlu Yiğit 45, Orhan'ın oğlu Demir 32 yaşındadır. Yiğit'in kızkardeşi Güler 29 yaşındadır. Demir ve Güler evlenirler. Güler, tıp doktorudur. Cemil'in kızı Fidan 28, Demir'in kızkardeşi Aslı 25 yaşındadır. Fidan, tıp eğitimi almış, İngiltere'de çocuk hastalıkları üzerine master yapmıştır. Şimdi öğrenci iken okuduğu Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde asistanlık yapmaktadır. Daha sonraları doçent olacak, kardiyolog Profesör Vedat Bey'le evlenecektir. Siyasetle hiçbir ilgisi kalmamıştır. Aslı ise Mülkiye'de asistandır. Doçentlik sınavına girecektir. Alanı ekonomidir. Hızlı bir devrimcidir. Demir'le Güler'in ikizleri olmuştur. Kıza "Su", oğlana "Murat" adını verirler. Su'yu ileride muhteşem bir balerin olarak bulacağız. Murat ise ilerideki yılların ateşli politikacıları arasında yer alacaktır.

NOT: 1980 yılı olayları *Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü* kitabının 2. cildinde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Oradaki metni, bazı eklemelerle birlikte buraya aynen alıyoruz.

I. BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE AÇILIM

1980
BÜYÜK OLAYLAR

Handan Hanım

Handan Hanım, geçen yıl Şubat ayının soğuk bir sabahında yaşamdan ayrıldı. Oldukça hasta olan Cemil Bey, ablasının cenazesine gelememişti. Çocuklar ve torunlar Hacıbayram Camii'ndeki namazdan sonra onu Cebeci Kabristanı'nda Sûdi Bey'in yanına yatırdılar.

Demir, aile büyüklüğünün sorumluluğunu yüklendi. Handan Hanım'ın ölümü ile aile içinde eski "İnkılapçı Kuşak"ın perdesi kapanmış oldu.

Politik ve Sosyal Olaylar

1980 yılı başında Türkiye'yi Süleyman Demirel başkanlığındaki 43. Hükümet yönetmektedir.

1980 yılı, Cumhuriyet tarihinin terör, anarşi hareketleri açısından en kanlı yılıdır. Bu yılın ilk dokuz ayının her günü, onlarca insanın ölüm haberini getirdi. Bu yılda grevler, lokavtlar, işten çıkarmalar, gazete kapatmalar, parti kapatmalar, kepenk kapatmalar, işgaller, sıkıyönetim kararları birbirini kovaladı. Bu arada:

eski Başbakan Nihat Erim,
Gümrük Tekel eski Bakanı Gün Sazak,
İstanbul Milletvekili Abdurrahman Köseoğlu,
DİSK eski Başkanı ve Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler,
Yazar Ümit Kaftancıoğlu.

Milliyetçi Hareket Partisi Gaziosmanpaşa İlçe Başkanı Ali Rıza Altınok, eşi, kızı ve benzeri kişiler, bazı partilerin il ve ilçe başkanları karşılıklı terörist grupları tarafından öldürüldü. Bazı günler, on binlerce insan öldürüldüğüne dair haberler alındı. İskenderun'daki karakolda üç polis öldürüldü. Urfa'da yol kesen teröristler, altı kişiyi öldürdüler. Bazı kentlerde günde 10, bazı kentlerde 35, bazı kentlerde 18, bazı kentlerde 25, bazı kentlerde 17 kişi öldürüldü.

Karadeniz Fatsa'da Halk Mahkemeleri kuruldu, Konya'da Milli Selamet Partisi'nin topladığı "Kudüs'ü Kurtarma Mitingi", bir yobazlık gösterisine dönüştü.

Pek çok yerde işçiler (DİSK-Türk İş-MİSK Sendikaları) ciddi grevler düzenlediler. Maden-İş Sendikası olayında 25.000 işçi greve gitti. İstanbul'da, İzmir'de "dükkân kapatma" olayları oldu.

Yurt içinde bu olaylar yaşanırken, yabancı ülkelerdeki (İsveç, Vatikan, Viyana vb.) Türk diplomatları, Ermeni Asala çeteleri tarafından katledildiler.

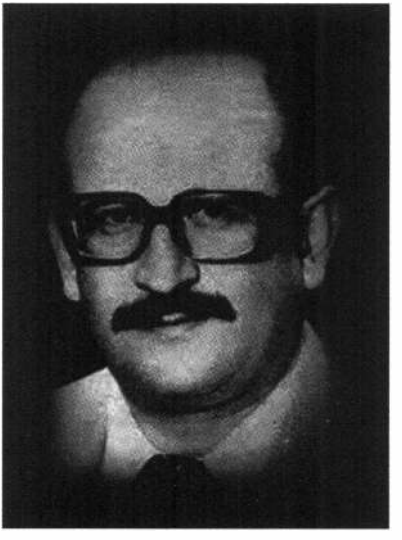
Hükümet, bu olaylar karışısında aciz kaldı; iki büyük parti ise bir "Milli Koalisyon" kurarak bu büyük sorunlara birlikte çare bulmak konusunda anlaşmak basiretini ve iradesini gösteremedi. İki parti anlaşamadı ve Cumhurbaşkanı seçilemedi.

Nihat Erim

Kemal Türkler
Maden-İş Sendikası Genel Başkanı

Gün Sazak
Gümrükler eski Bakanı

Eylül ayında Türk toplumu gerek sosyal yaşam gerekse ekonomik düzensizlik, darlıklar, şiddet olayları içinde çalkalanırken, askerler harekete geçtiler. Ilımlı bir muhtıra verildi. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in yaz ortasında (27 Mayıs Kutlamaları) Londra'daki temasları, bu arada Kaya Erdem'in (o sırada Büyükelçilik Müşaviri idi) İstanbul'a gönderilmesi (Maliye Bakanı olacaktı) dikkat çekti. 12 Eylül'de askerler yönetime el koydular. Hükümet ve Parlamento feshedildi. Siyasi partilerin, işçi sendikalarının etkinlikleri durdu. İdam cezaları uygulandı. Bazı siyasetçiler tutuklandı (N. Erbakan, Tuncay Mataracı, Hilmi İşgüzar vb.). Bazı gazeteler kapatıldı (Cumhuriyet).

1980 Eylülünde askerler Bülent Ulusu başkanlığında 44. Hükümet'i kurdular. Hükümet, zamanın başlıca bürokrat ve teknokratlarından oluşuyordu.

Bülent Ulusu, Başbakan

Türkiye yeni bir "siyasi ve ekonomik oluşuma" geçmeye hazırlandı.

Bu arada, darbeci askerler tarafından kurulan yeni Kabine'de Bülent Ulusu Başbakan, Turgut Özal Başbakan Yardımcısı, Kaya Erdem Maliye Bakanı, Kemal Cantürk Ticaret Bakanı oldular.

Bu olay serisi içinde, Amerika'da Başkan Carter'e Türkiye'de askerlerin darbe yapmaları ile ilgili olarak "Bizim oğlanlar işi bitirdiler" raporu verildiği hakkında rivayetler çıktı.

Ekonomi

Siyasi ve idarî alanda bu durum yaşanırken, ekonomi alanında da buna koşut olaylar oldu. Oyak, Tofaş gibi bazı fabrikalar etkinliklerini durdurdular. Yakıt olmayışı yüzünden okullar kapandı. Yine de Sabit Sermaye Yatırımları yüksek derecede gerçekleşti. Serbest Sermaye yatırımları içinde en yüksek oran, "İmalat Sanayii"nin oldu (%28.5). Türkiye, sosyal ve siyasi alandaki karışıklıklara rağmen sanayileşme sürecini yürütmeye çalıştı. Devlet kadroları ve bürokrasi, bu yıllara has dağınıklık içinde, siyasi kadroların bıraktığı boşluğu doldurdu.

Bu arada, dış ticaret etkinliklerinin artırılması için liberasyon önlemleri artırıldı. Avrupa Birliği ile tarım ürünlerine uygulanan Gümrük Vergisi'nin "1987 sonuna kadar sıfırlanması" kabul edildi.

Süleyman Demirel,
Başbakan, 1980

Hükümet, 24 Ocak 1980 tarihli İstikrar Programı'nı yayımladı.

Amerika Birleşik Devletleri'nden 98 milyon dolarlık bir kredi alınarak acil ihtiyaçlar için kulanıldı. Türkiye'ye 1 milyar 250 milyon dolarlık yardım yapılması hakkındaki IMF Anlaşması, Paris'te OECD tarafından yenilendi (kullanılmamış olan bölüm 1.152 milyon dolardır). IMF ile üç yıllık yeni bir Stand-by anlaşması imzalandı. OCED'de yapılan çalışmalarla, Türkiye'nin birikmiş 3 milyar dolarlık borcunun 10 yıl süre ile ertelenmesine ilişkin anlaşma imzalandı. Karakaya Barajı için 1.5 milyarlık bir kredi sağlandı.

Toptan Eşya Fiyatları %98 arttı. Dolar kuru 90 lira oldu.

Bankalarda mevduat ve kredi faizleri uygulamaları serbestleştirildi. Özel sektörün çıkaracağı tahvillerin faizleri belirlendi (böylece Banka-Banker olayına yol açılmış oldu). Vergilerde değişiklikler ve artırmalar oldu (Kurumlar, Emlak, Damga, Harçlar).

Milli Gelir ve Kişi Başına Gelir azaldı.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	44.500
GSMH (milyar TL)	50.870
GSMH artışı (%)	-2.8
Kişi Başına GSMH gerileyiş oranı (%)	-0,8
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	16,0
Sabit Sermaye Yatırımı/GSMH (%)	21,8
Elektrik üretimi GWh	23.275
Bütçe dengesi (milyon TL)	-159.300
Toplam İhracat (milyon $)	2.910
Toplam İthalat (milyon $)	7.909
Dış borçlar (milyon $)	13.722
Rezerv (milyon $)	(1.209) 978
Cari işlemler/GSMH (%)	4,9
Dolar/TL (yıl sonu)	(ort. 36,40) 90,00
Fiyatlar TEF (yıl sonu %)	98,7

1980 Dünya

Amerika'da Kasım ayında Ronald Reagan Başkan seçildi.

1979'da Afganistan'a girmiş olan Sovyetler ülkeyi tümüyle ele geçirmeye giriştiler.

Amerika'nın İran'a askeri müdahalesi fiyasko ile sonuçlandı. Amerika, İran ile ticari ilişkileri kesti.

Suriye ile Libya birleşme kararı aldılar.

Irak-İran savaşı başladı (22 Eylül).

Yunanistan NATO'ya döndü.

Hindistan ilk uydusunu yörüngesine koydu.

Titanik gemisi deniz dibinde 1200 metre derinlikte bulundu.

Sovyet kozmonotlar 185 gün uzayda kaldıktan sonra döndüler.

Yedi büyüklerin dünya politikasını biçimlendirme çalışmalarına ad verildi:

"Washington Consensus".

Bu konuyu aşağıda kısaca anlatacağız.

Dünyanın toplam nüfusu 4.434.682.000

Eric Fromm ve J. Paul Sartre öldü.

Washington Consensus ve Küreselleştirme Rüzgârları

Türkiye, Washington Consensus'unun (Washington Sözleşmesi-Anlaşması) rüzgârlarını 1980'den önce hissetmekle kalmadı, onun rüzgârına kapılıp gitti.

Türkiye'de uygulamaya konulan İSTİKRAR KARARLARI olayının kaynağı, aslında Washington Sözleşmesi'nin geçmişinde yatıyor. Bu nedenle bu konuya kitabın bu bölümünde yer vereceğiz.

1978 yılı, dünya çapında yeni bir kriz yılıdır. Bretton Woods Anlaşması'ndan sonraki uygulama Yedilerin kendileri açısından yeni krizlere yol açınca, 1978'den itibaren daha kapsamlı bir liberalleşme düşündüler. Bu daha kapsamlı liberalleşme, 1989'da adını alacaktır:

Washington Consensus: Vaşington Anlaşması.

Bu Anlaşma, dünyada yaşanan ekonomik krizi daha liberal politikalar ile karşılamak esasına dayanıyor. Bu politikalar şunlardı:

- Bütçelerde disiplin
- Vergi reformu
- Faiz hadlerinin serbest bırakılması
- Döviz kurlarının rekabete açılması
- Ticaretin tamamiyle liberalleştirilmesi
- Yabancı sermaye yatırımlarının liberalleştirilmesi
- Kamu İktisadi Kurumları'nın özelleştirilmesi
- Giriş çıkışlardaki engellerin kaldırılması
- Sermayelerin serbest dolaşımı
- Mülkiyet hakkının korunması

Genellikle bu politikaların, krizi önlemeye çalışırken, sermaye sahibi olan (ya da sermaye yaratabilen) ülkelerin yararına olacak bir sistemi amaçladığı ve daha sonra esecek olan Globalizm=Küreselleşme fırtınasını getireceği düşünülebilir.

Bu uygulama, Türkiye'deki İSTİKRAR PROGRAMI'na ve haliyle diğer gelişme halindeki ülkelerde uygulanacak ekonomi programlarına yansıyacaktır.

24 Ocak İstikrar Programı

Bu program, ekonomi politikasında bütün koruma araçlarının uygulamadan kaldırılması esasını ve radikal bir değişmeyi getirmiştir. Bu değişikliğin ana yapısı şudur:

Ekonominin kurumsal yapısı değişecektir. Sanayileşme politikası değişecektir (Yani frenlenecektir).

Bunları sağlamak için uygulanacak politikalar şöyledir:

a) Türk parasının resmi kuru ayarlanmış, %47 oranında artışla doların MB fiyatı 70 TL olmuştur.

b) İthalat libere edilmiştir. Vergiler indirilmiş, teminatlar düşürülmüş, ithalat kolaylaştırılmıştır.

c) Fiyatların denetimi kaldırılmıştır. Kamu kesimi kurumlarının ürettikleri malların fiyatları yükseltilmiştir.

d) Yabancı Sermaye teşvikleri artırılmıştır.

e) Faiz oranları serbest bırakılmıştır.

f) Döviz satışları serbestleştirilmiştir.

g) Ücretler (Kamu sektöründe) denetlenmiştir.

24 Ocak Kararları Sonrası Olaylar

Turgut Özal,
Başbakan Yardımcısı, 1980

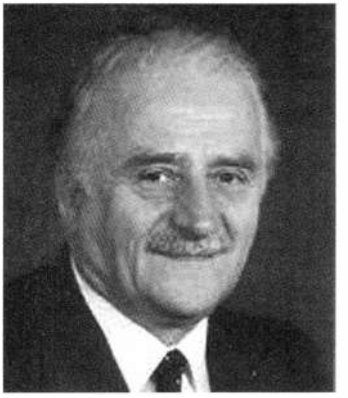
Bu dönemde Hükümet, bazı dış kredileri kullanma imkânı buldu:

Ocak ayında Amerika'dan 98 milyon $,

1979'da önceki Hükümet zamanında sağlanmış olan 1 milyar 250 milyon dolarlık krediden kalan 1 milyar 152 milyon $,

AET'den Karakaya Barajı kredisi (1.5 milyar),

OECD'nin alacaklarının ertelenmesi (3 milyar $).

Kaya Erdem,
Maliye Bakanı, 1980

Ama krediler yeterince kullanılamadı ve Ağustos ayında rezervler tehlikeli ölçüde azalarak 1 milyar doların altına indi. İran'a 277 milyon dolarlık borç birikmişti ve ödenemiyordu. Türk parası ödemelerinde de ciddi darlıklar belirdi. 1980'in yıllık bütçe açığı 159 milyon TL olacaktı.

Bu ortam içinde İstikrar Programı uygulanmaya çalışıldı. Ancak 24 Ocak İstikrar Programı'na rağmen ekonomideki çözülme devam etti. Faizlerin serbest bırakılması sonucunda sonraki yılların Banka-Banker Skandalı'na yer hazırlandı.

Sonuçta GSMH %-2,3 azaldı, fiyatlar %98 arttı, devalüasyonla 70 liraya çıkartılan dolar fiyatı, 90 lira oldu.

Darbe

Eylül ayında Türk toplumu gerek sosyal ve gerekse ekonomik yaşamında düzensizlik, darlıklar, şiddet olayları içinde çalkalandığı sırada, askerler harekete geçtiler. Ilımlı bir muhtıra verildi.

12 Eylül'de askerler yönetime el koyacaklar, Hükümet ve Parlamento feshedilecek, binlerce insan tutuklanacaktı.

Türkiye, yeni bir siyasi ve ekonomik oluşuma geçmeye hazırlanıyordu.

Üsküdarlı ve Taciroğlu Aileleri

Handan Hanım'ın vefatından sonra, Üsküdarlı ve Taciroğlu aileleri bir anma günü yaptılar. Anma ile ilgi konuşmalar bittikten sonra konu kendiliğinden günlük olaylara yöneldi.

Orhan ve Demir, gidişattan tedirgindiler. Cemil ile Yiğit, darbenin getirdiği değişikliklerden yana oldular.

Yiğit:

- Ben artık kendimi rahat hissediyorum. Kaç kişiyi, hem de kimleri öldürdüler, düşünsenize. Ama bitti. Hepsi durdu. Hükümet kuruldu. Danışma Meclisi kuruldu. Her şey yerine oturuyor. Ben memnunum, dedi.

Orhan sesini çıkarmadı ama Demir aynı serinkanlılığı göstermedi. Biraz endişeli, biraz hırslı:

- Onbinlerle insan tutuklanıyor. Sen her şey yerine oturuyor, diyorsun. Ekonomik durumsa...

- Çaresiz. O çılgınlıklara girişmeselerdi. Ekonomik durum bence çok iyi olacak. Bu istikrar önlemleri...

...

1980 yılı böyle kapandı.

1981
DARBE SONRASI ORTAM

Yeni Kuşaklar: Torunlar

Sûdi Bey ve Handan Hanım'ın oğlu Demir ile eşi (Cemil Bey'in kızı) Güler'in bu yıl ikiz çocukları oldu. Kıza Su, oğlana Murat adını verdiler. Su'yu ileride başarılı bir balerin olarak göreceğiz. Murat ise çok ileride, üniversiteden çıktıktan sonra politikaya girecek ve 2000'lerin büyük kavgaları içinde yer alacak.

Biz şimdi 1981'lerdeyiz ve bu yılların olaylarına sahne açacağız.

Aslı Sorunu

Ama bir şey var. Üsküdarlı ve Taciroğlu ailelerini tedirgin eden bir şey. Ve özellikle Yiğit'i çok kızdıran bir olay:

- Ben hepinizi daha önce uyardım. İsteyen istediği kadar özgür olabilir. Ama başkalarına zarar vermemek kuralı var.

- Senin o kadar telaş etmene gerek yok. Bu olay babamı, beni yakından ilgilendirir elbette. Ama Kayserili Taciroğlu ailesi ile ne ilgisi var?

- Ne ilgisi var olur mu? Güler benim kız kardeşim; Seninle evli. Aslı da senin kız kardeşin…

Demir'in kız kardeşi, Mülkiye'de asistan Aslı Üsküdarlı, o yıl tutuklanan 12 bin kişi arasında.

Politik ve Sosyal Olaylar

1981 yılında, 1980'in devamı olarak bazı sosyal hareketler görüldü. Bunlara karşı Hükümet tarafından çok ciddi ve önleyici önlemler alındı.

Birçok solcunun idam hükmü infaz edildi. 12 bin solcunun tutuklandığı, bunlardan 900'ünün hüküm giydiği öğrenildi.

2 Haziran'da MGK, yayın konusunda geniş bir yasaklama kararı yayımladı.

İlk, orta ve lise okulları müfredatına "din dersi" girdi.

Bazı tanınmış solcular vatandaşlıktan çıkarıldı (Prof. Behice Boran, Gültekin Gazioğlu). Yüzlerce solcu hakkında dava açıldı (Haziran ayı).

Siyasi partiler kapatıldı (15 Ekim).

Bülent Ecevit hapse girdi.

Bu olaylar olurken, 23 Ekim tarihinde bir tür Kurucu Meclis niteliğinde olarak "Danışma Meclisi" kuruldu.

Üniversiteler Kanunu kaldırıldı ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) kuruldu (6 Kasım).

Türk soylu yabancıların Türkiye'de çalışmaları konusu düzenlendi.

Devlet Sanatçılığı Kanunu kabul edilerek bazı sanatçılar Devlet Sanatçısı olarak kabul edildi (Cemal Reşit Rey, Hikmet Şimşek, Suna Korat, Yıldız Kenter vb.)

Kamuoyunda tanınmış bazı kişiler öldü: Münir Nurettin, Cahide Sonku, Özdemir Asaf ve eski Başbakanlardan Suat Hayri Ürgüplü.

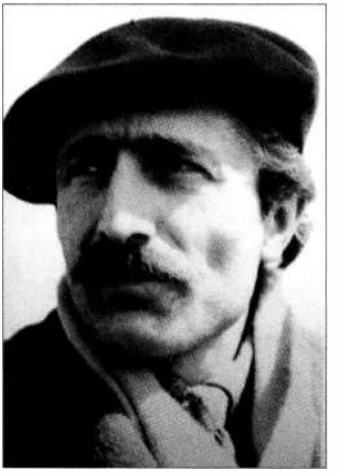

Cahide Sonku

Ekonomi

1981 yılı Ocak ayında çeşitli mali operasyonlar yapıldı.

Katlı Kur uygulamasına son verildi. Günlük sürünen kurlar esası kabul edildi.

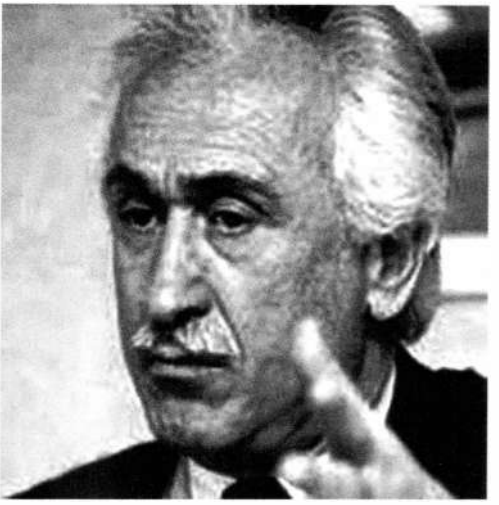

Özdemir Asaf

Bankerler Skandalı

Faizler serbest bırakıldı, ama bunun sonucu olarak para piyasasında kontrolsüz bir rekabet başladı. Bankalar, yıllık faiz hadlerini önce %25'e ve daha sonra da %50'ye kadar çıkardılar. Özel sektörün tahvil faizleri de serbest bırakıldı. Kısa zaman içinde tahvil alım satımı işi yapan yüzlerce banker türedi. Sonuçta bir tür "banker enflasyonu" meydana geldi. Bazı banka-

lar kendi bankerlerini ve bankerlik kurumlarını kendileri kurdular ve kısa zaman sonra banker iflasları belirdi. Bunlara yatırım yapanlar paralarını geri alamadılar. Bazı bankerler yurt dışına kaçtı. Bankerlik ve tahvil piyasasının çok büyük bir bölümünü elinde tutan Banker Kastelli'nin İsviçre'ye kaçışı büyük olay oldu (1982 yılında). Oluşan büyük panik karşısında Maliye Bakanı (Kaya Erdem), "bankerlere para yatıranların risk aldıklarını" belirten bir konuşma yaptı. Peşinden bazı önlemler alınmasına girişildi. Fakat bankerlere yatırılan paraların geri dönmemesi büyük sorun oldu.

Banker Kastelli (Cevher Özden)

Türkiye'de mali piyasada bu kargaşa yaşanırken, Londra'da Türkiye'nin 3 milyar dolarlık borcunun ertelenmesine ilişkin anlaşma imzalandı. Daha önce alınan 1,250 milyon dolarlık Stand-by kredisinden 125 milyonluk bölümü serbest bırakıldı.

Hükümet, ilk vergi affı uygulamasını yaptı (Mart 1981). Ama bu arada İşletme Vergisi yürürlüğe girdi. Belediye Vergileri artırıldı.

Sosyal Sigortalar Yasası'nda önemli değişiklikler yapıldı. Emeklilik yaşları yeniden saptandı.

Sermaye Piyasası Kanunu kabul edildi.

Türk ekonomisi, 1982'ye çok büyük bir dış ticaret açığı ile girdi. Cari açık/GSMH oranı %4.9 oldu.

Ancak bu yıl Sabit Sermaye Yatırımları yüksek derecede gerçekleşti. Serbest Sermaye Yatırımları içinde en yüksek oran, İmalat Sanayii'nin oldu (%28.5). Türkiye, sosyal ve siyasi alandaki karışıklıklara rağmen sanayileşme sürecini yürütmeye çalıştı.

Devlet kadroları, bürokrasi bu yıllara has dağınıklık içinde siyasi kadroların bıraktığı boşluğu doldurdu. Bu durum, ilerideki yıllar konusunda yapılacak değerlemelerde üzerinde durulan bir nokta olacaktır.

İzmir 2. İktisat Kongresi

1981 yılı Kasım ayında (2-7 Kasım) İzmir 2. İktisat Kongresi toplandı.

1923'teki İzmir 1. İktisat Kongresi'nin karakteri "Milli Bilinçlenme" olarak nitelenebilir. O tarihten 1981'e kadar altmış yıla yakın zaman geçti. Bu dönem içinde "Millilik" karakteri belli ölçülerde geri plana çekilmiş oldu ama 1970'li yılların sonunda Batı'nın getirdiği yeni normlar (Washington Consensus), Türk ekonomisini tümü ile dışa açılmaya zorladı. 1981'de Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakan Bülent Ulusu'dur.

İzmir 2. İktisat Kongresi genelde şu yönde kararlar aldı:

- Türk parasının serbestleştirilmesi
- Geçici kur sisteminin uygulanması

- Sanayinin dış rekabete açılması
- Özelleştirme

Gerçekte bu tarihlerden sonra gelen hükümetlerin ekonomi politikalarının karakteri "SERBESTLEŞME" oldu.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	45.500
GSMH (milyar TL) (1987 Fiyatları)	53.317
Yıllık artış (%)	4.8
Kişi başına yıllık artış (%)	2.3
Bütçe Dengesi (milyon TL)	-96.592
Cari İşlemler/GSMH dengesi (%)	4.9
Dış Borçlar (milyar $)	16.2
Ortalama fiyat artışları (%)	35,50
Dolar fiyatı (yıl sonu)	129,70
Dış borçlar (milyar $)	16.200
Fiyatlar (TEF) 12 aylık ortalama (%)	25,60

1981 Dünya

Amerikan ekonomisi, 1980'de başlayan daralmanın etkisini sürdürdü. 1981'de Başkanlığa Cumhuriyetçi Parti'den R. Reagan seçildi. Reagan'la birlikte ekonomide enflasyon, dış politikada çeşitli yerel savaşlar dönemi başlayacaktır. Buna karşı Sovyetler Birliği'nde 1979'da (Brejnev zamanında) başlayan (Gorbaçov'un yönettiği) Perestroyka=Serbestleşme Hareketi devam etti. 1988'e kadar sürecek olan Irak-İran Savaşı hız kazandı.

Gelişme halindeki ülkelerin enflasyonla mücadele ve durgunluk sorunları da sürüp gitti.

Uluslararası arenada büyük siyasi katil olayları yaşandı. Mısır'da Başkan Enver Sedat, İran'da Başbakan ve Başbakan Yardımcısı, Bengladeş'te Başkan Ziya ül Rahman öldürüldüler.

Bütün dünyada Ermeni Asala Örgütü tarafından birçok Türk diplomatı öldürüldü.

Lübnan'da iç savaş bütün şiddetiyle devam etti.

Kosova'da ağır bir Soykırım yaşandı.

İslam Ülkeleri Konferansı Türkiye'de toplandı.

Yunanistan, Avrupa Birliği'ne katıldı.

Büyük Rus kompozitör Shostakovich, Sovyetlerden kaçıp Amerika'ya geçti.

A. J. Cronin, W. Saroyan öldü.

1982
VAHŞET YILI

Ortak Sorunlar

Aslı'nın serbest bırakıldığı ve eve döndüğü akşamdı. Toplanmışlardı. Her iki aile, büyüklü küçüklü… Yılın son günleriydi. Ama genelde hava ağırdı. Aslı sekiz aylık tutukluluk döneminde tutuklu kızların, kadınların ve kendisinin başına gelenleri anlattı. Büyükler sustular. En büyük isyanı Fidan gösterdi, ama Yiğit onun tepkisinin daha ileri gitmesinden çekindi:

- Fidan, böyle ileri geri konuşma. Aslı'nın çektikleri senin de başına gelmesin.

Demir:

- Ben de katılıyorum. Dikkatli olmak gerek. Bu, vahşi bir yıl oldu. İçeride sıram sıram idamlar. Dışarıda Ermeni Asala çetesinin bu kadar diplomatımızı öldürmesi. Ofislere, havaalanına baskınlar… Onlar dışarıdan Türkleri, biz içerden solcuları kıyasıya…

Orhan, altmış dokuz yaşının yorgunluğu içinde Sûdi Bey'i düşündü. Bu durumda babası ne yapardı?

- Aslı, gel yanıma!…

Politik ve Sosyal Olaylar

1982 yılını bir anlamda karakterize eden olaylar, daha önceki şiddet olaylarına ilişkin davalar, on binlerle ihbarlar oldu. DİSK ve DEV-YOL mensupları hakkında savcılar idam cezası istediler. İdamlar oldu. Büyük ölçüde işten çıkarmalar yaşandı. Ancak giderek genel bir durulma oluşmaya başladı.

Enver Ziya Karal, Yazar

Bu arada, demokrasi ve insan hakları açısından tartışmalı Anayasa, halkoyuna sunuldu ve şiddet olaylarından bıkmış usanmış halk tarafından %92'lik bir oranla kabul edildi.

Hükümet, ilkokul, ortaokul ve liselerde yapılacak din eğitiminin düzenleyici esaslarını ilan etti.

Askerî Hükümet'in Başbakanı Bülent Ulusu, Kasım ayı sonunda istifa etti ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Turgut Özal'ı Hükümet kurmaya çağırdı.

1982'de Türkiye'de tanınmış birçok kimseler öldü. Yazar Burhan Felek, Yaşar Nabi Nayır, Prof. Enver Ziya Karal, Ressam Nurullah Berk, eski Dışişleri Bakanı Turan Güneş vb.

Türk güzeli eski balerin Nazlı Kuroğlu Avrupa güzeli seçildi.

Burhan Felek, Yazar

Turan Güneş,
Dışişleri eski Bakanı

Nazlı Kuroğlu,
1981 Avrupa Güzeli

Ekonomi

Dünyada 1980'de başlayan ekonomik kriz, 1982 yılında da gücünü muhafaza etti. Amerikan ekonomisi, silahlanma ve yerel savaşlar doğrultusunda enflasyoncu niteliğini sürdürdü.

Türkiye'de ise 1982'de ekonomik olaylar politik gelişmeye paralel bir hareketlilik gösterdi. Başbakan Turgut Özal istifa etti, sonra tekrar Hükümet'in başına geçti (arada kısa ömürlü bir Bülent Ulusu Hükümeti vardır). Ama daha önce kabul edilen İstikrar Kararları uygulaması bir ölçüde devam etti.

1982 yılında ekonomik ortamı en çok sarsan olay, banker iflasları, bankerlerin, Cevher Özden'in (Kastelli) geçen yıl geride büyük bir karışıklık bırakarak İsviçre'ye kaçmaları olayıdır.

Bu karışıklık içinde Turgut Özal, İstikrar Kararları çizgisinde ekonomiyi serbestleştirme önlemleri almaya girişti. Bu önlemler içinde ekonominin finansallaşmasını sağlayacak adımlar atılmaya başlandı ve Sermaye Piyasası Kurumu kuruldu.

Fiyat Denetimi ve Fiyat Düzenleme Fonu kaldırıldı.

Bütçe ve dış ticaret büyük açık verdi.

Dolar kuru yıl sonunda 181 lira oldu.

Tümü ile 1982 yılında ekonomi kırılganlığını sürdürdü. Ancak tasarruflar ve yatırımlar yerleşik düzeylerini korudu. Sanayi gelirinin GSMH içindeki oranı %20.4 oldu.

1982'de iç tasarruflar GSMH'nın %17,1'i ve yatırımlar %19,2'si kadar oldu, fark dış finansmanlarla kapatıldı. Sonuçta dış borçlarda önemli artışlar odu.

GSMH da bütün bu oluşum içinde %3.1'lik bir artış gösterdi. Ama fiyatlar ciddi ölçüde arttı (%35).

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	46.700
Nüfus artışı %	2,49
GSMH (milyar TL) (1987 Fiyatları)	54.963
GSMH %	3,10
Kişi başına gelir (TL)	1.612
Kişi başına artış %	0,60
Bütçe Dengesi (milyonTL)	-142,738
Yurt içi tasarruflar/GSMH	17,10
Yatırımlar/GSMH	19,20
Tarım/GSMH	23,10
Sanayi/GSMH	20,40
Hizmetler/GSMH	55,90
Dış borçlar (milyar $)	17,80
Dış borç ödemeleri (milyar dolar)	3.700
Elektrik Gücü MW	6.638
Dolar fiyatı (yıl sonu)	185,10
Fiyatlar (TEF) (12 aylık ortalama %)	25,40

1982 Dünya

Ekonomi açısından 1982 yılının önemli olayı, 1980'de başlayan krizin devamıdır. Kriz, Latin Amerika'yı şiddetle etkiledi.

İspanya'da başarısız bir darbe girişimi oldu.

İngiltere ile Arjantin arasında Falkland Adaları Savaşı başladı.

Uluslarası politikada İsrail, Güney Lübnan'ı işgal etti. Yasser Arafat İsrail'i tanıdı.

Sovyetlerde Brejnev öldü.

Nijerya'da halk, reformlara karşı çıktı ve İslamî kurallara uygun yönetim istedi.

Fizik ve biyoloji alanında yapılan çalışmalar ve buluşlarla ilgili olarak birçok ödül verildi.

Arthur Rubinstein ve Ingrid Bergman öldü.

1983
YENİ DÖNEM

1983 Kayıp Yıl mı?

1984 bütçesinin görüşüldüğü Aralık ayında Yiğit ve Demir Meclis'te buluştular. Yiğit keyifliydi. Turgut Özal iki gün önce Başbakan olarak yeni hükümeti kurmuştu. Yiğit:

- 1983'ü kaybettik, ama Turgut Bey kısa zamanda toparlayacak, dedi.

- Neden 1983 kayıp olsun? Ekonomi 1983'te hafif da olsa bir toparlanma gösterdi. Sen Plancısın. Rakamlar sende. 1983'te Milli Gelir artmadı mı? Adam başına gelir artmadı mı? Turgut Bey'in stratejisini de biliyoruz. İstikrar kararlarını uygulayacak. Günü gelince onu o zaman değerlendiririz.

- Ekonomi, işin bir parçası. 1983'te olanlardan memnun musun? İdamlar, kısıtlamalar, öldürülenler…

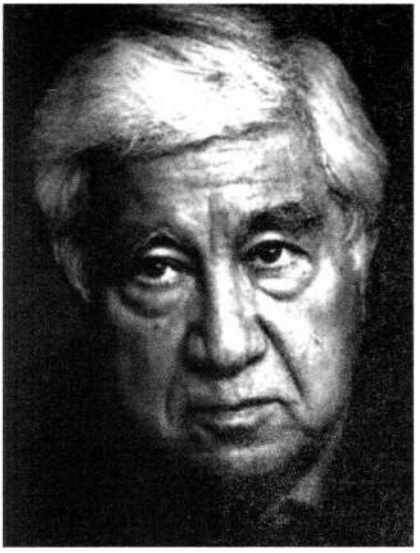
- Onların ne kadarı askerlerin hükümetinin, ne kadarı yine Turgut Bey'in zamanına ait? Banker rezaleti mesela…

- Sen ne dersen de. Yeni bir dönem başlıyor. Bunu iyi okumak, iyi anlamak gerek.

Yiğit ve Demir, 1983 yılının muhasebesini tartışacaklar. Biz o muhasebenin başlıca kalemlerini gözden geçireceğiz.

Politik ve Sosyal Olaylar

1983 yılı, pek çok değişik sosyal ve politik olaylarla doldu.

Aziz Nesin

Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e üniversitelerde Onursal Profesörlük ve Doktorluk payeleri verilirken, birçok öğretim görevlisinin işlerine de son verildi. Bazıları daha değişik cezalara çarptırıldılar. Bu arada Yaşın Küçük'ün, Aziz Nesin'in adları işitildi. İlhan Erdost olayı yaşandı. Adi suçlara idam cezaları verildi.

Nüfus Planlaması Yasası yayımlandı (Bilindiği gibi bugünkü Hükümetlerin politikası buna ters düşmekte).

Dil ve Tarih Kurumları'nın özerklikleri kaldırıldı.

Siyasi partiler kapatıldı, sonra yeniden açılmalarına izin verildi. Haziran ayında çıkarılan Partiler Yasası ile seçimlerde %10 baraj esası getirildi.

Üst düzeydeki bazı politikacılar (Ecevit, Demirel, Türkeş) Zircirbozan'a gönderilip daha sonra serbest bırakıldılar. Erbakan ise tutuklandı.

Bazı gazeteler kapatıldı *(Milliyet)*. Basında kısıtlamalara gidildi.

Yeni bir İmar Affı Yasası yürürlüğe girdi.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri kuruldu.

Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu.

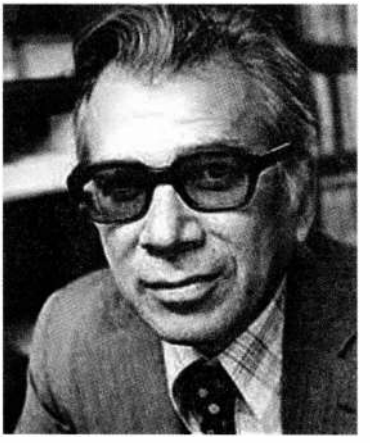
Batılılar, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden çıkarılması konusunu açtılar, fakat reddedildi.

İçeride bu olaylar yaşanırken dış memleketlerde Türk diplomatlarının Ermeni Asala çeteleri tarafından kıyımı devam etti.

Genel Seçimler yapıldı. Anavatan Partisi 211 milletvekili ile Meclis'e girdi, daha önce istifa eden Turgut Özal, 13 Aralık'ta ikinci hükümetini kurdu.

Erzurum'da büyük bir deprem oldu (1200 ölü).

1983'te tanınmış kişilerden Doğan Avcıoğlu, Aziz Kansu, Sabri Ülgener, Necip Fazıl Kısakürek vefat etti.

Doğan Avcıoğlu

Ekonomi

1983 yılı, dünyada yaşanan ekonomik krizin sona erdiği yıldır. Bu olay, Türkiye'de de etkisini gösterdi.

1983 yılında ekonomik rejimin serbestleştirilmesi yönünde kararlar alındı. Başbakan Yardımcısı Turgut Özal ile eski Maliye Bakanı Kemal Kurdaş, faiz politikalarında serbestlik konusunda önerilerde

bulundular. Bu arada Turgut Özal, Türk sanayiinin fazla korunduğunu, rekabete açılmasının gerektiğini söyledi.

İş sahiplerinin yurtdışındaki gelirlerinin %5'ini oralarda bırakabilecekleri esası kabul edildi.

Kredilerin düzenlenmesine ve kredi faizlerinin serbest bırakılmasına gidildi. Bu arada batık bankaların tasfiyesine girişildi. Menkul Kıymetler Borsası Yasası yayımlandı. Devlet İhale Kanunu değiştirildi. Yeni İmar Yasası yayımlandı.

Özellikle Bülent Ulusu Hükümeti sırasında, sanayi alanında yapılan yatırımların gerçekleştirilmesine devam edildi:

Yatağan Termik Santrali hizmete girdi.

Atatürk Hidroelektrik Santrali'nin temeli atıldı.

Türkiye Petrol Rafinerileri Tüpraş kuruldu.

Amerikan Ford Şirketi ciddi yatırımlara katıldı.

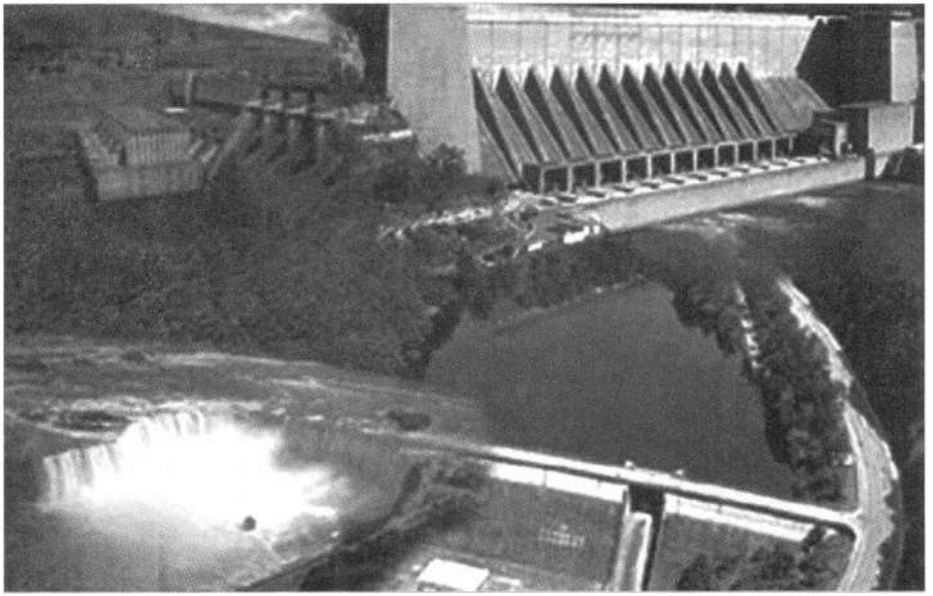
Özel sektörde Eskişehir'de Sarar, Gaziaptep'te Isko, Bursa'da Yeşim Tekstil kuruldu.

Turgut Özal iktidarda bulunduğu sırada, 6 Mart 1983 tarihinde bir açıklama yaptı:

"Türk sanayiini bu kadar korumak yanlıştır (Bu kadar koruma, fiyatları yükseltir). Aslında Türk sanayii, bugünkü duruma gelmiş olmamıza çok yardım etmiştir. Bundan sonra rekabete açılmalıdır."

Bu açıklama, 1978 yılında Dünya Bankası'nca hazırlanan "Robinson ve Kemal Derviş Raporu"undaki tavsiyenin benzeri ve 24 Ocak İstikrar Kararları'nın teyidi oldu.

Özelleştirme çalışmaları başladı.

Atatürk Hidroelektrik Santrali

Tüpraş (Türkiye Petrol Rafinerileri AŞ)

13 Aralık 1983 tarihinde hükümet kuran Turgut Özal, 29 Aralık 1983'te döviz alım satımını serbest bıraktı.

Türk ekonomisi 1983'te genel anlamda bir toparlanma eğilimi gösterdi.

19 Aralık'ta Özal Hükümeti, programını açıkladı. Bu program, daha önceki yıllarda açıklanan İstikrar Programı'nın aynısı idi ve gelecek yılların karakterini oluşturacaktı. Onun uygulanmasını ve sonuçlarını ilerideki açıklamalarda bulacaksınız.

Daha sonraki yılların öyküsüne geçmeden, bu yıllarda öne çıkan ve önemli sorunlar olarak ekonomiyi etkileyen bir konuya kısaca yer vereceğiz:

Fonlar Konusu

Bütçe içi, bütçe dışı, Sayıştay denetimine tabi olan ve olmayan "gizli fonlar", 1980 sonrası devlet maliyesinin yönetimini çok büyük ölçüde etkileyen ve büyük israflara ve yanlış uygulamalara neden olan bir pratiktir.

1983 yılında bazı bütçe içi ve bütçe dışı fonlar kuruldu. Bu pratik, zaten 1980 yılından sonra geniş bir uygulama bulmuştu. (Bütçe içi ve dışı fonların sayısı 2000 yılında 57 olarak saptandı. 1994 yılında fonların bütçeye aktarılması yasası çıktı).

Fonlar, devlet yönetiminde bazı gelirleri ve giderleri, uygulanmakta olan yöntemler dışında yönetmek için kurulur. Böylece bu tür gelir ve giderler, bütçe ve Sayıştay denetimi ve genel program uygulaması dışında kalır.

Bu yöntem, kendiliğinden keyfi tasarruflara ve hesapsızlıklara yol açar. 1980 sonrası devlet harcamaları bu yüzden kontrol edilememiş, gelir gider dengesi bağlanamamış, ciddi israflara yol açılmıştı.

Örnek: 1983 yılında Sayıştay denetimine tabi olmayan fonlar:

Adalet Teşkilatını Güçlendirme Fonu

Trafik Hizmetleri Fonu

Milli Parklar Fonu

Çevre Kirliliğini Koruma Fonu

Karayolları Trafik Fonu

Tasarrufları Koruma Fonu TMSF

Tasfiye Halindeki Bankerlerin Tasfiye İşlemlerinin Hızlandırılması Fonu

Dövize Çevrilebilir Mevduat

1981'de sona erdirilen (ve 1978'de 3.6 milyar dolar olan) Dövize Çevrilebilir Mevduat Rejimi (DÇM), dış ödemelere karşılık bulabilmek için yeniden başlatıldı. Sonunda ödenmesi gereken faiz ve ana para toplamı 1983 yılında 43.5 milyar TL oldu ve ağır bir yük olarak bütçe hesaplarına girdi.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	47.900
GSMH (milyar TL)	57.300
GSMH artışı %	4.2
Kişi başına $	1.299
GSMH/Sanayi $	12.0
Yurtiçi tasarruflar/GSMH %	16.5
Sabit Sermaye Yatırıml./GSMH %	20.1
İmalat Sabit Sermaye Yatırımları %	25.5
Elektrik üretimi GWh	27.347
Bütçe dengesi (milyon TL)	-142.738
İhracat (milyon $)	5.728
İthalat (milyon $)	9.235
Dış ticaret dengesi/GSMH %	4.8
Cari açık/GSMH dengesi %	3.1
Dış borçlar (milyon $)	18.385
Rezerv (milyon $)	2.089
M.B. Brüt Rezervleri (milyon $)	1.259
Dolar/TL (yıl sonu)	274.0
Fiyat artışı (12 aylık ortalama %)	40.1

1983 Dünya

Ortadoğu'da hareketli olaylar oldu. Beyrut'ta Amerikan Büyükelçiliği bombalandı. Diğer olaylarda 248 Amerikan, 58 Fransız askeri öldürüldü.

İngiltere'de Margarite Thatcher tekrar seçildi.

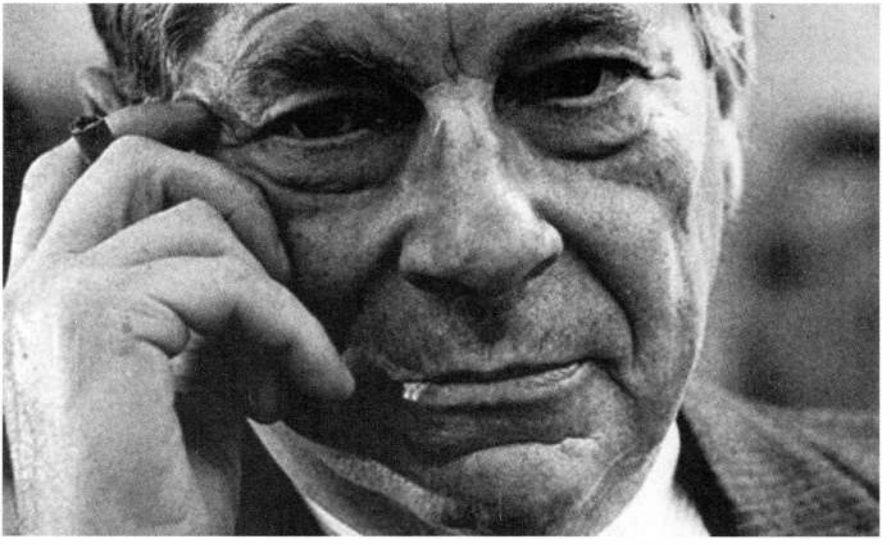
ABD, Challenger'i uzaya gönderdi.

ABD'de işsiz sayısı 12 milyona çıktı.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, özgürlüğünü ilan etti. Yalnız Türkiye tarafından tanındı.

Salman Rüşti, Gore Vidal, Kurt Vonnegat, Marquez vb. romanları yayımlandı.

Arthur Koestler, eşi ile birlikte intihar ederek yaşamdan ayrıldı.

Arthur Koestler

1984
BÜYÜME

Eski Kuşak Out - Yeni Kuşak In

1984 sonbaharında Mebrure Hanım, kendisine oranla çok daha yorgun olan 80 yaşına ayak basmış eşini, Cemil Bey'i inandırdı, Ankara'dan ayrıldılar. Eski zamanlardaki ateşli Cemil Bey, artık öykümüzün içinde olmayacak. Onları, son yıllarını Kayseri'de baba evinde yaşamaya bırakacağız.

Orhan ve Hande de Ankara'da değiller. Eskilerde Sûdi Bey'in Bodrum'da Kumbahçe'de aldığı eve çekildiler. Avlusunda büyük bir dut, bir servi ağacı, bir çılgın bougenvillae ve sayılarını bilmedikleri renk renk kedileri var.

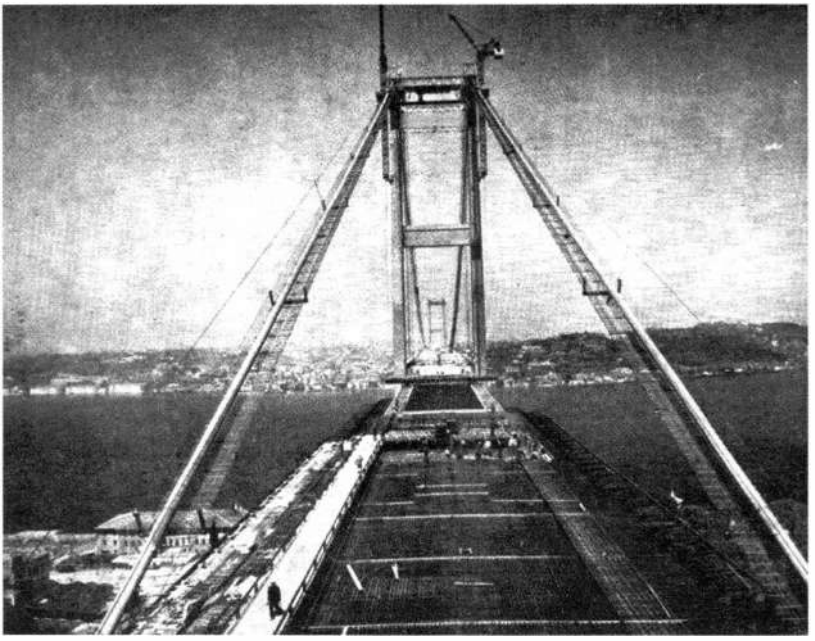
Bu kuşak burada sahnenin gerisine çekiliyor.

Yiğit ile Demir'i akşam vakti Kızılay'da yeni açılmış bir kahvede buluyoruz:

- Boğaziçi Köprüsü'nü satmaya çıkardınız en sonunda.

- Turgut Bey, Hükümet'i kurar kurmaz söylemişti. Şimdi uyguluyor.

- Dördüncü Kalkınma Planı'nda köprünün satılması var mıydı?

Boğaziçi Köprüsü inşaatı

Onları tartışmalarında bırakıp 1984'ün olaylarına bakacağız.

Politik ve Sosyal Olaylar

Daha önceki yılların gürültülü olayları, 1984'te azaldı (Ceza evlerindekilerin sayısı, 74.946). Bazı davalar sonuçlandı. Onların yerine bazı sevindirici gelişmeler yer aldı.

Neşe Erberk, Avrupa Güzeli seçildi.

Neşe Erberk

Olaysız bir yerel seçim yapıldı ve Anavatan Partisi oyların %41'ini aldı. Bazı yerlerde Sıkıyönetim kalktı. Bazı yerlerde "Olağanüstü Hal" uygulandı. Irak'ta çıkan olaylar sonucu binlerce Kürt Türkiye'ye sığındı. Bu arada ilk PKK olayları başgösterdi.

Ermeni katiller yine sahnede

41'inci şehidimizi verdik!

Birleşmiş Milletler'de görevli Türk diplomatı Enver Ergun, bir Ermeni teröristin silahlı saldırısı sonucu otomobili içinde şehit oldu

Viyana'da üçüncü kurban

Niye beklediler?

(YORUM 24 SAAT Köşesinde)

Enver Ergun, Büyükelçi

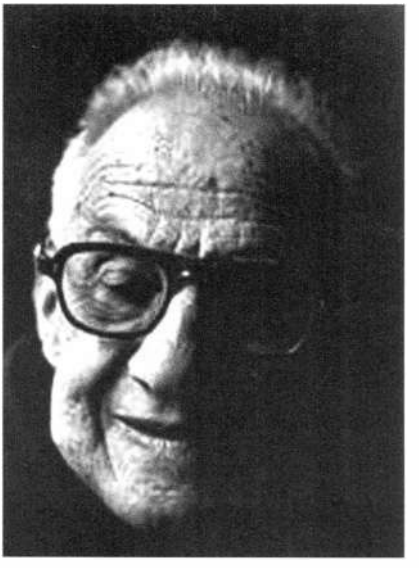
Ermeni Asala çeteleri çeşitli ülkelerde (Kanada'da, Birleşmiş Milletler'de (Enver Ergun), Avusturya'da) birçok Türk diplomatını ve görevlisini öldürdü.

Eruh'ta, PKK tarafından yapılan kanlı bir saldırı yaşandı.

Büyükşehir Yönetimi başlatıldı.

Renkli televizyon yayınları başladı.

Tanınmış insanlar yaşamdan ayrıldı: Cumhuriyet döneminin namlı fotoğrafçısı Othmark Pferschy, şair Ercüment Lav, yazar Halide Nusret Zorlu, yazar Cihat Baban, DP Bakanlarından Emin Kalafat, Ressam Eşref Üren…

Eşref Üren

Ekonomi

1984 yılında Özal Hükümeti, ekonomi alanında değişik konularda kararlar aldı:

Başbakan, yılın ikinci ayında "Özelleştirme" konusunda işaretler verdi ve İstikrar Kararları yönünde köprü ve yolların satılabileceğini açıkladı. 2987 sayılı Kanun'la kamu kuruluşlarına özel kişilerin ve kurumların paydaş olabilecekleri esası getirildi.

Bu sırada, ilk yardımlar belirdi. Amerika'da Temsilciler Meclisi, Türkiye'ye yapılacak yardımı konuşmaya başladı (716 milyon $).

İstikrar Kararları doğrultusunda önemli bir kanun çıkarıldı: Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması hk. Kanun. Bu kanun, uygulama içinde giderek Özelleştirme yönetiminin esasını oluşturacaktır.

Savaş uçaklarının Türkiye'de yapılması konusunda Amerika'yla anlaşma oldu.

Bazı yatırımlara gidildi: Büyük Çekmece Barajı'nın temeli atıldı.

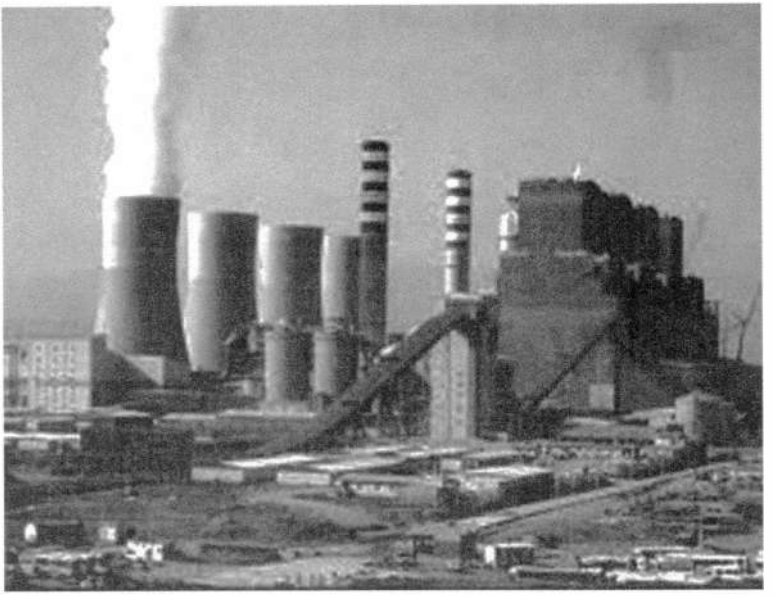
Afşin Elbistan Santrali hizmete girdi.

Adıyaman Çimento Şirketi kuruldu.

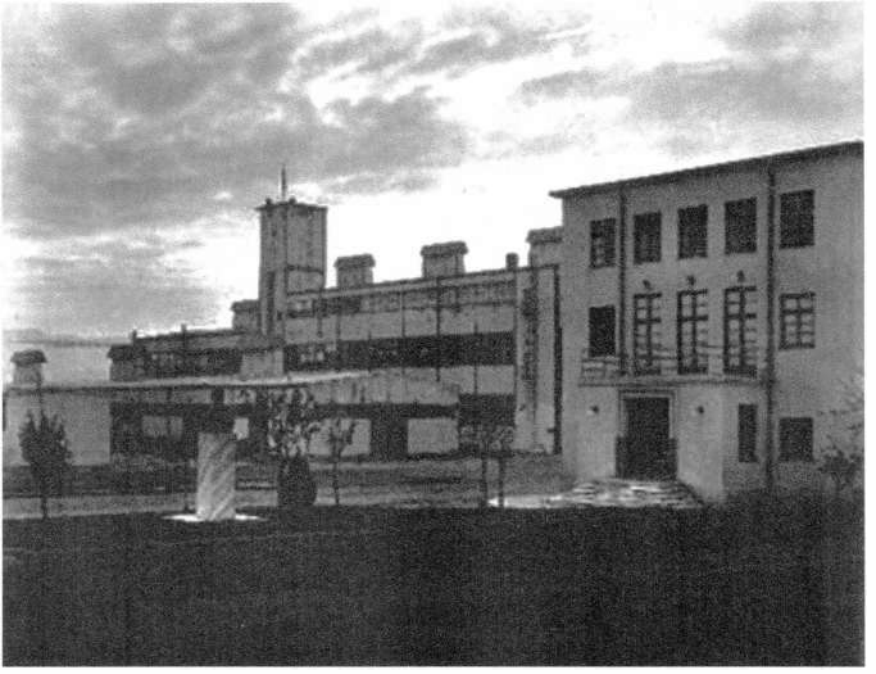
Kastamonu Seka Kâğıt Fabrikası hizmete girdi.

Yeni bir İhale Yasası hazırlandı. Menkul Kıymetler Borsası kuruldu. Boğaziçi Köprüsü'nün hisse senetleri satıldı. Elektrik üretimi serbestleştirildi.

Vergi yasalarında değişiklikler yapıldı (Akaryakıt Vergisi).

Afşin Elbistan Santrali

Kastamonu Seka Kâğıt Fabrikası

Bazı Amerikan kuruluşları Türkiye'de bankacılık alanında yatırımlar yaptılar. (City Bank, Boston Bank vb.)

1984'te Türk ekonomisi çelişkili bir yapı içinde oldu:

GSMH ciddi bir artış gösterdi.

Buna karşılık, sanayinin GSMH içindeki payı ve Sabit Sermaye Yatırımı azaldı.

Devlet bütçesinin açığı arttı. Dış ticaret açığı devam etti. Dış borç stoku önemli ölçüde arttı.

Dolar fiyatı ve genel fiyatlar düzeyi yükseldi.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	47.900	48.900
GSMH (milyar TL1987 fiyatlarıyla)	57.3	61.3
GSMH (%)	4,2	7,1
Kişi başına ($)	1.299	1.238
GSMH/Sanayi (%)	12,0	11,2
Yurt içi tasarruflar/GSMH (%)	16,5	16,5
Sabit sermaye yatırıml./GSMH (%)	20,1	19,3
İmalat Sanayi sabit sermaye yatırımları (%)	25,5	25,0
Elektrik üretimi GWh	219.185	30.614
Bütçe dengesi (milyonTL)	-312	-300
Dış Ticaret dengesi/GSMH (%)	-4,8	-4,8
Cari açık/GSMH dengesi (%)	3,1	2,4
İhracat (milyon $)	5.728	7.134
İthalat (milyon $)	9.235	10.757
Dış borçlar (milyon $)	18.385	20.659
Rezerv (milyon $)	2.089	3.482
M.B. Brüt Rezervleri (milyon $)	1.253	1.239
Dolar/TL (yıl sonu)	274.0	280.0
Fiyatlar (TEFE, 12 aylık %)	40,1	35,5

1984 Dünya

1984'te önemli değişiklikler oldu. Şubat ayında Sovyetlerde Y. V. Antropov öldü, Hindistan'da İndira Gandi öldürüldü.

İsrail, Etiopya'dan 25.000 Yahudiyi İsrail'e nakletti.

Amerika'da 70 banka battı. Apple Machintoch şirketi etkinliğe başladı. İngiliz ressam Turner'in (Deniz) tablosu 10 milyon dolara satıldı.

Şubat ayında Saraybosna'da Kış Olimpiyatları, yaz aylarında Los Angeles'ta Yaz Olimpiyatları yapıldı.

Truman Capote, Lilian Helmann, J. B. Priestey, M. Shokolov öldü.

W. Turner, Deniz

1985
DURAKLAMA VE GERİCİLİK GİRİŞİMLERİ

1985'in sonundayız. Handan Hanım yok. Mebrure Hanım Kayseri'de. Hande, Orhan'la birlikte Bodrum'da. Yemekler eskisi gibi değil. Herkesin işi gücü var. Güler elinden geleni yapmıştı. Ama pilav çok, bezelye az pişmişti. Yine de neşeleri yerindeydi. Yiğit, kızkardeşine takılmak istedi:

- İşte böyle. Kadınlar çalışacak yerde evlerinde otursalardı...

Sözü yarıda kaldı. Aslı:

- İşte böyle başlar bunlar. Komünist dersin, aydınların kökünü kazırsın. Sonra sıra gelir gericiliğe. Meclis'te gericiliğe prim. Başbakan'dan gericiliğe övgü... Yiğit Bey de bizi eve sokuyor pilav yemek için. Ne hale geldik!

O hafta İzmir milletvekili, Karşıyakalı yazar, müzikçi Rüştü Şardağ, Meclis'te "İrtica" konusunun açılması için önerge vermiş, fakat öneri ANAP milletvekilleri tarafından reddedilmişti. Başbakan Turgut Özal da "İrtica filan yok" diyerek konuyu kapatmıştı.

Oysa Türkiye, 1980 darbesinden sonra artık organize gericilik girişimleri ile karşılaşmaya başlıyordu.

Politik ve Sosyal Olaylar

Gerçekte özellikle 1985'te, Özal Hükümeti zamanında Türkiye'nin dış ilişkiler politikasında belli bir değişimin, Doğu'ya daha çok önem verme eğiliminin başladığı görüldü. Arap ülkeleri de Türkiye ile daha çok ilgileniyorlar. Bahreyn, Kuveyt Arap Bankası Türkiye'de şube açtı. İstanbul Belediyesi, bir Suudi Prensi'ne Kandilli'nin korularını sattı. Özal Cezayir'e gidip daha önce yapılan yanlışlık için özür diledi, Katar Şeyhi Ankara'yı ziyaret etti. Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler ise Darwin Teorisi'nin yanlış olduğunu, dinsel inançlarımızla bağdaşmadığını anlattı.

Diğer tarafta, Türkiye Komünist Partisi dağıtıldı ve 228 üyeye çeşitli ağır cezalar verildi. Ordu milletvekili Bahriye Üçok "Zinaya ceza verilecekse erkeklere de verilsin" diye önerge getirdi. ANAP milletvekilleri konuşulmasını reddettiler (Bahriye Üçok beş yıl sonra "Köktenci Müslümanlar" ya da daha gizemli örgütler tarafından öldürülecektir).

TRT'de "devrim, özgürlük" sözcüklerinin kullanılması yasak edildi, okullardaki Devrim adları kaldırıldı. Ankara Sıkıyönetim Komutanı, Bilimsel ve Sosyalist yayınlara ilişkin 133.602 kitabı imha ettirdi.

ANAP iktidarı, bir Pişmanlık Yasası çıkardı. Buna göre, itiraf ve ihbar edenlerin cezaları kalktı. Pek çok idam kararları yerine getirildi.

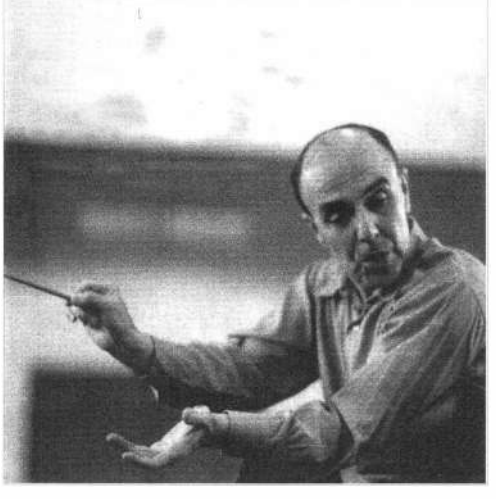
Ve yeni sayımla Türkiye'nin nüfusunun 50.664.458 olduğu, İstanbul'un nüfusunun da 5.475.982'ye çıktığı saptandı.

1985 yılının politik ve sosyal havası böyle. Bu yıl da Türkiye tanınmış adamlarını kaybetti:

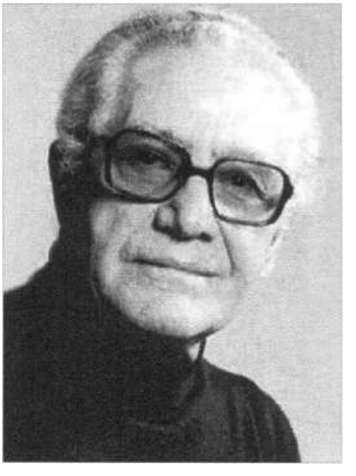
Vedat Nedim Tör, Darülbedayi Tiyatrosu'nun tanınmış aktristi Şaziye Moral, Âfet İnan, şair Turgut Uyar, Ruhi Su, Cemal Reşit Rey ve Yassıada Mahkemesi savcısı Altay Egesel...

Afet İnan ve Atatürk

Cemal Reşit Rey

Ruhi Su

Ekonomi

1985 yılında Türk ekonomisinin görüntüsünde iki olay dikkat çekiyor:

- Fonlar uygulaması,
- Yatırımlar.

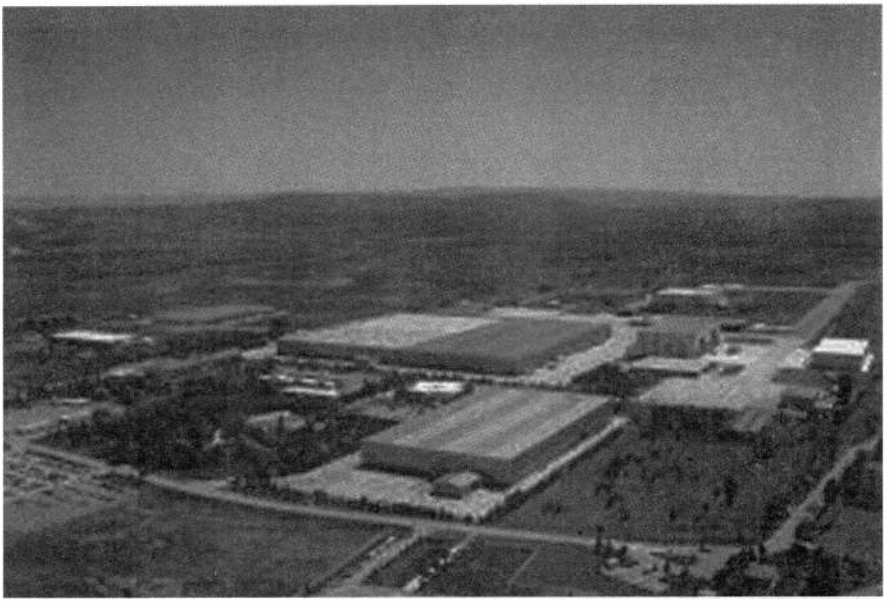
Fonlar kurarak bazı harcamaları bütçe dışına çıkartmak ve bunlara özel gelirler, karşılıklar ayırmak yöntemi, daha önce de kullanılmış bir pratiktir. Ancak Özal yönetiminde fon kurarak bütçe denetimi dışına çıkarmak, olağanüstü bir uygulama şeklini aldı. 1985 yılında peşpeşe birçok fon kuruldu:

Tanıtma Fonu, Yurtdışına Çalışan Kurum ve Kişileri Destekleme Fonu, Yatırım Malları İmalatını Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Vergi İdaresi Geliştirme Fonu...

Bu fonlar, zaman içinde bir konuda yöneticilere çabuk karar almak ve uygulamak konusunda rahatlık sağladılar ama daha sonraları programsız, denetimsiz ve keyfi harcamalara yol açarak devlet maliyesini zor duruma soktular.

1985 yılında, yeni iktidarla yatırımların hem kamu hem de özel alanda hızlandığı görülmekte:

- Türkiye-İran Petrol ve Doğal Gaz Boru Hattı Anlaşması
- Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmaları
- Bursa'da büyük dokuma fabrikalarının kurulması (Sönmez)
- Tusaş'ın (Türk Havacılık ve Uzay Sanayii) kurulması

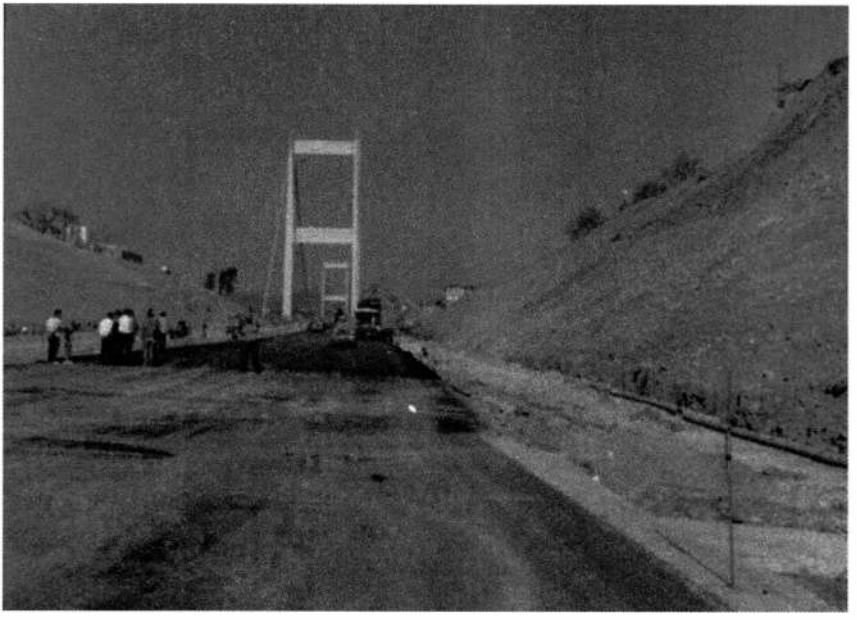
Tusaş (Türk Havacılık ve Uzay Sanayii)

- Tokat Tekel Sigara Fabrikası
- Pınar Et'in kurulması
- Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün temelinin atılması
- Akbank'ın kurulması
- Amerikan ve Japon kaynaklı bankaların yatırımları.

Hukuksal alanda, yeni bir Maden Yasası, Serbest Bölgeler Yasası, Finansal Kiralama Yasası çıkarıldı; yeni Bankalar Kanunu yayımlandı; Türkiye Menkul Kıymetler Borsası faaiyete geçti.

1985 yılı bunların dışında çeşitli olaylara tanık oldu:

Vergicilik alanında Almanya ile "Çifte Vergi Anlaşması" yapıldı. Katma Değer Vergisi uygulaması başladı.

Fatih Sultan Mehmet Köprüsü inşaatı.

Hisarbank ve Anadolu Bankası yöneticilerinin mallarına el kondu. Yahya Demirel hayalî ihracat suçu ile hapse mahkûm oldu.

1985'te ekonominin makro dengeleri, özet olarak şöyle görünüyor:[2]

Ekonominin büyümesi bir önceki yıla göre yavaşladı. Buna karşı kişi başına gelirlerde ise %9'luk bir artış oldu.

Yurtiçi Tasarruflar ve Sabit Sermaye Yatırımları yükseldi. Elektrik üretiminde de önemli bir artış oldu.

Bütçede denklik sağlandı.

2 1987 fiyatlarına göre açığı büyümüştür

Dış Ticaret Dengesi Açığı önemli ölçüde büyüdü, Rezerv'lerde azalma oldu ve dış borç stoku büyük ölçüde arttı.

Fiyatlar yükseldi. Dolar fiyatı üç katına yakın arttı.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	48.900	50.300
GSMH (milyar TL1987 fiyatlarıyla)	61.350	63.989
GSMH artış (%)	7,1	4,5
Kişi başına gelir ($)	1.238	1.356
Yurtiçi Tasarruflar/GSMH (%)	16,5	18,9
Sabit Sermaye Yatırıml./GSMH	19,3	20,1
İmalat Sanayi Sabit Sermaye Yat. (%)	25.0	23,1
Elektrik üretimi GWh	30.614	34.219
Bütçe dengesi (milyonTL)	-300.010	-7.234
Dış Ticaret dengesi/GSMH (%)	4,8	4,4
Cari açık/GSMH dengesi	2,4	1,5
İhracat (milyon $)	7.214	7.958
İthalat (milyon $)	10.757	11.343
Dış borçlar (milyon $)	20.659	25.476
Rezerv (milyon $)	3.482	3.279
M.B. Brüt Rezervleri (milyon $)	1.239	1.020
Dolar/TL (yıl sonu)	224.0	574,0
Fiyatlar TEFE (12 aylık %)	35,5	38,2

1985 Dünya

Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov, Genel Sekreterliğe getirildi. (1988'de Devlet Başkanı olacaktır)

Türkiye aleyhine Asala olayları (Kanada'da Coşkun Kırca'nın zor kurtulduğu olay) devam ederken, Ermeniler Fransa'da Orly Havaalanı'nda bomba patlattılar ve bir Fransızı öldürdüler. Asala Hareketleri bu olaydan sonra azaldı ve bir süre sonra durdu.

Bulgaristan, oradaki Türkleri Bulgarlaştırma politikasına hız verdi.

Basra Körfezi'nde korsanlar Türk gemilerine saldırdılar. Filistinliler, İtalyan Achille Lauro gezi gemisini kaçırdılar.

Achille Lauro gemisi

ABD ve İngiltere, Birleşmiş Milletler Unesco (Eğitim ve Kültür) Örgütü'nden ayrıldı.

Endonezya Başkanı Sukarno Türkiye'yi ziyaret etti.

Batı'da da 1985 yılında tanınmış insanlar yaşamdan ayrıldı: Ressam Mark Chagall öldü, Empresyonistlerden önemli ressam Monet'in tablosu çalındı.

Sukarno

Yazar Heinrich Böll ve aktör Orson Welles öldü.

1912'de batan Titanic transatlantik gemisinin enkazı Kuzey Denizi'nde, derinlerde bulundu.

1986
EKONOMİNİN FİNANSALLAŞMASI

Türkiye'nin Koşulları

Geçmiş ayların olaylarını konuşuyorlardı. Mart ayında İstanbul'daki büyük kar fırtınası, Celal Bayar'ın Haziran ayında ölümü, İnsan Hakları, Uluslararası Af Örgütü'nün açıklamaları, işçi yürüyüşleri, üniversiteye giriş için kabul edilen yeni yöntem, Avrupe Ekonomik Topluluğu ile yapılan görüşmeler...

Demir:

- Hükümet ekonomiyi dörtnala finansallaştırıyor. KİT'leri özelleştirmeyi programa aldılar. Başbakan da "Batan batsın" diyor. Bu süreç sence akla uygun mu?

- Şu anda makro değerlerde bir karışıklık, bir dengesizlik görünmüyor. Serbest piyasa rejimini kabul ettik. Gereklerini yerine getireceğiz elbette.

- Türkiye'nin koşulları, bizim ekonomimizin, teknik insan kadrosunun yapısı bu kadar hızlı gelişmeye uyabilecek mi?

- Kriz Teorisi, ha!

...

Biz olanları görmeye çalışalım.

Politik ve Sosyal Olaylar

Yalçın Küçük

1986 yılı, önceki yılın eksik bıraktığı sosyal olayların devamına sahne oldu. Yazarlara baskılar arttı. Yalçın Küçük'e, yazdığı "Bir Yeni Cumhuriyet" kitabı için 1,5 yıl hapis cezası verildi.

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'de insan hakları ihlallerinin yaygınlığı üzerinde açıklamalar yaptı. Aydınlar Derneği ve Barış Derneği üyelerinden tutuklu bulunanlar serbest bırakıldı. Cezaevlerinde bulunan 68 bin kişinin %70'i tahliye edildi. İnsan Hakları Derneği kuruldu. Sonraları Fak-Fuk-Fon diye adlandırılan Sosyal Dayanışma ve Yardım Yasası kabul edildi. Ama DİSK kapatıldı.

Cumhurbaşkanı Tunus, Mısır ve Katar gezisine, Başbakan Irak'a ve Hindistan'a gitti. Yaser Arafat ve Suriye Başbakanı Ankara'yı ziyaret ettiler.

Genellikle Arap ülkelerinin mütekabiliyet aranmaksızın yararlanmasına yol açan "Yabancıların Türkiye'de Gayrımenkul Almaları" uygulamasına geçildi. Allah'a ve semavi dinlere ve peygamberlere karşı olacak hareketlere ağır cezalar getiren hükümler kabul edildi. Köktenciler tarafından cinayetler işlenmeye başlandı.

Yazarlara baskıdan şikâyet edildi, ama sanatkârlara unvanlar verildi (Yıldız Kenter, Hikmet Şimşek, Nüvit Kodallı).

Başbakan Moskova'ya gitti, kendisine Ankara'da silahlı bir saldırı oldu.

Ara seçimlerde ANAP 10, CHP 3 milletvekili kazandı.

Türk Hava Kuvvetleri, Irak'taki PKK kamplarını bombaladı.

1986'da eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Prof. Süheyl Ünver, Dünya Barolar Birliği Başkanvekili Orhan Apaydın, yazar Haldun Taner, (eski Dışişleri Bakanı) Prof. Gündüz Ökçün yaşamdan ayrıldı.

Celal Bayar, eski Cumhurbaşkanı

Haldun Taner

Ekonomi

1986 yılında, 1980 Değişimi ile başlayan FİNANSALLAŞTIRMA uygulamasının devamı olarak "Bankalararası Piyasaların oluşturulması" gerçekleştirildi. Bu arada Hisar Bank ve Anadolu Bankası yöneticilerinin mallarına el konuldu.

GSMH %7.5 arttı. Ama reel ücretler önemli ölçüde geriledi.

Menkul Kıymetler Borsası'nda etkinlikler arttı. Yabancıların Türkiye'de gayrımenkul edinmeleri kabul edildi.

Dış Ticaret Açığı devam etti. Dış borçlarda büyük artış oldu. Buna karşılık "İhracatta Vergi İadesi" uygulaması başlatıldı. İhracatçı Birlikleri örgütlendi.

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında yedi yıldır yapılamayan Ortaklık Konseyi toplandı.

Sosyal Sigortalar kapsamında emeklilik yaşı kadında 55 ve erkekte 60'a yükseltildi.

Vergicilik alanında, Peşin Vergi ve yazar kasa uygulaması başladı. Birçok ülke ile Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları yapıldı (İngiltere, Hollanda, Tunus, Finlandiya, Romanya).

Yabancı Sermaye Yatırımları'na teşvikler arttı.

Maliye Bakanlığı'nda kuruluş planı değişti. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kuruldu.

Yeni fonlar kuruldu: Ticari Plakalar Fonu, Tütün Fonu, Tapu Kadastro Fonu, Çıraklık ve Teknik Geliştirme Fonu, Konut Edindirme Fonu…

Hükümet'in 1987 bütçesi, Doğru Yol Partisi sözcüleri Cindoruk, Memduh Yaşa vb. tarafından şiddetle eleştirildi.

Yeni kuruluşlar oluştu:

Tekstil Bank kuruldu.

Çırağan Sarayı tamir edildi ve otele döndürüldü.

Gökova Santrali'nin temeli atıldı.

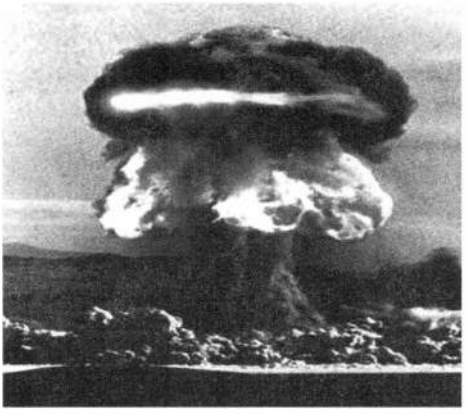
Çırağan Sarayı Oteli

Gökova Santrali

Temel Göstergeler

Nüfus (milyon)	50,7	51.4
GSMH (milyar TL 1987 fiyatlarıyla)	63.989	68.315
GSMH (%)	4,5	7,5
Kişi başına ($)	1.356	1.458
SAP'ye göre kişi başına gelir ($)	-	3.598
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	18,9	21,9
Sabit Sermaye Yatırımı/GSMH	20,1	22,8
İmalat Sanayi Sabit Sermaye Yat. (%)	23,1	22,0
Elektrik üretimi (GWh)	34.219	39.694
Bütçe dengesi (milyon TL)	-7.2	- 1.157
Özelleştirmeler (milyon $)	-	0,9
Ticaret dengesi/GSMH (%)	4,4	4,0
Cari acık/GSMH dengesi	1,5	1,9
İhracat (milyon $)	7.958	7.457
İthalat (milyon $)	11.343	11.105
Dış borçlar (milyon $)	25.476	32.101
Rezerv (milyon $)	3.279	4.347
M.B. Brüt Rezervleri (milyon $)	1.020	1.368
Dolar/TL (yıl sonu)	574,00	755,90
Fiyatlar (12 aylık %)	38,2	24,5

Çernobil Nükleer Santrali

1986 Dünya

1986'da Türkiye'nin toplumsal yaşam çizgisinde önemli yankılar yapan bir olay oldu.

Nisan ayında Sovyetler Birliği'nde Çernobil Nükleer Santrali'nde çok büyük bir arıza yaşandı. Nükleer madde taşıyan bulutlar Orta Avrupa'yı sararken, Türkiye'nin kuzey sahillerini de etkiledi. Bunun sonucu olarak bu bölgenin fındık ve çay ürünlerinin ihracatı durdu. Alıcı Avrupa ülkeleri olan Almanya ve Hollanda, bu ürünlerin ithalini durdurdular.

Ekim ayında, sol eğilimli İsveç Başbakanı Olaf Palme öldürüldü.

1987
YÖNETİMDE SERBESTLİK
EKONOMİDE SERBESTLİK

Ekonomiye Bakış Açıları

İçeriğinde karşı, fakat tanımında uyum halindeler. Yiğit ve Demir, 1987 yılını böyle adlandırıyorlar.

- Sen bu olayları uygun buluyor musun? Bu tutuklamalar, hapisler, cezalandırmalar, mallara el koymalar, bu gericilik olayları, solculara yapılan kıyım...

- Kanunlar ne diyorsa o olacak elbette. Sen ekonomiye bak! Büyüme devam ediyor. Serbest ekonominin yararlarını görmeye başladık. Kişi başına geliri 3400 dolara çıkardık.

- Söylediğine inanıyor musun? Dış borç yüzde yirmi beş arttı. Dolar kuru bin lirayı geçti. Fiyatlar kanatlandı. Bu kime yarıyor? Kişi başına 3400 dolar satın alma paritesine göre. Aslında 1668 dolar. Sen plancısın, ha?

...

Aslında Yiğit'in dediği, kabul edilen ve uygulanmaya başlanan Kapitalist-Serbest Piyasa rejimi açısından haklı. Ekonomi bir şekilde büyüyor, ama artan değerler fiyat mekanizmasıyla belli ellerde top-

lanmaya başlıyor. Yani Kapitalist kadroda sermaye birikimi oluyor ve ortada bir başka şey oluşuyor. Türkiye, ürettiğinin iki katı tüketiyor. Tasarruflarının önemli bölümü gayrımenkul inşaatına dönmeye başlıyor. İmalat Sanayii Yatırımları oranı azalıyor. IMF'nin dediği oluyor.

1987'nin havası böyle.

Bu oluşumun ayrıntılarını aşağıda göreceğiz.

Politik ve Sosyal Olaylar

1987'de Cumhurbaşkanı Evren ve Başbakan Turgut Özal…

Kenan Evren, Cumhurbaşkanı, 1987

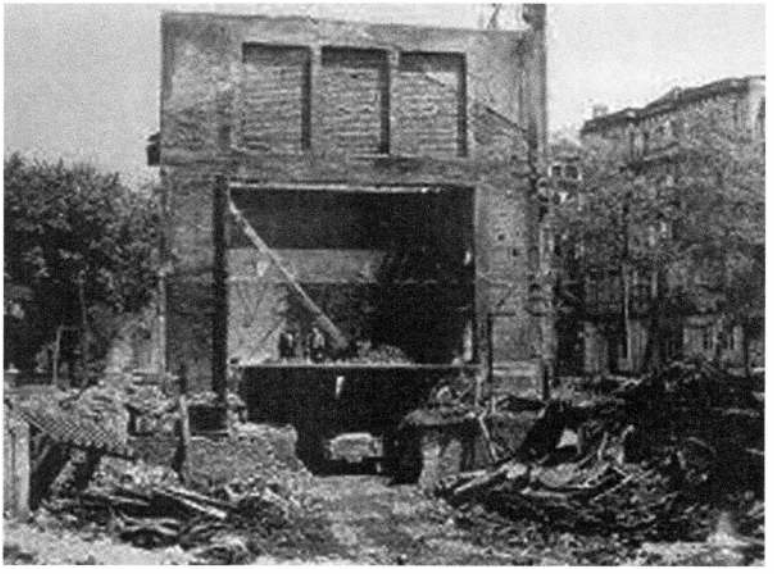

Turgut Özal, Başbakan, 1987

Yönetimde ağır ve acıtıcı uygulamalar… Ohal Valileri'ne verilen yetkiler. Eski liderler hakkında davalar, hapis cezaları… Solculara işkence… Gericilere hoşgörü. Sinema yakılması. Derneklerin kapatılması (Barış Derneği), cezalandırılması (Ülkücü dernekler).

Doğu'da PKK çetelerinin Uludere köyünü basmaları, 8 ölü, Mardin'de bir mezraanın basılması, 70 ölü… Köylerin boşaltılması…

Dinsel kaynaklı hareketler… Tutucuların Şan Sineması'nı yakmaları…Başbakan'ın Kocatepe Camii'nde namaz kılarak dincilere yol göstermesi… (Bu arada 12 Eylül döneminde Türk imamlara Suudi Arabistan tarafından maaş bağlandığı ve buna ilişkin kararnameyi Kenan Evren'in imzaladığı haberi yayıldı).

Şan Sineması yangını

Kitapların yakılması (39 ton kitap),

Grevler (Samsun Türk-İş grevi), Metris Cezaevinde açlık grevi, mahkûm yakınlarının Ankara'ya yürüyüş yapmaları…

Bunlara karşı uygulamalar: Halkavleri'nin tekrar açılması, Kadın derneklerinin gösterileri, bir kısım siyasal yasaklı politikacıların yasaklarının kaldırılması, Ankara'da Atatürk Kültür Merkezi'nin açılması…

Politika yapmaları yasaklanmış olan eski politikacıların (Ecevit, Demirel, Erbakan, Türkeş ve diğerleri) yasaklarının kaldırılması için 1987'de oylama yapıldı (Evet-Hayır yoklaması). Yasaklar kaldırıldı.

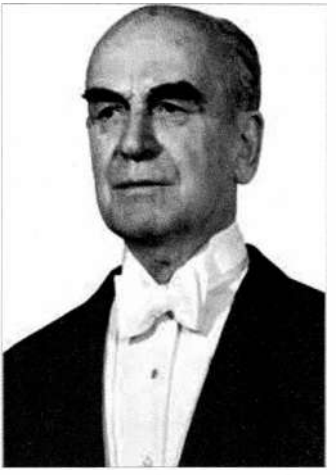
Ve erken Genel Seçim:

ANAP 8.7 milyon oyla 292 milletvekilliği kazandı. SHP 5.9 milyon oyla 99, DYP 4.6 milyon oyla 59 milletvekillikleri kazandılar. Diğer partiler (2.5 milyon oy) konulan %10'luk barajı aşamadılar.

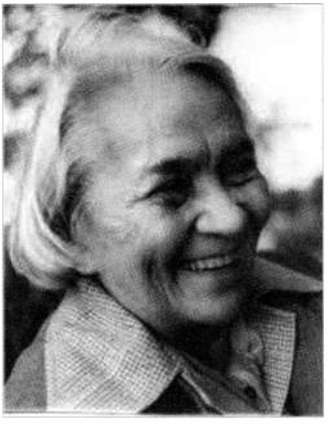
TBMM'nin açılışında, SHP ve DYP milletvekilleri Cumhurbaşkanı'nı Meclis'e gelişinde alkışlamadılar.

Turgut Özal tekrar yeni hükümetini kurdu.

1987 yılında ressam-karikatürist İhap Hulusi, ressam Elif Naci, eski İstanbul Valisi Fahrettin Kerim, Behice Boran, Adile Naşit, eski politikacı Zeyyat Baykara, eski Cumhurbaşkanlarından Fahri Korutürk vefat etti.

Fahri Korutürk

Behice Boran

Zeyyat Baykara

Ekonomi

1987'de (aslında 1974'te başlayan) Ege'de petrol arama ihtilafı ivme kazandı. Türk limanları Kıbrıs bandıralı gemilere kapatıldı. (Aslında bu gemilerin sahipleri diğer Avrupalı armatörler olduğu için, daha sonra bu konu ciddi sorun haline gelecektir).

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik için resmen başvurdu.

Bankalar, "Açık Piyasa İşlemleri"ne başladılar.

Yeni fonlar kuruldu:

Petrol Arama Fonu, Tarım Reformu Fonu...

Yeni kurumlar oluşturuldu:

Devlet İhracat Kredi Bankası kuruldu.

Hamitabat Doğalgaz Santrali hizmete açıldı.

Finansbank kuruldu.

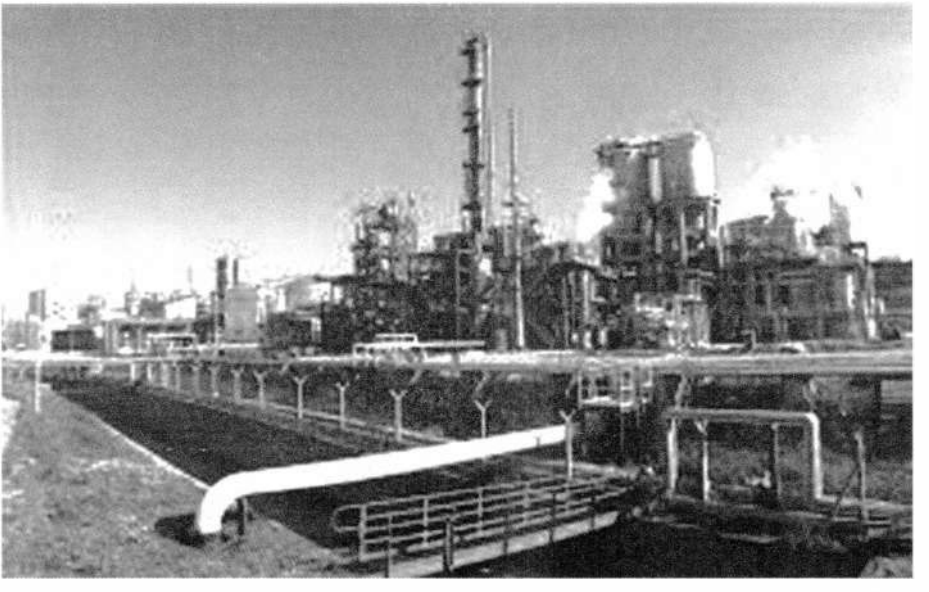
İzmir'e "Adnan Menderes Havaalanı" açıldı.

Vergi Kanunları'nda, Tapu Kadastro Kanunu'nda değişiklikler yapıldı. Süper Emeklilik Kanunu (3395 sayılı Kanun) kabul edildi. (Bu kanuna göre, yüksek prim ödeyenlerin emekli maaşları da yüksek olarak hesaplanacaktı. Daha sonra kanun iptal edildi).

Özelleştirmeler başladı: Başbakan, Turban Tesisleri'nin, Boğaziçi Hava Taşımacılığı'nın, Sümerbank'ın ve Petkim'in özelleştirileceğini açıkladı.

Sümerbank

Petkim Tesisleri

İlk "Serbest Bölge", Mersin'de açıldı.

Kamu kuruluşlarının açacakları Huzurevleri'nin düzeni belirlendi.

Bazı "Çifte Vergilendirmeyi Önleyen" anlaşmalar yapıldı (Belçika, KKTC).

Ekonomi %4.6 büyüdü. Ancak dolar kuru (1$=1000 TL), fiyatlar, dış borçlar, dış ticaret ve devlet bütçesi açıkları arttı. Ücretler önemli ölçüde (%40) geriledi.

Kişi başına gelir, üretim rakamlarına göre 1668, satın alma rakamlarına göre 3598 dolar oldu.

Özelleştirme

Özelleştirme etkinliklerine 1980'den itibaren, İstikrar Programı ile başlanmıştı. Güdülen maksat şöyle özetlenebilir:

a) Ekonomik verimliliği artırmak,

b) Kamu sektörünü küçültmek ve özel sektörü büyütmek,

c) Devlet bütçesine gelir sağlamak.

İlk kez 1984'te kamu kuruluşlarına özel kişilerin ortak olması sağlanmış, daha sonra da özelleştirmeyi yönetecek kurum olan "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurumu" kurulmuştu. Daha sonra 1990'da bu kurum ikiye ayrılarak Kamu Ortaklığı ve Özelleştirme olarak ayrı birer kurum oluşturulmuştu.

1987 yılında yalnız beş kurum özelleştirildi. 832.842 $ satış geliri elde edildi.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	51.500	52.370
GSMH (milyar TL 1987 fiyatlarıyla)	68.315	75.019
GSMH	7,5	4,6
Kişi başına ($)	1.486	1.668
Yurtiçi tasarruflar/GSMH %	21,0	23,9
Sabit Sermaye Yatırımı/GSMH	22,8	24,6
İmalat Sanayi Sabit Sermaye Yatırımları	22.0	17.6
Elektrik üretimi (GWh)	39.694	44.353
Bütçe dengesi (milyar TL)	-1.167	- 2.334
Özelleştirme (milyon $)	0,9	0,8
Dış Ticaret dengesi/GSMH (%)	4,0	3,7
Cari açık/GSMH (%)	1,9	0,9
İhracat (milyon $)	7.457	10.190
İthalat (milyon $)	11.105	14.158
Dış borçlar (milyon $)	32.000	40.428
Rezerv (milyon $)	4.347	5.212
MB Brüt Rezervleri (milyon $)	1.368	1.719
Dolar/TL (yıl sonu)	755,90	1.018,00
Fiyat artışı (TEFE 12 aylık %)	24.5	51.6

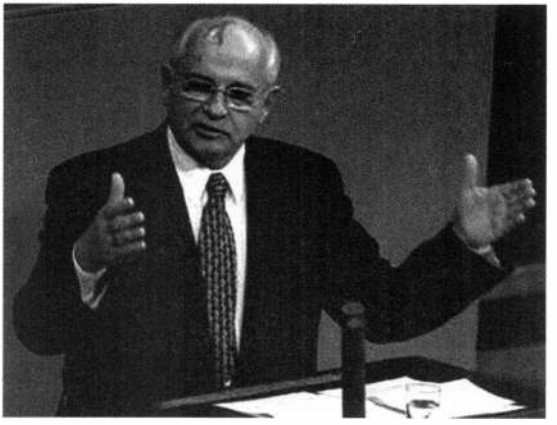
1987 Dünya

Ozon tabakasındaki delik ilk kez bilimcileri ve kamuoyunu ilgilendirmeye başladı.

Bu tarihte ABD'nin Başkanı R. Reagan'dır. Wall Street'te Kara Cuma... Borsa çöktü. Dow Jones %23 düştü. (Bu olaydan sonra Amerikan ekonomisi uzun süren bir durgunluk dönemine girecektir. 1989'da başkanlığa gelecek olan G. H. Bush, yerel savaşlar, Körfez Savaşı ve silah sanayii aracılığıyla tüketimi artırarak durgunluğa çare arayacaktır).

Sovyetlerde Gorbaçov ilk kez "Glasnost" Kampanyasını (Açıklık) açıkladı.

İngiltere'de M. Thatcher üçüncü kez seçildi.

Mihail Gorbaçov

Margaret Thatcher

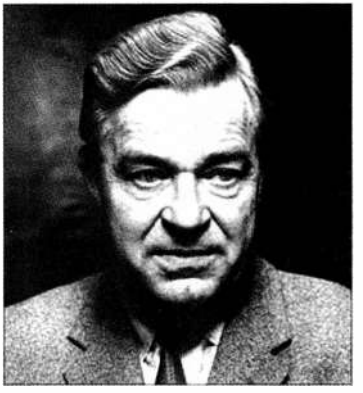
İsrail, Gazze şeridindeki yerleşim yerlerine saldırdı.

Lübnan'da iç savaş... Başbakan Kerami öldürüldü. Suriye ordusu Lübnan'a girdi.

Bill Gates (Microsoft'u kuran) milyoner oldu.

Batı'da önemli kayıplar oldu:

Ressam, film yapımcısı Andy Warhol, Rita Hayworth, Fred Astair, Filozof Gunnar Myrdal (Asian Drama yazarı) öldü. İkinci Dünya Savaşı'nın önemli isimlerinden, Hitler'in yakın arkadaşı Rudolf Hess intihar etti.

Gunnar Myrdal

1988
PLAN VE POLİTİKA

1989 Programı'nın yayınlandığı günün akşamı yemekte Güler, ağabeyine takıldı:

-Ağabey, neden evlenmiyorsun? Suzan Hanım'la bu kadar...

Yiğit her zamanki gibi kısa kesti:

- Sen benim işime karışma.

Demir:

- Evet, doğru, şimdi "89 Programı"nı yayınlıyorlar. İşleri başlarından aşkın.

Yiğit'in canı sıkıldı, ama yanıt vermedi. Aslında Demir, yarasına dokunmuştu. Dördüncü Plan büyük değişikliğe uğratılmış, Beşinci Plan da anlamını ve niteliğini yitirmişti. Özal Hükümeti plancılığı geri plana atmış, planın ana direği olan yatırımcılığı sadece "Teşvik Mekanizması"na, (tabii) o arada kişisel tercihlere bırakmıştı. Ama plancılar, eski deyimle "avara kasnak" olarak sürekli, bir anlamda kendi kendilerine, plan program yapıp yayımlıyorlardı. Bu programlardaki tahminler ile gerçekleşen değerler arasındaki bağ giderek bozulmaktaydı. İleride göreceğimiz gibi, günü gelecek, Planlama Teşkilatı da niteliğini ve yapısını yitirecekti.

Demir bırakmadı:

- Yıl başında Başbakan ekonomi politikasını açıklamıştı. Ne oldu? Fiyatlar mı düştü? Dolar kuru mu indi? Bütçeyi mi denkleştirdiniz?

Fidan, konuşmalarla ilgili değil. Kafasının bir yanında hastalarının sorunları, öteki yanında Profesör Vedat Bey ile ilişkisinin ne zaman ve nasıl bir gelişme göstereceği var. Aslı ise konuşulanları dikkatle dinliyor ve söze karışacağı zamanı bekliyor.

Yiğit çok kızıyor, ama arada Güler var. Ayrıca Demir'in söyledikleri doğru... Planlama'nın bütün yükü ve sorumluluğu onun üstünde. Oysa Türkiye'de 1960'larda başlamış olan "Perspektif Plan", "Beş Yıllık Plan", "Yıllık Programlar" canlılıklarını yitiriyor. Ama Plancılar, büyük bir örgütün böylesine yetişmiş elemanları, avara kasnak çalışıyorlar.

- Daha kapsamlı düşün. Amerika'da geçen yıl Kasım'da başlayan banka krizi sürüyor. Dünyada belli bir durgunluk var. Biz de etkileniyoruz. Ama "Gelir"de belli bir artış var. Yadsıyabilir misin?...

- Hep ekonomi mi? Ya bu takunyalılar... Planlama'da...

Fidan, babasının kızdığını anladı, devam etmedi...

Politik ve Sosyal Olaylar

1988 yılında Türkiye'de politik ve sosyal alanda üç büyük kategori etkinlik görülüyor:

1980'den başlayarak gelişen gericilik hareketleri içinde çeşitli hareketlilik oldu:

Milli Eğitim Şûrası'nda ilkokullarda müfredata din derslerinin de konulması kabul edildi. Yüksek Öğretim Yönetmeliği'nde, "dinsel inançlar nedeni ile saçlar ve boyun kapatılabilir" maddesi yayımlandı. Cumhurbaşkanı, Cezayir ziyaretine gitti. Başbakan'ın annesi, Bakanlar Kurulu kararı ile Süleymaniye Camii'nin haziresinde büyük bir şeyhin yanındaki bir kabre defnedildi.

Kuveyt, Türkiye ile yakından ilgilenmeye başladı ve Türk-Kuveyt Bankası kuruldu. İslam Alimleri Araştırma Vakfı çalışmalara başladı ve İslam dinindeki yasaklar açıklandı:

- Sendika,
- Grev,
- Emeklilik maaşı haram!

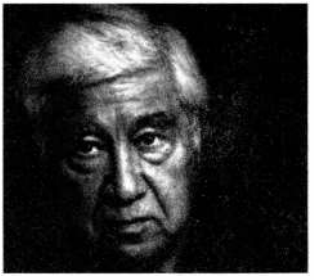
Erzurum Üniversitesi'nde türban takan kızlar derslere alınmadığı için ölüm orucuna yattılar. Bir devlet kurumunda işe alınacak kadınlara bekâret kontrolu yapılmak istendi.

İkinci bir kategori, Emniyet'le ilgili etkinlikler oldu. Solcu kıyımı devam etti. Sosyal olaylar bağlamında 180 solcuya ağır cezalar verildi. (Mehmet Ali Aybar ve Aziz Nesin'e 1.5 yıl).

Mehmet Ali Aybar

Hapse mahkûm edilen Nabi Yağcı ve Nihat Sargın, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurdular. İşkenceler, insanlık dışı olaylar oldu (oysa bu yıl Türkiye bu tür davranışların önlenmesi hakkındaki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni imzaladı). Cezaevlerinde ayaklanmalar oldu. Büyük grevler oldu (Ali Ağa Grevi). Büyük Toplu İş Sözleşmeleri yapıldı. Açlık grevleri yapıldı. Fişleme şikâyetleri başladı. MİT'in ve Emniyet'in 1.7 milyon kişiyi fişlediği iddia edildi. (Oysa Turgut Özal Mart ayında fişlemenin kaldırıldığını açıklamıştı.) Sosyal Halkçı Parti'nin merkezinde dinleme cihazları bulundu.

Aziz Nesin

Gazete yöneticileri tutuklandı. Bazı kitaplar toplatıldı ve yakıldı. Bazı yabancı yayınların Türkiye'ye girmesi yasaklandı.

Turgut Özal'a bir saldırı yapıldı. Başbakan, yara almadan kurtuldu.

Üçüncü olay, Kürtçülük hareketlerinin başlaması oldu. Kürtçülük olayı TBMM'de görüşülmeye başlandı. Bir taraftan bazı Kürtler Irak'tan Türkiye'ye sığınırken, diğer taraftan Hakkâri'de, Siirt'te

PKK hareketi başladı. Hükümet, Kürt lider Öcalan'ı Türkiye'ye geri dönmeye davet etti.

Ermeni Asala çeteleri lideri Agop Agopyan, Atina'da öldürüldü. Asala teröründe duraklama oldu.

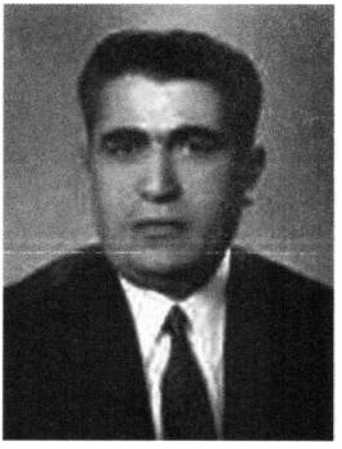
Bunların dışında bazı sosyal olaylar oldu. Yunan uyrukluların Türkiye'deki gayrımenkkulleri üzerindeki haklarının kullanılması yasağı kalktı.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Türklerin sayısı 100.000 oldu. Bazıları geri döndü.

1988, bir yaprak dökümü yılı oldu. 1988 yılında eski Bakanlardan Turhan Feyzioğlu, Ferit Melen, (eski Maliye Bakanı) Sıtkı Yırcalı, politikacı Cemal Reşit Eyüpoğlu, Mimar Sedat Eldem, Şevket Rado…

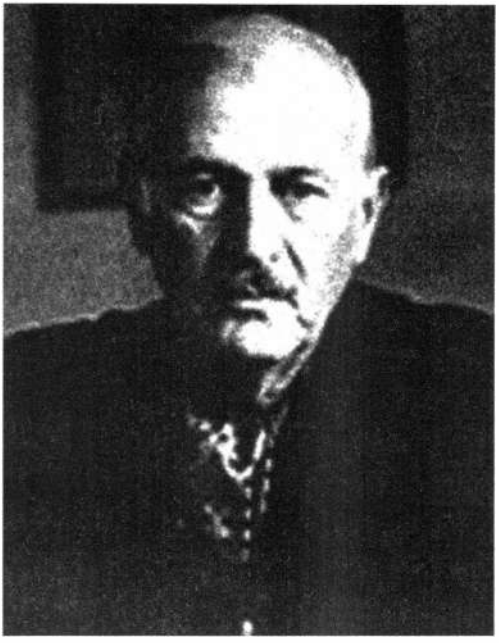
Turhan Feyzioğlu

Ferit Melen

Sıtkı Yırcalı

Oktay Rifat

Sosyolog tarihçi Niyazi Berkes, şair Oktay Rifat, bale hocası Lydia (Leyla) Arzumanov ve balerin Duygu Aykal öldü.

Niyazi Berkes

Ekonomi

Başbakan Turgut Özal, yıl başında (Şubat ayında) yeni Ekonomi Planı'nı açıkladı. Bu plan, özelleştirme konusu dışında, faizlerin düzenlenmesi ve dış ticaretin serbestleştirilmesine dönük önlemleri içeriyordu. Aynı tarihlerde 1988 Programı ve 1988 Yatırım Programı da ilan edildi.

Bankalarda döviz piyasası işlemeye başladı. Yeni bazı mali müesseseler kuruldu: Yatırım Finansman Kurumu, Kuveyt-Türk Finansman Kurumu, Türk-Körfez Bankası, Birleşik Yatırım Bankası, Ege Serbest Bölgesi...

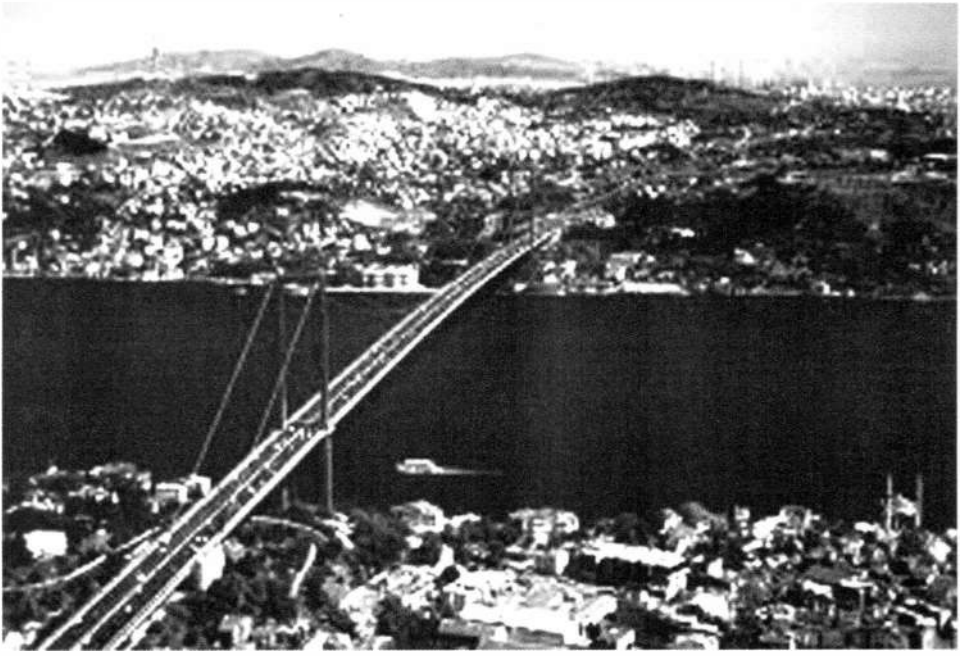
Bunların dışında, Fransız Credit Lyonnaise tarafından yatırımlar yapıldı. Anadolu Bankası, Emlak Bankası'na katıldı. Bankaların karşılık fonları düzenlendi.

Bazı fonlar geliştirildi: Gelir İdaresi ve Adalet gibi... Yeni Çifte Vergilendirmeyi Önleme anlaşmaları yapıldı (İsveç). Vergi Kanunları'nda değişiklikler yapıldı. Gıda maddelerine %3'lük KDV uygulanmasına gidildi.

İthal edilen hormonlu etler konusu, kamuda tedirginlikler yarattı.

Bu arada Fatih Sultan Mehmet Köprüsü hizmete girdi. Hasankeyf'te Ilısu Barajı'nın yapılması da tartışmaya açıldı.

Bu yıl, GSMH %4.6'lık bir artış gösterdi ve 1987 fiyatlarıyla 76 milyar lirayı aştı. Dış ticaret ve dış ödeme, dış borçlar konusunda önemli bir gelişme, bozulma görülmedi, ama Hükümet dış dünyadan gerekli finansmanı sağlayamayınca Merkez Bankası kaynaklarına başvurdu ve bütçe açığı önceki yıldakinin iki katına çıktı. Fiyat artışı ise geçen yılki yüksek düzeyi de aşarak %70'lere tırmandı.

Fatih Sultan Mehmet Köprüsü

Ağustos ayında IMF tarafından hazırlanan raporda "Enflasyon tutarlı hadlere indirilmezse Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması tehlikeye düşer" gibi bir uyarıya yer verildi. Bu gelişmeye koşut olarak, 1987 yılı sonunda 1018 lira olan dolar kuru, 1988 Ocak ayında 1385 lirayı gördü.

Özelleştirme uygulamasının başladığı tarihten itibaren özelleştirilen kurumlara[1] 1988'de 6 tanesi daha katıldı. Yönetim, çeşitli nedenlerle bu uygulamanın yeterince hızlandırılamamasından şikâyetçi oldu.

Bu yıl yapılan özelleştirme satışlarından 26.856.987 dolar sağlandı ve bunun 193 bin liralık kısmı Hazine'ye aktarıldı.

1 1985 = 1, 1986 = 11, 1987 = 5, 1986 = 6.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	52.370	53.300
GSMH (milyon TL 1987 fiyatları)	75.019	76.108
GSMH ($)	4.6	4.6
Kişi başına ($)	1.668	1.693
Yurtiçi tasarruflar/GSMH	23,9	27,2
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	24,6	26,1
İmalat Sanayi Sabit Sermaye Yatırımları	17.6	16.1
Elektrik üretimi (GWh)	44.353	48.08
Bütçe dengesi (milyon TL)	- 2.334	-3.990
Özelleştirme (milyon $)	0,8	26,8
Cari açık/GSMH	0,9	-1,8
İhracat (milyon $)	10.190	11.662
İthalat (milyon $)	14.158	14.335
Dış borçlar (milyon $)	40.428	40.722
Rezerv (milyon $)	5.212	6.428
M.B Brüt Rezervi (milyon $)	1.719	2.307
Dolar/TL (yıl sonu)	1.018,00	1.813,20
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	51,6	67,9

1988 Dünya

Irak-İran savaşında gelişmeler oldu. Irak, Basra kentini geri aldı. Daha sonra Birleşmiş Milletler'in önerisi kabul edilerek iki ülke barış görüşmelerine başladılar.

Sovyetlerde Gorbaçov, Devlet Başkanı oldu. Sovyetler, Afganistan'dan çekilmeye başladılar, ama Ermenistan'ı destekleme bağlamında Azerbaycan'a müdahele ettiler.

Türkiye, Filistin Devleti'ni tanıdı.

Türkiye-Sovyetler arasında Sarp Gümrük Kapısı açıldı.

Pakistan Devlet Başkanı Ziya ül Hak, bir suikast sonucu (uçakta patlama) öldü.

Ziya ül Hak,
Pakistan Devlet Başkanı

Bir Amerikan uçağı (Pan Am 747), İskoçya'da havada seyir sırasında Lockerbie'de patlatıldı (270 kişi). Olayı hazırlayanların Suriyeli ya da Libyalı oldukları tartışıldı.

Picasso'nun Akrobatlar tablosu 38 milyon, Andy Warhol'un fotograf koleksiyonu 25 milyon dolara satıldı.

Dünyada günde nüfus artışı 200.000 olarak tahmin edildi.

Salman Rüşti'nin "Şeytan Ayetleri" kitabı yayımlandı.

Macaristan'ın lideri Janos Kadar, Amerikan sinema yıldızı Danny Kay öldü.

1989
YENİ CUMHURBAŞKANI

Rejimin Eleştirisi

Kasım ayında, Kenan Evren'in ayrıldığı ve Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı'na geçtiği gün Yiğit, akşam yemeğine Demir'e (ve artık yemek yapmasını öğrenmiş olan Güler'e) gitti. Her zaman olduğu gibi, yemek yemekten çok günlük olayları tartıştılar. Güler, ağabeyinin o gün giysilerindeki özeni sordu. Yiğit yerine Demir:

- Yeni Cumhurbaşkanımızın kabul resminden geliyor, dedi.

Turgut Özal, altı yıl süren Başbakanlık'tan sonra Türkiye'nin sekizinci Cumhurbaşkanı olarak Çankaya'ya taşınmıştı. Demir, acımasız bir yorum yaptı:

- İşleri içinden çıkılamaz hale getirdikten sonra emin yere kapağı attı.

- Özal, Türkiye'ye hiç bir Başbakan'ın yapamadığı hizmetleri yaptı. Türk parası koruma baskısından kurtuldu. Türkiye nihayet dışarıya açıldı. Dış itibarımız arttı. Dış ödemeler açığı kapandı. Vergi sistemi düzeltildi. Altyapıda pek çok şey yapıldı... Elektrik kısıntılarını kaldırdı. Daha sayayım mı?

- Say elbette. Bütçe açığı iki katına çıktı. Yatırımlardaki azalma... Özelleştirmeler...

Aslı araya girdi:

-Yatırımlarda büyük azalma olduğunu neden saklıyorsunuz?

- Dolar 2300 lira. Fiyatlar... Geçen yıl yüz olan bu yıl yüz yetmiş oldu.

Yiğit iki kardeşle mücadelesine devam etsin; biz 1989 yılının olaylarını gözden geçirelim.

Politik ve Sosyal Olaylar

1989 yılında Başbakan Turgut Özal, yıl sonunda Cumhurbaşkanlığı'na geçer. Başyardımcısı Kaya Erdem de bu tarihte görevinden ayrılır. Başbakanlığı kısa bir süre Ali Bozer vekâleten yönetecek, sonra Yıldırım Akbulut 1991'e kadar Başbakan olacaktır.

Bu yıl PKK olayları şiddetini artırmakta devam etti; Cûdi Dağı'nda 11 şehit, öldürülen kadınlar ve çocuklar oldu. Bunun yanında, ciddi işçi grevleri yaşandı (Haliç Tersane İşçileri, Demir-Çelik, Yol-İş Sendikası grevleri). Üniversitelerde kıyafet serbestliği tartışmaları yapıldı. Türban yasağı konuldu ve kalktı. Kadın hareketleri oldu ve Kadın Kurultayı toplandı. Hükümet, bazı film ve kitap yakma etkinlikleri gerçekleştirdi.

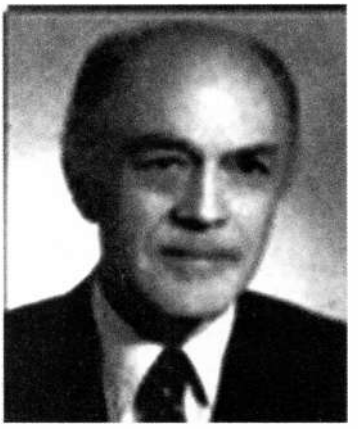
Mart ayında yapılan yerel seçimlerde SHP %28, DYP %25, ANAP %22 oy aldı.

Türkiye, 1989'da yönetim alanında huzursuz bir yıl yaşadı.

1989'da yazar Nimet Arzık, Yusuf Atılgan, eski Bakanlardan İsmail Rüştü Aksal, eski Dışişleri Bakanlarından Hasan Esat Işık öldü.

İsmail Rüştü Aksal

Hasan Esat Işık

Ekonomi

1989'da, bir önceki yıldaki enflasyon ağırlığı (%69) devam etti. Açıkça bir "paradan kaçış" eğilimi hissedildi. Yılbaşında Hükümet, bankaların munzam karşılıklarını ve ithalat teminatlarını artırdı, ihracatı teşvik etmek için "Vergi İadesi"ni genişletti. Yeni fonlar kuruldu.

1989 yılı ortalarında (22 Haziran 1989) Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) yayımlandı. 1980'den beri Planlama'nın emredici yetkisi olmadığı için bu plan, tahminleri ve bekleyişleri içermekle yetiniyordu:

GSMH büyüme	%7
Sanayinin payı	%8.4
Sanayinin yatırımlarda payı	%39
Sabit Sermaye Yatırım	%23'ten %25'e
İmalat Sanayinin Yatırımlarındaki payı	%20
İç Tasarruflar	%26'dan %37.7'ye

Gelecek yıllarda bunların nasıl gerçekleştiğini göreceğiz.

1989 yılı ortalarından itibaren (Haziran ayı) Serbest Piyasa uygulamalarına başlandı. İthalattan alınan Gümrük Vergisi ve fonlar azaltıldı (1964 Tarifesi indirildi). Böylece ilk kez gümrüklerin yabancı mallara açılması uygulaması etkin bir hale getirildi. Altın ve değerli madenler ticareti serbest bırakıldı. Yılın sekizinci ayında da Kambiyo Rejimi serbestleştirildi.

Başbakan (Turgut Özal), gelişen olumsuz ekonomik koşullar ve ortam karşısında, sorunun "hızlı kalkınmadan doğan enflasyon" olduğunu söyledi.

Burada asıl dikkati çekmesi gereken değişim, tasarruf ve yatırım alanlarındaki olumsuzluktu. İmalat Sanayi Sabit Sermaye Yatırımları %14.8'e kadar inmişti (eskilerde bu oran %25'lerde olurdu). Gelecek yıllarda gelirin oluşumu bakımından bu oran bir tehlike işareti olmak gerekirdi.

Aslında Türk ekonomisinde serbestleştirme faaliyetlerinin uygulanmaya başlandığı bu yıllarda ve özellikle 1989 yılında, dünya çok büyük bir olaya hazırlanıyordu. Soğuk Savaş bitecek, bu olay bütün dengeleri değiştirecekti.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	53.300	54.200
GSMH (milyon TL 1987 fiyatları)	76.108	77.347
GSMH artışı (%)	4,6	4,6
Kişi başına ($)	1.693	1.979
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	27,2	22,1
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	26.1	22,5
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	16.1	14.8
Elektrik üretimi (GWh)	48.049	52.043
Bütçe dengesi (milyar TL)	-3.502,00	-7.672,50
Özelleştirme (milyon $)	26.856	131.199
Cari açık/GSMH	-1,8	-0,9
İhracat (milyon $)	11.662	11.625
İthalat (milyon $)	14.335	15.792
Dış borçlar (milyon $)	40.722	41.751
Rezerv (milyon $)	6.428	9.283
M.B. Brüt Rezervi (milyon $)	2.307	4.831
Dolar/TL (yıl sonu)	1.813.2	2.311.4
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	67,9	62,3

1989 Dünya

1989 yılı dünya olayları, önce Çin olayları, sonra Haziran ayında İran'ın dini ve politik lideri Humeyni'nin ölümü ile başladı. (Ölümünden önce Salman Rüşti'nin ölüm fermanını vermişti). Yıl sonunda birkaç olay birden oluştu. Sovyetler, Afganistan'dan çekildi. 9 Aralık'ta Avrupa'da "Berlin Duvarı" yıkıldı.

Hepsinden daha önemlisi, 3 Aralık tarihinde ABD Başkanı Bush ile Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Gorbaçov Malta'da buluştular ve anlaştılar:

Soğuk Savaş Bitecekti!

Bu arada Bush, mali piyasadaki çöküşü önlemek için 300 milyar dolarlık bir devlet yardımına imza attı.

Fizik, kimya, ekonomi, psikoloji alanlarında birçok Nobel ödülü dağıtıldı.

Vladimir Horowitz, Herbert Von Karajan, Rus fizik bilgini A. Sakharov, yazar Samuel Beckett, aktör Laurence Olivier öldü.

Samuel Beckett

Vladimir Horowitz

Herbert von Karajan

BİR KARŞILAŞTIRMA 1980-1989

1980 ile 1989 arasındaki on yılın hesabını burada kapatacağız. Bu hesabı bu yıllardaki temel göstergelerden bazılarını karşılaştırmalı biçimde bir sıralamaya dökerek okurlarımıza sunuyoruz.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	44.500	54.200
GSMH (milyar $ 1987 fiyatları)	50.7	77.3
Fert başına gelir ($)	1.570	1.979
Fert başına gelir (SAGP-GSYP'e göre $)	2.299	4.217
Bütçe dengesi (milyon TL)	-159.0	-11.781
Sabit Yatırımlar/GSMH (%)	21,8	22,5
Konut Yatırımları/GSMH (%)	17,8	26,7
İmalat San. Sabit Yatırım/GSMH (%)	18,5	14,8
Dış Borçlar (milyar $)	16,3	41,7
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	67,9	62,3

Yiğit'le Demir tabloyu yorumlarken bir konuda anlaşıyorlar. Bu dönem biraz askerlerin ve aslında Turgut Özal'ın dönemidir. Bu dönemde Turgut Özal iki kez Başbakanlığa gelmiş ve Başbakanlık'tan ayrılışı da dönemin sonunda olmuştur. Yani, 1980-1989 döneminin başarısı ve başarısızlığı Turgut Özal'ın işidir.

Yigit'e göre, bu dönemde uygulanan ekonomi politikası başarılıdır:

Milli Gelir'de %63 oranında bir artış olmuştur.

Dönemin ilk ve son yıllardaki sonuçlarına göre tasarruflar artmış, yatırımlar artmıştır. Ayrıntılı rakamlara bakılırsa bu durum daha net olarak görülecektir. Dış ticaret durumu da öyledir. İhracatımız üç katına çıkmış, ithalat ise %40 dolayında artmıştır. Cari açık durumu da lehtedir. Fert başına gelir de artmıştır. İşsizlik oranı bütün dönem boyunca %8 düzeyinde kalmıştır.

Ancak Yiğit bunun ayrıntılarına girmiyor.

Demir bunları kabul ediyor, ama itirazları var:

GSMH'nın artması doğal bir şey. Üstelik çok yüksek de değil. Önemli olan fert başına gelirin gösterdiği değişikliktir. Üretime göre hesaplanan GSMH'dan oluşan fert başına gelir 2000 lira iken, satın alma gücü (yani tüketim) bunun iki katıdır. Yani Türkiye ürettiğinden daha çok tüketiyor.

Tasarruflar da yüksek düzeylerde oluşmuştur, ama yatırımlarda durum öyle değil. Toplam yatırımlarda artış var, fakat İmâlat Sanayii yatırımlarında ciddi düşüş var. 1980'li yılların başında İmalat

Sanayii'nde yatırımların payı %25-28 olduğu halde 1989'da bu oran %15'e düşmüş. Yatırımlar konut alanına, hizmet alanına, üretken olmayan alanlara yönelmiş.

Dış açık öyle ki, on yıl içinde dış borçlar 16 milyar dolardan 41 milyar dolara, yani iki buçuk katına çıkmış.

Bütçe 1980 yılında %6 açık verirken, 1989'da bu açık %20'leri bulmuş. Toptan Eşya Fiyatları da ona göre oluşmuş. Fiyatlardaki yükseliş devam etmiş. Dolar/Türk lirası dengesi 2.311 liraya çıkmış.

Bu tablo karşısında bir şeye dikkat etmemiz gerek:

Sanayileşmenin hızı kesilmiştir.

Tüketim ve üretken olmayan harcamalar önemli ölçüde artmıştır.

Kaynak yetersizliği, aşırı borçlanma ile kapatılmıştır.

Turgut Özal dönemi ekonomi politikasının karakteri, iki boyutlu görünüyor:

a) Sanayileşme sürecinin hızını kesme, özelleştirme, Gümrük Vergileri'ni indirerek korumayı azaltma, aşırı borçlanma ve tüketimi artırma...

b) Ekonomik etkinliklerde, onu sıkan, kısıtlayan alışılmış engelleri kaldırma, dışa açılma, rekabet ortamını sağlama...

Sonuçta bütçe açıkları, dış borçlar, enflasyon büyük ölçüde artmış ve 1990'lı yıllara kontrolü güçleşen bir ekonomi devredilmiştir.

İkisi arasındaki bu tartışma, daha öncelerde Cemil ile Orhan'ın tartışmalarından farklı. Yigit, Cemil gibi iddialı ve kavgacı değil. Demir ise eleştiri dozunu artırmakta. Yiğit, Hükümet'in (Özal'ın) ekonomiyi serbestleştirme konusundaki politikasını benimsemekle birlikte, Planlamacı olarak dengelerin bozulmasından rahatsız. Demir ise (Aslı da yardımcı oluyor) ekonominin denetlenemeyecek durumunu vurguluyor, hatta ortalıkta dolaşan dedikodulara değiniyor:

- Özal işin içinden çıkılamaz hale geldiğini gördü ve kapağı Cumhurbaşkanlığı'na attı, diyorlar..

Yiğit "hayır öyle değil" diyor mu, bilemiyoruz.

1990
REKOR BÜYÜME

Aslı'nın Doçentlik Tezi

Aslı'nın Doçentlik tezi, jüriyi ikiye böldü.

Jüri üyelerinin yarısı tezi Marksist ve bilimsellikten çok ideolojik yapılı buldular. Jürinin diğer yarısı ise tezin "Türkiye Gerçeği" açısından çok başarılı olduğunu söyledi. Jüri toplantısı giderek Aslı'nın tezinden ayrılıp gereksiz ve kavgalı bir ideoloji ve politika tartışmasına dönüştü. Bazı üyeler toplantıyı bırakıp gittiler. Başkan, bir sonuç alınamaması karşısında toplantıyı ertelemeyi uygun buldu.

Aslı akşam eve geç geldi. Yemek başlamamıştı. Barut gibiydi.

- Abi. Bunlar cahil... Bunlar tarih okumamışlar. Bunlar gelişme teorilerini bilmiyorlar. Bunlar, medrese hocaları. Bunlar Süleyman Efendi'nin "Defter-i Muktesid"ini okumuşlar. Başka bir şey bilmiyorlar.

Aslı'nın sözünü Demir yerine Yiğit kesti:

- Her zamanki gibi abartıyorsun. Tezin beğenilmedi diye kızıp hocalara...

- Tezim beğenildi. Aklı başında olanlar olumlu oy kullandılar. Ötekiler tezin içeriğini bilmiyorlar. Ben Türkiye'nin sanayileşme sürecinin artılarını eksilerini anlatıyorum. Bir tanesi var, (...) üniversitesi'nden geliyor. İlâhiyatçı imiş. İbni Haldun'un "Mukaddime"sini anlatmaya başladı. "Yahu sus!" diye bağırdılar. O hâlâ konuşup duruyor. Adeta tezi beğenenleri konuşturmak istemiyorlar. Yok Marksist, yok bilmem ne?

- Senin tez biraz Marks, biraz Anti-Emperyalizm kokuyor.

- Ne olmuş Marks kokuyorsa? Sömürgecilik koksa daha mı iyi?

...

- İyi kötü bize göre bir sanayi kurmuşuz. Fabrikalar, işçiler, mühendisler, işletmeciler yetiştirmişiz... Bir "İstikrar Programı" getirdiler. Fesat dolu. Yenisi yapılmayacak, eskisi yıkılacak. Biz, Türkiye'nin kurtuluşunun sanayileşmekte olduğunu ve Batı'nın da bunu önlediğini anlatmaya çalışıyoruz.

Aslı bağıra çağıra odasına gitti. Demir:

-Yahu bu meczuplar nereden çıktı? Kim getirdi bunları? dedi.

Aslında gericilik kampanyasının üniversitelere kadar uzandığının farkındaydılar.

Yiğit sustu.

Politik ve Sosyal Olaylar

Gericilik Olayları

1990 yılı başında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dır ve Anavatan Partisi iktidardadır. Başbakan, formasyonu hukuk olan Yıldırım Ak-

bulut, Maliye Bakanı elektrik mühendisi Adnan Kahveci ve Dışişleri Bakanı Mülkiyeli Mesut Yılmaz'dır.

Bahriye Üçok

1990 yılının dikkat çeken ilk olayı, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Köşk'teki davetine tesettürlü kadınların katılması oldu. Bu davranış, yıl boyunca sürecek yeni gösterilerin başlangıcıdır. Ekim ayında Kocatepe Camii'nde Said-i Nursi için mevlüt okunacaktır. Bunlara ek olarak birçok dinsel-politik karakterli cinayetler yaşanacaktır. Profesör Muammer Aksoy Ocak ayında, gazeteci Çetin Emeç Mart'ta, Doçent Bahriye Üçok Ekim'de yaşamlarını kaybedeceklerdir. Bu arada yıl sonunda, kadının çalışması için kocasından izin alması koşulu kaldırılmıştır.

Terör Olayları, Sosyal Çalkantılar

1990'da terör olayları şiddetlenmiştir. Cizre'de, Mardin'de, Elazığ'da (7 mühendisin öldürülmesi), Hakkâri'de olaylar, banka soygunları oldu. Türkiye'de 38 terör örgütü olduğu açıklandı. "Olağanüstü Hal" uygulamalarına gidildi. Kürt ve sol ağırlıklı siyasi partiler kurulmaya başlandı. Kürtçenin resmi dil olarak kullanılması konusu tartışılmaya başlandı.

Buna koşut olarak gösteriler (tütün üreticileri), grevler (Malatya), grev ertelemeleri, üniversite işgalleri (Yıldız Üniversitesi) yaşandı. ODTÜ'lü öğretim üyeleri, Atatürk ve İnkilaplar konusunda Anıtkabir'de gösteri yaptı.

Politik etkinlikler alanında Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Demirel, Kenan Evren'i ve Özal'ı ağır şekilde eleştirdi. Aynı zamanda Doğru Yol Partisi'nin gençleştirilmesi konusunu da irdeleyerek, gelecek bir iktidarın hazırlığını yaptı. Bu arada, bilinmeyen bir ismin, Tansu Çiller'in törenle Parti'ye katıldığı işitildi. Süleyman Demirel ayrıca MİT'in sivilleştirilmesini önerdi.

1980 darbesi sırasında üniversiteden çıkarılan 1402 eğitim görevlisi yerlerine dönmeye başladılar.

Osman Hamdi Bey'in "Kaplumbağa Terbiyecisi" tablosu, (bugünkü rayiçle) yaklaşık 5 milyon liraya satıldı.

Nüfus sayımı yapıldı: 56.473.035

1990'da şair Cemal Süreya, elektronik müzik öncülerinden Bülent Arel, eski Başbakanlardan Sadi Irmak öldü.

Cemal Süreya

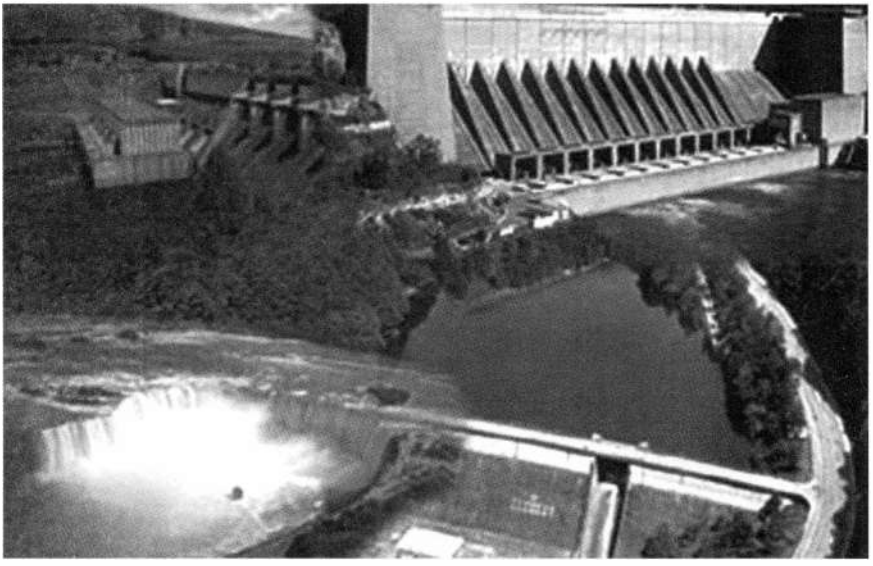
Sadi Irmak

Ekonomi

1990 yılında Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, ekonomi politikası alanında sürekli görüşler ve eleştiriler yayımladı. Kamu İktisadi İşletlemeleri'nin özelleştirilmesi sırasında yabancılara satılmaması gerektiğini savundu. Kenan Evren'i ve Turgut Özal'ı eleştirdi.

1991 Programı yayımlandı. Döviz alım satımındaki son kısıtlamalar kalktı.

GAP'ta Atatürk Hidroelektrik Santrali inşaatı tamamlandı.

Atatürk Hidroelektrik Barajı

Yeni "Serbest Bölgeler" kuruldu.

Elektrik fiyatları kademeli olarak (her ay) artırılmaya başlandı. Benzin fiyatları zamlandı. İstanbul'da taksi şoförleri kontak kapattılar.

1990 yılında bazı yabancı bankalar yatırım yaptılar (Societe Generale, First National Bank of Boston, Midland Bank).

Türkiye, Kazakistan'la teknik işbirliği konusunda anlaşma imzaladı.

Özelleştirmeler biraz hızlandı. 1990 yılında 21 kurum özelleştirildi. 485 milyon dolarlık gelir sağlanmış oldu.

1990 yılında, yıl sonu rakamlarına göre ekonomi genel olarak canlı... GSMH %10'a yakın bir büyüme gösterdi. Bütün temel göstergelerde ciddi artışlar oldu. Buna karşılık, gerek bütçe açığı gerekse dış ticaret açığı büyük boyutlara vardı. Bu her iki açık da tüketimdeki artışın kaynağıydı. Tüketim arttı. Sonuçta fiyatlar yüksek düzeylerini korudu. Dolar fiyatı yıl sonunda 2.907 liraya yükseldi. Türkiye giderek hesapsız tüketimden kaynaklanan bir enflasyon burgacı içine girmiş görünüyor.

Yiğit'le Demir, bu sonuç konusunda tartışmıyorlar. Demir, bunun Özal'ın "İstikrar Kararları" ile başlattığı sürecin kaçınılmaz devamı olduğunu söylüyor. Yiğit karşı çıkmıyor.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	54.200	56.205
GSMH (milyon TL 1987 fiyatları)	77.347	84.592
GSMH (%)	4,6	9,9
Kişi başına ($)	1.979	2.711
Kişi başına ($ SAGP'ye göre GSYIH)	4.217	4.699
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	22,1	22,0
Sabit Sermaye Yatırıml. (%)	22,5	22,6
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	14.8	19.5
İşsizlik oranı (%)	8,6	8,2
Elektrik üretimi (GWh)	52.043	57.543
Bütçe dengesi (milyar TL)	-7.672,50	-11.781,00
Özelleştirme (milyon $)	131,4	485,9
Cari açık/GSMH	-0,9	-1,7
İhracat (milyon $)	11.625	13.594
İthalat (milyon $)	15.792	22.302
Dış borçlar (milyon $)	41.751	49.305
Rezerv (milyon $)	9.283	11.387
M.B. Brüt Rezervi (milyon $)	4.831	5.972
Dolar/TL (yıl sonu)	2.311,40	2.907,00
Fiyat artışı (12 aylık ortalama %)	62,3	48,6

1990 Dünya

1990 yılında Türkiye'de bu süreç yaşanırken dünyada da önemli olaylar oldu.

1987'de New York Borsası'nın çökmesiyle başlayan kriz devam ederken, bu yıl Tokyo Borsası çöktü.

Körfez Savaşı yüzünden petrol fiyatları arttı.

Şubat ayında Yugoslavya'da iç savaş başladı. Bu savaş, yıl ortasında şiddetini artırdı. Aralık ayında Slovenia, Yugoslavya'dan ayrıldı.

Ağustos ayında Irak, Kuveyt'ı işgal etti. Irak-İran Savaşı sona erdi. Barış Anlaşması imzalandı. Türkiye TBMM'de "Dış Ülkelere Asker Gönderme Kararı" aldı. Bu üç olay arasındaki ilişki tartışma konusu oldu.

Fransa'da ilk kadın Başbakan seçildi. II. Dünya Savaşı'nda Katyn ormanında 15.000 Polonyalı subayın Sovyet görevliler tarafından öldürüldüğü kabul edildi. Boris Yeltsin, Komünist Partisi'nden istifa etti (daha sonra Federasyon Başkanı seçilecektir.)

Van Gogh'un bir tablosu 82 milyon dolara, Monnet'nin bir tablosu da 75 milyon dolara satıldı.

1990'da Amerikalı kompozitör L. Bernstein, İsveçli namlı kadın artist Greta Garbo öldü. Filozof Leonid Althusser intihar etti.

1991
DALGALI DENİZDE BİR GEMİ

Küçük Aile Sorunları

Kış başında Orhan'la Hande Ankara'ya geldiler. Bodrum'da güzel bir mevsim geçirmişlerdi, ama 74 yaşındaki Orhan'ın bazı tıbbi sorunları vadı ve ciddi bir muayeneden geçmesi gerekiyordu. Fidan, onu kendi çalıştığı hastaneye yatırdı. Kalp damarlarının tıkalı olduğu saptandı. Tehlikeli değildi. By-pass ameliyatını bahara bıraktılar. Fidan, Orhan'ın durumunu Kayseri'ye, babasına ve annesine bildirmedi. Her ikisinin sağlığının da kırılgan olduğunu bildiğinden onları heyecanlandırmak istemedi.

Günlük konuşmalarda Demir ve Aslı, durumu kırılgan görüyorlar. Aslı:

- Bizim ekonomimiz… Dalgalı denizde sallanan kaptansız dümensiz bir gemiye benziyor, dedi.

Yiğit bunları biliyor. Daha ötesi, susmayı yeğliyor. Planlamacılık, onun dini idi. Planlamacılık, anlamını, her şeyini yitirdi. Görevini ve etkinliğini giderek yitiren bir örgütün başında bulunmak onu rahatsız etmeye başladı. Elli altı yaşındaydı. Büyük bir holdingten ciddi bir davet almıştı. Suzan'la evlenmeyi ve Ankara'dan ayrılıp İstanbul'a yerleşmeyi düşünüyordu. Neden inanmadığını savunsun ki?

Hande Hanım da kızından şikâyetçiydi:

- Kuzum Demir, şuna bir şey söyle, kardeşisin... Kız kurudu yahu. Hapse girdi çıktı, uslanmıyor. Sabah akşam yok Hükümet... Yok ekonomi... Başka şey yok. Biz böyle miydik?

Demir, büyükbabasını düşünüyor. Sûdi Bey... Ya onun yaşamı...

Politik ve Sosyal Olaylar

Türkiye, 1991 yılında heyecanlı ve korkutucu maceralar yaşadı. Üç kez hükümet değişti. Bir yıllık bir süre içinde 3 Başbakan, 3 Dışişleri Bakanı ve iki Maliye Bakanı değişti.

Ocak ayı, işçilerin Zonguldak'tan Ankara'ya yaptıklar dev yürüyüşle başladı. Ağustos'ta İzmir'de işçiler yine büyük bir yürüyüş yaptılar. İstanbul'da Şişe-Cam işçilerinin yürüyüşü de büyük oldu.

Yıl boyu bir yandan PKK, diğer yandan Dev-Sol, acımasız bir adam öldürme kampanyası açtılar. PKK köyleri basıyor, onlarca insanı kaçırıyor, öldürüyordu. Dev-Sol ise seçili kişileri öldürüyordu. Birkaç general, birkaç yönetici, güvenlik görevlileri, bu arada İstanbul Emniyet Müdürü vurularak öldürülmüştü. Emekli General Haluk Sayın, Ordu Komutanı emekli General Adnan Ersöz (emekli MİT Müsteşarı) öldürülenler arasındaydı. Cezaevlerindeki Dev-Sol militanları kaçtılar. Ankara-Etlik'te bir kahve tarandı.

PKK, Alman turistleri kaçırdı, Bingöl'de Vali Konağı'na roketle saldırdı. Hakkâri'de 17 askeri şehit etti. Mardin'de, Kulp ve Lice'de büyük olaylar oldu. Terörle Mücadele Yasası kabul edildi. Kürt kökenli politikacılar açıkça Kürtçülük politikası yapmaya başladılar. İlk Kürtçe gazete çıkarıldı. Kürtçe konuşmak ve şarkı söylemek serbest

bırakıldı. Başbakan Mesut Yılmaz, Kürtlerin lideri Celal Talabani'yle görüşmeyi reddetti.

İslamcı-dinci teroristler de çeşitli etkinlikler yaptılar. Ankara'da bomba patlattılar. İncirlik'te çalışan bir Amerikalıyı öldürdüler.

Kadın Hakları konusunda gelişmeler oldu. Kadının kocasının izni olmadan çalışması kabul edildi.

Aynı tarihlerde, Irak'taki olaylar nedeniyle önemli sayıda Kürt (bu arada 1500 peşmerge), Türkiye'ye sığındı. Türk Silahlı Kuvvetleri Irak'a girdi.

Bu olaylar yaşanırken peşpeşe hükümet krizleri yaşandı. Başbakan Yıldırım Akbulut'tan sonra, onun yerine gelen Mesut Yılmaz da istifa etti. Kasım ayında Cumhurbaşkanı Turgut Özal, hükümet kurma görevini Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'e verdi. Demirel'in kabinesinde ise Tansu Çiller adında bir akademisyen de görev almıştı.

Özel üniversite kurulmasına şartlı izin verildi.

Türkiye'nin ilk kadın valisi, Leyla Ataman oldu.

20 Ekim tarihinde Genel Seçimler yapıldı:

Siyasi Parti	**Oy Oranı (%)**	**Milletvekili Sayısı (ad.)**
Doğru Yol Partisi	26	178
ANAP	23	115
SHP	20	88
Refah Partisi	16	62
DSP	10	7

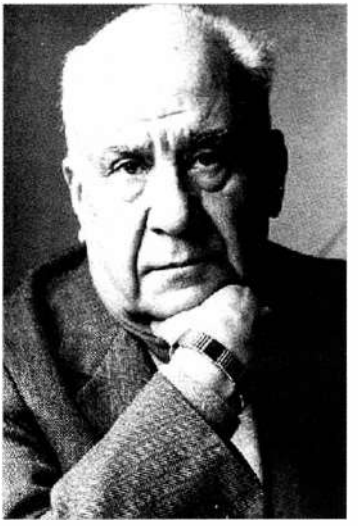
1991'de kompozitör Adnan Saygun, gazeteci Nadir Nadi, Prof. Tarık Zafer Tunaya öldü.

Adnan Saygun

Ekonomi

Yıl içinde birkaç kez hükümet değişmişti. Turgut Özal'ın getirdiği yeni zihniyet ekonomiyi ve ticaret etkinliklerini canlandırmıştı, ama bir bakıma 1991 yılında Türk ekonomisinin sahibi, yöneticisi yok gibiydi. Her şey bir anlamda kendi kendine işliyordu. Dolar, 5.000 liraya çıkmıştı. Bütçe ciddi bir açık veriyordu ve fiyatlar bir önceki yılda olduğu gibi hızla artıyordu (%59.3). Merkez Bankası, artan fiyatlara karşı 100.000 liralık banknotlar çıkarmak zorunda kaldı. Buna koşut olarak, Darphane'de 2500/5000 liralık madeni paralar basıldı. GSMH büyüme hızı da bir evvelki yılda sağlanan oranın yarısına düşmüş, %4.6 olmuştu.

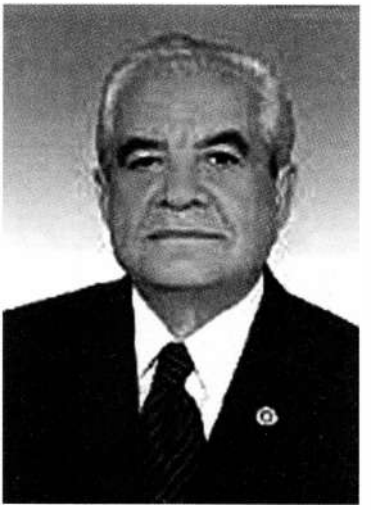
Nadir Nadi

Aslı, her zamanki heyecanıyla durumu tanımlıyor:

- Serbest piyasa ekonomisi... Fiyatlar da serbest... Yüzde altmışı geçiyor. Canlılık mı, çırpınma mı? Batıyoruz be!

Aslı'nın söylemediği, daha doğrusu tartışmayı teknik alana sokmamak için değinmediği bir şey vardı. Sabit Sermaye Yatırımları içinde İmalat Sanayii'nin oranı, 1980'den beri giderek düşüyordu. 1980'de

İmalat yatırımlarının oranı %28.5 idi ve 1990'da bu oran %19.5'a inmişti. Bu olumsuz gelişme, belki on yıl sonra yeni yetişen kuşakları ciddi işsizlik sorunları ile karşılaştıracaktı. (2000'li yıllarda işsizlik oranı %10'ları geçecektir.)

Nurettin Sözen, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı, 1991

Aslında dünyada yaşanan ekonomik kriz, bu dönemde Türk ekonomisini de şiddetle etkiledi. Ayrıca Körfez Savaşı faizleri yükseltti; bankalardan para çekilmesi oldu.

Yatırımlar alanında önemli bir olay yer aldı. Projesi tamamlanan İstanbul metrosu inşaatı başladı. (Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen'di).

1991'de en önemli sorun, bütçe açığı oldu. Bir yıl önce 11 milyar lira olan bütçe açığı, 1991'de 33 milyar liraya çıktı. Hükümet, bütçe açığı nedeniyle bazı önlemler aldı. Bu arada Kamu İktisadi Kurumları'nın ürettikleri malların fiyatlarına zam yapıldı.

Enflasyonun %60 oranında sürüp gitmesinin başlıca nedeni, bütçedeki bu büyük açık oldu. Hükümet bu açığa karşılık kaynak ararken, "özelleştirme" gelirlerine başvurdu.

1991 yılında 243 milyon dolarlık SATIŞ yapıldı ve bunun 97 milyon dolarlık bölümü Hazine'ye gelir olarak aktarıldı. Güneş Sigorta, Ordu Soya Sanayii, Niğde Çimento Fabrikası, blok olarak özel sektöre devredildi.

Yeni yabancı bankalar kuruldu:

Bank Indo-China, Bahreyn ve Kuveyt Bankası...

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	56.205	57.054
GSMH (milyon TL 1987 fiyatları)	84.592	84.887
GSMH (%)	9,9	4,6
Kişi başına ($)	2.711	2.661
Kişi başına ($ SAGP'ye göre GSYIH)	4.699	4.806
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	22,0	21,4
Sabit Sermaye Yatırıml. (%)	22,6	23,7
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	19.5	18.9
İşsizlik oranı (%)	8,2	8,5
Elektrik üretimi (KWh)	57.543	60.246
Bütçe dengesi (milyar TL)	-11.781	-33.316
Özelleştirme (milyon $)	485,9	243,8
Cari açık/GSMH (%)	-1,7	-0,2
İhracat (milyon $)	12.959	13.594
İthalat (milyon $)	22.302	21.047
Dış borçlar (milyon $)	49.305	50.489
Rezerv (milyon $)	11.387	12.252
M.B Brüt Rezervi (milyon $)	5.972	4.918
Dolar/TL (yıl sonu)	2.907	5.074
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	48.6	59.2

1991 Dünya

16 Ocak 1991 tarihinde ABD ordusu Irak'a girdi. İngiliz, Fransız uçakları harekâta katıldı (Çöl Fırtınası Harekâtı). TBMM, Hükümet'e savaş yetkisi verdi. Buna karşı Türkiye'de "Savaşa Hayır" gösterileri yapıldı. Irak'ta 25 Şubat'ta ateşkes yapıldı ve Kuveyt işgali sona erdi.

Yugoslavya'daki karışıklıklar ve iç savaş devam etti.

Lübnan'daki iç savaş bütün şiddetiyle devam etti.

İran'da Mücahitler Başbakanı ve yanındaki 29 kişi öldürüldü. Mücahitlerden iki bin kişi idam edildi.

1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Başkanı M. Gorbaçov istifa etti. Belarus-Ukrayna-Rusya Cumhuriyetleri, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurdular (21.12.1991). Boris Yeltsin Devlet Başkanı oldu.

Avrupa Birliği, 9-10 Aralık'ta Hollanda'nın Maastricht kentinde toplandı:

AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu), AB'ye (Avrupa Birliği) dönüştürüldü. Avrupa Birliği, ekonomik ve parasal bir birlik oldu. Avrupa vatandaşlığı kabul edildi. Ekonomide, sosyal yapıda, adalet ve iç işlerinde işbirliği ve uyum esasları kabul edildi (Maastricht Kriterleri).

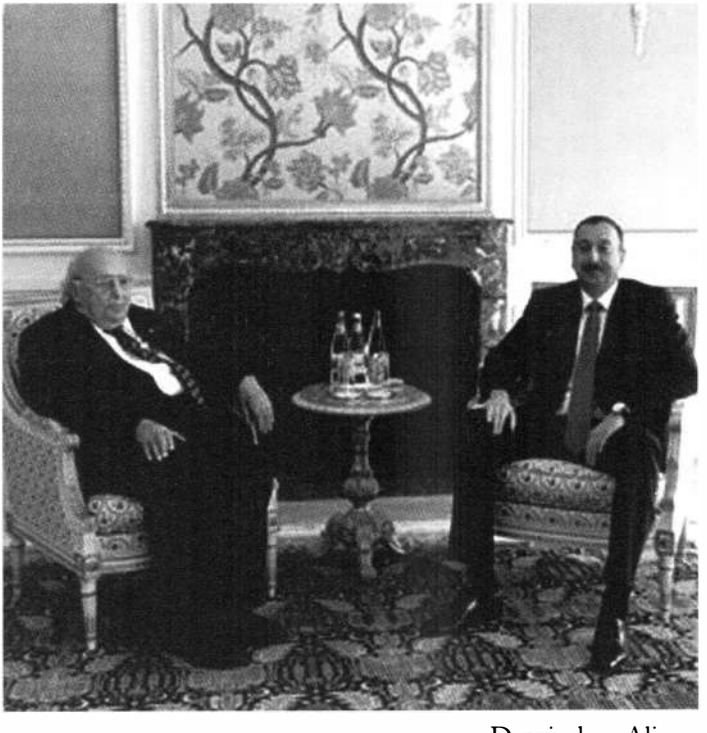
Yunanistan, 10. üye olarak AB'ye girdi.

Türkiye, Azerbaycan Cumhuriyeti'ni tanıdı.

Ünlü yazar A. J. Cronin ve William Saroyan öldü.

Azerbaycan Dostluğu

Demirel ve Aliyev

1992
GÖRECELİ BİR DURGUNLUK

Orhan'ın Endişeleri

Hastalık, muayene, tedavi işleri bitti. Orhan da Hande de rahatladılar. Eylül ayı, durgun ve yumuşak sıcağı, sessiz akşamları ve hüznü ile geldi. Bodrum'a dönmek için hazırlanmaya başladılar.

1992'de ekonomi kendi sorunları ile uğraşırken, ülkenin politik havasında ölüm kuşları uçuşuyordu.

Orhan tedirgindi. Okuduğu gazeteyi masanın üstüne bırakırken biraz Hande'yle biraz da kendisi ile konuşur gibi:

- Biz burada İlhami'yi (Soysal) vuruyoruz. PKK da Batman'da mühendisleri öldürüyor, dedi.

Hande, yaşlı kocasının hatları yumuşamış yüzüne baktı. İçinden geçirdi:

- Bu adam böyle miydi? Yaşlanıyoruz. O hâlâ neyin peşinde!...

Cemil Bey Kayseri'de ve bütün bu olaylara artık ilgisini kaybetmiş gibi... Kalan günlerinde sakin yaşamaya çalışıyor. Orhan, onun yerine Yiğit'le konuşmak istiyor. Olayları uzaktan izliyor ama görüntü iç açıcı değil. Bütçe açık, fiyatlar yükseliyor, dolar göklerde... O kadar güvenilen İstikrar Programı neye yaradı ki?

Ama Hande yetmiş beş yaşındaki yorgun eşinin gereksiz yere yorulmasını ve sinirlerinin bozulmasını önlemek için bu tartışmalardan uzak kalmasını istiyor.

Gidiş hazırlıklarını çabuk bitirdi.

Oramiral
Kemal Kayacan

Demir, Güler ve Aslı onları otobüse bindirdikten sonra eve döndüklerinde, Murat onları kapıda heyecanla karşıladı:

- Baba, Kayacan Paşa'yı vurmuşlar!

Politik ve Sosyal Olaylar

1992 yılının politik ve sosyal havasını yıl boyu Cumhurbaşkanı (Turgut Özal) ile Başbakan (Süleyman Demirel) arasındaki sürtüşmeler doldurdu. Aslında bu sürtüşmelerin ardında, ülke yönetiminde belli bir anlayışın gölgesi vardı. Turgut Özal Cumhurbaşkanlığı'na çekildiği halde hâlâ elindeki yetkilerle yönetimi kendi yeğlediği cepheye çekmeye çalışıyor ve Başbakan (Süleyman Demirel)ile bu konuda sürekli çatışıyordu. Turgut Özal'ın Kürtçe TV projesi Demirel tarafından önlendi, Özal ise Hükümet'in getirdiği Erken Emeklilik Tasarısı'nı ve Uluslararası İşbirliği Örgütü (ILO) ile ilgili İş Güvenliği Yasası'nı reddetti. Karadeniz Ekonomik İşbirliği konusunda da ikisi arasında çatışma vardı.

Terör, PKK, grev gibi olaylar 1992 yılını başından sonuna kadar doldurdu. Memurlar eylemler yaptı. Kadınlar yürüdüler. Bazı yerlerde işçiler işlerini bıraktılar. İstanbul'da yer yer patlamalar oldu. Grevler, lokavtlar yaşandı.

Güney'de, Nevruz gününde insanlar öldü. Askeri kuvvetler Doğu'da büyük ölçüde sınırı ve PKK'lıları temizleme harekâtı yaptılar (Büyük Kuzey Irak Harekâtı). Hakurk Kampı imha edildi.

Bazı teroristler cezaevlerinden kaçarak etkinliklerini sürdürdüler. Emniyet binalarına roket atıldı. Polisler öldürüldü (Dev Sol etkinliği). DGM savcısı Dev Sol tarafından öldürüldü.

Sol eğilimli bazı partiler kapatıldı (Sosyalist Parti, Türkiye Komünist Partisi).

İlhami Soysal

Tanınmış aydın kişiler öldürüldü (gazeteci, tarihçi İlhami Soysal, emekli Oramiral Kemal Kayacan).

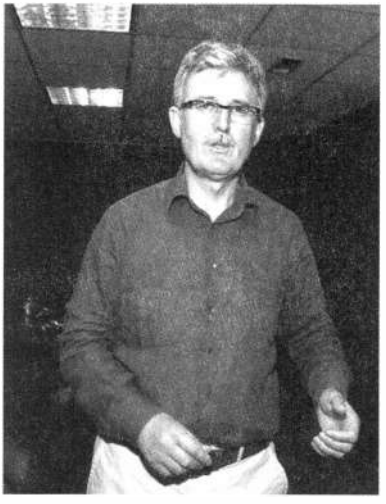
Politik ortamda yeni isimler belirdi. Başbakan Süleyman Demirel, Tansu Çiller'i Ekonomiden Sorumlu Bakan yaptı. Hayrettin Erkmen, Yeni Demokrat Parti'yi kurdu.

Osman Öcalan'ın adı duyuldu.

1992'de Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Fezâ Gürsoy, gazeteci Hikmet Feridun Es, yazar şair Tahsin Saraç, yazar araştırmacı Cevdet Kudret, yazar Mebrure Alevok, yontucu Zühtü Müritoğlu, aktör Vasfi Rıza Zobu yaşamdan ayrıldılar.

Cevdet Kudret

Zühtü Müritoğlu

Vasfi Rıza Zobu

Ekonomi

1992 yılında dünya ekonomisinde dikkat çeken gelişmeler oldu. Clinton iktidarı Amerikan ekonomisine disiplin getirdi. Bunun sonucunda Amerikan ekonomisi yavaşladı. Dolar değerlendi ve Avrupa'da spekülatif etkinlikler olurken sermaye Amerika'ya kaçmaya başladı. Bu gelişme Türkiye'yi de etkiledi. 1992-1993 yılları bu açıdan Türkiye için zor ve krizli yıllar oldu.

1992 yılında İzmir 3. İktisat Kongresi zamanın Cumhurbaşkanı Turgut Özel tarafından Haziran ayında açıldı. Cumhurbaşkanı uzun bir konuşma yaptı:

Konvertibiliteye geçildi.

Bankacılık sistemi güçlendirildi.

- Altyapıdaki ve enerjideki eksiklikler giderildi,
- Döviz darboğazı sorunu çözüldü,
- İhracatımız beş kat arttı,
- Sermaye Piyasası kuruldu.

Bundan sonra yapılacaklar:

- Korumacılığa gidilmemeli,
- Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) derhal tasfiye edilmeli,
- Teknoloji dönemine girme hazırlığı yapılmalı,
- Çevre, Adalet, Eğitim.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, bu eylemlere egemen olacak prensipleri de belirledi:

- Düşünce hürriyeti,
- Din ve vicdan hürriyeti,
- Teşebbüs, girişim hürriyeti.

3. İktisat Kongresi şu kararlarla kapandı:

- Sanayileşmenin geliştirilmesi,
- Özelleştirmeye ağırlık verilmesi,
- Devletin düzenleyici olması,
- Özel sektör için uygun çalışma ortamı yaratılması.

1992 yılı ekonomisi, Cumhurbaşkanı'nın anlattığı ölçüde olmadı. Bütçe açığı ağırdı (47 milyar TL). Dolar ve fiyatlar önemli ölçüde yükseklerde idi. 1992 ekonomisi, 1993'e önemli bir yük bırakıyordu.

Yıl içinde olan olayların başlıcaları şunlardı:

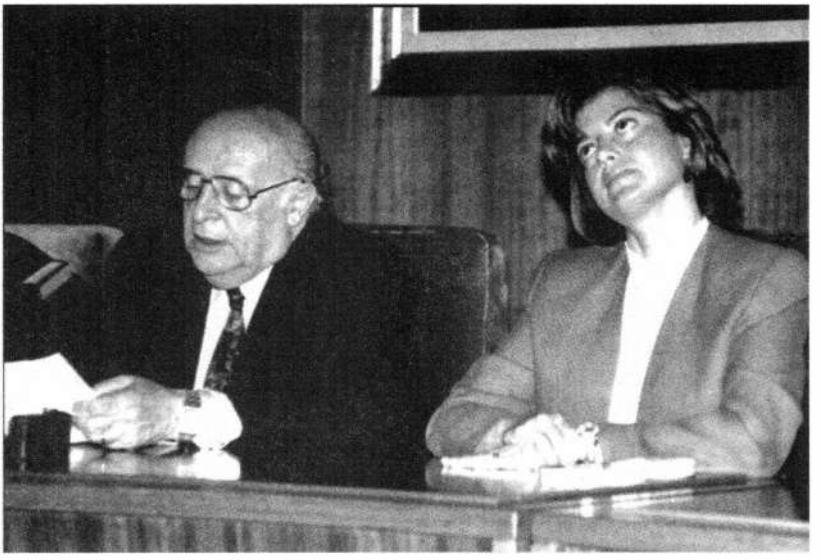
Başbakan Demirel, Tansu Çiller'i Ekonomi Bakanı olarak atadı. Tansu Çiller, enflasyonla mücadele, ekonomide denge ve kalkınma konusunda bir atılım programı hazırladı.

Başbakan Demirel Türkiye'nin enerji sorunu üzerinde durdu ve nükleer enerjiye geçme zorunluluğunu vurguladı.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı yayınlandı.

Grevler, yürüyüşler, iş bırakma olayları yaşandı.

İzmir 3. İktisat Kongresi, Karadeniz İşbirliği Toplantısı yapıldı.

Başbakan Süleyman Demirel ve Ekonomi Bakanı Tansu Çiller

Türkiye-Avrupa Birliği Ortak Komisyonu kuruldu.

Boru Hatları Petrol İşletmesi kuruldu.

Toplu Konut uygulamasına geçildi.

Yeşil Kart uygulaması başlatıldı.

Tüketiciyi Koruma Yasası yayınlandı.

Sigara Tütün Tekeli kalktı (17Aralık1992).

Bazı yabancı bankalar kuruldu.

Bütün bu etkinlikler yanında önemli bir olay dikkat çekti: Türkiye Şeker Fabrikaları, ŞEKER İTHAL etmeye başladı.

Özelleştirmede 422.881.985 dolarlık satış yapıldı. Hazine'ye 117 milyon $ aktarıldı.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	57.054	58.304
GSMH (milyon TL 1987 fiyatları)	84.887	90.325
GSMH (%)	4,6	6,4
Kişi başına ($)	2.661	2.757
Kişi başına ($ SAGP'ye göre GSYIH)	4.806	5.143
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	21,4	21,6
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	23,7	23,4
İmalat San. Sabit Sermaye Yatırımı	18,9	18,4
İşsizlik oranı (%)	8,5	8,5
Elektrik üretimi (GWh)	60.246	67.342
Bütçe dengesi (milyar TL)	-33.316	-47.434
Cari açık/GSMH (%)	-0,2	0.6
İhracat (milyon $)	13.594	14.715
İthalat (milyon $)	21.047	22.871
Dış borç (milyon $)	50.489	55.592
Rezerv (milyon $)	12.252	15.252
M.B. Brüt Rezervi (milyon $)	4.918	6.116
Dolar/TL (yıl sonu)	5.074	8.555
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	59,2	61,4

1992 Dünya

ABD'de (baba) Bush'u yenen Clinton, Devlet Başkanı oldu.

1992'de Hırvatistan ve Slovenya Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız oldu. Cezayir Devlet Başkanı Muhammet Budiaf öldürüldü. Afganistan'da Mücahitler idareyi ellerine geçirdiler. Bangladeş'te General Muhammet Erşat bir darbe ile idareye el koydu.

Avrupa vatandaşlığını kuran Maashcrit Anlaşması, yeni şekliyle imzalandı.

1992'de Marlene Dietrich, Ingrid Bergman, Arthur Rubinstein öldü.

Arthur Rubinstein

1993
EKONOMİDE SORUNLAR

Yiğit'in Yeni İşi

Yiğit, emekli olduğu hafta perşembe akşamı Üsküdarlı ailesini akşam yemeğine davet etti. Demir, Güler, Aslı Hilton'da buluştular. Barda yemek öncesi hazırlığı yaparlarken Aslı her zamanki gibi saldırıya geçti:

- Büyük Planlamacı şimdi ne yapacak?

Yiğit rahatlamış gibiydi. Yine de biraz hüzünle konuştu:

- Yahu Planlama'nın büyüğü küçüğü kaldı mı? Seksenden bu yana... Bu İstikrar Kararları uygulanmaya başladıktan sonra neyi planlayacaktık, neyle planlayacaktık? Açıkçası yıllardır avara kasnak döndük. Demirel de, Özal da Planlama'dan geldiler. İkisi de IMF ile anlaştılar, serbest piyasayı seçtiler. Biz bir yanda kendi kendimize, hiç olmazsa olanları incelemeye çalıştık. Çalıştıklarımızdan da bir şey çıkmadı. Kimse plan program dinlemiyor.

- Ama Ekonomi Bakanı Atılım Programı yapıyor.

- Yılın ortasında bütçeye para yetiştiremedikten sonra...

Büyüme ve Sorun

Aslında ekonomi konusunda söylenecek çok şey vardı. 1992'den ağır bir yük alınmıştı. Temel göstergeler de tehlike işaretleri ile doluydu. Bütçe, dış açık, fiyatlar... hepsinde tehlike çanları çalıyordu.

Demir, bu akşam Yiğit'in akşamı olduğu için konular üzerinde durmak istemedi.

Ama Aslı koşar gibi hızla tartışmaya katıldı:

- Farkında değil misiniz, yoksa bilerek mi görmemezliğe geliyorsunuz? Yahu 1991'den beri kriz içindeyiz. İstikrar Kararları, onların arkasındaki dünya büyüklerinin politikası... Türkiye, 1980 öncesi iyi kötü yapabildiklerini de kaybediyor şimdi. Bu kadar büyük dış açık varken Merkez Bankası faizle oynuyor. Kim veriyor bu aklı bu adamlara? Bu yıl elde ne varsa onu yedik, gelecek yıl bakın ne sorunlar yaşayacağız? Bu yılın görüntüsü bir yutturmaca.

Aslı'nın söylemediği, ya da söylemek istemediği bir başka gerçek var. Dış güçler ülkenin ekonomisine müdahale ederek politika alanındaki konumu hazırlıyorlar. Aslı:

- Ekonomiyi yöneten güçler...

dedikten sonra susuyor. Biz anlıyoruz.

IMF'nin 1978 Raporu, Washington Consensus ve onların gölgesi altında hazırlanan İstikrar Programı... Kaynakları üretime değil, altyapıya ve tüketime yöneltme dürtüsü... Ve buradan Ortadoğu politikası... Kim bilir daha neler....

Demir, gündemi değiştirmeyi gerekli gördü:

- (...) Holding'in teklifini kabul etmişsin!

- Evet. Holding'in Genel Koordinatörlüğü. Cumartesi İstanbul'a gidiyorum. Ay sonuna kadar buradaki işleri bitireceğim. Sonra...

- Suzan Hanım?

- Ay sonunda. Ayın yirmi yedisinde Cuma günü nikâhımıza geleceksiniz.

Politik ve Sosyal Olaylar

Tansu Çiller

1993 yılında Türkiye'nin politik kadrosunda hızlı değişmeler oldu. Nisan ayında Cumhurbaşkanı Turgut Özal öldü. Kısa bir aralıktan sonra, Başbakan Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı oldu. Bu tarihten sonra kısa bir aralık ve sonunda Başbakanlık mevkiini 25 Haziran'da (DYP ve SDP Koalisyonu) Tansu Çiller işgal etti.

1993 yılı, Türkiye'nin savaş sonrası döneminin en karanlık yıllarından biri oldu. Bu yıl terör, cinayet, saldırı, kaza, kargaşa ve ekonomide dağınıklık yılıdır.

Şubat ayında TBMM'de Adalet Komisyonu'nda Said-i Nursi'nin haklarının iadesi kabul edildi.

Mart ayında Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, Kur'anın yeniden yorumlanması hakkında görüşler açıkladı, İslam İlmühali'nin yeniden yazılmasını önerdi.

Bu öneri, Başbakan Demirel tarafından desteklendi. Temmuz ayında Sivas'ta bir tür soykırım olayı oldu. Köktenci dinciler Madımak Oteli'nde 37 kişiyi yakarak öldürdüler. Başbakan Tansu Çiller ise Kasım ayında yapılan ilk Din Şûrası'nı Kur'an okuyarak açtı.

Mehmet Nuri Yılmaz,
Diyanet İşleri Başkanı

Madımak Oteli yangını

Mart ayında Türklük Kurultayı kuruldu. O tarihte hayatta olan Cumhurbaşkanı Özal ve Başbakan Demirel katıldılar. Eylül ayında Türkiye Bilimler Akademisi kuruldu.[1]

Uğur Mumcu

Özel radyolar serbest bırakıldı, ama Halkın Emek Partisi ile *Özgür Gündem* gazetesi kapatıldı.

İstanbul'da çeşitli yerlerde Dev-Sol operasyonları oldu. Dev-Sol örgütü karşı cinayetlerle cevap verdi. Failleri bilinmeyen cinayetler işlendi. Kamuoyunda MİT'in sorumluluğu tartışıldı. Ocak ayında Uğur Mumcu, Şubat'ta gazeteci Kemal Kılıç öldürüldü. Eylül'de Mardin BOP milletvekili öldürüldü. Şubat ayında Orgeneral Eşref Bitlis, gizemli bir şekilde bir uçak kazasında yaşamını kaybetti.

Abidin Dino

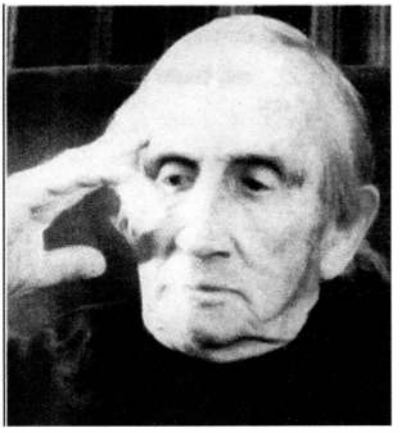
Macit Gökberk

PKK pek çok asker şehit etti. Buna karşılık Ocak ayında 150 PKK'lının öldürüldüğü haberi geldi. Köyler basarak ve yakarak çoluk çocuk (Erzincan 28 kişi, Erzurum 53 kişi) öldürüldü.

1 Bağımsız olarak kurulan Türkiye Bilimler Akademisi, 2011'de Hükümet'e bağlanacak ve niteliğini yitirecektir. Buna karşı tanınmış bilim adamları ayrıca özel bir Bilim Akademisi kurarak çalışmalarına devam edeceklerdir.

İhsan Sabri Çağlayangil

Asım Bezirci

1993'te Türkiye'nin tanınmış düşünce ve sanat adamları; yazar Emil Galip Sandalcı, ressam Sabri Berkel, felsefeci Prof. Macit Gökberk, yazar Prof. Berna Moran, dilbilimci Asım Aksoy, Prof. Siyami Ersek, ressam Abidin Dino, Dışişleri eski Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Asım Bezirci (Madımak olayı) yaşamdan ayrıldılar.

Ekonomi

1993 yılında ekonominin idaresinden sorumlu olanlar Süleyman Demirel (önce Başbakan, sonra Cumhurbaşkanı) ve Başbakan Tansu Çiller'dir. Maliye Bakanı İsmet Atilla'dır.

1993 yılı, dünya ekonomisinde önemli değişikliklerin yaşandığı bir yıl oldu.

Aynı tarihlerde GATT'ta (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması) tarihi bir karar alındı. Anlaşma'nın 117 üyesi, bütün dünyada ithal kotalarının belli bir süreç içinde kaldırılmasını, tarifelerin düşürülmesini kabul ettiler. Bankalar, sigortalar (yani sermaye) ve fikrî haklar (patentler, trade marklar) bu operasyon içindeydi.

Zaten önemli sorunları olan Türk ekonomisi, bu iki gelişmeden de ciddiyetle etkilendi. Hükümetin politikası, 5. Plan'da belirtildiği gibi: Yatırımları tarıma ve altyapı alanına yöneltmek, özelleştirmeyi artırmaktı.

Aslında bu strateji, düşünüldüğü gibi uygulanmadı. Sanayi Yatırımları oranı azalmadığı gibi önemli ölçüde özelleştirme de yapılamadı. Devlet İşletmeleri'nde çalışan kadro, yatırım kapasitesini muhafaza etmekte direndi.

Serbestleştirme başlangıcında Türkiye'ye sermaye girişi oldu. Daha sonra bu, kısa vadeli spekülatif borçlanmalara dönüştü. Diğer taraftan Türk lirası değerlendi ve ithalat artmakta devam etti. Ekonomi giderek dengesini yitirmeye başladı.

Nitekim 1993 yılında, bir önceki yıla göre:

Bütçe açığı 47 milyardan 133 milyar liraya,

Emisyon 36 milyardan 83 milyar liraya,

İthalat 22 milyar $'dan 29 milyar $'a,

Cari açık 600 milyon $'dan 3.5 milyar $'a,

Dış borçlar 55 milyar $'dan 67 milyar $'a,

Dolar kuru 8.500 liradan 14.450 liraya yükseldi.

İthalat ve dış borçlar büyük ölçüde arttı.

Toptan eşya fiyaları da %60 ölçüsündeki düzeyini sürdürdü.

Faizler arttı.

Türk ekonomisi, 1993 sonunda zor duruma girdi.

Ancak Sabit Sermaye Yatırımları ve İmalat Sektörü'ndeki yatırımlar devam etti.

Buna karşı sermaye çıkışları başladı. Bu durum, 1994'de ciddi bir krize dönüşecektir.

1993'te bu gelişme yanında şu olaylar yaşandı:

İhracatı ve döviz kazanma işlemlerini teşvik için önlemler alındı. Özel bir fon kuruldu.

Çeşitli ülkelerle Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları yapıldı (Japonya-Birleşik Arap Emirlikleri-Macaristan).

Kıymetli Madenler Borsası kuruldu.

Bazı yabancı bankalar yatırımlar yaptılar (Euro Credit).

1993 yılında özelleştirmede 567.538.720 dolarlık satış yapıldı. Hazine'ye 127 milyon dolar aktarıldı.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	58.304	59.374
GSMH (milyon TL 1987 fiyatları)	90.325	97.667
GSMH	6.4	8.1
Kişi başına ($)	2.757	3.065
Kişi başına ($ SAGP'ye göre GSYIH)	5.143	5.629
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	21,6	22,7
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	23.4	26.3
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	18.4	18.0
İşsizlik oranı (%)	8,5	8,9
Elektrik üretimi (GWh)	67.342	73.727
Bütçe dengesi (milyar TL)	-47.434	133.857
Emisyon hacmi (milyon TL)	36.838	63.104
Özelleştirme (milyon $)	422,9	567,538
Cari açık/GSMH	-0,6	-3,5
İhracat (milyon $)	14.715	15.345
İthalat (milyon $)	22.871	29.428
Dış borç (milyon $)	55.592	67.356
Dış borç servisi (milyon $)	8.733	8.227
Rezerv (milyon $)	15.252	17.761
M.B. Brüt Rezervi (milyon)	6.116	6.213
Dolar/TL (yıl sonu)	8.555	14.450
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	61,4	60,3

1993 Dünya

1993'te Amerikan ekonomisi bu dönemin en düzenli yılını yaşadı. Bill Clinton'un başkanlığını yaptığı bu dönemde yeni iş alanlarının açılması ve işsizliğin azaltılması belli ölçüde sağlandı. Bu sonuç, dünya ekonomisindeki hesapsız gidişin önünü kesti.

1993, Avrupa Birliği'nin ilgili devletler arasında karara bağlanıp imzalanması ile başladı.

Ocak ayında Amerikan, İngiliz ve Fransız uçakları, Birleşmiş Milletler Kararları'na uymadığı bahanesiyle Irak'ın çeşitli kentlerini ve üslerini bombaladılar.

GATT'ta (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) gelecek yılların ekonimisini etkileyecek önemli bir karar alındı. Bütün dünyada gümrük tarifelerinin yeniden düzenlenmesi ve ithal kotalarının (Hizmet Sektörü'ndeki bankalar, sigortalar ve fikri haklar-Patent, trade marks dahil) kaldırılması kararlaştırıldı. Bu karar, daha sonraki Dünya Ticaret Anlaşması ve Globalizm girişimlerinin tohumu olacaktır.

Beyrut'ta yapılan bir basın toplantısında Abdullah Öcalan, PKK'nın tek taraflı ateşkes yapacağını ilan etti. Aslında PKK, Türkiye'nin yaptığı operasyonlarla gücünü yitirmişti.

Çekoslovakya dağıldı, Çekya ve Slovakya olarak ikiye ayrıldı.

Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan arasında sürtüşmeler başladı.

Bosna'da Hırvatlar ve Müslümanlar arasında mücadele başladı.

Yugoslavya, Birleşmiş Milletler'den çıkarıldı.

Arafat ve İsrail Başbakanı İshak Rabin, Gazze konusunda anlaştılar.

Haydar Aliyev, Azerbaycan Cumhurbaşkanı oldu.

Pakistan'da Gulam Han bir hükümet darbesi ile devlet başkanı oldu.

Rusya'da büyük olaylar çıktı. Ordu birlikleri, komünistlere karşı operasyonlar düzenledi.

Fransa ve İngiltere arasındaki Manş Tüneli açıldı.

1994
DÜNYADA KRİZ, TÜRKİYE'DE KRİZ

Yiğit'in Daveti

Yiğit, 1994 yılının son gecesinde buluşmak üzere Üsküdarlı ve Taciroğlu ailelerinin bütün mensuplarını Boğaz'daki yalısına çağırdı. Orhan'la Hande de tedavi nedeniyle geldikleri için İstanbul'da idiler. Hepsi geldiler. Demir ve Güler, küçük Murat ile Duygu, Fidan'la sözlüsü Prof. Suat Bey, hepsi geldiler. Aslı gelmedi. Demir Aslı'ya daveti bildirdiğinde Aslı ağır bir yanıt verdi:

- Ağabey, ben ne Yiğit'in milyonluk yalısına giderim, ne de o Suzan Hanım'la oturup sohbet ederim. Yahu kadın kumarbaz. Ankara'da herkesin bildiği bir şey. Her Allah'ın günü bunun evinde, öğleden sonra, Ankara'nın ne kadar paralı asalak kadını varsa toplanırlar, hava kararana kadar poker, bakara oynarlar. Sonra herkes evine gider, ertesi akşam yine gelirler ya da başka grup gelir. Böyle bir şey. Yiğit ağabeyim bunun üçüncü kocası... Bunu nereden buldu ki? Bir de haddini bilmez o oğlan... Bankadan buna para verip, yer verip istedikleri karışık işleri yaptırıyorlar her halde. Şimdi o banka da iflas etti, kapatıldı. Yiğit'in başına kalmıştır...

Demir, biraz iğnelemek istedi:

- Siz komünistler böylesiniz.

- Komünistliği bırak. Kapitalistçe düşünelim. Enflasyon meydanda, bütçe açığı büyük. Cari açık GSMH'nın %80'inden fazla. Merkez Bankası sabit kur uyguluyor. Yıllık faiz havalarda. Merkez Bankası'nda rezervler bitti. Dışarıda bankalar batıyor.

Demir'in içinden Aslı'nın telaşı ile alay etmek geldi:

- Holding kazanıyor mu, kaybediyor mu? Ona bak. Zaten Suzan Hanım çok güzel bir kadın. Yiğit'in yalısına da öylesi yakışır.

Aslı iyice kızdı:

- İyi... İyi... Siz gidin. Babamı da götürün. O yaşta kim bilir ne kadar üzülecek.

Aslı, Yiğit'in davetine gitmedi. Orhan'la Hande gittiler.

(...) Holding'in koordinatörü Yiğit Taciroğlu'na ayrılan görkemli yalıda yemekler yendi. Zengin insanlara özgü bir rahatlık görüntüsü içinde yeni yıla hazırlandılar.

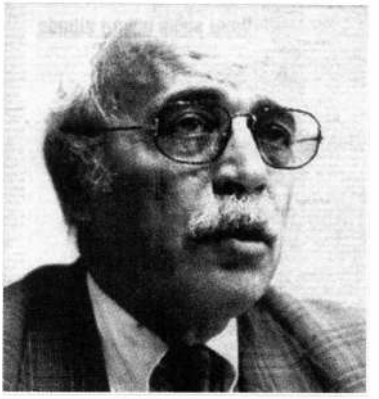
Aslı'nın dediği çıktı. Başköşeye büyük bir koltuğa oturtulan, ailelerin en büyüğü, 75 yaşındaki Orhan çok üzüldü, ama belli etmedi. Daha sonra otele döndüklerinde Hande ile dertleştiler:

- Babam Balgat'ta kerpiç evde oturduklarını anlatırdı. Annem kuyudan su çekermiş...

- Orhan Bey, o dünya yok. Bugünün gerçeği bu...

- Aslı gelmedi. Haklı ...

Politik ve Sosyal Olaylar

Onat Kutlar

1994, her zamankinden daha ağır sosyal olaylar yaşadı. Grevler, işten çıkarmalar, iş bırakmalar, yürüyüşler, gazete kapatmalar, tututklamalar yılın bütün aylarını doldurdu. Kahveler tarandı. Ölenler oldu. 1 Mayıs kutlamalarında büyük olaylar çıktı. Subay öğrencilerine ateş edildi. Marmara Oteli'nin girişinde patlatılan bomba… Onat Kutlar öldürüldü.

Pek çok kişi gözaltına alındı. Bazı milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Bu işlerle ilgili olarak DEP Partisi hakkında tahkikatlar açıldı. Uyuşturucu kaçakçılığı sorunu ağırlaştı.

Başbakan Tansu Çiller İsrail'e gitti. Türkiye ve İsrail, teröre karşı işbirliği anlaşması imzaladılar. Türk uçakları Kuzey Irak'taki terör kamplarını bombaladı.

Necmettin Erbakan

Bu olaylar yanında Refah Partisi Başkanı Necmettin Erbakan, Parti olarak amaçladıkları düzenin "Kanlı mı kansız mı!" bir gün iktidara geleceğini ilan etti (Parti başkanlarının servet beyanında 146 kilo altını olduğu açıklandı). Milliyet-

çi Hareket Partisi lideri Türkeş, Parti Kongresi'nde Nâzım Hikmet şiirleri okudu. Kamuoyunda "bekâret kontrolü" konusu tartışılmaya başlandı.

Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın "bir federasyon düşüncesinin serbestçe tartışılmasının gerekliliğini" ileri sürdü. Süleyman Demirel ise Orta Asya'daki değişime değinerek:

"Türk Devleti olgusuna hizmet etmeliyiz" dedi.

RTÜK, dualarla kuruldu. Ankara Belediye Başkanı Melih Gökçek kentteki heykelleri kaldırdı. Hükümet de Devlet Opera ve Balesi bütçesinde kesintiler yaptı.

Yerel seçimlerde Sosyal Demokrat Parti %20.30, DYP %16.46, ANAP %22.14, Refah %19, Demokratik Sol Parti %12.38 oy aldılar. %25.19 oy alan AKP'li Tayyip Erdoğan, İstanbul Belediye Başkanı oldu.

1993'te eski Sanayi Bakanı Muammer Erten, tiyatro sanatçısı Bedia Muvahhit, Mimar ve ressam Cihat Burak, yazar Onat Kutlar yaşamdan ayrıldılar.

Bedia Muvahhit

Ekonomi - Bir Felaket Yılı

Aslı, 1994 yılının ekonomisini "Bir felaket yılı!" diye tanımlıyor:

"1980'den bu yana bilinçli olarak yürütülen politikanın ve uygulamanın sonucu... İstikrar ve atılım politikalarının sonucu... Bazılarının beklemediği, bazılarının ise özellikle beklediği sonuç:

"Türkiye'nin yıllık geliri, savaş yıllarından bu yana bir kez daha azaldı. "Kişi başına gelir"in üçte biri eridi. Dolar fiyatı üç kat arttı. 39 bin liraya çıktı. Fiyatlar da %60 arttı. Kaynaklar bitti. Bütçe, acınacak durumda. 600 milyon vergi topladık, 850 milyon borç ödedik. Merkez Bankası geçen yıldakinin iki katı para çıkardı piyasaya... Fiyat endeksi korkutucu şekilde yükseldi... Yöneticiler bu tükenimin sorumlusu elbette" diyor.

Biz Aslı'yı dinledikten sonra, 1994 yılında yaşanan ekonomik olayları gözden geçireceğiz.

Kriz dalgasında yılın birinci ayında "Türk parasından kaçış ve dövize hücum" olayı yaşandı. Yöneticiler (Tansu Çiller) Faiz'i düşürmeyi denediler. Dış finansman şemasında kısa vadeli borçların önemini düşünmeden yapılan bu operasyonun sonucu çok hızlı büyük bir para kaçışı oldu. Ve 1994 KRİZİ böyle başladı.

Bu arada Merkez Bankası, bir devalüasyonla Türk lirasının değerini %13.6 düşürdü.

Hükümet, Nisan ayında kapsamlı bir önlemler programına girişti:

- Vergi gelirlerinin artırılması: Ekonomik Denge Vergisi, Özel Denge Vergisi, Net Aktif Vergisi, Ek Gayrımenkul Vergisi, Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi, Akaryakıt Vergisi.
- Para hacminin kontrolü,
- Kamu İktisadi Kurumlarının yatırımlarının azaltılması,
- Özelleştirmelerin hızlandırılması,[1]
- Dış finansman sağlanması.

1 IMF'den 610 milyon dolarlık Standby kredisi sağlandı. Bunun 460 milyon dolarlık bölümü kullanıldı. 150 milyon dolarlık kısmı kaldı.

Faiz indirimi operasyonundan ve dışarıya para kaçışı krizinden sonra olaylar şöyle gelişti:

Merkez Bankası gecelik faizi %100'e çıktı.

Hazine, %90 faizli bono çıkardı.

Bankalar battı ya da kapatıldı (Türkiye Yatırım ve Dış Ticaret Bankası, Türkiye İhracat ve İthalat Bankası, İmpex Bank, Türk İnvestment).

Dolar fiyatı 40 bin liraya çıktı. Merkez Bankası'nın müdahalesi ile 17.800 liraya kadar indi.

Fiyat artışları %150'yi buldu (Yılık artış %146.6).

Özelleştirmelerden beklenen gelir sağlanamadı (411 milyon $).

Moody's, Türkiye'nin kredi notunu düşürdü.

Sonuçta GSMH, savaş yıllarından bu yana bir kez daha (ve %-6,08 oranında) azaldı.

Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın yürürlüğe konulması ertelendi.

Bu felaketli gelişmeye karşın 1994'te Tasarruf/Yatırım dengesinde gerileme olmadı. İşsizlik bir ölçüde azaldı.

1994'te Hükümet, çeşitli kanunlarda değiştirmeler yaptı, yeni yasalar çıkardı (Rekabetin Korunması hk. Kanun, İkrazat İşlerinin Yönetimi hk. Kanun, Factoring şirketlerinin kuruluş ve faaliyetleri hakkında kanun, Bankalar Kanunu). Yeni İthalat Rejimi uygulamaya girdi.

4046 sayılı Özelleştirme Kanunu kabul edildi.[2]

Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları yapıldı. (Arnavutluk, Bulgaristan, Cezayir, Malezya, Macaristan, Azerbaycan'la Çifte Vergi Anlaşması'ndan başka yatırımlarda yardım anlaşması yapıldı.) Halk Bankası, Türkistan ile ortak bir banka kurdu.

Hükümet şemasında önemli bir değişiklik yapıldı. Hazine Müsteşarlığı, iki müsteşarlığa ayrıldı:

- Hazine Müsteşarlığı,
- Dış Ticaret Müsteşarlığı.
- Türk Patent Enstitüsü kuruldu.

Kasım ayında Urfa Tüneli'ne su verildi. Böylece Fırat'ın Harran Ovası'na akması sağlanmış oldu.

2 24 Kasım 1994 tarihli 4046 sayılı yasa, özelleştirme ile ilgili konuları kapsamlı şekilde içermektedir: Amaç ve Kapsam-İlkeler-Kuruluş (Özelleştirme Yüksek Kurulu-Özelleştirme İdaresi Başkanlığı). Kullanma alanları, Değer tesbit işleri-İhale yöntemleri-İş kaybı ve tazminatlar-Yerel idarelerde özelleştirme- Yabancılara gayrımenkul satışı.. Ve diğer çeşitli konular.

Urfa Su Tüneli

İlk cep telefonu şebekesi kuruldu.

TÜRKSAT- 1 B fırlatıldı.

Ekonominin genel manzarası ise, Aslı'nın dediği gibi... Bütçe olağanüstü bir açık vermekte. Emisyon ise ikiye katlanmış durumda. İthalat, bir yıl öncesine oranla %50 artmış, dış borçlar 8 milyar $ artmış (İthalatın artması ve piyasada mal bolluğu fiyatları düşürmüş). Dolar, 57.000 liraya çıkmış.

Ve GSMH ise %-6 küçülmüş.

1994, gerçekten bir felaket yılı.

Özelleştirmeler

1994'te toplam 411.754.739 $'lık özelleştirme yapıldı. Bu gelirin 63 milyon doları Hazine'ye gelir kaydedildi.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	59.374	60.576
GSMH (milyon TL 1987 fiyatları)	97,66	91.733
GSMH Büyüme/küçülme (%)	4,6	-6,0
Kişi başına GSMH ($)	3.065	2.163
Kişi başına GSMH ($ SAGP'ye göre GSYIH)	5.629	5.362
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	22,7	23,1
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	26,3	24,5
İmalat San. Sabit Sermaye Yat	18.0	19.6
İşsizlik oranı (%)	9,0	8,6
İşsiz sayısı (000)	1.815	1.700
Elektrik üretimi (GWh)	73.727	78.322
Bütçe dengesi (milyar TL)	-133.857	152.180
Emisyon hacmi (milyon TL)	63.104	120.212
Özelleştirme (milyon $)	567.538	411.754
Cari açık/GSMH (%)	-3,5	-2,0
İhracat (milyon $)	15.345	18.109
İthalat (milyon $)	29.428	23.270
Dış borç (milyon $)	67.356	65.601
Dış borç servisi (milyon $)	8.227	9.993
Rezerv (milyon $)	17.761	16.514
M.B. Brüt Rezerv (milyon Ş)	6.213	7.112
Dolar/TL (yıl sonu)	14.450	38.687
Fiyat artışı (12 aylık %)	60,3	26.3

1994 Dünya

NAFTA içinde ABD, Kanada ve Meksika arasında Serbest Bölge Anlaşması yürürlüğe girdi.

Saraybosna'da olaylar... Hırvatlar ve Müslümanlar anlaştılar. Bosna Federasyonu kuruldu. (Ölen Müslümanlar 142 bin, Hırvatlar 50 bin).

Avrupa Parlamentosu, Türkiye'ye Kürtlere özerklik verilmesi tavsiyesi yaptı.

Mekke'de Hac ziyareti: Şeytan taşlamada izdiham oldu, 185 ölü (6'sı Türk).

Kuzey ve Güney Yemen arasında iç savaş başladı.

Atina Büyükelçiliği Müsteşarı Ömer Haluk Sipahioğlu öldürüldü.

1995
YANLIŞ KARARLAR YILI

Aslı'ya Göre 1995

Aslı, Aralık ayında annesini ve babasını görmeye gitti. Güneşli bir günde sabahın ilk saatlerinde otobüsten indi. Bodrum durgun, sessiz, hareketsizdi. Orhan ve Hande, Demir'i ve torunlarını göremedikleri için üzülüyorlardı, ama Aslı vefalıydı ve on beş gün Bodrum'da kalacaktı. Mutlu oldular.

Hande her zamanki gibi Aslı'ya ne zaman evleneceğini sordu. Asıl sürpriz o zaman oldu:

- Gelecek hafta Salı ya da Çarşamba Erhan da geliyor. Tanışırsınız, beğenirseniz bir şey yaparız.

...

Yetmiş sekiz yaşının yorgunluğuna karşı olayları izlemekten vazgeçmeyen Orhan ise kızına Gümrük Birliği olayını sordu:

- Baba, Hükümet tarih bilgileri ve muhakeme yetenekleri olmayan insanların elinde. Gerçi istifa edip ayrıldılar ama Türkiye'ye öyle bir fenalık bıraktılar ki...

Aslı, babasına Mart ayında Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği Anlaşması'nın nasıl sakat bir anlaşma olduğunu anlatacak.

Türkiye'nin yapısal sorunlarının düşünülmediğini, Anlaşma'da başka ekonomilerle yapılacak ticaret anlaşmalarına katılmamanın ne kadar yanlış olduğunu, üçüncü ülkelere karşı Birliğin Ortak Tarife'sinin, sonuçları düşünülmeden kabul edilmesinin ne vahim bir aymazlık olduğunu anlatacak.

- Bakın neler olacak? Zaten zor durumda olan bütçe büyük açık verecek, emisyon çok artacak, ithalat artacak, fiyatlar artacak, dış açık artacak, dış borçlar artacak... Bunlar bu yıl başladı bile. Anlaşma, 1996 Ocak ayında başlıyor. Bu açıklar büyüyecek. Ciddi bir krize sürükleniyoruz. Başbakan da aymazlık içinde. "Avrupa Birliği'ne girdik" diyor. Biz Avrupa Birliği'ne girmedik. Avrupa Birliği bizim içimize girdi.

- Cumhurbaşkanı?

- Süleyman Bey de kendisini serbest ticaret dalgasına kaptırmış durumda.

...

Şimdi biz olayların ayrıntılarına bakalım.

Politik ve Sosyal Olaylar

1995, büyük olaylarla başladı. Birbirine zincirlenen ve devam eden olaylar... Kahvehaneler tarandı, insanlar öldü. Büyük gösteriler yaşandı. İşçiler protesto mitingleri yaptı. Çok büyük bir iş bırakma olayı ve emeğe saygı mitingi oldu. Silah depoları patlatıldı. PKK insan

kaçırmayı sürdürdü. Buna karşılık büyük sayıda PKK'lı öldürüldü. Devrimci solcular polis tarafından öldürüldü. Sivas'ta dinciler, oruç yiyenlerin bulunduğu kahvelere saldırdı. Alevilerin kahveleri tarandı. Musevi cemaatinin başkanı öldürüldü. Eşleri kaybolan kadınlar toplantılar, gösteriler yaptı. Kitaplar toplatıldı.

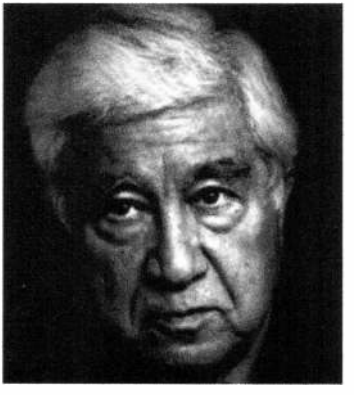
Silahlı Kuvvetler, Kuzey Irak'ta büyük operasyonlar yaptı (35.000 asker, Ejder operasyonu).

20 Eylül 1995'te DYP ve CHP Koalisyonu dağıldı. Tansu Çiller istifa etti, Azınlık Hükümeti kurdu. Tekrar istifa ederek ayrıldı.

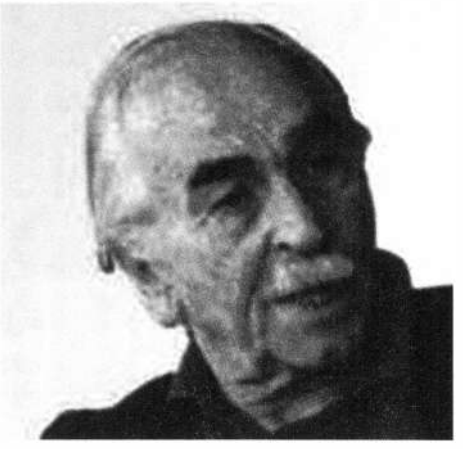
24 Aralık 1995'te erken genel seçimler yapıldı:

Siyasi Parti	Oy oranı (%)	Milletvekili (ad.)
RP	21,38	158
ANAP	19,65	132
DYP	19,18	135
DSP	14,64	76
MHP	10,71	49

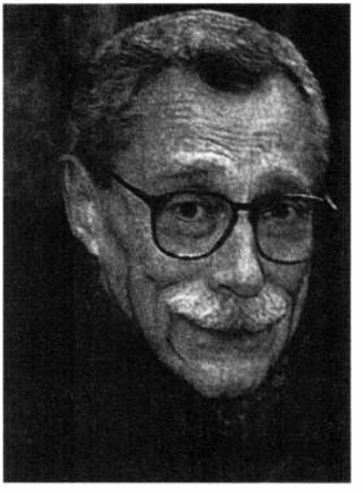
1995'te Aziz Nesin, Mehmet Ali Aybar, Bilge Karasu, Rauf Mutluay yaşamdan ayrıldılar.

Aziz Nesin

Mehmet Ali Aybar

Bilge Karasu

Ekonomi

1995 yılının ekonomik olayları arasında en önemlisi, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir "Gümrük Birliği" Anlaşması'nın imzalanmasıdır. Tansu Çiller'in Başbakan olduğu (Erdal İnönü ve Murat Karayalçın Başbakan Yardımcıları) 50. Hükümet, 6 Mart 1995 tarihinde Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği Anlaşması'nı 1996 Ocak ayında başlamak üzere yürürlüğe koydu. Bu konuyu, 1996'nın öyküsünü anlatırken irdeleyeceğiz.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) yayımlandı.

Türkiye, Ocak ayında Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması ile Tarım Ürünleri Anlaşması'nı imzaladı.

Türkiye-Avrupa Demir Çelik Birliği arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalandı.

Artan enflasyon bağlamında, bir milyon liralık banknotlar çıkarıldı.

Hazine'ye ait tarım arazilerinin satılması hakkında kanun yayınlandı.

Tüketicinin Korunması Yasası yürürlüğe konuldu.

Yatırımları karşılıklı olarak teşvik konusunda anlaşmalar yapıldı: Pakistan, Çekoslovakya, Litvanya, Makedonya, Belarus.

Patent, marka ve benzeri hakların korunması hakkında anlaşma imzalandı.

Yabancı Sermaye Rejimi'nde daha çok liberalleşme sağlandı.

Altın Borsası kuruldu.

Sümerbank'ın bankacılık kısmı özel sektöre satıldı.

Boru Hatları ve Petrol Taşıma AŞ (BOTAŞ) kuruldu.

Harran ovasına düzenli su verilmeye başlandı.

1995'te 577.456.400 $'lık özelleştirme satışı yapıldı. 400 milyon $'lık kısmı Hazine'ye irat kaydedildi.

Beş Yıllık Kalkınma Planı-Hayaller

1996-2000 dönemini kapsayacak olan 7. Beş Yıllık Plan döneminde, makro ekonomide olabilecek seçili bazı gelişmeler şöyle tahmin edilmişti:

GSMH artışı	%7,1
Tasarruflar/GSMH	%24,1
Sabit Sermaye Yat/GSMH	
İmalat Sanayii	%22,2
Konut	%24,0
Ulaştırma	%20,4
Cari işlemler açığı (milyar $-2000)	3,9

Bütçe açığı (milyar TL)	
1996	-4,9
1997	-4,1
1998	-3,3
1999	-3,2
2000	-3,2
İşsizlik/GSMH oranı (%)	
1994 (Gerçek: %8,6)	10,5
2000	7,7

Bu tahminlerin ne şekilde gerçekleştiğini ileride göreceğiz.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	60.576	61.932
GSMH (milyon TL,1987 fiyatları)	91.733	99.028
GSMH Büyüme/küçülme (%)	-6,0	8,1
Kişi başına GSMH ($)	2.163	2.794
(SAGP'ye göre GSYIH)	5.362	5.745
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	23,1	22,1
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	24,5	24,0
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	19.6	22.6
İşsizlik oranı (%)	8,6	7,6
İşsiz sayısı (000)	1.700	1.700
Elektrik üretimi (GWh)	78.322	86.247
Bütçe dengesi (milyar TL)	-152.180	-316.623
Emisyon hacmi (milyon TL)	120.212	223.935
Özelleştirme (milyon $)	411,7	572,4
Cari açık/GSMH (%)	-2,0	-1,4
İhracat (milyon $)	18.109	21.636
İthalat (milyon $)	23.270	35.709
Dış borç (milyon $)	65.601	73.278
Rezerv (milyon $)	16.514	23.317
M.B. Brüt Rezerv (milyon $)	7.112	12.391
Dolar/TL (yıl sonu)	38.687	56.614
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	26,3	76,0

1995 Dünya

GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) sona erdi, DTA= WTA (Dünya Ticaret Anlaşması) kuruldu.

Rus uzay istasyonu ile Amerikan mekiği uzayda buluştular.

Azerbaycan'da darbe girişimi bastırıldı.

Cezayir'de büyük olaylar oldu.

Temmuz ayında Rusya-Çeçenistan Savaşı sona erdi.

Kasım ayında Bosna Savaşı sona erdi.

Yıl sonunda Kardak kayalıkları, Türkiye ile Yunanistan arasında sürtüşme konusu oldu.

Namlı İtalyan artist Marcello Mastroiani ve Amerikalı Ginger Rogers öldü.

1996
YANLIŞLIKLAR VE ALDANMALAR

Demir'in Zor Kararı

- Holding'de yeni bir örgütlenme yapıyorum. Holdinge bağlı bütün şirketlerin işlerini toplayacağımız bir Hukuk Birimi kuruyorum. Başhukuk Müşaviri olarak aylığın on bin dolar. Ayrıca bazı şirketlerin yönetim kurulu üyeliği de olacak..

Yiğit, Demir'e Akıncı Holding'in Baş Hukuk Müşavirliği'ni önerdi ve işi kabul etmesi için uzun uzun açıklama yaptı:

- Holding'in iş alanı çok genişledi. Kimya ve makina imalatı dışında dış ticaret, tarım, turizm ve bankacılık alanlarında da ciddi yatırımlar yaptık. Holding'e bağlı şirketlerde çalışanların sayısı dört binden fazla oldu. Aylık ciro şu kadar milyon dolar. Ama çok önemli başka bir şey var.

İş hayatında ciddi bir gelişme oluyor. Özellikle Avrupa Birliği ile Gümrük Anlaşması olduğu için, finans ve dış ticaret kesiminde hızlı genişleme bekliyoruz. Avrupa'dan ve Amerika'dan temsilcilik talepleri alıyoruz. En son (...)'dan teklif aldık. Amerika'nın o alanda en önemli kurumu sayılır...

Demir o akşam eve düşünceler içinde geldi. Adliye'de iyi bir yeri var. İşleri iyi sayılır. Asıl önemlisi, şimdiye kadar politik inanç konusunda solda yer almış. Ama Yiğit'in önerisi ve geleceğe dönük bekleyişler… Acaba… Güler'e durumu anlattı. Sakin mizaçlı Güler, ağabeyisinin önerisini destekledi. Çocuklar büyüyorlar. İkisi de erginlik yaşamı içinde. Okul masrafları yanında kişisel istekleri de giderek değişiyor, harcamaları artıyor. Yaşlanıyoruz (Demir kırk sekiz, Güler kırk beş yaşında).

Biraz daha rahat yaşamamız haksızlık değil… Falan filan…

Demir, Yiğit'in teklifini kabul etti.

Politik ve Sosyal Olaylar

Politik Karmaşa

1996 yılında Türkiye, üç parti ve üç lider arasında el değiştiren sürekli koalisyonlar tarafından yönetildi. Doğru Yol Partisi ve Tansu Çiller, Anavatan Partisi ve Mesut Yılmaz, Refah Partisi ve Necmettin Erbakan… Sırayla hükümet kurup istifa edip (Erbakan 1997'de istifa etti) ayrıldılar. Bu arada Tansu Çiller (Örtülü Ödenek-Parsadan olayı) ve Mesut Yılmaz (Tedaş olayı) belli tasarrufları nedeniyle Yüce Divan'a gönderildiler.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e saldırı yapıldı (18/5/1996).

Tümü ile bir istikrarsızlık ortamı…..

Terör

1996'da önemli terör olayları oldu. Adana'da canlı bomba olayı, Tunceli'de ikinci bir canlı bomba olayı yaşandı. Özdemir Sabancı öldürüldü.

Ölüm orucunda insanlar öldü. PKK'lılar asker kaçırdı. Bunlara karşı büyük askeri operasyonlar yapıldı. Tokat Operasyonu'nda 147 PKK'lı öldürüldü. Feribot ve uçak kaçırma olayı oldu. Mafya liderleri öldürüldü. Susurluk'ta gizemli bir trafik kazası oldu.

Dincilik ve Gericilik

Dincilik ve gericilik sorunları yaşandı. Gericilik etkinliğinde bulunan subaylar ordudan atıldı. Bazı belediye başkanları, kız erkek karma eğitime karşı çıktılar. Refah Partisi yöneticilerinden bazıları, Silahlı Kuvvetleri din düşmanlığı yapmakla suçladı. Kimi siyasetçiler Batılı kadın politikacıları "fahişe" olarak tanımladılar. Çiller Hükümeti'nin Kültür Bakanı, Taksim'de cami yaptıracaklarını ilan etti. Refah Partisi Rize milletvekili, "Türkiye'yi Hizbullah idare ediyor, edecektir!" dedi. Bunlara karşı gericiliği protesto mitingleri yapıldı. Parti kapatmaları oldu.

Mafya

Mayıs ayında Süleyman Demirel'e bir suikast girişimi oldu.

Mafya olayları oldu. Susurluk'ta gizemli bir araba kazasında mafya lideri ve derin devlet ajanı olduğu söylenen Abdullah Çatlı ve yanındakiler öldü.

Bir feribot kaçırıldı.

Emekçiler, oturma gösterisi yaptılar. İstanbul'da yapılan II. Habitat Toplantısı (insanlara normal yerleşim sağlamak) delegeleri gösterilere katıldı.

Bazı üniversitelerde ve Dil Tarih Fakültesi'nde başkaldırmalar oldu.

Türkiye, İsrail ile yeni bir askeri anlaşma yaptı. Kardak kayalığında yeni olaylar oldu.

1996'da Vehbi Koç, Prof. Kriton Curi, Merkez Bankası eski Guvernörlerinden Ziya Kayla öldüler.

Vehbi Koç

Ekonomi

1 Ocak 1996'da, Türkiye- Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girdi.

Aynı tarihte 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı da yürürlüğe girdi.

Bu anlaşmanın gelecekte Türk ekonomisi ve özellikle sanayii üzerindeki etkilerini ve 7. Beş Yıllık Plan'ın gerçekleşme ayrıntılarını ileride göreceğiz.

1996'da Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları çalışmalarına devam edildi (ABD-Beyaz Rusya-Kazakistan). Tacikistan ile yatırımların karşılıklı olarak desteklenmesi anlaşması yapıldı.

Hollande Bankası (International Netherland) şube açtı. Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası kuruldu. Oyakbank, Boston Bankası'nın yerini aldı.

Vergiler alanında, akaryakıt vergilerine zam yapılırken, kamu alacaklarına uygulanacak gecikme zammı artırıldı.

Tarım ürünleri üretimini artırmak için Ziraat Bankası'na 1.5 trilyon lira kaynak aktarıldı ($:107.505 TL).

Türkmen gazı ve Hazar denizi petrollerinin Türkiye'ye akıtılması ve İran ile doğalgaz anlaşmaları imzalandı.

Ankara'da ilk metro çalışmaya başladı (30/8/1996).

Kumarhaneler yasaklandı.

Kamu kurum ve kuruluşlarının taşınmaz mallarının satışı hakkındaki kanun iptal edildiği için özelleştirmeler aksadı.

1996 Yılı Ekonomik Tablosu

1996'da Türk ekonomisi ciddi büyüme göstermektedir. Bu büyümenin aldatıcı yanları var. Bu büyüme içinde artılar ve eksiler şöyledir:

Artılar:

Büyüme hızı (%) (Planda düşünüldüğü gibi)	7,1
İşsizlik oranı düşük (%) (1995'de 7,6)	6,6
Tasarruf, yatırım, elektrik tüketimi	olumlu
İthalat (1995=35.709) (milyon $)	43.627

Eksiler:

Bütçe açığı (1995=316.623) (milyon TL)	1.238.128
Emisyon (1995=223.935) (milyon TL)	382.243
Dış Borç (milyon $)	5.916
Dolar/TL	104.391
Fiyat artışı (%) (1994=%65)	85

1996 yılı ekonomisi, 1997'ye oldukça ağır bir yük bırakmaktadır.

Temel Göstergeler

GSMH (milyonTL, 1987 fiyatları)	99.028	106.080
GSMH Büyüme/küçülme (%)	8,1	7,1
Kişi başına GSMH ($)	2.794	2.947
Kişi başına GSMH ($ SAGP'ye göre GSYIH)	5.745	6.123
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	22,1	19,8
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	24,0	25,1
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	22.6	26.1
İşsizlik oranı (%)	7,6	6,6
İşsiz sayısı (000)	1.700	1.503
Elektrik üretimi (GWh)	86.247	94.862
Bütçe dengesi (milyar TL)	-316.623	1.238.128
Emisyon hacmi (milyon TL)	223.935	382.243
Özelleştirme (milyon $)	572.456	291.988
Cari açık/GSMH (%)	-1,4	1,4
İhracat (milyon $)	21.636	23.225
İthalat (milyon $)	35.709	43.627
Dış borç (milyon $)	73.278	79.194
Dış borç servisi (milyon $)	11.897	11.418
Rezerv (milyon $)	23.317	24.496
M.B. Brüt Rezerv (milyon $)	12.391	16.273
Dolar/TL (yıl sonu)	56.614	104.391[2****]
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	76.0	84.9

Özelleştirmeler: 291.988 milyon dolarlık satış yapıldı. Hazine'ye 300.000 $'lık gelir aktarıldı.

Türkiye-Avrupa Gümrük Birliği

1963 Anlaşması gereğince gümrük tarifesinde yapılmakta olan indirimler, 1976'da ertelenmişti. 1987'den sonra tarife indirimi yeniden başladı. 6 Mart 1995'te ise Gümrük Birliği Anlaşması imza edildi. Bu anlaşma, 01/01/1996 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu anlaşma, ana hatları ile şu rejimi amaçlamaktadır:

- Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki gümrük vergileri (belli istisnalar dışında) kaldırılmıştır.

- Türkiye, Avrupa Birliği'nin dünya ülkelerine uyguladığı Ortak Tarife'yi uygulayacaktır.

Gümrük Birliği Anlaşması'nın Türkiye'ye getirdiği yükümlülükler:

- Ayrıca koruma önlemleri alınmayacaktır.

- Birliğin dış ticaretle ilgili alacağı kararları uygulayacaktır.

- Devlet yardımları yapılmayacaktır.

- Miktar sınırlamaları kaldırılacaktır.

- Sanayide teknik engeller kaldırılacaktır.

1996 Dünya

Kardak kayalıklarına Türk ve Yunan gazetecileri ayrı ayrı bayrak diktiler.

Türkiye ve İsrail arasında ikinci Askeri Anlaşma imzalandı.

Amerikan Başkanı, Irak'ı Kuveyt konusunda uyardı.

Taliban güçleri Kâbil'e girdi.

Dünyanın en çok silah üreten ve satan ülkesinin ABD olduğu açıklandı.

Güney Kutbu üstündeki ozon tabakası yırtığı, dünyada endişe yarattı.

İsviçre'de CERN'de ilk kez anti-maddeden atom üretildi.

İngiltere'de Salman Rüşti'ye *The MOORs* kitabı için ödül verildi.

1997
EKONOMİ VE NOSTALGIA

Eski Bakan Ziya Bey'in Üzüntüsü

Ziya:

- Günler kısaldı Kanlıca'nın ihtiyarları... diyerek ayağa kalktı. Orhan da bastonuna dayanarak doğruldu. Dr. Gürbüz Bey'e teşekkür ederek ayrıldılar. Ziya şöföre:

- Beyefendi'yi evine bırakalım, sonra beni Yeniköy'e götürürsün, dedi.

İkisi de seksen yaşındaydılar. Orhan, köşesine çekilmiş gibiydi. Ziya'nın mizacı başka. O hâlâ kavgayı sürdürüyor. Bir vakıf kurmuş, Avrupa Birliği'yle ilişkiler konusunu araştırıyor, yayınlar yapıyor:

- Demirel taraftar, Hariciye temel politika olarak taraftar. Süleyman Bey'in bulduğu ekonomi... Tansu Hanım! Yaptığı işin zaten farkında değil. Ama böylesine teslim olunur mu? Bu özel anlaşmalar ne olacak? Ortak Tarife ne götürüyor, hesaplamışlar mı? Birlik ne karar alırsa uygulayacağız. Söz hakkımız yok. Başbakan "Avrupa Birliği'ne girdik" diyor. Aslında Avrupa Birliği Türkiye'ye girdi. (Aslı da böyle söylüyor). Böylesine aymazlık olur mu? Bak sana söyleyeyim. İki yıla kalmaz, Türkiye "iflas ediyoruz, yardım edin" diye IMF'nin kapısına dayanacak. IMF de yeni koşullar dayatacak...

Orhan, 1954 yılını hatırladı. Bakanlık'tan çıktıkları ve İş Bankası'na doğru yürüdükleri sırada... Orhan İngiliz çayı almak istemişti de Ziya:

- Al, al. Gelecek yıl yerlisini de bulamayacağız, demişti.

Tarih kendisini nasıl yineliyor!

- İrtica, gericilik, Çankaya'da meczuplar, tanklar, Hükümet'e muhtıralar... Bürokratlık içimize işlemiş. Biz Avrupa Birliği konusunu konuşuyoruz. Olacak şey değil.

Akşam karanlığı, caddenin gürültüsü, yavaş yavaş inen serinlik... Orhan, düşünceler içinde. Yaşam bir sonsuz tekerleme. Dün bunları konuşmuşlardı. Şimdi Ziya konuşuyor. Yarın başkaları konuşacak. Bir eskimiş plak gibi...

Politik ve Sosyal Olaylar

1997 yılı, gerek gericilik ve gerekse terör bakımından hareketli bir yıl oldu. 1996 yılında kurulan Refah ve Doğru Yol Koalisyonu'nda Necmettin Erbakan Başbakan ve Tansu Çiller Başbakan Yardımcısı olmuştu.

Erbakan ve yandaşlarının ve onlara yardım etmekten geri kalmayan Doğru Yol Partisi yöneticilerinin gerici hareketleri körüklemeleri sürdü gitti. Genelkurmay ile Savunma Bakanı, TÜSİAD ile Hükümet arasında çatışmalar oldu. Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller mil-

leti birbirine katmakla suçlandı. Sincan'da "Kudüs Gecesi" kutlandı. Erbakan, cemaat liderlerine (51 kişi) Çankaya'da iftar yemeği verdi. 28 Şubat'ta Milli Güvenlik Kurulu Hükümet'e bir muhtıra vererek gerici hareketlerin durdurulması için önlemler önerdi. Yargıtay Başsavcısı, Refah Partisi'nin kapatılması için dava açtı.

Türkiye İşverenler Sendikası laikliği savundu.

Hükümet, Haziran ayında istifa etti. Yerine ANAP-DSP-DYP'den oluşan yeni bir koalisyon kuruldu. Mesut Yılmaz Başbakan, Bülent Ecevit ve İsmet Sezgin Başbakan Yardımcısı oldular. Bu tarihten sonra da gerici gösterileri devam etti. Özbekistan, Türkiye'ye gönderdiği iki bin öğrenciyi, bunlara "Şeriata giriş" eğitimi verildiği için geri çekti. İstanbul'da 128 Alevi Derneği Kurultayı toplandı.

1997'de terör olayları arttı ve büyüdü. Diyarbakır'da, Cizre'de büyük olaylar oldu. Buna karşı sınırda büyük operasyonlar yapıldı (50 bin asker, 2811 PKK'lı ölü).

Emniyet binalarına roketlerle saldırılar oldu. Kuzey Irak'ta çatışan iki Kürt lideri Talabani ve Barzani'yi uzlaştırmak için Ankara'da bir toplantı yapıldı.

Mesut Barzani

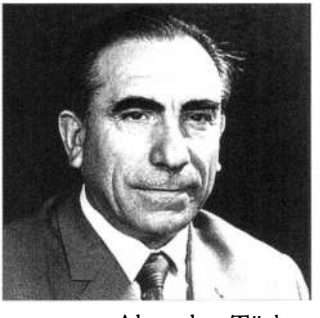
Fethullah Gülen'in dünyada 200 ve Türkiye'de 125 okulu olması, bu konudaki tedirginliği arttırdı.

Fethullah Gülen

Birçok asayişsizlik olayı yaşandı. Taksi şöförleri öldürüldü. Adi ya da siyasi suçlu mahkûmlar cezaevlerinde isyanlar çıkardılar. Cezaevlerinden toplu kaçmalar oldu. Kırsal kesimde siyanürle altın arama etkinliklerine karşı gösteriler yapıldı.

Sekiz yıllık "Kesintisiz Eğitim Yasası" kabul edildi.

Alparslan Türkeş

Nüfus sayımı yapıldı. Türkiye nüfusu: 62.865.574

1997'de MHP lideri Alparslan Türkeş, yazar şair Cahit Külebi, ressam Füreyya Koral, matematikçi Cahit Arf öldüler.

Cahit Külebi

Cahit Arf

Ekonomi

Türkiye, 1997'ye büyük bir enerji açığı ile girdi. İran, Gürcistan ve Bulgaristan'dan enerji satın alındı. Hükümet, 45.7 milyarlık bir enerji yatırım programı hazırladı. Elektrik enerjisi üretimi özel sektöre açıldı.

Tarımsal verimi artırmak için Ziraat Bankası'na kaynak sağlandı. Canlı hayvan ithalatı yasaklandı. Destekleme fiyatları artırıldı: Buğday tonu 235 $, Fındık tonu 243 $ (kilosu 400.000 lira).

Genel durgunluk… Otomotiv sektöründe ciddi durgunluk. IMF raporu: Bavul ticareti, 1.5 milyon kişi, yılda 13 milyar dolarlık gelir.

Özelleştirme etkinlikleri artırıldı. Etibank (485 milyon $), Denizbank, Türk Ticaret Bankası, Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Kurtalan Çimento Fabrikası, blok ya da hisse olarak satıldı.

Kuzey Marmara Doğalgaz alanı çalışmaya başladı. TAİ, Airbus şirketi ile bir tür ortaklık kurdu. Uçak parçaları yapmaya başladı.

Başbakanlık'ta "Kriz Yönetim Merkezi" kuruldu. Refah Partisi, "Adil Düzen" ve faizlerin kaldırılmasını istedi. Serbest Bölge kurulması çalışmaları arttı. Hazine ile Merkez Bankası arasında eşgüdüm sağlayacak bir protokol imzalandı. Belediyelerin dış borçlarına garanti verilmesi kaldırıldı. Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, KOBİ'lere yardım etmeye başladı.

Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak dış ticaret açığı ciddi oranda büyüdü.

Türkiye, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yatırımlar yapmayı sürdürdü: Kazakistan'a 1,5 milyar, Kırgızistan'a 279 milyon, Türkistan'a 1,6 milyar, Özbekistan'a 928 milyon, Tacikistan'a 52 bin dolar yatırım yapıldı.

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs bankalarının uyuşturucu paralarına yataklık ettiği ileri sürüldü.

Türkiye'nin dış borcunun bir yıl önce 79 milyar dolara çıktığı ve bu toplamın içinde kısa vadeli borçların büyük yekûn tuttuğu, bu konuda önlemler alınması, emeklilik yaşı 58-60 olarak yükseltilmezse, önümüzdeki yıllarda buradan oluşacak açığın 6.8 milyar $ olacağı, açığın 2010'da 10 milyar $'a yükseleceği tartışıldı (Emeklilik yaşının 60-58'e yükseltilmesi, 1999'da gerçekleşecektir). SSK ve BAĞKUR primlerinin tahsilinin hızlandırılmasına gidildi.

Türkiye'de cep telefonu sayısı 1 milyon oldu.

1997'de 465.537.964 dolarlık özelleştirme satışı yapıldı. 200 milyon dolarlık fon, Hazine'ye irat kaydedildi.

1997 Yılı Ekonomik Tablosu

1997 yılında büyüme hızı %4.6'ya geriledi.

Bütçe açığı, emisyon, dolar fiyatı ve fiyatlar olağanüstü artışlar gösterdi. Bütçe dengesi ve emisyon hacmi ikiye katlandı. Dolar 104.391 liradan 199.079 liraya ve fiyat artışı %84.9'ten %91.2'ye çıktı.

Tarım sektörünün GSMH içindeki yeri küçülmekte devam etti. Sanayi sektörünün yeri Gümrük Birliği'nin getirdiği canlılıkla arttı. İthalat arttı. Özellikle "Tüketim" ve "Ara Malları" ithalatında artış oldu. "Sermaye Malları" ithalatının artış oranı %6.8 oldu. "İmalat Sanayii Sabit Sermaye Yatırımları" azaldı. Ticaret ve ithalat vergileri arttı.

Temel Göstergeler

GSMH (milyon TL1987 fiyatları)	106.080	114.874
GSMH Büyüme/küçülme (%)	7,1	4,6
Kişi başına GSMH ($)	2.947	3.046
Kişi başına (SAGP'ye göre GSYIH)	6.123	6.462
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	19,8	21,4
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	25,1	26,3
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	26.1	18.2
İşsizlik oranı (%)	6,6	6,8
İşsiz sayısı (000)	1.503	1.552
Elektrik üretimi (GWh)	94.862	103.296
Bütçe dengesi (milyar TL)	•1.238.128	•2.241.376
Emisyon hacmi (milyon TL)	•382.243	•758.878
Özelleştirme (milyon $)	291,9	465,5
Cari açık/GSMH (%)	- 1,3	-1,4
İhracat (milyon $)	23.225	26.261
İthalat (milyon $)	•43.627	48.559
Dış borç (milyon $)	•79.194	84.182
Dış borç servisi (milyon $)	11.418	12.418
Rezerv (milyon $ net)	24.496	27.138
M.B. Brüt Rezerv (milyon $)	16.273	18.419
Dolar/TL (yıl sonu)	•104.391	•199.079
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	• 84,9	91,2

1997 Dünya

1997'de bütün dünyada "pazar daralması" olayı yaşandı. Uzakdoğu ve Asya güneydoğusunda ciddi kriz... sermaye kaçma olayları, devalüasyonlar... Bu kriz gelecek yıl Rusya'ya uzanacaktır.

Rusya, Çeçenistan'dan çekildi.

Rusya, NATO ile ilişkisi konusunda anlaştı.

Fransa, NATO'ya döndü.

Amerika'da Başkan Bill Clinton'un seks skandalı kamuoyunu işgal etti.

Amerika'da ilk yapay kromozom yapıldı.

İlk klonlama olayı İskoçya'da yapıldı.

Çin'de dünyanın en büyük barajının yapılmasına başlandı.

Mısır'da Hapsheput tapınağında "Köktenci Müslümanlar" 60'tan fazla turisti öldürdü.

Irak, Birleşmiş Milletler müfettişlerini sınır dışı etti.

Dünyada 60 milyon milyoner olduğu ve yılda 18 milyon insanın açlıktan öldüğü hesaplandı (FAO'nun tahminleri).

Tanınmış deniz araştırmacısı J. Y. Cousteau ve Prens Charles'ın eski eşi Prenses Diana öldü.

1998
NEREDEN BULDUN?

Tartışma

Eylül ayının sıcak bir gününde, Aslı ile sözlüsü Profesör Erhan Bey kalabalık bir öğretim görevlisi topluluğu önünde hararetli bir tartışmaya girdiler.

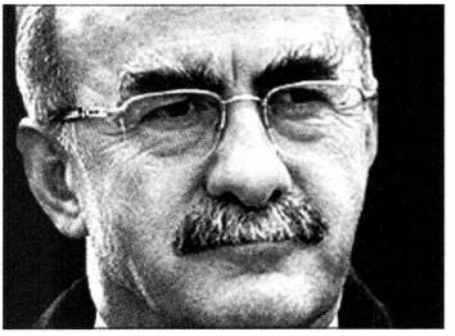
- Prensipte elbette haklısın, ama hiçbir şey soyutlanıp tek başına düşünülemez ki. Türkiye'de ekonomik koşullar… Uygun mu? Böyle bir uygulama sistemin tümünü kapsayamayacaksa…

- Onu da yaparsın. O da senin görevin, sorumluluğun… Yani sen kayıt dışı ekonomiyi kabul mu ediyorsun? Yani kayıt dışı ekonomi devam etsin… Sen de ne ara, ne sor! Vuran vursun, çalan çalsın …

- Öyle demiyorum, elbette vergi adaleti ne gerekiyorsa. Ama bu bir gerçek. Şimdiye kadar hiçbir iktidar kayıt dışı ekonomiye giremedi.

- Şimdi Temizel girmek istiyor. Kavga dövüş yetki aldı. Bu da bir yol. Soracaksın, o da hesabını verecek. Dürüst olanları mı koruyacağız? Yoksa… Bunun mazereti yok ki. Vergini vereceksin. Yahu, savaş olur vermezler, barış olur vermezler, kriz olur vermezler, kriz biter vermezler. Gelir düşer vermezler, gelir artar yine vermezler.

Okullara verecek para bulamayız. Hastane yapacak para yok. Adam banka satın alıyor. Sormayacak mısın? Biz de seyrederiz ve daha acıklısı bu rezaleti adeta meşru …

Zekeriya Temizel, Maliye Bakanı

Aslı bütün kızgınlığı ve heyecanı ile o yılki Vergi Reformu Kanunu ile getirilen "Nereden Buldun?" uygulamasını savunuyor. Erhan, daha ılımlı ve ihtiyatlı. Orhan, Aslı ve Erhan'la Mustafa Kemal ve Mustafa İsmet diye alay ediyor. Aslında Erhan prensipten çok uygulama konusunda ihtiyatlı olmaktan söz ediyor.

Aslı, hâlâ "Türkiye Gerçekleri"ni o elektrik dinamosu gibi işleyen kafasına anlatamadı.

Politik ve Sosyal Olaylar

1998 yılını (bir anlamda önceki yıllarda olduğu gibi) karakterize eden iki önemli olay serisi var:

- Gericilik olayları
- Terör olayları

Yurt çapında (Refah-Fazilet Partisi'nin desteklediği) gericilik olayları olurken, irtica konusuna bulaşmış yüzlerce subay Yüksek Askeri Şura tarafından ordudan çıkarıldı. Refah Partisi kapatıldı. Bu konuda dava açılma nedeni olarak, Parti'ye verilen 1.2 milyar liranın kayboluşu üzerinde duruldu. Mahkemeler "türban"ın yürürlükte olan yasalara aykırı olduğuna karar verdiler. İstanbul Belediye Başkanı

(Refah Parti'li) Tayyip Erdoğan'a Siirt'te yaptığı konuşma nedeniyle 10 ay hapis cezası verildi.

Terör, önceki yılda olduğu gibi yine can aldı. İHD Başkanı'na silahlı saldırı oldu. Mısır Çarşısı'nda patlayan bomba sonucu 7 kişi yaşamını yitirdi. Abdullah Öcalan İtalya'dan koruma gördüğü için İtalyan mallarına boykot çağrısı yapıldı.

Politika alanında ise Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı Deniz Baykal, erken seçim yapılması gereğini ileri sürdü.

Kadınlı erkekli tanınmış şarkıcılara Kültür Bakanlığı tarafından (Kültür Bakanı İbrahim Gürdal) Devlet Sanatçısı ünvanı verilmesi Cumhurbaşkanı Demirel tarafından onaylandı.

Naim Talu

Türkiye'de çeşitli yerlerde yıkıcı depremler oldu.

Türkiye'nin nüfusu 62.870.000

Pertev Naili Boratav, Eski Başbakanlardan Naim Talu, ünlü şarkıcı Safiye Ayla öldü.

Pertev Naili Boratav

Ekonomi

Dünya Ekonomik Krizi önce Türk ekonomisini şiddetle etkiledi. Borsa %13 düştü. 6 milyar $ çekildi.

1998 yılının önemli olayı, Ağustos ayında başlayan ekonomik kriz olayı oldu. Rusya, moratoryum ilan etti. Dış borç ödemelerini durdurdu. %40 devalüasyon yapıldı, Moskova Borsası'nda dramatik bir düşme oldu. Bütün dünya borsaları sarsıldı. IMF, Rusya'ya 22 milyar dolarlık kredi açtı. Ama Rusya'dan sermaye kaçışı sürdü.

New York Borsası büyük bir çöküntü yaşadı.

Türkiye'nin en önemli ihracat sektörlerinden "Otomotif"te ve dokumada daralma ve bunalım oldu. Türkiye'ye yabancı otomobil ithalatı (Gümrük Birliği etkisi) arttı.

Vergi yasalarında değişiklik yapıldı. Maliye Bakanı Zekeriya Temizel "Nereden Buldun" kuralını getirdi. Vergi kimlik numarası yürürlüğe girdi.

Merkez Bankası, bankaları sermaye yeterliliği ve kredi karşılıkları konusunda denetime aldı.

Hükümet, yatırımları ve turizmi teşvik konusunda yeni kararlar aldı (Arazi tahsisi gibi).

Elektrik dağıtım bölgelerinin devri işlemi yapıldı. 4 büyük doğalgazlı elektrik santrali ihale edildi (3.5 milyar $). Tekel'in Akhisar ve Samsun sigaralarının marka hakkı İngiliz, Fransız ve Amerikan firmalarına devredildi. Petrol Ofisi özelleştirildi.

Zor durumda bulunan TYT Bank, Marmara Bank, Express Bank, İmpex Bank'ın mevduat sahiplerinin hakları (toplam 27 trilyon TL,$=313.700 TL) TMSF'ye (Tasarruf Mevduatını Koruma Fonu) yüklendi.

1998 yılında 1.019.715 dolarlık özelleştirme satışı yapıldı. Hazine'ye 0.2 milyon lira aktarıldı.

Kuşbakışı 1998 Ekonomisi

Makrodaki duruma bakarsanız, 1998 ekonomisinin verdiği mesaj şu:

Büyümede zar zor bir durum var = %3.8

Harcamalara para yetiştirilemiyor. 16 trilyon liralık bütçede 4.5 trilyon lira dış borç servisine ayrılıyor. Bütçedeki açık oranı %30. Emisyon hacmi iki kata çıkmış durumda.

1998'de dış borç stoku 96 milyar $. Buna karşı yıllık borç servisi bunun %17'si. GSMH/Dış Borç oranı 1980'lerde %20 iken 1998'de %40'a çıkmış bulunuyor..

Fiyat artışı: %50

Dolar: 313.707 Türk Lirası.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	52.561	63.459
GSMH (milyonTL 1987 fiyatları)	114.874	119.303
GSMH Büyüme/küçülme (%)	4,6	3,8
Kişi başına GSMH ($)	3.046	3.171
Kişi başına GSMH ($ SAGP'ye göre GSYIH)	6.462	6256
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	21,4	22,7
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	26,3	24,3
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	18.2	18.0
İşsizlik oranı (%)	6,8	6,9
İşsiz sayısı (Bin)	1.552	1.607
Elektrik üretimi GWh	103.296	111.022
Bütçe dengesi (milyar TL)	2.241.376	3.895.127
Emisyon hacmi (milyon TL)	758.878	1.328.542
Özelleştirme (milyon $)	465,5	1.019,0
Cari açık/GSMH (%)	-1,4	1,0
İhracat (milyon $)	26.261	26.973
İthalat (milyon $)	48.559	45.921
Dış borç (milyon $)	84.182	96.313
Dış borç servisi (milyon $)	12.418	16.513
Rezerv (milyon $ net)	27.138	29.499
MB Brüt Rezerv (milyon $)	18.419	19721
Dolar/TL (yıl sonu)	199.079	313.707
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	91,2	54,3

1998 Dünya

1998 yılının önemli olayı, Ağustos ayında başlayan ekonomik kriz olayı oldu. (Yukarıda da değinildiği gibi) Rusya, moratoryum ilan etti. Dış borç ödemelerini durdurdu. %40 devalüasyon yapıldı, Moskova Borsası'nda dramatik bir düşme oldu. Bütün dünya borsaları sarsıldı. IMF, Rusya'ya 22 milyar $'lık kredi açtı. Ama Rusya'dan sermaye kaçışı sürdü.

New York Borsası büyük bir çöküntü yaşadı. Türkiye Borsası etkilendi.

1998'de Cezayir'de iç savaş başladı. Buna karşılık Kuzey İrlanda'da barış sağlandı. Barış sağlanmasına yardım eden din adamlarına Nobel Ödülleri verildi.

Ama Aralık ayında Bağdat'ta çalışan Birleşmiş Milletler uzmanları ayrıldılar (nükleer ve kimyasal silahlar yapımını inceliyorlardı). Amerika ve İngiltere "Çöl Tilkisi" adı altında bir hava bombardımanı başlattılar.

Irak-Çöl Tilkisi Harekâtı

Kosova

NATO ve Avrupa Birliği, Kosova'daki soykırım olayları üzerine askeri müdahalede bulunmaya karar verdiler. Hırvatlar da Slovenya'yı Sırplardan aldılar.

Amerika'da Başkan Bill Clinton ile sekreteri Monica Lewinsky arasındaki skandal olay kamuoyunu işgal etmekte devam etti.

Hugo Chavez Venezuella Devlet Başkanı oldu.

Petrol fiyatlarının düşmesi üzerine (varili 16.34 $'dan 11.27 $'a) OPEC Teşkilatı bütün dünyada üretimin kısılması kararını aldı.

Dünyada 130 milyon çocuk okulsuz. Sınıfların 4/5'ünde yazı tahtası yok. 250 milyon çocuk işçi var.

1999
KRİZİN EŞİĞİNDE

Çarşı

Çarşamba yemeğinden çıktıktan sonra otoparka giderken her zamanki gibi "Her Şey Satan Dükkân"a uğradılar. Hasan Bey alışılmış soruyu sordu:

- Hulki, işlerin nasıl gidiyor?

- Hasan abi, vallahi bırakacağım. Böyle ticaret mi olur? Sabah vitrinde mala etiket koyuyoruz. Akşam olmadan değiştiriyoruz. Müşteri de "sabah böyle değildi" diyor. Gözümüz dolarda. Aha… 450 olmuş. Yarın 500 olur. Benim mallarım dolarla…

Dükkândan ayrıldılar. Hasan Bey:

- Boş ver. Böyle söyler, ama kârları iki katına çıktı. Fiyatların artmasından hangi esnaf batmış ki?

Yol üstü peynirciye uğrayıp sert Ezine peyniri aldılar.

1994 krizinden, 1995 fırtınasından kurtulamayan, yıllardır yetersiz yöneticilerden ve yanlış kararlardan kurtulamayan 1999 yılı ekonomisi zor durumda. Yalnız o değil. Holding'in CEO'su Yiğit Taciroğlu da zor durumda. Hükümet'in el koyduğu bankalardan birinde Holding'in önemli hissesi var.

Öte yandan piyasadaki talep de ağırlaştı. İthalatı daralttılar. Yiğit, eski Plancı, ihtiyatlı adam. İş hacmini, etkinliklerini biraz küçültmeyi yeğliyor.

Ama bu yıl sürprizlerle dolu... Yeni bir Hükümet, seçimler, Rusya'da kriz, depremler, gericilik kavgaları, terör... Adeta her şey, herkes ayakta gibi... Bir tek ayakta duramayan, yere çömelen bir ekonomi.

Aslı her zamanki eleştirilerini sergiliyor:

- Türkiye dünyada "17. En Zengin Memleket" imiş. Adam başına gelirde ise 80. sırada. O yoksulluk, açlık derecelerini hiç sorma. Buyur bakalım. Üstelik kriz, hem de büyük kriz kapımızda. Bu yıl olmasa gelecek yıl başımızda patlayacak. Görürsünüz!

Politik ve Sosyal Olaylar

Bülent Ecevit, Başbakan, 1999

Türkiye, 1999 yılına yeni bir hükümetle giriyor (Başbakan Bülent Ecevit'in Azınlık Hükümeti) ve bu yıl birçok tipik ve atipik olaylar birbirini izliyor.

Terörizm olayları her zamanki ve adeta alışılmış gibi: Hakkâri'de Vali'ye bombalı saldırı, Çankırı'da bombalı saldırı, Göztepe'de bombalar ve ölenler, Ankara Cezaevi'nde olaylar....

Gericilik olayları da ön planda: Merve Kavakçı adlı milletvekilinin Meclis'e türbanlı gelmesi ve çıkarılması. Fethullah Gülen'in dinci cemaatlere "iktidarı ele geçirme" tavsiyeleri.

Ahmet Taner Kışlalı

Dinci çevreler tarafından saldırılar. Yazar Ahmet Taner Kışlalı'nın arabasına bomba konulması (Bahriye Üçok olayı gibi).

PKK olaylarındaki ilginç gelişme.

Amsterdam'da "Ulusal Kürt Kongresi".

Abdullah Öcalan olayı: Abdullah Öcalan'ın Kenya'da (Nairobi) Türk yetkililerine teslimi, Türkiye'ye getirilmesi (16 Şubat). Ve kamuoyuna başarı olarak tanıtılması. Öcalan'ın mahkemesi ve idama mahkûm edilmesi (Batı'da tepkiler).

(Aslında bunun bir oyun olduğu, Abdullah Öcalan'ı Türkiye'ye vermek suretiyle hem Barzani cephesinin rahatlattırıldığı, hem de Türkiye'nin başına, gelecek yıllarda bir sorun yaratılmak istenildiği daha sonraları anlaşılacaktır).

Türkiye-Avrupa ilişkileri... Batı'da yetkili kişiler tarafından Türkiye'nin AB'ye giremeyeceği (Türkiye'nin bu konuda oyalandığı) hakkında açıklamalar. Türk Dışişleri Bakanı'nın (İsmail Cem) karşı açıklamaları, Helsinki Toplantısı ve Başbakan Ecevit'in katılması, Türkiye'nin "Aday Ülke" ilan edilmesi (10 Aralık)...

İstanbul'da AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü) toplantısı. Bill Clinton'un gelişi ve temasları.

Abdullah Öcalan

Başbakan Ecevit'in hem ABD'ye hem de Rusya'ya seyahati.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri konusunda tartışmalar.

Anayasa'nın değiştirilmesi: Özelleştirme ve Tahkim, Danıştay konuları.

Genel Af Kanunu (28/8)

18 Nisan 1999 Seçimi:

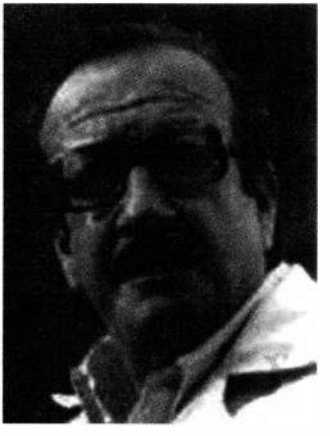
Siyasi Parti	Oy oranı (%)	Milletvekili (ad.)
DSP	22.19	136
MHP	17.98	129
FP	15.41	111
ANAP	13.2	86
DYP	12	85
CHP	8.7	--

Bülent Ecevit'in Koalisyon Hükümeti:

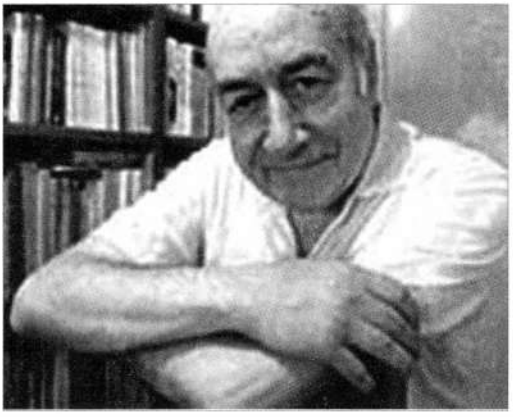
DSP-ANAP-MHP

İki büyük deprem: Gölcük 7.4, Düzce 7.2 (828 ölü).

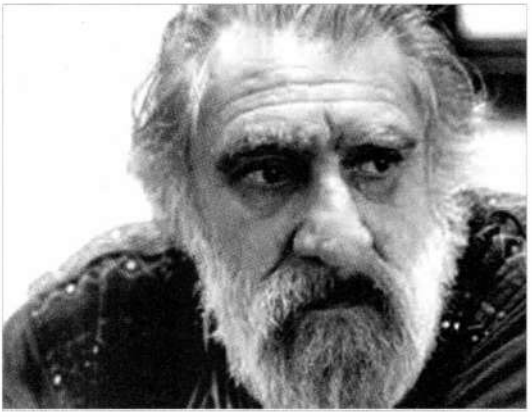
1999'da şarkıcı Barış Manço, yazar Salah Birsel, yazar Fakir Baykurt, yazar Ahmet Taner Kışlalı, şair Can Yücel, eski Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur, yazar Mahmut Tali Öngören yaşamdan ayrıldı.

Mahmut Tali Öngören

Salah Birsel

Can Yücel

Ekonomi

Ocak ayında Azınlık Hükümeti, seçimlerden sonra bir koalisyon olarak kurulan Ecevit Hükümeti, ilk gününden başlayarak ciddi sorunlarla karşılaştı. Daha doğrusu daha önceki yıllarda uygulanan yanlış kararların sonuçları bütün ağırlığı ile 1999 yılı ekonomisine yüklenmiş oldu.

Ocak ayında Hükümet İnterbank'e el koydu ve yöneticiler hakkında haciz kararı uygulandı.

Cumhurbaşkanı Demirel, Hükümet'e bir tür muhtıra verdi ve enflasyonla mücadele, faizler, özelleştirme, ihracatı teşvik, elektrik enerjisi ve alt yapı yatırımları konularında tavsiyelerde bulundu.

Para-Banka alanında ilk önlem olarak hisse senetlerinde müşteri adlarının belirtilmesi uygulaması başlatıldı.

Bütçe açığı %30 oldu.

IMF, Haziran ayında bir raporla Bankalar Kanunu, Sosyal Güvenlik, Tarımın Desteklenmesi ve Özelleştirmeler konusunda Hükümet'e ciddi uyarılarda bulundu.

Ekonomiden Sorumlu Bakan Hikmet Uluğbay, durumdan etkilenerek intihar girişiminde bulundu (6 Temmuz).

Hikmet Uluğbay, Maliye Bakanı

Borç ödeme olanağı kalmayan Marmarabank, TYT Bank ve Impex Bank TMSF'ye devredildi. Yaşarbank'ın, Egebank'ın, Esbank'ın, Sümerbank'ın, Yurtbank'ın yönetimi TMSF'ye geçti. Daha sonra bu bankalardaki mevduat sahiplerine ödemeler başladı..

Vergi yasalarında değişiklik yapıldı. Önce bir yıl önce yapılan değişikliklerdeki sertlikleri yumuşatıcı hükümler kondu. Daha sonra el konulan bankalar konusu dolayısıyle ortaya çıkan ödeme güçlüklerini karşılamak üzere bazı vergilere (Karayolları, Emlak) zamlar yapıldı. Vergi borçlarında "uzlaşma" uygulamasına gidildi.

Para-Banka alanında çeşitli önlemler alınmaya çalışıldı. Merkez Bankası (Guvernör Gazi Erçel), mevduat munzam karşılıklarını indirdi. Faizlerde inme oldu. Sermaye Piyasası ve bankalar alanında gerekli disiplini sağlayacak yasal değişiklikler yapılmaya çalışıldı.

Yatırımlar alanında:

Sandalcık Barajı, "yap-işlet" formülü ile ihale edildi (Dalaman Çayı).

Sandalcık Barajı

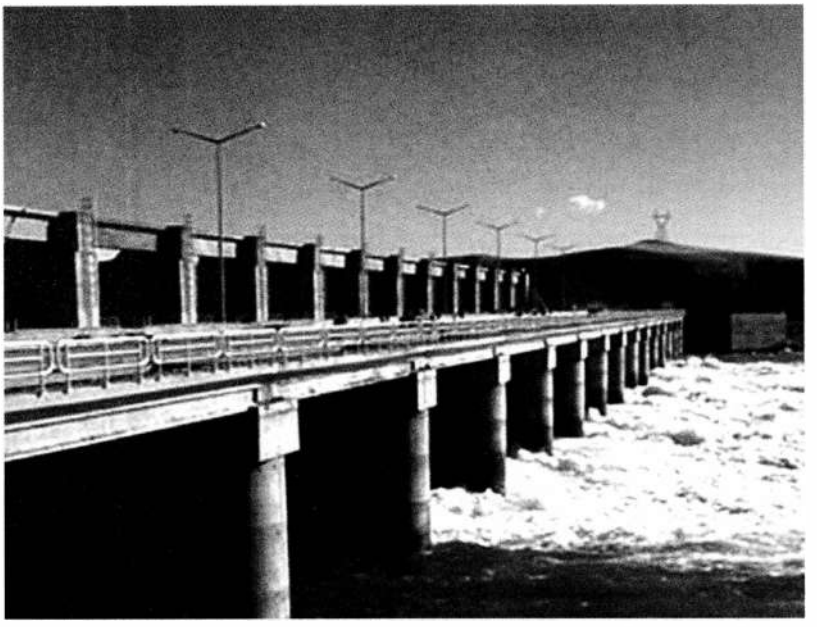
GAP yatırımlarına devam edildi (bu tarihe kadar yatırılan 13.7 milyar $).

Karkamış Barajı üretime başladı.

Mavi Akım (doğal gaz) konusu Ruslarla görüşülmeye başlandı.

Bakü-Ceyhan Boru Hattı Anlaşması imzalandı.

1999 yılında özelleştirme alanında önemli bir gelişme olmadı. 38.328.651 dolarlık satış yapıldı. Bu satışın 200.000 $'lık bölümü Hazine'ye irat kaydedildi.

Karkamış Barajı

Kuşbakışı 1999 Ekonomisi

1999 yılı ekonomisi daha önceki yıllarda yapılan yanlışlıkların yükü altında kaldı. Buna dışarıda Rusya'da yaşanan büyük krizin etkileri eklendi.

Hükümet, ekonomide disiplin sağlamaya dönük ciddi önlem alma gayretleri içinde oldu.

Bütçede büyük açık, emisyon olağanüstü yüksek, sorumsuz ve yeteneksiz politikacıların yarattığı batık cüce bankaların yükü, azalan ithalatın yarattığı durgunluk, 300.000'den 500.000'e çıkan dolar kuru, %60'ı aşan fiyatlar…

Sonuç, GSMH'da gerileme – %6

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	63.459	64.345
GSMH (milyar TL 1987 fiyatları)	119.303	112.044
GSMH Büyüme/küçülme (%)	3,8	-6,0
Kişi başına GSMH ($)	3.171	2.839
Kişi başına GSMH ($ SAGP'ye göre GSYIH)	6256	5.940
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	22,7	21,2
Sabit Sermaye Yatırımı	24.3	22.1
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	18.0	15.6
İşsizlik oranı (%)	6,9	7,7
İşsiz sayısı (000)	1.607	1.830
Elektrik üretimi (GWh)	111.022	116.440
Bütçe dengesi (milyar TL)	3 895.127	9.284.629
Emisyon hacmi (milyon TL)	1.328.542	2.390.748
Özelleştirme (milyon $)	1.019,0	328.6
Cari açık/GSMH (%)	1,0	-0,7
İhracat (milyon $)	26.973	26.598
İthalat (milyon $)	45.921	40.671
Dış borç (milyon $)	96.313	102.120
Dış borç servisi (milyon $)	16.513	18.316
Rezerv (milyon $ net)	29.499	33.751
MB Brüt Rezerv (milyon $)	19.721	23.177
Dolar/TL (yıl sonu)	306.122	525.491
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	54,3	62,9

1999 Dünya

Dünya ekonomisinde gelişmeler: Gelir artışı gelişmiş ülkelerde %3, gelişme durumundaki ülkelerde %3.5 oldu. Fiyat artışları gelişmiş ülkelerde %6-7 civarında gerçekleşti.

Dünyada başlıca silah satan ülkeler: ABD 11.8 milyar dolar, Rusya 4.8 milyar dolar, Almanya 4.0 milyar dolar.

Birleşmiş Milletler Kuvvetleri Kosova'ya girdi. Sırplar çekildi.

Rusya'da Yeltsin, Devlet Başkanlığı'ndan çekildi. Putin, Devlet Başkanı oldu. Rusya-Çeçenya Savaşı başladı.

Vladimir Putin, Rusya Devlet Başkanı

Rusya'da ekonomik kriz. IMF ile 54.5 milyar dolarlık anlaşma.

Çin, Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üye oldu.

Pakistan'da Devlet Başkanı Navaz Şerif düşürüldü. Genelkurmay Başkanı Müşerref, Devlet Başkanı oldu.

Perviz Müşerref,
Pakistan Devlet Başkanı

Dünya nüfusu 6 milyar oldu.

Yehudi Menuhin öldü.

2000
KÜÇÜK KRİZ

Kişisel Mutluluk-Ekonomide Kuşkular

Bu, bir kaza idi. Ama Aslı 40 yaşını geçmiş olmasına rağmen hâlâ üniversite öğrenciliğinin heyecanından hiçbir şey kaybetmemişti. Kaza maza, çocuk kendisinin olacaktı ve onu Erhan Bey'le paylaşmayı düşünmüyordu. Annesinin öfkesine ve azarlamasına aldırış etmeyebilirdi, ama yaşlı babasının gözyaşlarına dayanamadı, babasız (sonradan baba adını alabilirmiş) çocuk yetiştirmekten vazgeçti, resmen nikâhlanmayı kabul etti.

Şimdi iki aile, bütünü ile yaz gününün tatlı sıcağında, Yiğit'in Yalıkavak yolundaki büyük malikânesinde bu evliliği kutsayacaklar.

Yiğit de çok mutlu. Başarılı bir iş hayatı ve büyük bir varlığı var. Üstelik bu yılın geçen altı ayının konjonktürü de iyi. Hükümet bazı önlemler alıyor. Merkez Bankası, bankaların munzam karşılıklarını düşürdü. Talep canlı. Enflasyonda gerileme var. Bildiği kadar bütçe de dengeleniyor. Geçen yıl gerileyen GSMH, bu yıl yeniden artışa geçecek, diye düşünüyor.

Ekonomik konjonktür iyi. Hava güzel. Yemekler güzel. Dostlar akrabalar, torunlar bir arada. Yiğit'in kendisi başarılı. Her şeyin iyi gittiğine inanıyor ama her zaman olduğu gibi Aslı o fikirde değil. Er-

han Bey'in yumuşatma çabalarına rağmen her şeyin berbat olduğunu söylüyor:

- Farkında değil misiniz, yoksa dalga mı geçiyorsunuz? Cari açık on milyarı buluyor. Senin canlı talep dediğin aslında tehlikenin kendisi. Hükümet talebi kontrol edemiyor. Yabancı kaçışı başladı. Ekim, Kasım gelsin. Bankalar, göreceksin, pozisyon kapatmaya girişecekler. Döviz çapası neye yaradı düşünsene. Şimdi "dalgalı kur"a geçmekten sözetmeye başladılar. Faizler yükseklerde ve durmadan artıyor. Merkez Bankası da şaşkın. Bir döviz satıyor, bir vazgeçiyor.

- Sen her zamanki gibi karamsarsın. Her zaman işler eninde sonunda düzeliyor.

- Eh, sizin tuzunuz kuru anlaşılan. Bu "İstikrar Kararları" uygulandıkça birisi ödeyecek ne de olsa.

Onları tartışmalarında bırakalım ve olanlara kısaca bir göz atalım.

Politik ve Sosyal Olaylar

2000 yılının sosyal ve politik olayları, Bülent Ecevit'in başkanlığında yeni bir koalisyon hükümetinin işbaşına gelmesi ile başladı. Hemen ardından terör olayları yaşandı. Bir yerde Hizbullah'a ait cephanelikler, bir başka yerde işkence aletleri bulundu. Cezaevlerinde açlık grevleri yapıldı.

Kayseri'de ilginç bir olay yaşandı. Abdullah Gül, Fazilet Partisi lideri Erbakan'a karşı başkanlık için adaylığını koydu. Bu arada, Erbakan'a yaptığı konuşmalar nedeniyle bir yıllık hapis cezası hükmedildi.

Fethullah Gülen'in tutuklanması kararı alındı.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in süresinin uzatılması önerisi kabul edilmedi. Koalisyon ortakları, Bülent Ecevit'in önerdiği aday olan Ahmet Necdet Sezer'i Cumhurbaşkanı seçti.

Türkiye-Avrupa Birliği arasında "Katılım Ortaklığı Belgesi" imzalandı ve yayınlandı.

Suriye ile Türkiye arasında sınırlardaki halkların (akrabaların) bayramlaşmaları sağlandı.

Dikkat çeken bir olay, yeni seçilen Cumhurbaşkanı'nın Hükümet'in bazı kararlarını imzalamayıp geri göndermesi oldu.

Bazı devlet bankalarının özelleştirilmesi ve gerici memurların tasfiyesi gibi kararlar alındı.

Yazar, akademisyen Mina Urgan, Maliye eski Bakanı Ekrem Alican, politikacı Ahmet Tahtakılıç, aktör Kemal Sunal vefat etti.

Mina Urgan

Ekrem Alican

Ekonomi

Ocak ayında yaralı 1999 ekonomisini devralan Koalisyon Hükümeti, hemen önlemlere girişti ve sonuç alınır gibi oldu.

Emekli yaşı yükseltildi.

Merkez Bankası günlük kurlar açıklamaya ve yalnız döviz karşılığı Türk lirası vermeye başladı.

Hükümet, bankalara el koyma yetkisini aldı.

(Daha sonra 1999'da el konulanlardan başka 2000 yılında da Etibank ve Bank Kapital TMSF'ye devredilecektir.)

Vergilerde çeşitli değişikler yapıldı.

Mevduat munzam karşılıkları %8'den %6'ya indirildi. Faizler %37'ye geriledi. Hazine faizi yılın en düşük düzeyine indi (%26). Bunu banka faizlerinin inmesi izledi.

Dünya Bankası ile 3 milyar dolarlık kredi konusunda anlaşma oldu (Dünya Bankası ile 7.596 milyon dolarlık kredi anlaşması imzalandı).

Borsanın puanı yükseldi. JCR ve SP, Türkiye'nin notunu yükseltti.

Enflasyon oranı indi (%69'dan %40'a).

Özelleştirmede ciddi satışlar gerçekleştirildi (Petrol Ofisi 1.260 milyon $).

Cumhurbaşkanı'nın seçilmesi piyasada canlılığı artırdı.

İşsizlik Sigortası uygulanmaya başlandı.

IMF ile "Ek Niyet Mektubu" imzalandı.

Bazı tarım ürünlerine prim verilmesi sağlandı.

Zaman ilerledikçe bu canlılık giderek kaybolmaya başladı. Önce dolar fiyatı yükseldi, 600.000 TL'yi aştı. Merkez Bankası Guvernörü (Gazi Erçel) devalüasyondan söz etmeye başladı.

İhracatta gelişme olmadığı halde ithalat hızla arttı. Özel sektör, sağladığı finansman olanaklarını ithalata ve stoklamaya yöneltti. (1958-60 arasında olduğu gibi).

Haziran ayında (Yiğit'in iyimser yorumlar yaptığı sırada) OPEC ham petrol üretimini kısıtladı ve petrol fiyatları tırmanmaya başladı.

Sonuçta cari açık ilk altı ayda 5.5 milyar dolar oldu (Yıl sonunda 10 milyar olacaktır).

Eylül ayında IMF, kabul ettiği kredinin 3. dilimini vermeyi (beklenmeyen bir kararla) Aralık ayına bıraktı.

Daha önce inişe geçen gecelik faizler %100'e çıktı.

Borsada %7'lik bir endeks düşüşü oldu. Bunu gecelik faizlerin %250'ye çıkması izledi. Borsa önce 9.000'lere, daha sonra 7.000'lere indi.

Hükümet, IMF'ten acil yardım istedi.

Aslı'nın tahmin ettiği gibi yabancı kaçışı başladı (6 milyar $). Likidite darlığı giderilemedi. Faiz yükselmeye devam etti (%400).

Merkez Bankası piyasaya müdahale etti (Merkez Bankası'ndan çıkan 7.6 milyar $.) Durum biraz düzelir gibi oldu. Ama özel talep kontrol edilemedi. Yıl sonuna doğru bankalar pozisyon kapatmaya başladılar. Döviz talebi arttı.

Kamu bankalarının açıkları 20 milyar TL oldu. Hazine'nin likidite ihtiyacı arttı (TMSF, satın aldığı 8 banka için Hazine'den 6.1 milyar dolar borç istedi). Emisyon arttı. Fiyatlar arttı. Faizler arttı (%1275). Yıl sonuna doğru dolar 700.000 lirayı buldu.

Türk ekonomisi 1980'li yıllarda başlayan İSTİKRAR KARARLARI ile 1996'da yürürlüğe konulan Avrupa Birliği ile GÜMRÜK BİRLİĞİ rejiminin getirdiği acı meyvaları, 2000 yılının sonuna doğru bir küçük krizle duyumsamaya başlamış görünmektedir.

Mali durumun bu görüntüsü yanında, oluşan ekonomik olayların bazıları mutlu oldu, bazıları olmadı.

Bu olayların içinde biri, yeni seçilen Cumhurbaşkanı Necdet Sezer'in Hükümet'le ilişkilerinin zaman zaman sıkıntı yaratması oldu. Cumhurbaşkanı, Hükümet'in getirdiği çok önemli bazı kararları geri gönderdi (Gericilikle suçlanan memurların tasfiyesi ve bazı devlet bankalarının özelleştirilmesi hakkındaki kararnameler).

Mersin Cam Sanayii

Yatırımlar alanında:

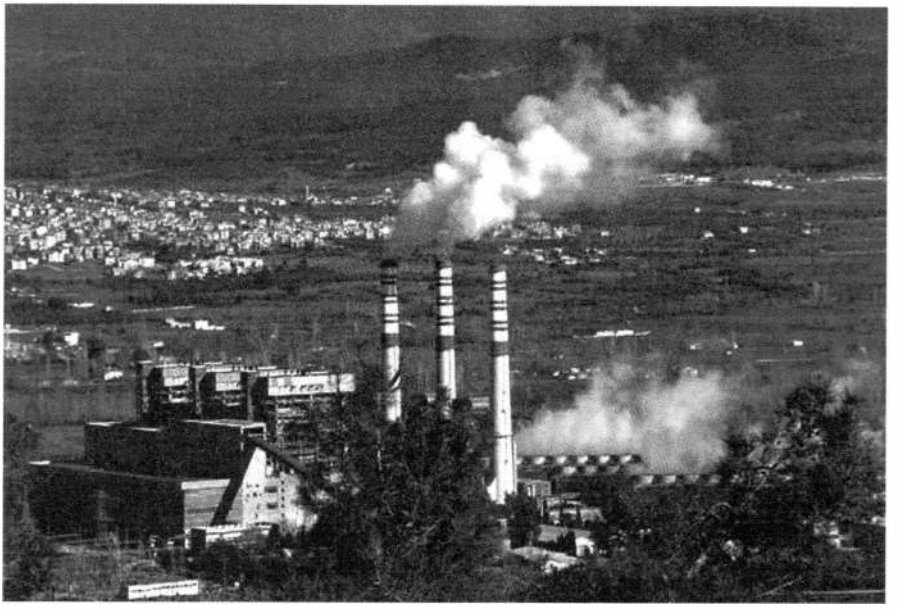
Rusya-Türkiye arasındaki doğalgaz hattı (Mavi Akım) inşaatına Rusya'da başlandı.

Mersin'de Cam Fabrikası hizmete girdi.

Düzce'de Traktör Fabrikası'nın temeli atıldı.

Adapazarı-Gebze-İzmit Doğalgaz Elektrik Santralleri'nin temeli atıldı (Türkiye bu tarihte ciddi elektrik sıkıntısı çekmeye başlamıştı. Enerji yetersizliği yüzünden Hükümet, İsdemir ve Seydişehir Alüminyum Fabrikalarının faaliyetlerini durdurmuş, elektrik tasarrufu sağlamak için mesai saatlerini değiştirmişti).

Yatağan Santrali, hava kirliliği yaratması nedeniyle kapatıldı.

Yatağan Termik Santrali

Bakü-Ceyhan Boru Hattı Anlaşması Ankara'da imzalandı.

Vergilendirme konusunda, yeni dolaylı vergiler konuldu. Kurumlar Vergisi'nde üç aylık tahsilat yöntemi başladı.

Özelleştirme

2000 yılında 2.716.535.851 liralık satış yapıldı. 32 parça tesiste, blok ya da hisse satışı gerçekleştirildi. Bu rakamın içinde büyük kalem, 1.260.000.000 dolarla Petrol Ofis oldu.[1] Güven Sigorta 11 milyon, Asil Çelik 131 milyon liraya satıldı. 2000 yılında özelleştirme gelirinden 1.871 milyon $ Hazine'ye irat kaydedildi.

1 Petrol Ofisi daha sonra el değiştirmeye başlayacak, hisselerin %34'üne sahip olan Avusturyalı OMV şirketi, 2006 yılında kalan %54 hisseyi de satın alacak; böylece 1941'de savaş ortamı ve koşulları içinde kurulan başarılı şirket, özelleştirme yolu ile yabancıların eline geçmiş olacaktır.

Kuşbakışı 2000 Ekonomisi

2000 ekonomisi, 1999'dan ağır bir yük aldı ve bu yükün altından kalkamadı. Bütçede ağır açık, çok büyük emisyon artışı, rekor cari açık, çok büyük dış ticaret açığı, büyük dış borçlanma, yüksek dolar kuru ve yüksek enflasyon.

Sonuçta GSMH %6.4 artış gösterdi ama bu artış büyük ölçüde dış kaynak kullanılmasından kaynaklanmıştı.

Hükümet talebi, likiditeyi, dış ticareti, tümü ile ekonomiyi denetleyebilmekten aciz durumda kaldı.

2001 yılı ekonomisinde yaşanacak BÜYÜK KRİZ'in ortamı, 2000 yılında böyle hazırlanmış oldu.

Temel Göstergeler

Nüfus (000)	64.345	67.804
GSMH (milyar TL 1987 fiyatları)	112.044	119.144
GSMH Büyüme/küçülme (%)	-6,2	6,14
Kişi başına GSMH ($)	2.839	2.987 (4.130)[3]
Kişi başına GSMH ($ SAGP'ye göre GSYIH)	5.940	6.389
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	21,2	18,1
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	22,1	22,6
İmalat San. SabitSermaye Yat.	17.5	19.4
İşsizlik oranı (%)	7,7	6,5
İşsiz sayısı (Bin)	1.830	1.497
Elektrik üretimi GWh	116.440	124.922
Bütçe dengesi (milyar TL)	9.284.629	13.725.888
Emisyon hacmi (milyon TL)	2.390.748	3.772.411
Özelleştirme ($)	328.651.651	2.176.535.851
Cari açık/GSMH (%)	-0,7	-9,9
İhracat (milyon $)	26.598	27.775
İthalat (milyon $)	40.671	54.503
Dış ticaret açığı (milyon $)	14.073	22.057
Dış borç (milyon $)	96.502	118.615
Dış borç servisi (milyon $)	18.316	21.917
Rezerv (milyon $ net)	33.751	34.159
MB Brüt Rezerv (milyon $)	23.177	22.172
Dolar/TL (yıl sonu)	525.491	676.300
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	62,9	54,9

2000 Dünya

İsrail Güney Lübnan'dan çekildi.

Rusya'da Putin Devlet Başkanlığı'na getirildi.

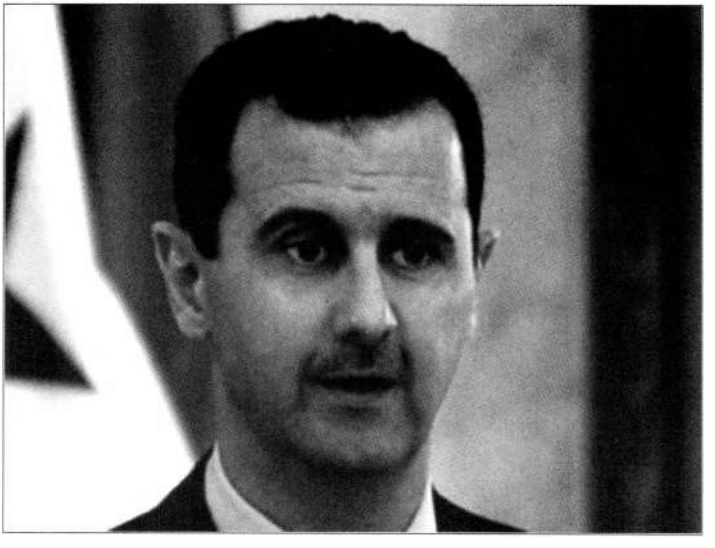
Petrol fiyatlarının yükselişi Batı'da sorun oldu. Avrupa'da eleştiri gösterileri yapıldı.

Yunanistan, Avrupa Birliği'nin 12. üyesi oldu.

Dünyaya en yakın "karadelik"in 1.600 ışık yılı uzaklıkta olduğu hesaplandı.

Azerbaycan eski Devlet Başkanı Ebulfeyz Elçibey öldü.

Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad öldü. Oğlu Beşar Esad Devlet Başkanı oldu. Tunus Devleti'nin kurucusu Habib Burgiba öldü. Tanınmış İngiliz aktör Alec Guinness öldü.

Beşar Esad, Suriye Devlet Başkanı

2001
BÜYÜK KRİZ

Orhan

Bodrum'da sakin ve olaysız yaşamaya çalışan Orhan, Başbakan'ın "devlet krizi yaratıldığı" hakkındaki konuşmasını duyunca çok sinirlendi:

- Ne dengesiz sözler. Bu memleket bu adamlara emanet edilmiş. Yaptıklarına bak. Devletin başına ne yapmak için geldiklerini bilmiyor bu adamlar. Olmaz böyle şey… Koca İnönü… Gezdiğin nazende sahralar kimlere kaldı…

Akşam yemeğinden sonra biraz rahatsızlık hissetti. Rahat nefes alamıyor gibiydi. O gece yattılar. Handan sabah uyandığında, Orhan dünyadan çok uzaklardaydı.

Demir, bir sendikal kredi görüşmesi için Yiğit'le birlikte Japonya'ya gimişti. Aslı, bebeği kayınvalidesine bırakarak Bodrum'a geldi. Annesini ve babasının cenazesini alıp İstanbul'a götürdü. Biraz kapalı çiseleyen bir havada Orhan'ı Kabristan'daki yerine yatırdılar.

Aslı, yaşamında ilk kez, babasının mezarı başında ağladı.

Ve hayat devam etti.

Politik ve Sosyal Olaylar

2001 yılına, bir canlı bombanın Şişli'de kendisini parçalaması ile başlandı. Peşinden Gaziantep'te Emniyet Müdürü (Gaffar Okkan) öldürüldü. Ankara'da olaylar oldu. Eylül'de Taksim Meydanı olayı yaşandı. Teröristler polis noktalarına saldırdılar.

Dinciler, İlahiyat Profesörü Zekeriya Beyaz'ı bıçakladılar. Hükümet, Hizbullah etkinliklerine karşı operasyonlar düzenledi.

Kamuoyu, pek çok "görevi kötüye kullanma" olayları ile çalkalandı. "Beyaz Enerji Operasyonu"ile ilgili olarak pek çok tutuklama yapıldı. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nda görevi kötüye kullanmakla ilgili tahkikatlar açıldı. Bayındırlık Bakanlığı'nda yolsuzluk olayları ortaya çıktı. Hava meydanlarında tutuklamalar yapıldı. İGDAŞ ile ilgili olarak soruşturmalar başladı. Maliye Müfettişleri, "Örümcek Ağı" Operasyonları'nı başlattı. Eximbank kredilerinin usulsüz olarak kullanılması da tahkikat konu oldu.

Bu ortam içinde Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, sürekli olarak pek çok kişi hakkında dava açtı. Bu arada Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Cumhuriyet'i ve laikliği koruyacak güç olduğu açıklandı. Yargıtay 8. Ceza Dairesi, telefonları dinlendiği gerekçesiyle İçişleri Bakanlığı hakkında tazminat davası açtı. Merkez Bankası Genel Müdürü hakkında (devalüasyondan önce parasını dolara çevirdiği için) dava açıldı.

Medeni Kanun'da değişiklikler yapıldı.

Bu yıl, Fazilet Partisi kapatıldı, yerine Saadet Partisi açıldı. Ama aynı zamanda (14 Ağustos) Adalet ve Kalkınma Partisi kuruldu.

Türkiye nüfusu 67.844.903

Devlet Krizi

Bunların hepsinden daha önemlisi, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Hükümet arasında ciddi bir çatışma başladı. Hükümet, getirdiği kararnamelerin Cumhurbaşkanı tarafından sık sık geri çevrilmesinden şikâyetçi oldu. Bu şikâyetler, Çankaya Köşkü'nde toplanan bir Güvenlik Kurulu toplantısında Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında sözlü bir kavgaya dönüştü. Toplantıdan ayrılan (terk eden) Başbakan Bülent Ecevit basına, bir "devlet krizi" durumu olduğunu ilan etti (21 Şubat 2013). Sosyal yaşam ve ekonomi dünyası derhal ve çok olumsuz şekilde etkilendi.

Ahmet Necdet Sezer, Cumhurbaşkanı

Ergenekon Olayı

Türkiye'nin sosyal ve politik yaşamını, hatta rejimini altüst edecek olan "Ergenekon" olayının başlangıcı belki daha önceki yıllara gidebilir. Ancak somut olaylar özellikle 2001 yılında başladı. Tuncay Güney adlı (sicilinde sahtekârlık, eşcinsellik ve benzeri özellikleri yazılı olan) Yahudi asıllı bir kişinin bir otomobil dolandırıcılığı ile ilgili olarak evinde arama yapıldı. Silahlar, sahte diplomalar, kimlikler ve gizli silahlı bir örgütle ilgili belgeler bulundu. Ancak olay, o günlerin hareketli süreci içinde dikkat çekmedi. İstihbarat örgütleri çalışmalarına devam ettiler.

2001 yılında yazar Necati Cumalı, işadamı, gazeteci Nezih Demirkent, Türkiye'nin ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen vefat ettiler.

2001 yılında Türkiye ağır ve karlı bir kış yaşadı.

Ekonomi

Sabiha Gökçen

2001 yılı Türkiye ekonomisi, 2000 yılı Kasım ayında ortaya çıkan bir mini krizin devamı ile işe başladı.

Piyasada ciddi bir likidite (yerli ve yabancı para) sıkıntısı vardı. Faizler yükselmeye başlamıştı. Bu arada yabancıların paralarını alıp gittikleri öğrenildi. Borsa geriledi ve cari açık arttı (9.9 milyar $). Enflasyon, TEFE'de %28 ve TÜFE'de %36 olarak belirlendi. Hazine faizi %71 oldu.

21 Şubat tarihinde Güvenlik Kurulu'nda Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında yaşanan ağır çatışma sonucunda dolar bir milyon TL oldu. 3.5 milyar $ (Bir başka hesaba göre 6.2 milyar $) yabancı parası çekildi. Hükümet, kriz nedeni olarak kabul edilen "Döviz Çapası" yönteminden "Dalgalı Kur"a geçti. Bu arada faizler yükselmeye devam etti. Dolar fiyatı da yükseldi (1$=1.358.000 TL). Standart and Poor's önce durağan notu verdi, sonra Türkiye'nin kredi notunu düşürdü.

Kemal Derviş, Devlet Bakanı

Başbakan Ecevit, IMF'in tavsiyesine uyarak Dünya Bankası Guvernör Yardımcıları'ndan Kemal Derviş'i davet etti. Kemal Derviş, Devlet Bakanı olarak Kabine'de yer aldı. Merkez Bankası (Gazi Erçel), Maliye Bakanı (Zekeriya Temizel) ve diğer bazı görevliler değişti. Kemal Derviş,

IMF'den 15.3 milyar dolar kredi istedi. Türkiye, Mayıs ayında 3.8 milyar dolarlık kredi dilimini kullandı. Çeşitli önlemlerle ilgili 15 tasarı (Derviş Kanunları) Meclis'e gönderildi. Daha sonra (Kasım ayı) IMF 3.1 milyar dolarlık kredi dilimini de onayladı.

Yeni önlemler alındı. Özelleştirmeler artırmaya çalışıldı. Birçok bankaya el konuldu. Bazı sanayi tesisleri yabancılar tarafından satın alındı.

Anayasa Mahkemesi, Yabancılara Taşınmaz Mal Satışı tasarısını reddetti, ama yabancıların ulusal yayın kuruluşlarına sahip olabilmeleri kuralı kabul edildi.

Batık bankalara el konulması operasyonu devam etti.

Seka Kâğıt Fabrikası, İzmit Belediyesi'ne devredildi.

Özellikle Kemal Derviş işbaşına geldikten sonra özelleştirme etkinlikleri hareketlendi (Telekom). Bununla birlikte, büyük satışlar yapılamadı. 119.801.096 dolarlık satış yapıldı. 2001 yılında "Özelleştirme Fonu"ndan Hazine'ye 500.000 $ aktarıldı.

Ekonomide göreceli bir denge oluşturulmasına çalışıldı. Yıl sonu bağlamında alınan sonuçlarşöyle oldu:

Genel Hesaplaşma (Yıl Sonu)

a) GSMH % (- 5.7) geriledi.
b) Kişi başına gelir, yurtiçi tasarruflar, yatırımlar geriledi.
c) Bütçe çok büyük açık verdi.
d) Emisyonda çok büyük artış oldu.
e) Dış ticaret açığı ve cari açık büyüdü.
f) Dolar yıl sonunda 1.5 milyon TL oldu.
g) Fiyatlar yüksek düzeyde artmaya devam etti.

Temel Göstergeler

GSMH (milyar TL 1987 fiyatları)	119.144	107.911
GSMH Büyüme/küçülme (%)	6,14	-5,7
Kişi başına GSMH ($)	2.987 (4.130)[1]	3.902
Kişi başına GSMH ($ SAGP'ye göre GSYIH)	6.389	6.082
Yurtiçi tasarruflar/GSMH (%)	18,1	15,7
Sabit Sermaye Yatırımı (%)	22,6	18,4
İmalat San. Sabit Sermaye Yat.	19.4	17.6
İşsizlik oranı (%)	6,5	8,4
İşsiz sayısı (Bin)	1.497	1.967
Elektrik üretimi (GWh)	124.922	123.003
Bütçe dengesi (milyar TL)	-13.725.888	-28.766.062
Emisyon hacmi (milyon TL)	3.772.411	5.328.876
Özelleştirme ($)	2.176.535.851	119.801.096
Cari açık/GSMH (%)	-4,9	2,4
İhracat (milyon $)	27.775	31.340
İthalat (milyon $)	54.503	40.410
Dış ticaret açığı (milyon $)	22.057	9.070
Dış borç (milyon $)	118.615	113.010
Dış borç servisi (milyon $)	21.917	24.619
Rezerv (milyon $ net)	34.159	30.050
M.B. Brüt Rezerv (milyon $)	22.172	18.887
Dolar/TL (yıl sonu)	676.3	1.448.612
Fiyat artışı (TEF 12 aylık %)	54,9	54,4

2001 Dünya

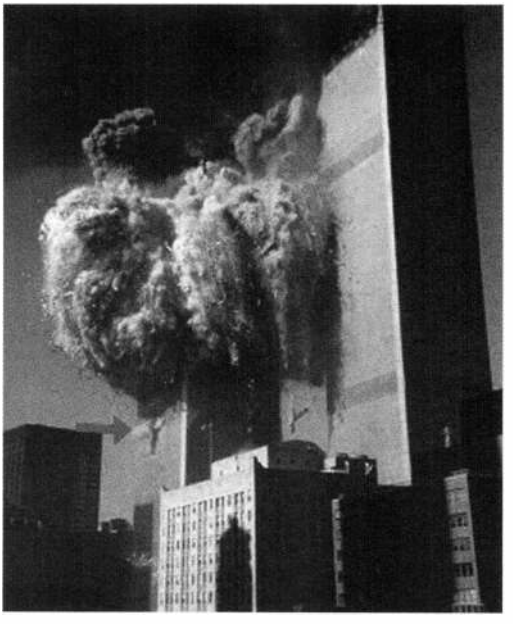
Dünyada ekonomi alanındaki gerginlik devam etti.

Şili'de Hükümet bankalara el koydu.

Avrupa Birliği'nin 12 üyesi ortak para sistemini (EURO) kabul etti.

Çin, Dünya Ticaret Örgütü'ne girdi.

Eylül ayında New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine uçakla saldırı oldu (11 Eylül 2011). Binalar yandı, yıkıldı (3000 ölü). ABD, bununla bağlantılı olarak El Kaide'ye karşı Afganistan'da (Birleşmiş Milletler'le birlikte) askerî harekâta başladı.

Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kuleleri saldırısı

II. BÖLÜM

TÜKETİM EKONOMİSİ

AÇIKLAMA

Cumhuriyet Ekonomisi Öyküsü'nün III. cildini iki bölüme ayırdık.

Birinci bölüm, 1980-2001 arasını kapsıyor.

2002 yılından sonrasını ayrı bir bölüm yaptık. 2002 sonrası yılları, gerek politik ve gerekse ekonomik açılardan daha önceki dönemlerden ayrışık diye düşünüyoruz.

Birinci bölümde, her yılın sosyal ve ekonomik olaylarını bir ölçüde ayrıntılı olarak belirtmeye ve sonuçlarına göre yorumlar yapmaya çalıştık. Geçmiş yılların olaylarını irdelerken, zamanın gerisinde kalmış ve unutulmuş ayrıntıların bilinmesi elbette önemlidir.

2002 sonrasının olaylarını, bazı değişikliklerle birlikte, yine buna benzer biçimde anlatmaya çalıştık. Ancak 2002 yılı sonrası ekonomisinin karakteri öncekilerden farklı olduğu için, bu ekonominin ana hatları üstünde daha çok yoğunlaşmayı yeğleyeceğiz.

2002
EKONOMİK REJİM VE YENİ İKTİDAR

Yeni Politika

2002 yılında, gerek sosyal gerekse ekonomi alanlarında değişik politikalar güden yeni bir parti, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara geldi. Biz Adalet ve Kalkınma Partisi'nin temel politikasını şöyle niteleyebiliriz:

a) Toplum düzenini ve siyaseti dinsel esaslara göre uyarlayacak ideolojik bir sosyal politika. Ulusal Devlet (Türkiye) yerine dinsel bağlarla tutturulmuş bir topluluk (Yabancı medyada "İslami Rejim" deniyor).

b) Ekonomide, halkın yaşam düzeyini (tüketimini artırarak) yükselterek yeni sosyal rejime nesnel bir zemin hazırlamayı sağlayacak pratikler uygulamak.

Bu durum, geçen on yıl içinde yıllara göre gerek sosyal gerekse ekonomik konularda radikal politik değişiklikler olması demektir. Özel nedenlerle kırılma gösteren 2008/2009 yılı krizine rağmen bu uygulama günümüze kadar devam edecek. Sosyal olaylar da ekonomik olaylar da bu dönemde bu amaca göre yöneltilecek, 2012 yılında ise ekonomi alanında tekrar bir kırılma yaşanacaktır.

Yeni iktidar, sosyal açıdan ideolojik amaçlarında bir ölçüde başarılı oldu. Ama giderek sert tepkilerle karşılaşmaya başladı.

Aslı'nın Rüyası

Burada sözü Aslı'ya veriyoruz:

- Yeni iktidarın ekonomi alanındaki başarısı, kendi nihâi amaçları bakımından yadsınamaz. Ancak, yaşama karşı gelmenin bir sınırı vardır. O sınıra gelince, "Gericilik Hareketi"nin sona ermesi ve ekonomi alanında da normale erişilmesi mutlaka olacaktır. Buna güveniyorum. İstedikleri olmuştur. Ekonomik yapı, bizim üzerine titrediğimiz sanayiimiz, sanayileşme bilincimiz önemli ölçüde tahrip edilmiştir. Ama halkın yaşam düzeyi yükseltilmiştir. Bunu politikaya taşıyorlar ve kazanıyorlar. Fakat bunun da bir sonu gelecek. Çünkü Hükümet'in kullandığı kaynaklar bir gün tükenecek.

Aslı, 2003 yılında böyle düşünüyor. Sempozyumda böyle konuşacak. Türk ekonomisinin şimdiki ve gelecekteki durumu, neler yapılması gerektiği konusunda görüşler oluşturacak, sempozyumda öteki ekonomistlerle sıcak tartışmalara girişecek. Tebliğler çıkacak. Görevlerini yapmaya çalışacaklar.

Ama Aslı, bir gerçeği bildiği halde şimdilik söylemeden geçiyor:

- Süreç böyle işlerken bir ya da birkaç yabancı güç, oyunu bozacaklar. Sözgelişi kaynakların bittiği yerde bir yerlerden yardımlar gelecek.

Kim bunlar?... Türkiye'de düzenin normalleşmesini (çağdaşlaşma) istemeyen kimi Batı'dan kimi Doğu'dan karanlık güçler...

Aslı, kuşkulu. Aslı, komplo teorilerinin yirmi birinci yüzyılın gerçeği olduğuna inanıyor. Olaylar onu ne kadar haklı çıkaracak, göreceğiz.

Aslı böyle düşünüyor. Bu sürece bir sınır biçiyor. Ama 2004 yılına gelindiğinde bir yerel seçim yapılacak, sürecin en az şimdilik devam ettiği anlaşılacak. Onun hikâyesini ilerde anlatacağız.

Şimdi 2002'de başlayan döneme giriyoruz. Ancak bu dönemin başında Üsküdarlı ve Taciroğlu ailelerinin yeni kuşağı ile tanışmamız gerek.

İş Adamlarının Rüyası

Oysa Taciroğlu ailesinin anlayışında da bu düşüncelerden çok farklı yönde oluşmalar var. Aileye katılan Cengiz, daha sonra bunlara yanıt verecek.

- Başarı, varlıkla olur. Nazariyatla değil. Türk halkı yıllardır ilk kez para sahibi olmanın, bir ölçüde istediği gibi para harcamanın, imtiyazlı sınıfın kullandığı yaşam nimetlerinden yararlanmanın tadını tattı. Piyasada istikrar nasıl olur, onu gördü. Hangi araç kullanılırsa kullanılsın. Ekonomi bu! Sürekli değişim yaşanır ekonomide. Önemli olan, insanların gelirlerinin artmasını sağlamaktır (Bir başka deyişle, piyasada talep yaratmaktır). Nitekim bu eleştirilen "İstikrar Kararları"nın alındığı tarihten bu yana kişisel gelir bir kata yakın nasıl arttı, gördünüz. Dış borç arttı, deniyor. Olabilir. Bugün borç alır, yarın artan gelirimizle öderiz. Yatırımlar altyapıya, binaya, arabaya, hizmet sektörüne gidiyormuş! Elbette öyle olacak! Halkın yaşam düzeyi başka nasıl yükselebilir?

Üçüncü Yeni Kuşak: Cengiz

Sûzan Hanım'ın oğlu Cengiz,[1] daha önce de değindiğimiz gibi, yaz tatili için İstanbul'a gelmişti. Yiğit, Cengiz'in Amerika'daki işini bırakmasını ve Holding'e katılmasını istedi. Araya Sûzan Hanım'ı da soktu ve başarılı oldu. Cengiz, Tulsa'daki avukatlık bürosunu ortaklarına devretti ve İstanbul'a geldi. Amerika'da yalnız hukuk değil, aynı zamanda ekonomi ve işletmecilikte de master yapmıştı. Tam Yiğit'in istediği adam. Hemen işe başladı ve ilk katkısını yaptı:

- Bak Ağabey. Bu kararlar böylesine uygulamaya konulduktan sonra, projektörleri başka alana çevirmek gerek. İthalat artıyor ve ileride çok artacak. Sanayide, üretimde kâr marjları azalacak. Sanayideki yoğunluğu azaltmak gerekir bence.

Yiğit, bu mantığı anlıyor:

- Zaten siyasi durum çok karışık ve belirsiz.

Cengiz cin gibi. On yıldır Amerikan işadamları ile çalışıyor. Amerika'nın dış ticaret politikasını biliyor, Türkiye'deki İstikrar Kararları'nı biliyor. Amerikalı uzmanların (ve tabii IMF'nin) tavsiyelerini biliyor. Bir açıdan iktidarın stratejisini de tahmin ediyor.

Bir anlamda tam yerini buldu denilebilir. Bu bağlamda biz, günlük politik ve ekonomik olayların içine dalmadan ailelerin durumunu gözden geçirelim.

...

1 Sûzan Hanım'ın birinci evliliğinden.

Üsküdarlı Ailesi

Aile üyelerinin en yaşlısı Hande, 76 yaşında. Orhan'ın ölümü onu çok sarstı. Ama yine de canlılığını koruyor ve zaman zaman çocuklara moral bakımından yardımcı oluyor.

Demir, elli dört yaşında. Kendi boyunda çocukları var. Yaşama giderek daha başka türlü bakmayı düşünüyor. Yiğit'in holdinginde çalışmak onu belli ölçüde varlıklı yaptı. Daha fazla parada gözü yok. Avukatlık bürosuna (ve bir bakıma özgürlüğüne, hatta eski düşüncelerine) döndü. Yine de zaman zaman Holding'in işlerine bakacak.

Aslı, bebek doğduktan sonra eskisine oranla biraz farklı. Erhan Bey onu az bir şey ehlileştirdi denilebilir. Ama fikir ve inanç yapısında hiçbir şey değişmiş değil.

Fidan ve eşi, hastalara bakıyor, kimini tedavi ediyor, kimini ameliyat ediyorlar.

Duygu, Kuğu Gölü Balesi'nde dansediyor. Baş balerina olarak. Murat, partide ateşli bir politikacı havasında. Babası Holding'ten ayrıldıktan sonra onunla olaylar üstünde daha rahat konuşabiliyor.

Aslı'nın Dünyası

Erhan Bey Aslı'nın başına dikildi:

- Annem Gönül'ü uyuttu. Sofra hazır. Hadi, bırak da gel.

Aslı, Çarşamba günü İstanbul Üniversitesi'ndeki sempozyuma hazırlanıyordu. Beş dakika müsaade istedi. Kâğıtları toplarken anlatacağı tezi aklından geçirmekten de kalmıyordu.

Hazırladığı karşılaştırmalı cetvele bir son kez göz attı:

	1980	2002
GSMH (milyar $)	50.9	114.8
GSMH artışı (%)	-2,8	6,2
Kişi başına GSMH[5]	2.427	3.902
Dış ticaret açığı (milyar $)	-5.400	-15.300
Dış borç (milyon $)	2.505	129.523
Bütçe dengesi (milyar TL)	-28.7	-40.1
İşsizlik (%)	8,4	10,3
Özelleştirme (milyon $)	–	0,187
Elektrik üretimi (GWh)	23.275	130.600
Borsa	–	10.370
Dolar/TL	36,4	1,41

Daha neler neler!

Bunlar ne anlatıyor?

1980-2000 arası Türk ekonomisi hem dünyaya açılma, hem de İstikrar Arama gayreti ve bunlara hakim olan ideolojik bir karmaşa içinde. Aslı "daha önce de böyle değil miydi?" diye düşündü. Yirmi yıl... Dünya olayları... Globalleşme rüzgârları... FED, tahvil almayı durdurdu, başlattı... Amerika' da mali kriz... Irak Savaşı... İçeride, rastgele toplatılmış gibi çoğu hazırlıksız, kimi çapsız, kimi sorumsuz politikacılar... İstikrar kararları... 1994 krizi... Milli gelir ortalama %6 artmış... Borçlar on kat artmış... Dış ticaret açığı üç kat olmuş... Cari işlemler de ona göre... Bütçe dengesi eksi milyarlar, milyarlar...

Peki sonuç ne? Bunu soracaklar. Bundan sonrası ne olacak?

Aslı yeni iktidarın politikasını anlatacak ve sonucunda Türkiye'yi hem sosyal hem de ekonomik açıdan çok çetin günlerin beklediğini vurgulayacak. Neler yapılması gerek, onu tartışacaklar...

...

Mediha Hanım (kayınvalidesi) gelinine en sevdiği yemekleri hazırlamış. Oturup yediler.

Politik ve Sosyal Olaylar

"Seçim Affı" çıktı. Daha önce aftan yararlanan Recep Tayyip Erdoğan, Siirt'ten Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili seçilerek Meclis'e girdi. Parti, genel seçimde %34.23 oranında oy alarak iktidara gelmişti..

Laiklik konusu tartışılmaya başlandı. Kuran'ın yeniden yorumlanmasını isteyen Diyanet İşleri Başkanı değiştirildi. Üst düzey kadrolar değiştirilmeye başlandı. Başbakan ve Milli Savunma Bakanı, gericilikle ilgili YAŞ kararlarına ret şerhi koydular. Askerler, türban kısıtlaması nedeniyle Çankaya kutlamasına katılmadılar.

2002 Sonrasının Karakteri

2002 yılı sonrasının ekonomisini, daha önce uygulamaya konulmuş olan kararlar oluşturdu:

- İstikrar Kararları
- Gümrük Birliği
- İktidarın sosyal politikası

Bunun sonucu şöyle oldu:

2002 ve sonrasında sosyal ve politik olaylarda sürekli bir değişme ve bu arada iktidar tarafından belli bir yönlendirme çabası yaşandı.

Yeni iktidar, birbiri peşine yapılan seçimlerde yerini kaybetmedi. Dolayısıyla (dış politika ve PKK olayı dışında) göreceli bir istikrar kuruldu.

Bu süreç içinde devlet ve toplum yönetiminde dinsel inançlara dayalı pratikler yer almaya başladı. Özellikle kadınlar ve dinsel ibadet, eğitim gibi konulara çağdaş yaşam dışı uygulamalar getirilmeye çalışıldı. Toplum, zaman zaman ve yer yer bu girişimlere tepki gösterdi.

Buna karşılık ekonomide tek düze bir hat üstünde kalındı:

- Yüksek faiz,
- Düşük kur,
- Düşük enflasyon ve fiyat istikrarı,
- Mal bolluğu ve tüketim,
- Kaynak olarak, dış fonlar ve özelleştirme.

Bu düzene göre oluşan sosyal ve politik olayları özet şeklinde vermeyi, bu arada önemli ekonomi olaylarına da yer ayırmayı uygun bulduk.

Ayrıca ekonominin makro kesitlerini de yıllar (2002-2012) itibariyle sergilemeye çalışacağız.

Doğal olarak Üsküdarlı ve Taciroğlu aileleri ile son olarak bunlara katılan Aslı'nın eşi Prof. Erhan Bey ile Fidan'ın eşi Prof. Vedat Bey, Yiğit'in eşi Suzan Hanım'la onun oğlu Cengiz'i ve eşini ve Orhan Bey'in torunlarını bu tablo içinde bulacaksınız.

2003
EKONOMİNİN ŞEKİLLENMESİ

İnatçı Muhalif

Erhan Bey ekonomist eşini biraz kızdırmak istedi:

- Ekonomi nihayet nefes almış gibi. Ne diyorsun?

- Evet, öyle görünüyor. Ama iki şeye dikkat et.

Tasarruf oranı düşüyor. %18'den %15'e... Cari işlemler açığı çok büyüdü. 7.5 milyar dolar oldu. İşsizlik oranı yüksek; %10.5.

Bu ne demek biliyor musun? İthalat, iç üretimin (belli ölçüde) yerini alıyor. Bunun getireceği sonuçları ileride göreceğiz.

...

Aslı'nın değinmediği bir şey var. Dünya ekonomisi öyle bir dönemde ki, uluslararası finansman olanakları bol. Türkiye faizi yüksek tuttukça, istediği kadar ve rahatça dış finansman sağlıyor. Dünyada para bol. Bu yıl Türkiye'nin dış borçları 15 milyar dolar artacak.

Politik ve Sosyal Olaylar

2003 yılında Türkiye'de yaşanan sosyal ve politik olayları şu başlıklar altında toplayacağız:

- Başbakan Recep Tayyip Erdoğan

Adalet ve Kalkınma Partisi Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, 59. Hükümet'in Başbakanı oldu.

- Laiklik Tartışmaları

2003 yılında Laiklik tartışmaları yoğunluk kazandı.

- Ergenekon olayı

Bu yılda Ergenekon konusunda bazı gelişmeler oldu. Yeniden belgeler bulunduğu iddia edildi. Muhbir Tuncay Güney ise (halk arasındaki rivayetlere göre) MİT'in ve Emniyet'in yardımı ile Kanada'ya kaçtı (Daha sonra orada "Haham" olacaktır).

- Tezkere olayı

Yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulması ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi hakkındaki tezkere, TBMM'de reddedildi (Mart ayı). Bunu izleyen aylarda (Temmuz ayı) Amerikan askerleri tarafından Türk askerlerinin tartaklanması ve başlarına çuval geçirilmesi olayı yaşandı.

- Neve Şalom Yahudi Sinagogu'nun bombalanması olayı

İstanbul'da Neve Şalom Sinagogu'na El Kaideli teröristler tarafından büyük bir saldırı yapıldı. Ölenler oldu.

Neve Şalom Sinagogu (Bomba olayı)

2003 yılında "vatandaşlık numarası" uygulaması başlatıldı. İlk Türk SAT'ı fırlatıldı.

2003 yılında soprano Suna Korat, ressam Avni Arbaş, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Başkanı Çelik Gülersoy öldüler.

Soprano Suna Korat

Çelik Gülersoy

Ekonomi

2003 yılı, bir geçiş ekonomisi yaşar gibidir.

Bu yıl 8. Kalkınma Planı yürürlüğe konuldu.

Kemal Derviş Formülleri ve İstikrar Kararları'nın kuralları uygulandı. Bu yıl GSMH %4.2 arttı. Kişi başına gelir, sanayi üretimi, özellikle ithalat arttı. Ama GSMH/tasarruf oranında düşme oldu. Dış borçlar 15 milyar dolar arttı (Bunun sonucunu daha sonraki yıllarda göreceğiz). Doğrusu 2003 yılının görüntüsü başarılı olmakla birlikte artılar ve eksiler bakımından tam net değildir.

Temel Göstergeler

GSMH (milyar $)	114,8	123,1
GSMH büyüme (%)	5,9	4,2
Kişi başına GSMH[6]	3.902	4.559
İhracat (milyon $)	36.203	47.200
İthalat (milyon $)	51.553	69.339
Dış ticaret açığı (milyon $)	15.330	17.800
Dış borç (milyar $)	129.592	144.157
Bütçe dengesi (milyar TL)	-40,1	-40,2
Cari işlemler (milyar $)	-0,6	-7,5
Sanayi üretimi artışı (%)	8,3	9,1
İşsizlik (%)	10,3	10,5
Özelleştirme (milyon $)	0,536	0,187
Elektrik üretimi (GWh)	129.399,5	140.580,5
İç Tasarruf (milyar TL)	65,1	70,3
Toplam Yatırım/GSMH (%)	18,0	18,1
Toplam Tasaruf/GSMH (%)	18,6	15,5
Dolar fiyatları	1.412.000	1.434.000
TÜFE (%)	6,4	8,3

2003 Dünya

2003 yılında dünya ekonomik alanda 2001 yılında başlayan rahatlamanın devamını yaşamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde üretim önemli ölçüde arttı.

Bununla birlikte dünyadaki genel gelişme Amerika'nın Irak'a yaptığı silahlı müdahaleden bir süre olumsuz etkilendi. Amerikan ordusu Bağdat'a girdi. Amerikan ekonomisinde belirgin bir büyüme oldu. Aslında 2003 yılına damgasını vuran olay, Irak Savaşı ve Irak'taki rejimin tasfiyesi olayıdır.

Uzay çalışmaları devam ederken Amerika'da büyük bir kaza yaşandı. Buna karşı Çin, uzaya astronot gönderme projesini gerçekleştirdi. Çin ve Kuzey Irak atom bombası yapımına giriştiler.

2003 yılında Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev öldü.

2004
BÜYÜME I

Cengiz'in Düğünü

2004, "Cengiz'in yılı" oldu. Yetmişli yaşlarındaki Yiğit işlerini, yetkileri, her şeyini otuz üç yaşındaki Cengiz'e devretti.

Cengiz, Holding patronlarının tam istedikleri adam. Ortaklık bağlarını daha da güçlendirdiler. Fakat bunun da ötesinde önemli bir şey oldu.

Cengiz, İlknur ile evlendi.

İlknur, Ticaret Bakanı Hayrullah Bey'in yeğeni. Elbette tesettürlü. Mûmine, sâlihe bir hatun. Lise son sınıfta... Ama amcası uygun buldu. Okulu bıraktı. Cengiz'le evleniyor.

Böylece Cengiz iş hayatından ayrılmadan, Kabine'de yer alan nüfuzlu bir politikacı ile yakın ilişkiler kuruyor. Holding için çok değerli bir kazanım.

...

Düğünleri Mavi Derya Oteli'nde. Bu, helâl bir otel. Çok lüks. Düğünü İlknur'un ailesi yapıyor. Cengiz, bütün Üsküdarlı ailesinin düğüne gelmesini Demir'den özel olarak rica etti. Berikiler de Aslı'yı

bin bir rica ile ikna ettiler. Bu akşam otelin gümüş ve kristal ışıklarıyla parıldayan salonunun bir köşesinde Üsküdarlı ve Taciroğlu aileleri bir arada, bu mutlu günün kutlamasına katılıyorlar.

Davetlilerin yarısından fazlası tesettürlü. Renk renk türban ya da benzeri sıkma başlar ortalığı bir gelincik bahçesine çevirmiş durumda. Ortalık yerde bir ince saz heyeti var. Saz orkestrası, yaylılar dışında bir flüt, bir nısfiye, bir ney ve bir santurdan oluşuyor. En pahalı şarkıcılardan ikisi de orkestraya eşlik ediyor. Davetlere genellikle biraz aşırı bir dekolte ile gelen Suzan Hanım, bugün için tuvaletini değiştirmiş ve tesettüre girmiş, ama güzelliğinden bir şey kaybolmamış. Karcığar, Acem Aşîran, Rast, Kürdi, Rehâvi makamlarından ağır parçalar çalınıyor. Konukların arasındaki bazı gençler daha neşeli makamlar istiyorlar. Şimdilik böyle. Daha sonraları büyükler azalınca onların takımı alana çıkacak, o zaman blues bile çaldıracaklar.

Havada karışık ve ağır parfüm kokuları var.

Cengiz ve İlknur kolkola salona girdiler. Konukların arasından geçerken kafalarına dolarlar döküldü. Üzerlerine paralar mücevherler, pırlanta iğneler, anber kolyeler, altın bilezikler takıldı. Oturdukları zaman yörelerinde yerlere paralar ve ziynet eşyaları konulması sürdü. Anadolu'nun inançlı Kaplanları, kendilerini gerçekleştiriyorlar.

Davete gelmek istemeyen ve zorla getirilen Aslı çok mutlu. Bu görüntü onu çok eğlendiriyor. Kadınlar tesettürlü ama giysileri birbirinden farklı. Aslı onların pahalı terziler elinden çıkmış çok güzel,

çok şık tuvaletlerini incelemekten büyük zevk alıyor. Ama başka bir şey daha var.

Kız tarafı masraftan kaçınmamış. Çok zengin bir açık büfe düzenlenmiş. Alaturka mercimek kubbesinden İskender kebabına, ogretenlere, zeytinyağlı enginara, kaymaklı kadayıftan kreplere kadar her şey var.

Bu düğün, siyasi iktidarın Türkiye'ye sağladığı bolluğu yansıtacak.

Büyükler yerlerinden kalkmadılar. Zaten Demir ve Erhan Bey diabetik. Suzan Hanım ise oğlunun mürüvveti havası içinde sağa sola koşuşuyor. Solcu Aslı da her halde bu yemekler haramdır diye düşünüyor; yerinden kıpırdamıyor. Oysa Duygu ile Murat açık büfeyi durup durup ziyaret ettiler ve memnun kaldılar.

Aslı, dalgın dalgın salondaki renkli kokulu sesli kalabalığı seyreden ağabeyine baktı:

- Cengiz malı aldı!

- Ne malı?

- Yahu kızı aldı, bir. İkincisi Beyoğlu'ndaki kaçak AVM'nin ruhsatını aldı, daha ne olsun... Ha, dur... Dur... Kızılçam bölgesinin elektrik dağıtım şebekesini de aldı muhakkak. Bu Cengiz büyük işadamı...

Cengiz haklı. Öyle makro ekonomi hesapları filan boş. Bu yıl Holding'in cirosu üçe katlanıyor. Hükümet de başarılı işadamlarıyla iş yapıyor. İşte bu kadar!

Politik ve Sosyal Olaylar

2004 yılı, önemli olaylarla başladı.

Eski dönem hükümetlerinde görev alan Başbakanlar ve Bakanlar çeşitli nedenlerle Yüce Divan'a gönderildi (Mesut Yılmaz, Hüsamettin Özkan, Savaş Yavuz, Recep Önal, Cumhur Ersün, Zeki Çağan, Koray Aydın, Yaşar Topçu).

Yargıtay Başkanı, İstanbul Üniversitesi Rektörü ve Sosyal Sigortalar Kurumu hakkında soruşturma açıldı.

Önemli kadrolarda değişiklikler devam etti.

Yasalarda önemli değişiklikler yapıldı. İdam cezası kaldırıldı.

Hükümet ile bazı kurumlar arasında çatışmalar çıktı (YÖK Yasa Tasarısı). Üniversitelerarası Kurul, Hükümet'ten şikâyetçi oldu.

2004 yılında Ergenekon davasıyla ilgili etkinlikler hızlanarak arttı. Orgeneral, oramiral, korgeneral, tümgeneral, albay gibi yüksek rütbeli birçok komutanın tanık, sanık olarak ifadelerine başvuruldu. Gazetelerde bazı komutanların günlükleri yayınlandı. Daha sonra bunların sahte oldukları ileri sürüldü. Medyada değişik darbe planları hakkında haberler çıktı. Malatya'da (soykırım olayı) ve başka yerlerde operasyonlar yapıldı ve "Ergenekon Davası", giderek kapsamlı bir şekil aldı.

Hükümet, sağlık hizmetlerini artırdı.

Terör olayları devam etti. Büyük kentlerde izinsiz gösteriler ve bunlara karşı tutuklamalar oldu. PKK etkinlikleri arttı.

Uluslararası Yolsuzluk Ligi'nde Türkiye'nin derecesi 77. olarak saptandı.

Yerel seçimler yapıldı. AKP, oyların %41'ini, CHP %18'ini aldı.

2004 yılında yazar Müşerref Hekimoğlu ve Cahit Uçuk öldü.

Müşerref Hekimoğlu

Ekonomi

Yeni Türk lirası tanıtıldı. 1 $ = 1.9 TL (Dolar, 1.900.000 TL'ye çıkmıştı.)

Ekonomik alanda; Kemal Derviş tarafından kurulan YÜKSEK FAİZ/DÜŞÜK KUR sisteminin uygulanmasına devam edildi.

Amerika'da FED, faiz oranını çeyrek puan artırdı. Amerikan ekonomisi rekor büyüme kaydetti. Bütün dünya etkilendi.

Enflasyon tek haneli rakkamlara indi. GSMH önemli ölçüde büyüdü (%9.4). Kişi başına gelir %20 arttı... IMF'den, Dünya Bankası'ndan, Avrupa Yatırım Bankası'ndan yardımlar alındı..

TMSF'nin etkinliği arttı. Bazı kurumlar TMSF'ye geçti (Batık bankalar).

Sanayi üretimi (%8.3), dış ticaret büyüdü. Araba ihracatı arttı. Ham petrol fiyatı artmakta devam etti. Dış ticaret dengesi büyüdü (açık, -97.5 milyar $). Cari işlemler önemli açık verdi (14.4 milyar $). Çeşitli vergilere ve hizmet ücretlerine zam yapıldı...

Fitch, SP, Moody's Türkiye'nin notlarını yükseltti.

İzmir'de V. İktisat Kongresi toplandı. Kongre'nin görevi:

"Yeniden Yapılanma Sürecinde Türkiye Ekonomisi!"

Erhan Bey'le Aslı, 2004 ekonomisi konusunda tartışmalarına devam ettiler. Erhan Bey, uygulanan ekonomi politikasının başarılı sonuçlar verdiğini söyledi. Aslı bu gelişmenin sağlıklı olmadığı görüşünü yineledi:

- Yahu, sanayi üretimi arttı, ama ne üretiyor? Gümrük kapıları açık. Boyuna itlahat yapıyoruz. İthalat yılda yüz milyara yaklaştı. Sonunda sanayi etkilenecek mutlaka. Bütçede de büyük açık. Cari açık çok büyük. Tasarruf oranı düşük. İşsizlik oranı %10.3. Kişi başına gelir artmış! Ama üretimden değil, tüketimden. Bu yıl dış bocumuz 15 milyar daha arttı. Her yılın sonucu gelecek yılın durumunu belirler. Gelecek yıla bu açıklarla gireceğiz? Böyle mi olmalı?

Temel Göstergeler

GSMH büyüme (%)	5,3	9,4
Kişi başına GSMH[7] ($)	4.559	5.764
İhracat (milyar $)	47,2	63,1
İthalat (milyar $)	69,3	97,5
Dış ticaret açığı (milyar $)	22,1	34.4
Dış borç (milyar $)	144,9	162,3
Bütçe dengesi (milyon $)	-17,6	21,5
Cari işlemler (milyar $)	-7,5	15,7
Sanayi üretimi artışı (%)	8,3	9,1
İşsizlik (%)	10,5	10,3
Özelleştirme (milyon $)	0,187	1,282
İç tasarruf (milyar TL)	70,3	89,2
Toplam Yatırım/GSMH (%)	18,1	18,5
Toplam Tasaruf/GSMH (%)	15,5	16,0
TÜFE (%)	8,30	8,18

2004 Dünya

Amerikan ordusunun işgal ettiği Irak'ta çarpışmalar devam etti.

Amerikan ekonomisinde büyük açık: 521 milyar dolar.

Ortadoğu'da İran ve Irak'taki Şii egemenliğinden rahatsız olan Amerika, bir Şii-Alevi kadrosunun yönettiği Suriye'ye ekonomik ağırlıklı yaptırımlar uygulamaya başladı. Politika yorumcuları, bunun Amerika'nın Ortadoğu planının bir parçası ve Şii çoğunluğa karşı bir Sünni kuşak kurma politikasının uygulanması niteliğinde olduğunu vurguladılar.

Madrid'de büyük terör olayı. Tren istasyonuna bomba. 190 ölü, 1000 yaralı.

2004 yılında Yaser Arafat, tanınmış Amerikalı sinema sanatçısı Marlon Brando öldü.

2005
BÜYÜME II

Akıncı Holding'in Kârları

Yiğit'in holdingi, 2005 yılı bilançosunu rekor bir kârla kapattı. Cengiz'e başarılı çalışması bağlamında önemli bir prim verildi. Mali imkânlar çoğunlukla ithalata yatırıldı ve ithalattan olağanüstü kazanç sağlandı. Makina parçaları yapan fabrikanın etkinliği durduruldu.[2] İşçiler, tazminatları verilerek işten çıkarıldı.

Erhan Bey ekonominin gidişatından memnun... Ya da öyle görünerek Aslı'yı kızdırıyor:

- Ekonomik yaşam canlı. Milli Gelir yüksek... Kişi başına gelir 7 bin lirayı geçti. Bütçe açığı bayağı küçüldü. Dış ticaret, ihracat gelişiyor. Enflasyon oranı %7'ye düştü. Bu gelişme olumlu değil mi?

Aslı, geçen yılki düşüncelerinde direndi:

- Bak Erhan. Dünya konjonktürü çok iyi. Dünyada para bol. Kemal Bey'in (Derviş) söylediği gibi, dünyada çok para var. Bizimkiler de çeşme akarken testilerini dolduruyorlar. Ama gümrükler böyle açıkken ve ithalat da böyle çoşunca içeride ne oluyor? Reel sektör ne

2 2005'te buna benzer birçok sanayi tesisi kapandı ya da el değiştirdi. (Ortadoğu Teknopark, Eti Gümüş, Eti Krom, Eti Elektrometalurji, Çayeli Bakır).

oluyor? İstihdama bak, işsizliğe bak. Kendi üretmemizi zorluyoruz. Sanayi tümüyle montaja dönüyor. Katma değeri yüksek mal üretimi geriliyor. Bütçe açığı kapanıyor diyorsun, fabrika satıp parasını bütçeye gelir olarak gösteriyoruz.

Gelişmeye gelince, kişi başına gelirin artması emeğimizin karşılığı değil ki. Bu gelişme sağlıklı değil. Bu gelişme kendi gelirimizle değil, başkalarının parası ile ve birikmiş değerlerimizi satmakla oluyor. Dünyanın neresinde böylesine borçla sağlıklı gelişme olmuş ki?

Türkiye böyle yönetiliyor. Herkes memnun görünüyor. Bir gerçek var. Gelir arttı! Hangi nedenle artarsa artsın. Halk memnun. Gelir arttı. Kapitalist teoriye göre bu, sağlık alametidir.

Aslı ve benzeri ekonomistler gerçeği görmüyorlar. Ekonomiyi yönetenler böyle düşünüyor anlaşılan.

Politik ve Sosyal Olaylar

2005 yılında Avrupa Birliği ve Türkiye konusunda gelişmeler oldu. Bazı üyeler Türkiye ile "İmtiyazlı Ortaklık Anlaşması" yapılmasını önerdiler; Başbakan Erdoğan, Yüksek Okul öğrencilerinin türban kullanmaları konusunda ısrar etti. Anayasa Mahkemesi, bu türban olayını Anayasa'ya aykırı buldu. Sakal-ı Şerif'in yerinden çıkarılarak dolaştırılması, kamuoyunda büyük sorun oldu.

Orhan Pamuk adlı yazar, bir milyon Ermeninin ve otuz bin Kürdün Türkler tarafından öldürüldüğünü idda etti. Kendisine Nobel Ödülü'nü (ve 60.000 $) verdiler. Ermeni olayı yeniden canlandı.

Buna karşı 200 aydının imzaladığı belge ve (onun içeriği) Türk milliyetçiliği konuşulmaya başlandı. Doğu Perinçek, İsviçre'de "Ermeni soykırımı yalandır!" dediği için gözaltına alındı.

Anayasa Mahkemesi, yabancılara taşınmaz mal satışı hakkındaki tasarıyı reddetti. Dubai Şeyhi Muhammed, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile 5 milyar dolarlık taşınmaz mal konusunuda anlaşma imzaladı.

Öğrenci affı kabul edildi.

Başbakan, Tunus ve Fas'a, Kazakistan'a ve Amerika'ya, Norveç'e ve Afganistan'a gitti. Cumhurbaşkanı (N. Sezer) Suriye'ye Beşar Esad'ı ziyarete gitti.

Esma Esad ve Emine Erdoğan
Suriye Devlet Başkanı ve Türkiye Başbakanı eşleri

Türkiye Başbakanı'nın eşi Emine Erdoğan, Suriye Devlet Başkanı'nın eşi Esma Esad'ın daveti üzerine Şam'a gitti. İsrail'le yakın ilişkiler kuruldu (Özel telefon hattı).

Torba Kanunlar ve (KHK) Kanun Hükmünde Kararnameler yöntemi başladı.

2000 yılı öncesinde sona ermiş olan "Doğu'da terör hareketleri (PKK)" yeniden etkinlik kazandı. Canlı bomba olayları oldu. Orgeneral İlker Başbuğ 1. Ordu Kumandanlığı'na getirildi.

Doktorlara Zorunlu Hizmet Kanunu kabul edildi.

Meclis İç Tüzüğü ve Tübitak Kanunu, Türk Ceza Kanunu muhalefetin karşı çıkmasına rağmen değiştirildi.

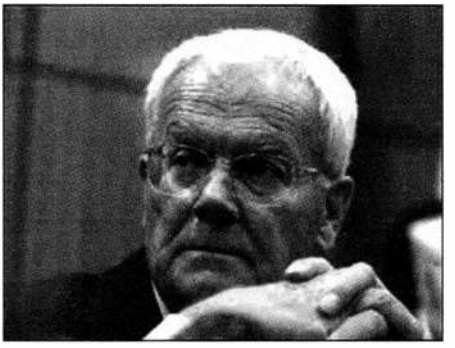
Daha sonraki yıllarda "Deniz Feneri" skandalına (İane paralarının AKP hesaplarına aktarılması iddiası) adı karışıcak olan Zahit Akman (asıl adı Aykut), RTÜK (Radyo Televizyon Üst Kurulu) Meclisi'ne üye atandı.

Zahit Akman, RTÜK Üyesi

Devlet Tiyatroları Genel Müdürü'nün değiştirilmesi üzerine genel müdür yardımcıları, dramaturglar, balerinler istifa etti.

YÖK Başkanı Erdoğan Teziç ve üniversite rektörleri, Van Üniversitesi'ndeki gericileri tasfiye eden Rektör Prof. Cihat Aşkın'ın tutuklanmasını toplu halde protesto ettiler.

Erdoğan Teziç,
İstanbul Üniversitesi Rektörü

Kemal Derviş Türkiye'den ayrıldı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Örgütü Başkanı oldu.

2005'te eski Bakanlardan Hüdai Oral ve İhsan Topaloğlu öldü.

Kurban Bayramı bağlamında her tarafta yapılan kanlı kurban kesme işlemleri toplumda tedirginlik yarattı.

Prof. Cihat Aşkın

Ekonomi

2005 yılında dünyada BOL PARA rüzgârları devam etmektedir.

Türkiye GSMH'sı, bu olaya koşut olarak 2005 yılında da büyümeye devam etti, %8.4 artış kaydetti.

İzmit SEKA (Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fab. AŞ) İşletmeleri

SEKA İzmit İşletmesi kapatıldı. İşçiler fabrikayı işgal ettiler.

Şeker Kurumu kaldırıldı.

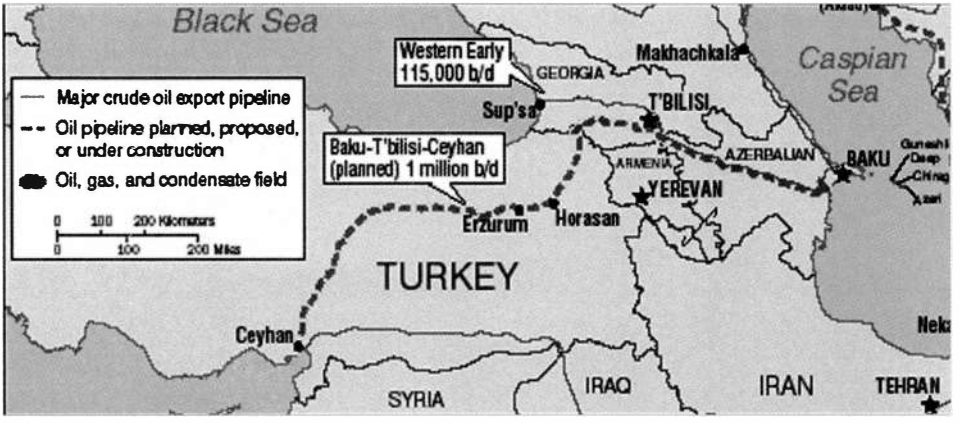
Yeni Sanayi Bölgeleri kuruldu.

KKTC'ye su taşıyacak olan boru hattı projesi başladı.

BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) Hattı'na ilk petrol verildi.

Dolar 1.35 (daha sonra 1.27) ve (Tefe) 13.34 (Enflasyon oranı %7.72) oldu. Merkez Bankası dolar satın almaya başladı ve faizlerde indirim yapmaya yöneldi.

IMF İcra Direktörler Kurulu, yaklaşık 10 milyar dolarlık kaynağın eşit dilimlerini Türkiye'nin kullanmasını kabul etti. Dünya Bankası, Türkiye'ye 305 milyon dolarlık İhracat Finansman Kredisi'ni kabul etti.

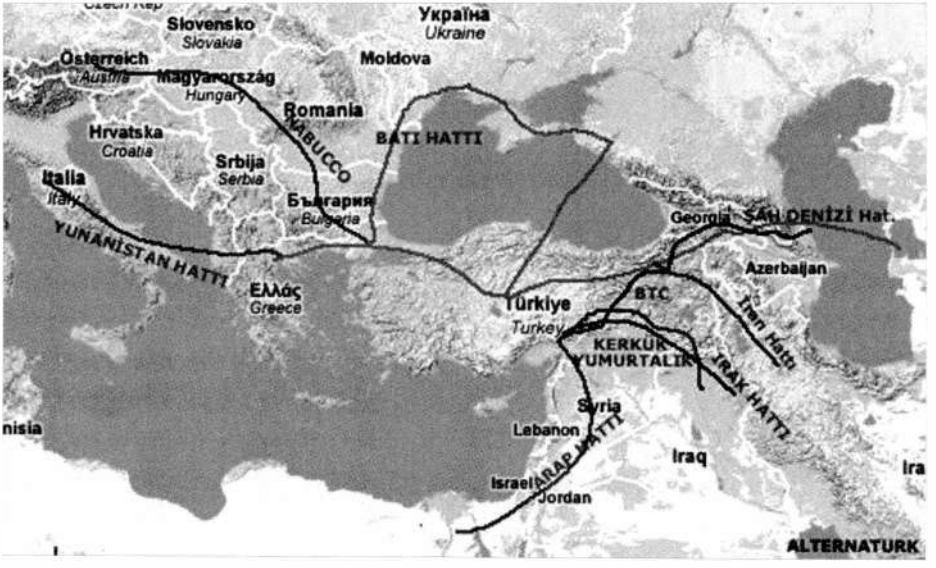

Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı

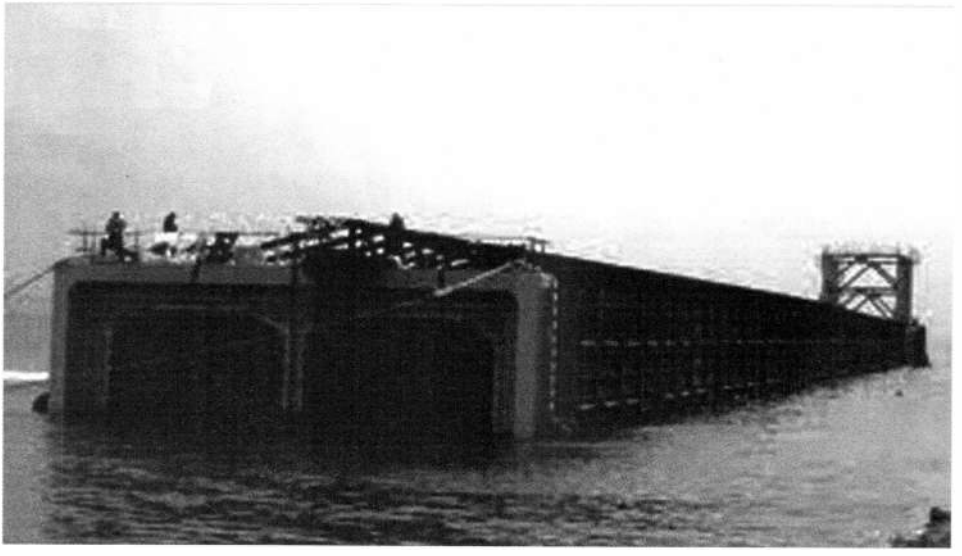
Bankacılık Tasarısı kabul edildi.

Vergilerde artırmalar yapıldı.

Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı'nın yapımına başlandı.

Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı

Marmaray tüplerinin yapımına başlandı. Kayacık Barajı açıldı.

Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, medyadaki ağır eleştirilere karşı Tüpraş, Kuşadası Limanı ve Galataport ihalelerinde vicdanının rahat olduğunu söyledi.

Standard and Poors, Türkiye'nin notunu "Durağan" yaptı.

AB ile müzakerelere başlama konusunda görüşmeler başladı.

Özelleştirme kampanyası hızlı bir ivme kazandı. Kamu kurumları, kamu bankaları kısa zamanda işportada tezgâhlarda satılır gibi satıldı. Ekonomi dünyasında bunun bir "mirasyedicilik" olduğu ileri sürüldü.

Bu yıl 8.2 milyar dolar karşılığı kamu kurumları, fabrikalar satıldı. Satışlardan sağlanan 2.660 milyon dolar Hazine'ye devredildi. Maliye Bakanı, bütçeyi denkleştirdiğini ilan etti. Türk Telekom'un değerinin çok altında, 6.5 milyar dolara satılması kamuda ciddi eleştiri konusu oldu.

Dünya Bankası, Türkiye'de ÖZELLEŞTİRME Programı'nı desteklemek için 4.154 milyon dolarlık krediyi serbest bıraktı.

Temel Göstergeler

GSMH büyüme (%)	9,47	8,4
Kişi başına GSMH[8] ($)	5.764	7.022
İhracat (milyon $)	64,8	73,4
İthalat (milyon $)	97,5	116,7
Dış ticaret açığı (milyon $)	-34,4	-43,3
Dış borç (milyar $)	162,3	170,6
Bütçe dengesi (milyon $)	-21,5	-7,2
Cari işlemler (milyar $)	-15,7	-22,6
Sanayi üretimi artışı (%)	9,1	0,9
İşsizlik (%)	10,3	10,3
Özelleştirme (milyon $)	1.282	8.222
İç Tasarruf (milyar TL)	89,2	104,4
Toplam Yatırım/GSMH (%)	18,5	20,4
Toplam Tasaruf/GSMH (%)	16,0	18,9
TÜFE (%)	8,18	9,60

2005 Dünya

2005 yılında dünya ekonomisinde göreceli bir rahatlık var. Buna karşı FED değişik bir tutuma girdi ve kısa vadeli faizleri 3.25'e çıkardı. Petrol fiyatları arttı (70 $).

Pakistan, ilk nükleer başlıklı füzeyi denedi.

2006
BÜYÜME III

Hande Hanım

Hande Hanım, daha önceden haber verdi:

- Çocuklar, ben gidiciyim galiba!

Sağlık durumundan o zamana kadar şikâyet etmemişti. Daha doğrusu kimseye bir şey söylememişti. Hastaneye götürüldüğü gün de iyi görünüyordu. Hepsi, onun birkaç gün dinlendikten sonra eve döneceğine inanıyorlardı. Hande Hanım birkaç gün sonra hastanede gününü tamamladı, uçtu gitti. Sevgili kedisi Dudu bir hafta Hande'nin odasında bir köşede yemeden içmeden onun dönmesini bekledi. Bir gece kayboldu ve geriye dönmedi.

Öykümüze Sûdi Bey ve Handan Hanım'la başlamıştık. Onları 1980'lerde bıraktık. Sonra Cemil Bey ve Mebrure Hanım uçup gittiler. Orhan da fazla dayanamadı. Hande, en güçlüleri idi. Onu da bu yıl kaybediyoruz.

Ve yaşam ve ekonomi… Onlarla, onların inançları, bekleyişleri, sonra başarılar, başarısızlıklar… sevinçler, düş kırıklıkları… Hepsi zamanın gerisine çekildiler.

Yeni insanlar... Yeni yaşam... Yeni ekonomi...

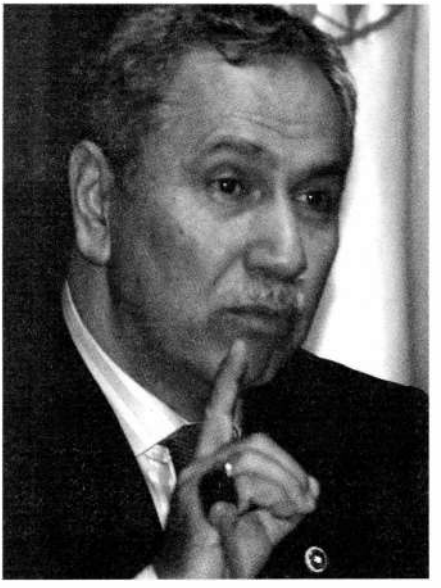
Ve öykümüzün konusu, yeni bir ekonomi dünyası... Başka amaçlar... Başka kurallar, başka büyüklükler... Başka insanlar...

Politik ve Sosyal Olaylar

2006 yılı, bütün dünyayı saran Kuş Gribi'nin Türkiye'ye de bulaşması ve bu yüzden on binlerce tavuğun itlaf edilmesi olayı ile başladı.

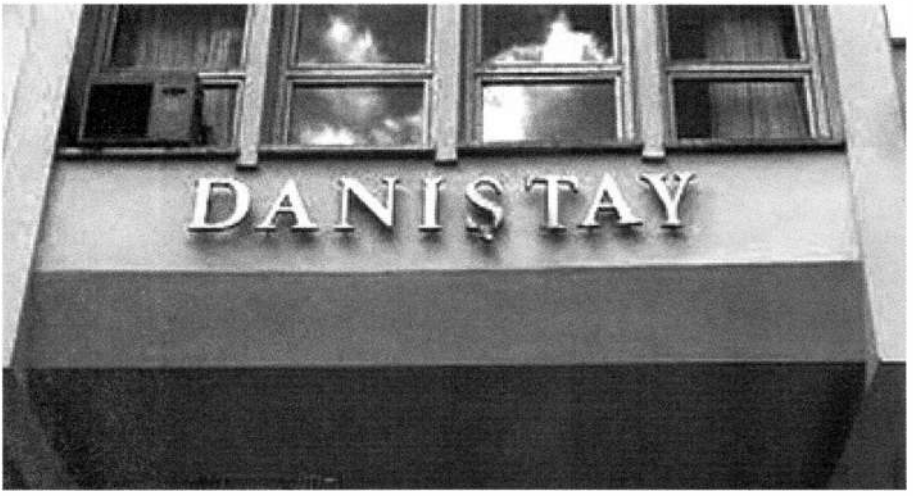
Bunu, ilk kez "sistemli" denebilecek terör olaylarının başlaması izledi. Şemdinli'de teröristler askerleri öldürdü.

Cumhuriyet'le kurulan rejim aleyhine, iktidardaki AKP'den kaynaklandığı ileri sürülen saldırılar başladı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı AKP'li Bülent Arınç, "Laiklik" konusunu tartışmaya açtı. Atatürk Havaalanı'nda peronda kurban olarak bir deve kesildi.

Bülent Arınç,
TBMM Başkanı 2007

Mayıs ayında Danıştay'a gizemli bir saldırı oldu. Bir üye öldürüldü. Dört üye yaralandı. Saldıran yakalandı. (Bu gelişme, daha sonraki yıllarda Türkiye'nin sosyal ve politik ortamını etkileyecek olan ERGENEKON DAVASI'nın başlangıcı olarak kabul edilmektedir).

Refah Partisi Başkanı Necmettin Erbakan'a "Evde Hapis" cezası verildi. Bülent Ecevit, Kasım ayında yaşamdan ayrıldı. 2006 yılında Semih Balcıoğlu, Muzaffer Buyrukçu öldü.

Ekonomi

Türkiye ekonomisi dünya ekonomisindeki olumsuz gelişmelerden etkilenmeye başladı (Aslı'nın dediği çıkıyor!). Haziran ayında dolar 1.76 TL'ye yükseldi.Yabancılar varlıklarını çektikleri için Borsa düştü.

Yüksek faiz+düşük kur uygulaması devam etti. Cari açık olağanüstü büyümeye devam etti.

GSMH büyümesinde belirgin bir azalma oldu. 2005'te %8.4 olan büyüme 2006'da %6.9'a indi. Bu gelişme bir açıdan ekonominin 2008 yılı krizine doğru yöneldiğini gösteriyordu.

Bu genel oluşum içinde önemli olaylar yaşandı:

Genel Sağlık, Sosyal Sigorta Yasası (Emeklilik yaşını kadınlarda 65'e, erkeklerde 68'e yükselten yasa) 2007 yılına ertelendi.

Tarımda "Tohumluk Yasası" çıktı. GDO'lu tohumların yasaya alınması (ithalatı) eleştirilere neden oldu. Medyada ülkenin geleceği konusu ve çok uluslu firmaların baskısı tartışıldı.

AKP Hükümeti, Fisko Birlik'le çatıştı. Fındık fiyatları düştü. Hükümet, Toprak Mahsulleri Ofisi'ni fındık alımı ile görevlendirdi. Bu gelişme, Tarım Birlikleri'nin tasfiyesi olarak tanımlandı.

Özeleştirmede ciddi gelişme oldu. Önceki yıllara oranla büyük satışlar (toplam 8.1 milyar $) yapıldı. Bu satışlardan 6.8 milyar dolarlık bölümü Hazine'ye (bütçe açıklarını kapatmaya) aktarıldı.

Tasarruf/Yatırım Dengesi Sorunu

2006 yılında ekonomik yapıda dikkat çeken olay, Yurtiçi tasarrufların durumu oldu. 2002 öncesi yıllarda GSYH'ya oranla %25'lere kadar yükselen tasarruf oranı, artık %15'lere kadar inmiş görünüyor. 2006'da:

Tasarruf Yatırım açığı (milyar $)	-44,2
Cari açık (milyar $)	-32,2
Borç stokundaki artış (milyar $)	36,0
Özelleştirme satışları (milyar $)	8,1

olduğuna göre, Türkiye ekonomisi bu oranlarda fazla harcama yapmakta ve aradaki farkı dış borçlanma ve varlık satımı ile kapamaktadır.

2006 Yılında Özelleştirme

2006 yılında "Özelleştirme Satışları Kampanyası" bir tür "Miras Yeme" kampanyasına dönüştü.

2004 yılından başlayarak artan özelleştirme etkinlikleri 2006 yılında da 8.1 milyar dolarlık satışla kapandı (2004'te 1.3 milyar, 2005'te 2.6 milyar $). Bu yıl Hazine'ye bu kaynaktan 6.8 milyar $ karşılığı para (11.5 milyar TL) yatırıldı. 2006 yılında Genel Bütçe (-5.5 milyar TL) ile kapatılmıştır.

Daha önce Türk Telecom satılmıştı (6.6 milyar $).2006'da Tüpraş (4.l milyar $) ve Ereğli Demir Çelik hisseleri (2.8 milyar $) satıldı.

2004-2006 arası yapılan büyük özelleştirme satışları ve Hazine'ye aktarılan fonlar (milyar $):

Yıllar	Satışlar	Hazineye aktarılan
2004	1,3	–
2005	8,2	2,7
2006	8,1	6,8

Temel Göstergeler

GSMH (milyar $)	526,4
Kişi başına gelir ($) FBG	7.500
Kişi başına gelir ($) SGP	11.100
GSYH büyüme hızı (%)	6,9
Tasarruf (milyar TL)	125,5
Yatırım (milyar TL)	169,7
Yatırım/tasarruf dengesi (%)	-44,2
GSYH/Tasarruf oranı (%)	15,9
Özelleştirme (milyar $)	8,1
Sanayi-üretim (%)	1,0
Dış borç stokundaki artış (milyar $) (206-170)	-36,0
TÜFE (%)	9,7
ÜFE (%)	11,6
İşsizlik oranı (%)	9,9
Bütçe açığı (milyar TL)	-5,5
İhracat (milyar $)	85,5
İthalat (milyar $)	139,6
Dış ticaret dengesi (milyar $)	54,0
Cari açık (milyar $)	-32,2
TÜFE (%)	9,6

2006 Dünya

2001 yılından beri iyi bir tempo ile büyüyen dünya ekonomisinde 2006 yılında dalgalanmalar ve yavaşlama işaretleri olmaya başladı.

Dünya ticaretinde gelişmiş ülkeler tarım sübvansiyonlarını ve kotaları kaldırmamakta ısrar ettiler. Gelişme halindeki ülkelerin istekleri kabul edilmedi. Bununla birlikte Çin ekonomisi hızla büyümeye devam etti.

ABD ekonomisi büyük açık, Asya ekonomileri ise fazla verdi. ABD, büyük ticaret açığını para politikaları ile ve dünyadan para çekerek kapatmaya çalıştı. Bir genel resesyon tedirginliği oldu. Petrol fiyatları yükseldi. Resesyon tedirginliğinden sonra genel bir enflasyon tedirginliği belirdi.

2006 yılı Eylül ayında Papa 16. Benediktus, İslam'ın bir şiddet dini olduğunu açıkladı; İslam dünyasından büyük tepki aldı. Bununla birlikte Kasım ayında Türkiye'yi ziyaret etti.

Aralık ayında Irak'ta eski Devlet Başkanı Saddam Hüseyin idam edildi. J. Kenneth Galbraith (Asian drama yazarı) ve Mısırlı yazar (Nobel ödüllü) Necib Mahfuz öldü.

2007
BÜYÜMENİN DURMASI VE ERGENEKON

Farklı Görüşler

Ümraniye olayından sonra başlayan Ergenekon operasyonları en çok Demir'i ilgilendirdi ve tedirgin etti. Özellikle bazı emekli komutanların gözaltına alınması onu ciddiyetle etkiledi:

- Bu iş burada kalmaz çocuklar. Emekli general gözaltına alınıyor. Bu ne demek? Bu savcılar kendi başlarına mı karar veriyor, yoksa güdümlü mü bunlar?

Demir böyle düşünedursun 2007 yılının ve ondan sonraki yılların politik yapısını (ekonomik durumun sarpa sardığı bir dönemde) artık bu Ergenekon davası dolduracaktır. Ergenekon dallanıp budaklanacak, kamuoyunda da bu davanın (yani darbe) gerçekliği üzerinde tartışmalar başlayacaktır.

Aslı'nın ve Cengiz'in duruma bakışı ise farklı:

Aslı şüpheci bilim insanı yorumu ile ekonomideki çöküş ile Ergenekon olayının aynı zamana gelmesini tesadüf olarak kabul etmiyor. Davanın ana nedeni dışında, gündem değiştirmek ve kamunun dikkatini başka tarafa yöneltmek için kurulmuş bir politik oyun olabileceğini düşünüyor.

Cengiz ise Ergenekon'la hiç ilgili değil. Piyasada başlayan panik karşısında ne yapılabileceğinin peşinde koşuyor.

Biz yolumuza devam ediyoruz.

Politik ve Sosyal Olaylar

2007'nin Haziran ayında İstanbul'da Ümraniye'de basılan bir evde silahlar, el bombaları bulundu. İki subay gözaltına alındı. Bu olayı Haziran ayında tanınmış bir işadamının, daha sonra on sekiz yazar, araştırmacının, Aralık'ta ADD üyesi Asuman Özdemir'in gözaltına alınması izledi. Ve böylece (aslında kökeni daha önceki yıllara giden[1]) Ergenekon Davası başladı.

Cumhuriyet Mitingleri oldu.

Cumhuriyet Mitingi

1 2001 ve daha sonraki yıllarda Ergenekon konusunda verilen bilgilere bakınız.

Terörizm olayları arttı. Ankara'da bombalar patlatıldı. Polisin yetkileri artırıldı. Milli Piyango Genel Müdürü öldürüldü.

Hrant Dink

Gericilik olaylarında önemli gelişmeler oldu. Ermenice *Agos* gazetesinin Genel Yönetmeni, yazar, araştırmacı Hrant Dink öldürüldü.

Genel seçimler yapıldı. AKP, oyların %51'ini aldı. Abdullah Gül Cumhurbaşkanı seçildi. Yeni hükümet kuruldu.

Fatma Şenel

Isparta'da düşen uçakta üç nükleer fizikçi, değerli bilim adamları (Engin Arık, Fatma Şenel Boydağ ve beraberlerindeki dört akademisyen) hayatını kaybetti. Kamuoyunda Nükleer Fizik alanında uzmanlığı olan bu kişilerin Türkiye'nin bu alana girmesini engellemek isteyen yabancı güçler tarafından kasıtlı olarak öldürüldükleri inancı oluştu.

İsmail Cem, Erdal İnönü, politikacı Ali Dinçer, Prof. Mübeccel Kıray, Erhan Bener, Ferhunde Erkin öldüler.

Engin Arık

Erdal İnönü

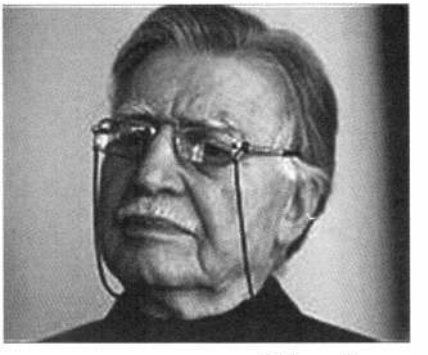
İsmail Cem

Mübeccel Kıray

Ali Dinçer

Erhan Bener

Ekonomi

Yiğit'in akşam yemeği davetine Aslı, her zamanki gibi, gitmek istemedi. Ama Demir ve Erhan Bey, aile dayanışması gereği üzerinde direndiler. Eylül ayının tatlı bir gününde Bodrum'daki malikâneye gittiler. Yemekten sonraki konuşmalar giderek ekonomik ve ticari konjonktüre uzandı. Cengiz, piyasadaki durgunlaşmanın ve talep azalmasının geçici olduğunu iddia etti. Aslı, istemeye istemeye tartışmaya katıldı.

Budapeşte'deki "Uluslararası Eğitim, Araştırma ve İnnovation Konferansı-Sempozyumu"ndan yeni gelmişti. Orada da durum konuşulmuştu. Dünya, Amerika'daki finansal iflaslar yüzünden belli bir krize sürükleniyordu. Ayrıca bütün dünyada hissedilen bir gıda krizi de vardı. Fiyatlar yükseliyor, gelir ve talep düşüyordu. Açıkça:

- Bu yılı iyi kötü idare edersiniz. Önümüzdeki yıl tehlikeli...

Aslı'yı her zamanki gibi bozgunculukla suçladılar. Oysa pronostikler gelecek için tehlike işaretleri veriyordu. Gerek ÜFE gerekse TÜFE yükselmişti.

Merkez Bankası, faizlerde küçük indirimler yapmaya başladı. Dolar 1.24 TL oldu. Dolaylı vergiler artırıldı. İşsizlik oranı %9.9 oldu.

IMF ile 1.115 milyon dolarlık yeni Stand-by Anlaşması yapıldı. İlk taksit serbest bırakıldı.

Vergi iadesine son verildi.

4.258 milyon dolar değerinde özelleştirme gerçekleştirildi. Hazine'ye 7.6 milyar dolar karşılığı TL aktarıldı.

Antalya Havaalanı açıldı.

Antalya Hava Limanı

Samsun-Ceyhan Boru Hattı'nın temeli atıldı. Bolu Dağı Tüneli açıldı.

2007 Yılı Ekonomisinin Genel Tablosu

2007'de dış ticaret açığı (62 milyar **$**), cari işlemler açığı (-38,0 milyar $), dış borç stoku (-40.7 milyar $) önemli ölçüde büyüdü. Ama cari işlemler açığının finansmanında dikkat çeken bir gelişme oldu. Doğrudan yatırımlar ve uzun vadeli sermaye girişimleri devam ederken, portföy yatırımları ve kısa vadeli borçlanmalar olağanüstü azaldı (2.6 milyar $). Bu gelişme, kısa vadeli sıcak paraların çekildiğini ve 2008-2009 krizinin gelmekte olduğunu gösterir bir işaret olabilirdi.

Büyüme artışı %6,9'dan %4.5'a geriledi, buna karşılık kişi başına gelirde artış oldu (9.300 $). Bütçe açığı arttı (-13.9 milyar TL).

Dış ticaret açığı büyüdü (62 milyar $). İthalat arttı. Tüketimde artış oldu. Fiyat düzeyi yükselmedi.

2007 yılında 4.3 milyar dolarlık satış yapıldı. 7.575 milyon dolar (yaklaşık 17 milyar TL) özelleştirme bedeli gelir olarak Hazine'ye aktarıldı (Bütçe açığı 13.9 milyar TL).

Bu yıl özelleştirmelerden ayrıntılar:

Mersin Limanı, İstanbul Levent arsası, Araç Muayene İstasyonları ve diğer taşınmaz mallar: 2.295 milyon $.

Halk Bankası : 1.838 milyon

Halka arz : 124 milyon

Toplam : 4.258 milyon

Temel Göstergeler

Nüfus (milyon)	70,6
GSMH (milyar $)	658,8
Kişi başına gelir ($) FBG	9.300
Kişi başına gelir ($) SGP	13.000
GSYH büyüme hızı (%)	4,5
Tasarruf (milyar TL)	130,8
Yatırım (milyar TL)	180,4
Yatırım/Tasarruf dengesi (%)	-40,4
GSYH/Tasarruf oranı (%)	15,5
Doğrudan Yatırım+Uzun Vadeli borç (milyar $)	56,6
Sanayi üretim (%)	-0,3
Portföy+kısa vadeli borç	2,6
Dış borç stokundaki artış	-40,7
Emisyon artışı (%)	11,4
TÜFE (%)	8,4
ÜFE (%)	5,9
İşsizlik oranı (%)	9,9
Bütçe açığı (milyar TL)	13,9
İhracat (milyar $)	107,2
İthalat (milyar $)	-170.0
Dış ticaret dengesi (milyar $)	-62,8
Cari açık (milyar $)	-38,0
TÜFE (%)	8,76

2007 Dünya

2007 yılında dünyanın en önemli konusu, ikinci yarıdan itibaren kendisini hissettiren Finansal Kriz oldu. Kriz, gelişmiş ülkeleri özellikle etkiledi. Özellikle krizin kaynaklandığı ABD'de bankaların zararı 160 milyar doları buldu (Citybank'ın zararı 42.9 milyar). Bu arada büyük ve eski bir kurum olan Lehman Brothers tasfiye edildi.

Amerikan krizi, gelişmiş finansal sistemleri olan ülkeleri şiddetle etkiledi. Borsalar düştü (Çin Borsası %65). Mali sistemleri fazla gelişmemiş olan ülkeler ise (Rusya, Türkiye vs.) daha az etkilendiler.

Buna ek olarak yeni yılda dünyada kuraklık, petrol fiyatları artışı ve Orta Asya'da talep artışı gibi nedenlerle gıda maddeleri fiyatları arttı. Bangladeş, Haiti gibi ülkelerde ayaklanmalar oldu.

Romanya ve Bulgaristan, Avrupa Birliği'ne üye oldu. Rusya-Bulgaristan-Yunanistan arasındaki Burgas-Dedeağaç Boru Hattı Anlaşması imzalandı.

Irak'ta Samarra'daki büyük cami (dünyanın en büyük camii) bombalandı.

Fransa'da Nicola Sarkozy Başkan seçildi.

Irak'ta Amerikan Blackwater şirketinin öldürme işlerine aktif olarak karıştığı öğrenildi.

Pakistan Devlet Başkanı Benazir Butto bir uçak kazasında öldü.

2007 yılında Boris Yeltsin, Luciano Pavarotti, namlı yazar Kurt Vonnegut, Marcel Marceau öldü.

2008-2009
KRİZ YILLARI

Bodrum'daki Malikâne

Krizin ikinci yılıydı. Diğerleri gibi taşınmaz piyasası da durgunlaşmış, taşınmaz fiyatları gerilemişti. Bir daire almak fikri Erhan Bey'den geldi. Çocuk, Erhan'ın annesi... Yaşadıkları evde rahat değillerdi. Erhan Bey'in annesinden, Aslı'nın büyük annesinden kalan paraları birleştirdiler. Demir yardımcı oldu. Moda'da büyükçe ve uygun bir daire aldılar.

Bir hafta sonu, aileleri yeni daireye davet ettiler. Herkes geldi. Demir, Güler ve çocuklar, Yiğit, Suzan Hanım, Fidan, Suat Bey, Cengiz ve eşi İlknur... Güzel bir gece oldu. Güzel ama içinde acıklı bir ironi olan bir gece.

Yiğit'in Akıncı Holding'i krizden önemli ölçüde olumsuz etkilenmişti. Bodrum-Yalıkavak yolundaki görkemli malikâne, kredi borçlarını kapatmak için satılmıştı. Bu açılışı yapılan dairede, malikânede olduğu gibi garsonlar, şef garsonlar hizmet etmiyor, konuklar sofra hizmetlerinde ev sahiplerine yardım ediyorlardı.

Cengiz, kederler içinde Demir'e dert döktü:

- Ağabey, bildiğin gibi değil. Talep olduğu gibi çöktü. Bütün mallar depolarda. Bir tek sipariş almıyoruz. Ödemelerimizi yapmak için para da bulamıyoruz. Fabrikayı da zaten çalıştırmıyorduk.

Durumu yakından izleyen Demir:

- Dışarıdan finansman sağlayamıyor musunuz?

- Yok Ağabey... Dünyada para kalmadı sanki.

Dünyada mı para kalmadı, yoksa Cengiz hesapsız mı hareket etti? Bu tartışmayı onlara bırakıp 2008-2009 yıllarında Türkiye'de neler olduğuna bakalım.

Politik ve Sosyal Olaylar

2008-2009 yıllarında Türkiye'de ağır ekonomik kriz yanında önemli sosyal ve politik olaylar da yaşandı.

Ergenekon Davası başladı.

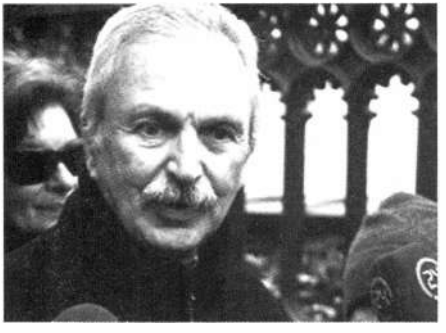
Ergenekon Davası bağlamında pek çok gözaltına alınma ve tutuklama oldu. Onlarca gazeteciden başka, tanınmış bazı kişiler de gözaltına alındı, tutuklandı: Başkent Üniversitesi Rektörü Mehmet Haberal, gazeteci İlhan Selçuk, Orgeneraller Hurşit Tolon, Şener Eruygur, gazeteci ve İşçi Partisi Başkanı Doğu Perinçek, Kemal Alemdaroğlu, Sinan Aygün, Mustafa Balbay, Tuncay Özkan...

Mustafa Balbay

Prof. Mehmet Haberal

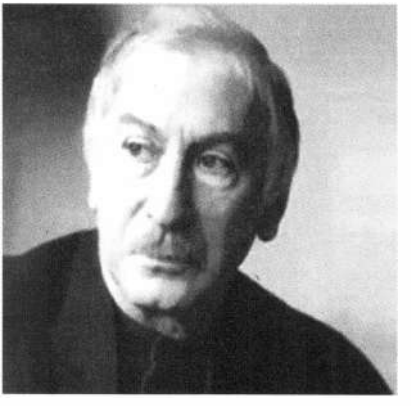
Kemal Alemdaroğlu

Doğu Perinçek

Hurşit Tolon

İlhan Selçuk

Nâzım Hikmet, yeniden Türk vatandaşlığına alındı.

Nâzım Hikmet

Erbakan'a hapis cezası (2 yıl) verildi. Ceza, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından kaldırıldı.

Deniz Feneri Davası'na devam edildi. Bu davada adı geçen Zahit Akman, RTÜK üyeliğine getirildi.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Ermenistan'ı ziyaret etti.

Diyarbakır'da, İstanbul'da PKK terörü olayları oldu. Doğuda askerlere PKK baskınları oldu. Kara ve Hava Kuvvetleri Irak kuzeyinde, Kandil bölgesinde kara-hava harekâtı yaptılar.

Türkiye ve Suriye karşılıklı olarak vize uygulamasını kaldırdı.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Birçok yerde Cumhuriyet Mitingleri, Ulusal Egemenlik Mitingleri yapıldı. Kadın mitingleri oldu. İşçi Sendikaları mitingleri oldu.

Tanınmış kişiler öldü: Fazıl Hüsnü Dağlarca, ÇYDD Başkanı Türkân Saylan, gazeteci yazar Burhan Felek, Halit Refiğ, Leyla Gencer, İlhan Berk, Fethi Naci, Metin And, Prof. Feridun Ergin…

Türkân Saylan

Leyla Gencer

Banker Kastelli intihar etti.

Danıştay, türbanlı öğrencilerin üniversitelere girmelerine ilişkin talimatnameyi iptal etti (Bir gazete, Danıştay üyelerini hedef gösterdi). Yargıtay Başsavcısı, Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kapatma davası açtı. Anayasa Mahkemesi, para cezası verdi.

Sigara ve alkollü içkiler konusuna yeni kısıtlamalar getirildi. Vergi iadesi tamamiyle kalktı.

Ekonomi

2008 ve 2009 yıllarının sıradan ekonomi haberleri arasında ilk yeri, hızlı trenin çalışmaya başlaması aldı. Daha sonraları Nabuko Boru Hattı Sözleşmesi imzalandı. Merkez Bankası faiz indirimleri yaptı. Borçlanma faizini %6.5'e kadar indirdi. Dolaylı vergiler artırıldı, sonra azaltıldı. Vergi iadesi kalktı. Elektrik tarifesi yükseldi. ÜFE ve TÜFE arttı.

Sanayi üretimi ve kapasite kullanımı düştü (%-3.5). Hesapsız ithalatla gelen yabancı mallar yerli mal talebini büyük ölçüde azalttı.

Kayıtlı işsizlik oranı 2007 yılında %9.9, 2008 yılında %11, 2009 yılında %14 oldu.

Büyük açıklar karşısında kalan Hükümet, yeniden IMF ile görüşmeye başladı.

Mali dengede otomatik denge yürürlüğe girdi:

Amerikan doları 1,150 TL oldu. Altın yükseldi. Bütçe fazla verdi.

Kemal Unakıtan, Maliye Bakanı

2008-2009 yıllarında toplam olarak 8.573 milyar dolarlık kamu kurumu satıldı.Bunun 7.531 milyar dolarlık bölümü gelir olarak Hazine'ye aktarıldı (Varlık Satışı'nı gelir kabul etmek yöntemi kuruldu). *The Banker* dergisi, bunu sağlayan Maliye Bakanı Kemal Unakıtan'ı "Yılın Maliye Bakanı" olarak ilan etti (Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, son beş yıl içinde 30 milyar dolar değerinde kamu varlığını satmış, buradan Hazine'ye 22 milyar dolar aktarmış ve bütçe açığının kapanmasına böylece büyük katkıda bulunmuştu).

Çok büyük bir ticaret kurumunda milyarlık cezalarla sonuçlanan vergi araştırmaları, iktidarın bu alandaki baskısının artması (ve siyasi amaçlı) niteliğinde söylentilere neden oldu.

Dünya Krizi ve uygulanan yanlış politikalar sonucu Türkiye ciddi bir durgunluk dönemine girdi:

Türkiye'nin GSMH'sı:

2008 yılında %0.7 arttı.

2009 yılında %-4.7 azaldı.

Özelleştirme

Ağır bir ekonomik kriz yaşanılan 2008-2009 yıllarında bütçe açıklarının kapatılmasında önemli rol oynayan Özelleştirme Satışları'na özel bir yer vermeyi gerekli gördük.

Özelleştirme, KAMU'nun sahip olduğu sinai, ticari, mali kurumların ÖZEL'e devredilmesi olarak tarif edilebilir. Özelleştirme, ekonomik etkinliklerin Özel Sektör'e bırakılması, devletin güvenlik, adalet, eğitim gibi sosyal alanlarda kalması tercihidir. Kapitalist (ve sanayileri gelişmiş) ülkelerde geleneksel olarak kurulmuş olan bu tutum, özellikle 1980 sonrası bütün dünyada (ve gelişme halindeki ülkelerde de) uygulamaya gidilmiştir.

Özelleştirmenin Türkiye'de uygulaması da aynı gerekçeye, aynı tercihe dayanmaktadır. Ayrıca bu yoldan sağlanan fonların Bütçe açıklarının kapatılmasında yararlı olacağı düşünülmüştür.

1980'den sonra, özelleştirmeyi uygulayıcı bir örgüt olarak "Özelleştirme Yüksek Kurulu" ve "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı" kurulmuştur.

Türkiye'de özelleştirme satışları, 1980 yılında yürürlüğe konulan "Ekonomide köklü değişim" hareketi (İSTİKRAR PROGRAMLARI) ile başlamıştır. Bu köklü değişikliğe neden gidildiği konusunu

daha önce irdelemiş bulunuyoruz (bkz. Washington Consensus'u ve Küreselleşme Rüzgârları).

Özelleştirme uygulaması:

A) Özelleştirme uygulamalarının 1980-2013 yılları arasındaki uygulamasının sonuçları (milyar $ olarak) şöyledir:

Özelleştirme satışları	58.6
Net gelir	50.2
Toplam kaynaklar	56.3
Kullanım	52.0
Hazine'ye (Bütçe'ye) devir	36.4

B) Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın açıkladığı bilgilere göre, özelleştirilen kurumlar bakımından, 1985-2013 uygulamasının sonucu şöyledir:

270 kuruluştaki kamu hisseleri,

22 yarım kalmış tesis,

1416 Taşınmaz

8 Otoyol

2 Boğaz Köprüsü

120 Tesis

6 Liman

C) Özelleştirme uygulaması sırasında yabancıların satın aldıkları kurumların satış ederleri 15.5 milyar dolardır. Bunun tüm satışlara (57 milyar $) oranı, %19.5 yöresindedir.

D) Özelleştirme İdaresi'nin verdiği bilgilere göre, Özelleştirme satışları ile sağlanan 57 milyar dolarlık gelirin kullanılmasından Hazine'ye (Bütçe'ye) ayrılan pay, 36.5 milyar dolardır (yaklaşık 70 milyar TL). Bu kaynağın Hazine'ye devri, yıllar itibariyle (milyon dolar) şöyle olmuştur:

1991	97
1992	127
1993	127
1994	63
1995	402
1996	345
1997	226
1998	193
1999	2
2000	1.872
2001	–
2002	–
2003	–
2004	–
2005	2.660
2006	6.751
2007	7.575
2008	6.421
2009	1.150
2010	1.714
2011	1.341

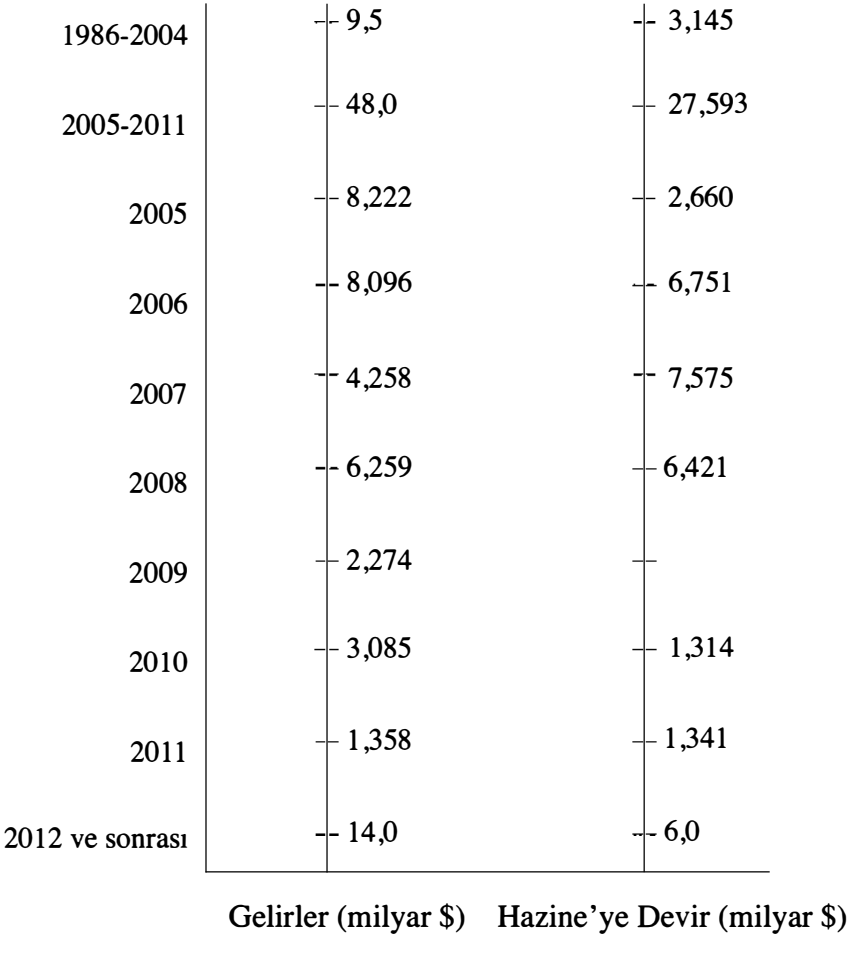
Sonraki Satışlar : 12.0 milyar $

(Telekom : 8.7 milyar dolar ve diğerleri)

Toplam : 31.056 milyar dolar

(Bir diğer hesaba göre 36.5 milyar $)

ÖZELLEŞTİRME GELİRLERİ HAZİNEYE DEVREDİLEN GELİRLER (MİLYAR DOLAR OLARAK) YILLAR GELİRLER HAZİNE'YE DEVİR

Özelleştirmeler çeşitli açılardan eleştiriye uğradı. Bunları kısa tümceler halinde aşağıda belirtmeye çalışacağız:

Türkiye'de iç tasarruflar yeterli değildir. Bu nedenle Kamu'nun gerekli alanlarda tesisler kurarak Sanayileşme amacına katkıda bulunması en geçerli politikadır. Oysa Özelleştirme Operasyonu, Türkiye'nin gelişmekte olan sanayileşmesini engellemiştir.

Türk sanayi, çocuk sanayidir. Batı'nın gelişmiş sanayilerine karşı korumasız kalması ve rekabet mekanizmasına başıboş bırakılması yanlıştır.

Türk sanayi, seksen yıl boyunca Türk halkının gelirinden ayrılan tasarruflarla kurulmuştur. Bunun özel kişilere devri, haksızlıktır.

- Bakırköy Pamuklu Sanayii Müessesesi
- Yünlü Sanayii Müessesesi Defterdar Fabrikası
- Yünlü Sanayii Müessesesi Bünyan Fabrikası
- Yünlü Sanayii Müessesesi Isparta Fabrikası
- Yünlü Sanayii Müessesesi Hereke Fabrikası
- Basma Sanayii Müessesesi Adana Fabrikası
- Basma Sanayii Müessesesi Denizli İplik Fabrikası
- Nazilli Basma Sanayii Müessesesi
- Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi
- Adana Pamuklu Sanayii Müessesesi
- Yünlü Sanayii Müessesesi
- Merinos Yünlü Sanayii Müessesesi
- Gemlik Suni İpek ve Viskos Mamulleri Sanayii Müessesesi
- Kendir Sanayii Müessesesi
- Bartın Ateş Tuğla Sanayii Müessesesi

- Kütahya Seramik Sanayii Müessesesi
- Alım ve Satım Müessesesi
- Genel Müdürlüğü
- Bergama Pamuk İpliği ve Dokuma Sanayii Müessesesi
- Antalya Pamuklu Dokuma Sanayii Müessesesi
- Bolu Suni Tahta Sanayii Müessesesi
- Sümer Kayseri Bez Fabrikası
- Beykoz deri ve kundura işletmesi
- Van ayakkabı işletmesi
- Sarıkamış ayakkabı işletmesi
- Çanakkale suni deri işletmesi
- Erzincan pamuklu sanayii işletmesi
- Diyarbakır Halı sanayii işletmesi
- Adıyaman pamuklu sanayii işletmesi
- Malatya pamuklu sanayii işletmesi
- Bursa Sagem
- İzmir basma sanayii işletmesi
- Bakırköy konfeksiyon sanayii işletmesi
- Sümer Yatırım
- Sümer Leasing
- Sümer Factoring

Eğer bu sanayi ekonomik açıdan verimli olamıyorsa, yapılması gereken, bu kurumların gerektiği şekilde düzenlenmesi, eksiklerinin tamamlanması, yanlışlarının giderilmesidir. Bunu yapmayıp elden çıkarmak yanlıştır.

Bu kamu kurumlarının ekonomik değer yaratmanın dışında, başka sosyal fonksiyonları da vardır. Sanayinin, çağdaş yaşam biçiminin Türkiye düzeyine dengeli ve yaygın şekilde yayılması, bu mekanizma ile sağlanabilmiştir.

Bu sanayinin bir bölümü ekonomik verimlilik bakımından çok başarılı idi. Devlete yük olmuyor, önemli katkılar sağlıyordu. Ayrıca bu kurumların bazılarının ekonomi için olduğu kadar diğer sosyal ve politik, hatta askeri bakımlardan yaşamsal önemi vardı. Bu stratejik önemi ve ağırlığı olan varlıkların özel kişilerin, özellikle yabancıların eline geçmesi çok sakıncalıdır.

Kamu, bu görüşlerin ötesinde, özelleştirme sırasında yapılan normal olmayan olaylara da duyarlılık gösterdi.

- Medya Gemlik Gübre
- Sümerbank arsaları
- Tüpraş
- İzmir TCDD Liman Taşıma Tesisleri
- Antalya'daki kamu malı oteller
- Tedaş

gibi ve benzeri bazı özelleştirme satışları kamuoyunu ciddi şekilde rahatsız etti:

Medyada açıklanan bilgilere göre Balıkesir'deki Kraft Kağıdı Tesisi, memleket kadar arazisi ile bir milyon dolara satıldı. Mahkemelik oldu. Bu, sonu gelmeyen bir süreç oldu. Medyadaki bilgilere göre makinalar hurdaya gitti. İşçiler işten çıkarıldı. Türkiye, kraft kâğıdı ithal etmek zorunda kaldı.

Medyada tartışılan bir diğer ilginç konu, Seydişehir Alüminyum Tesisleri oldu. Metalürji mühendisleri "dünyanın en ucuz alüminyumunu tam kapasite ile ve yüksek verimle üreten fabrikanın yok parasına satıldığını" iddia ettiler.

Bir başka konu, Tekel'in Şişli'deki tesislerinin satışı oldu. Yapılan eleştiriye göre, Tekel'in İstanbul'un en pahalı yerindeki arazisi 300 milyon dolara satıldı. Alanlar, aldıkları malı yıl sonu gelmeden 800 milyon dolara devrettiler. Üstünden bir buçuk yıl geçti. Aynı yerin değerinin 2 milyar dolar olduğu anlaşıldı.

Özelleştirme konusu kurumlar, taşınmazlar ve benzeri varlıklar böylece önemli ölçüde tasfiye edildi. Buradan bütçeye 70 milyar liralık bir transfer yapıldı. Bütçe açığı kapatıldı. Geriye satılacak malın kalıp kalmadığı tartışması kaldı. Ancak bütçe ya da cari işlemler baskısı sürdükçe, geride neler kalmışsa ya da devlete ait olan başka nitelikteki varlıklar bulundukça yeni uygulamalara elbette konu olacaktır.

Kapatılan Tesisler

Özelleştirilen tesislerin önemli bir bölümü bu listeye göre kapatıldı, işletmecilikten çekildi ve üretim devresinden çıkarıldı. Bu tesislerin listesi, 379. sayfadaki 8 numaralı ekte gösterilmiştir. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yayınlanan bu listede, özelleştirilme sonucu kapatılan tesislerin sayısı 76 olarak gösterilmektedir. Bu tesislerin büyük bölümü Et ve Balık Kurumu'na, Tekel'in tütün işleme tesislerine ve Tuzlalara aittir.

Kapatılan tesisler içinde yer alan Et ve Balık Kurumu'nun durumu şöyledir:

Seydişehir Alüminyum Tesisleri

19 Tesis özelleştirildi.

5 Tesis kamu kurumlarına devredildi.

3 Tesis kapatıldı.

Kapatılan tesisler şunlardır :

Trabzon Balık Mamulleri fabrikası

Zeytinburnu et kombinası

Haydarpaşa Et Sanayii İşletmesi

10 İşletme çalışmaya devam etti.

Özelleştirmeye alınan tesislerin tümüne yakın bölümü kapatıldı. Alanların bazılarının makineleri hurda olarak satıldı. Arazi ve binalar yeni yapılara konu oldu. Bazıları alışveriş merkezlerine çevrildi.

Bazı tesisler yabancılar tarafından satın alındı.

Sonuç olarak Et ve Balık Kurumu'nun özelleştirme yolu ile tasfiyesi Türkiye'deki et sıkıntısı ve sorununu yaratmış oldu.

2008-2009 Yıllarının Genel Tablosu

Bu yıllarda Türkiye ağır bir kriz ve durgunluk içine girdi. GSMH azaldı (2009= %-4.7). Kişi başına gelir düştü. Dış ticaret küçüldü. Üretim ve kapasite düştü. İşsizlik arttı. Yurtiçi tasarruflar azaldı, tasarruf oranı düştü (2009=%13.2). Yatırımlar azaldı. Büyük ölçüde Kamu Varlığı kurumlar, fabrikalar satıldı, Hazine'ye gelir kaydedildi.

Cari İşlemler Açığı kapandı, dışarıdan Türkiye'ye para gelmesi durdu.

2010 yılında tablo değişti.

Dışarıdan alınan borçla ve para politikası ile büyüme düşüncesi, Türkiye'ye 2008-2009 yıllarında ağır bir kriz yaşattı. Hükümet yanlıları bu duruma daha sonra "Kriz yaşamadık. Teğet geçtik" tanımını verdiler.

Temel Göstergeler

Nüfus (milyon)	70,5	71,5	72,5
GSMH (milyar $)	658,8	742,1	616,7
Kişi başına gelir ($) FBG	9.240	10.438	8.559
GSYH büyüme hızı (%)	4,7	0,7	-4,2
Tasarruf (milyar TL)	130,8	159,6	125,7
Yatırım (milyar TL)	180,4	210,0	165,5
Yatırım/tasarruf dengesi (%)	40,4	50,4	38,8
GSYH/Tasarruf oranı (%)	15,5	16,8	13,2
Sanayi (üretim) (%)	-0,3	-3,5	-2,2
Cari açık (milyar $)	-38,0	-40,4	-12,2
Doğrudan yatırım+uzun vadeli borç (milyon $)	56,6	43,9	6,3
Portföy+kısa vadeli borç	2,6	6,1	1,6
Özelleştirme (milyon $)	4.258	6.259	2.274
Hazine'ye aktarılan (milyon $)	7.575	6.421	1.150
Dış Borç Stoku ($)	249,4	277,6	271,1
Dış Borç Stok değişim	-40,7	-28,2	0,5
TÜFE (%)	8,98	10,12	6,95
ÜFE (%)	5,9	8,1	5,9
İşsizlik oranı (%)	9,9	11,0	14,0
İhracat (milyar $ - FOB)	107,2	132,2	102,1
İthalat (milyar $ - CIF)	-170,0	201,9	140,9

2008-2009 Dünya

Barack Obama, Amerika Birleşik Devletleri'ne ilk siyah renkli Başkan olarak seçildi (5.11.2008).

Amerika'da "Mortgage Kredileri Krizi" başladı. Büyük bankalar iflas etti. Zararın toplamı 145 milyar dolar. City Bank'ın zararı 42.5 milyar dolar. Lehman Brothers tasfiye edildi. Kriz reel sektöre uzandı. İşsizlik arttı.

Kriz, Batılı ülkelere yayıldı. Özellikle Rusya'da ağır bir durgunluk (Resesyon) oluştu.

Dünya petrol fiyatları önce arttı, sonra durgunlukla mücadele için indirildi.

Rusya-Gürcistan (Güney Osetya) Savaşı başladı.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne geçici üye seçildi.

Cengiz Aytmatov öldü. Medeniyetler Çatışması Teorisi'nin sahibi Huntington öldü. Suharto öldü.

UNESCO, 2009 yılını "Darwin Yılı" olarak ilan etti.

2010-2012
TÜKETİM-BÜYÜME-GERİLEME

Üretmeden Harcama ve Büyüme

Aslı salona girerken, Prof. Zekeriya Anacan keyifli keyifli konuşuyordu:

(...) gösteriyor ki alınan tedbirler muvaffak oldu ve böylece krizden teğet geçtik, büyümeye devam ediyoruz...

Aslı'nın geldiğini görenler dikkat kesildiler. Aslı bu!... Onun da zaten hırçınlığı üstündeydi. Bir arkadaşı onunla, "Sen petrol kokuyorsun" diye alay etmişti.

Zekeriya Bey de "kriz teğet geçti" diyor:

-Teğet geçti de, nasıl geçti. Gelirimiz bir yılda yüzde beş azalmış. Ertesi yıl %9'a zıplamış. Bu ne biçim ekonomi?... Cari İşlemler Dengesi geçen yıl 12 milyar açık. Bu yıl 48 milyar açık. Cari açığa karşılık geçen yıl 800 milyon dolar, bu yıl 52.9 milyar dolar karşılık bulunmuş. Hepsi kısa vedeli... Batı'da kriz bütün şiddetiyle devam ediyor. Hangi mirasyedi Türkiye'ye neden bol keseden 52 milyar dolar akıtıyor? Bu "aldık" dedikleri önlemler ne acaba? Yoksa işin içinde başka oyunlar mı var?

Aslı sustu. Hepsi sustular. Genç asistanı Burak biraz çekingen bir çıkış yaptı:

- Medyada bir rivayet var. Bir yabancı kaynaktan öğrenmişler. … Şeyhi'nden 34 milyar dolar gönderilmiş.[1]

- Bu acaba ne kadar doğru, ne kadar rivayet? Bu gibi hallerde böyle haberler çıkar. Doğru mu yanlış mı bilemezsin. Ama açık olan bir şey var. Türkiye'nin cari açığı 2009'da 12 milyar dolardı. Karşılığı da yoktu. Kemal Derviş'ten öğrendiler. Yüksek faiz veriyorsun. Batı'da faiz %2.5. Sen veriyorsun bunun üç beş katını. Serseri paralar… Bugün gelir, yarın gider… Sen de bu gel git ara ile borç yiyerek büyüdük diyorsun. Para oyunlarıyla hangi memleket ekonomisi büyümüş ki?

Türkiye'nin sanayileşmesi engelleniyor. Asıl sorun bu! Üretmiyorsun! Geleceği yiyorsun! Büyümüyor, şişiyorsun. Gazetelerde aklı başında ekonomistler "üretemiyoruz!" diye feryat ediyor Zekeriya Hocam. Farkında mı değilsin, yoksa göz mü yumuyorsun?

…

Aslı daha çok şey anlatacak; biz öykümüze devam edeceğiz..

Politik ve Sosyal Olaylar

2010-2012 yılları arasında Türkiye'de sosyal ve politik olayların önemlileri birkaç grupta toplandı:

Gezi Parkı

2012 yılı Ekim ayında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim'deki Gezi Parkı'nın yerine eski Taksim Kışlası'nı inşa etmeyi kararlaştırdı.

1 2 ayda 7.7 milyar $ gizemli para geldi. Milliyet Ekonomi servisi, 12 Ekim 2010, Erdal Sağlam. 13 Eylül 2013 muhteşem hata noksan. Temmuz'da 4.8 milyar dolar kaynağı belirsiz para girişi olmuş.

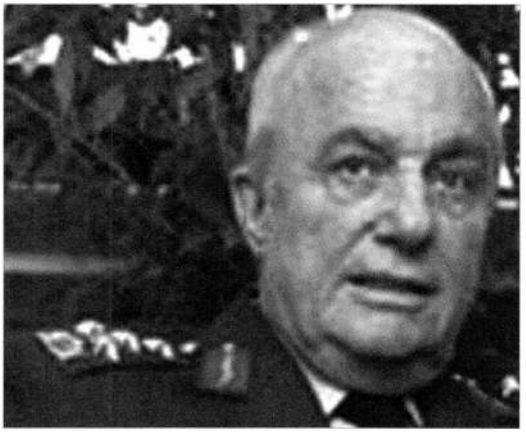

TAKSİM - Gezi Parkı Olayları

Karar ilgili makamlar tarafından reddedildi. Ama Belediye, Taksim Gezi Parkı'nı yıkmaya girişti. Bu olay daha sonra 2013 yılında "Gezi Parkı Gösterileri"ne neden oldu. Biber gazı ve TOMA uygulamaları sonucu sekiz genç öldü. Belediye (ve Hükümet) geri adım attı. Kışla inşası programdan çıkarıldı.

Ergenekon Hükümlüleri

Ergenekon Davası devam etti. Balyoz Davası başladı. Bazı yüksek rütbeli subaylar tutuklandı. Haklarında çeşitli ağır hapis cezaları verildi:

Orgeneral Çetin Doğan

Oramiral Özden Örnek

Çeşitli Olaylar

Rauf Denktaş

Futbolda şike olayları davası açıldı.

Seçimler yapıldı. Adalet ve Kalkınma Partisi yeni hükümeti kurdu.

Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı Deniz Baykal hakkında kasetler yayınlandı. Deniz Baykal istifa etti. Askeri kadrolardaki tasfiye politik alana uzandı.

Çeşitli gericilik olayları oldu (Dolmabahçe Sarayı'nda Abdülhamit'i anma günü). Mavi Marmara Davası oldu. İmam Hatip Okulları'nın orta kısımları açıldı.

Rauf Denktaş (2012 Ocak), Necmettin Erbakan, Aydın Menderes, Şirin Devrim, Esin Afşar, Ayten Alpman, Müşfik Kenter öldü.

Ekonomi

2010-2012 döneminin ekonomik durum çizgisi:

GSMH'de 2010 ve 2011 yıllarında önemli artış, 2012 yılında ise ciddi bir iniş oldu.

Bu bağlamda Türkiye'nin kredi notu yükseltildi, sonra durdu.

Başbakan'ın mal varlığı açıklandı: 2.366.109 TL

Vergi Affı çıktı.

Merkez Bankası, piyasadaki talebi dengelemek için faize dokunmadı (%6.5). Zorunlu karşılık oranlarını yükseltti.

Asi Nehri üzerinde yapılacak barajın temeli Türkiye ve Suriye Başbakanları tarafından atıldı (Suriye Sorunu başlamadan önce).

Temel Göstergeler

Nüfus (milyon)	73,7	74,7	75,6
GSMH (milyar $)	731,0	774,0	786,0
Kişi başına gelir ($)	10.022	10.466	10.504
GSYH büyüme hızı (%)	8,2	8,8	2,2
Tasarruf (milyar TL)	153,6	187,1	204,9
Yatırım (milyar TL)	223,5	312,9	306,6
Yatırım/Tasarruf dengesi (%)	68	59	66
Yatır-Tasar. farkı (milyon TL)	59,9	130,8	102,0
GSYH/Tasarruf oranı (%)	14,1	14,4	14,2
GSMH/Yatırım oranı (%)	20	24	25
Sanayi-üretim (%)	4,6	1,6	-3,2
Cari açık (milyar $)	45,4	75,1	47,8
Doğrudan yatırım+uzun vadeli borç (milyon $)	9,0	31,4	30,1
Portföy+kısa vadeli borç	43,9	23,3	41,8
Özelleştirme (milyon $)	3.000	1.400	2.250
Hazine'ye aktarılan (milyon $)	1,7	1,3	4,2
Dış Borç Stoku (milyon $)	296,9	304,2	336,9
TÜFE (%)	6,4	10,5	6,2
ÜFE (%)	8,9	13,3	2,5
İşsizlik oranı (%)	11,9	9,8	9,2
İhracat (milyar $ FOB)	113,9	134,9	152,4
İthalat (milyar $ CIF)	-185,5	-240,8	-236,5

2010-2012 Yıllarının Genel Tablosu

2010-2011-2012 döneminde GSMH iki yılda büyüdü, son 2012 yılında ise düşük bir artış gösterdi.

Toplam tüketim+Sermaye yatırımı (Yurtiçi Talep) ve GSMH dengesi 2010 yılında %4.9, 2011 yılında %6.9 ve 2012 yılında %5.1 oranına ulaştı).

Yurtiçi tasarrufların GSMH'ye oranı çok düşük düzeyde kaldı (%14). Yatırımlar ise %20-25 arasında oluştu. Ancak bu yatırımlar üretken alanda değil, altyapı, gayrımenkul, otomotif, hizmet sektöründe AVM türünden etkinliklerde gerçekleşti.

İthalat, ihracatı büyük oranda aşmakta devam etti (üç yılda 255 milyar $).

Cari İşlemler büyük açık verdi. Bu açıkların önemli bölümü kısa vadeli borçlar ve portföy yatırımları ile kapandı.

Dış Borç Stoku, özellikle 2012 yılında büyük artış gösterdi (32 milyar $).

Bu dönemde yaklaşık 10 milyar dolarlık özelleştirme yapıldı ve bunun önemli bir kısmı Hazine'ye gelir olarak aktarıldı.

Bir son değerleme:

Bu dönemde de Türk ekonomisi üretimi değil tüketimi artırılarak yönetildi ve kaynak açığı da BORÇLANMA ve MAL SATIMI (ÖZELLEŞTİRME) ile karşılandı.

2010-2012 Dünya

Dünya Ekonomik Krizi

Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz, İrlanda büyük ödeme zorluğu içine girdiler.

Mısır'da büyük olaylar... Tahrir Meydanı'nda gösteriler... "Müslüman Kardeşler"in seçimle gelen hükümeti düşürüldü.

Libya'da olaylar çıktı. Kaddafi öldürüldü.

İsviçre-Fransa'daki CERN deneyi (Büyük Patlama) başarılı oldu.

Japonya'da Fukuşima Nükleer Santrali Faciası yaşandı (11.03.2011).

2002-2012
BÖLÜMÜNÜN TÜMÜ KONUSUNDA BİR DEĞERLENDİRME: TÜKETİM EKONOMİSİ

2002 ile 2012 yılları arasında geçen 11 yıllık dönemin ekonomik tablosu, bir ARTILAR ve EKSİLER görüntüsündedir.

Biz bu görüntüyü aşağıdaki tabloda basit bir karşılaştırma yaparak anlamaya çalıştık. Kuşkusuz daha zengin bir karşılaştırma daha doyurucu olabilirdi. Ancak durumu olabildiğince basit çizgiler içinde anlatabilirsek, okura daha çok hizmet edebileceğimizi düşündük.

Artılar

Bu tabloya bakılınca en kaba hatlarıyla şu ARTILAR görülüyor:

√ GSMH, %5 yöresinde artmıştır. Kişi başına gelir armıştır.

Yıllar	Artış Oranları (%)
2002	6,2
2003	5,3
2004	9,4
2005	8,4
2006	8,9
2007	4,7
2008	0,7
2009	-4,8
2010	8,9
2011	8,5
2012	2,2

Not: Aslında GSMH artışının artılar arasında yer alması doğru olmayabilir. Zira 1923'ten günümüze kadar geçen uzun yıllar boyunca oluşan gelir artışı zaten %5-6 yöresinde olmuştur. Gelirin gelişmesinde önemli bir değişiklik olmamıştır.

√ Kişi başına gelir artmıştır.

Yıllar	$
2002	3.492
2003	4.559
2004	5.764
2005	7.022
2006	7.586
2007	9.238
2008	10.438
2009	8.559
2010	10.079
2011	10.444
2012	10.973

Not: 2004 yılından sonraki büyümede hesaplama sisteminin değişimi etkili olmuştur.

√ Yatırımlar artmıştır.

Yıllar	Milyar TL
2002	63,1
2003	81,8
2004	110,4
2005	132,0
2006	160,8
2007	180,5
2008	210,0
2009	145,6
2010	223,0
2011	312,9
2012	306,4

√ Bütçe açığı azalmıştır.

Yıllar	Milyar TL
2002	-40,0
2003	-40,2
2004	-30,3
2005	-8,1
2006	-5,5
2007	-13,9
2008	-17,9
2009	-52,2
2010	-39,6
2011	-17,9
2012	-34,4

Not: Bu dönemde Özelleştirmeler ile sağlanan fonlardan 70 milyar TL, Bütçe dengesinde (açıkların kapatılmasında) kullanılmıştır.

√ Fiyatlar ve enflasyon oranı gerilemiştir.

Yıllar	%
2002	29,71
2003	18,40
2004	9,35
2005	7,72
2006	9,65
2007	8,29
2008	10,16
2009	6,33
2010	6,41
2011	10,5
2012	6,2

Eksiler

Bunlara karşılık EKSİ kalemler şunlardır:

√ GSMH/Tasarruf oranı düşmüştür.

Yıllar	%
2002	18,6
2003	15,5
2004	16,0
2005	18,9
2006	16,6
2007	15,5
2008	16,8
2009	13,2
2010	14,0
2011	14,4
2012	14,3

Not: 1980 öncesi ve sonrası GSMH/Tasarruf oranı %25 yöresinde idi.

√ Üretken yatırımlar büyük ölçüde gerilemiştir.

Üretken yatırımlar ekonominin geleceği demektir. Bu alandaki tehlikeli gerilemeyi aşağıdaki tablodan izleyebiliriz. Bu gelişme, Türkiye'nin görüntüdeki tüketim sürecine karşılık gelecekteki FAKİRLEŞME olasılığına işaret vermektedir.

Yıllar	İmalat Sanayinin GSMH'ya katkısı	Tarımın GSMH'ya Katkısı
1998	23,9	12,1
1999	21,9	10,2
2000	20,1	9,9
2001	19,1	8,6
2002	17,8	10,1
2003	17,7	9,7
2004	17,4	9,3
2005	17,3	9,1
2006	17,2	8,0
2007	16,8	7,4
2008	16,2	7,4
2009	15,2	8,1
2010	15,7	8,3
2011	16,2	7,8
2012	15,6	7,7

√ Dış Ticaret Açığı büyümüştür.

Yıllar	Milyar $
2002	-15,5
2003	-22,1
2004	-34,4
2005	-43,3
2006	-54,0
2007	-62,8
2008	-69,9
2009	-38,8
2010	-71,7
2011	-105,9
2012	-84,0

(Aslında bu açık bazı ekonomistlere göre daha da fazladır, zira AB'ye yapılan ihracatın içindeki ithalat payı %65'e kadar çıkmıştır. Bu durumda ihracat tersine işleyerek bir ölçüde ithalat niteliğini almaktadır).

√ Cari İşlemler Açığı büyümüştür.

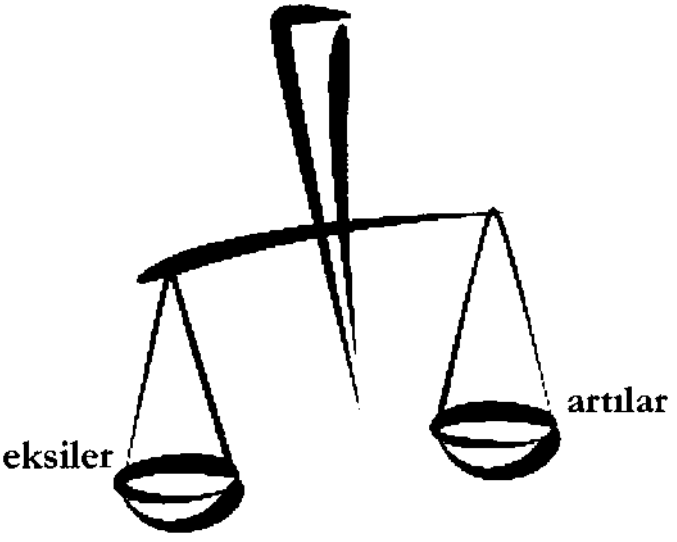
Yıllar	Milyar $
2002	-0,6
2003	-7,5
2004	-15,7
2005	-22,6
2006	-32,2
2007	-37,8
2008	-40,4
2009	-12,2
2010	-45,4
2011	-75,1
2012	-48,9

Not: Cari Açıklar için aşağıda ayrıca bilgi verilmiştir.

√ Dış Borç Stoku artmıştır.

Yıllar	Milyar $
2002	129,5
2003	144,0
2004	160,9
2005	169,7
2006	207,6
2007	249,4
2008	277,7
2009	271,0
2010	291,9
2011	304,2
2012	336,9

Not: "İç ve Dış Mükellefiyetler Dengesi" bu kategorinin dışındadır.

Bunların dışında, özelliği olan şu parametreler var:

a) Önemle artış gösteren yatırımlar üretken konularda değil, altyapı ve özellikle hizmet sektöründe (AVM'ler) olmuştur. "Tasarruf" ve "Yatırım" konusu "Cari Açık" konusundan daha önemlidir. Geleceğin ekonomisini, ekonomik koşullarını ve gelirini yatırımlar belirleyecektir. Özellikle İmalat Sanayi alanındaki yatırımların gerilemesi, ilerideki "Fakirleşme" olasılığının bir işaretidir.

b) İşsizlik, yıllar boyunca %9-10 düzeyinde devam etmiştir.

c) Özelleştirme sonucu bütün Kamu ekonomik kuruluşları, fabrikalar, tarımsal tesisler, mâli kurumlar tasfiye edilmiştir. Bu tasfiye dünya ekonomisinin kriz içinde olduğu ve değerlerin düştüğü sırada yapıldığı için, ayrıca büyük bir kayıp oluşmuştur.

Dönemin Özet Tanımı

Bu görüntüsü ile 2002-2012 döneminin karakterini şöyle özetleyebiliriz.

Bu dönemdeki rejimin ekonomisi:

1) Kendi geliri (milyar TL) 9.317.0
2) Dış borçlar (milyar TL) 810.0[1]
3) Satılan kamu kurumlarından sağlanan fonlar (milyar TL)150.0[2]

Toplam olarak 11 yılda yaklaşık 10 trilyon TL'lik bir mali güç kullanmıştır. Bu harcama ile halkın refah düzeyi göreceli olarak artmıştır. Yoksulluk ve gelir dağılımı oranında göreceli olarak düzeltmeler olmuştur. Büyük hacimde ithalat yapılarak mal bolluğu sağlanmış ve artan gelir/mal bolluğu ve fiyat istikrarı toplumu mutlu etmiştir.

Buna karşılık düşük tasarruf oranı ve sanayi/tarım yatırımlarının tehlikeli ölçüde azalması, yani aşırı tüketim, borçlanma ve eldeki değerlerin satılması gelecek yılların gelirinin önceden yokedilmesi olumsuzluğunu yaratmıştır.

Diğer yandan tasarruf oranının düşmesine, borçlanmaya ve eldeki değerlerin satılmasına karşı sağlanan büyük tüketime rağmen, GSMH'nın artış oranı yüksek olmamıştır (5.3) Daha önceki bazı dönemlerde, bu kayıplar olmadan sağlanan artış oranları bu rakamın üstündedir.

1 Yıldan yıla sağlanan dış borç- yıldan yıla ödenen borç = 810 milyar TL.

2 Satılan kamu kurumlarının gerçek değerinin bu rakamın oldukça üstünde olması gerekir. Zira bu satışlar dünya ekonomik konjonktürünün çok düştüğü bir döneme rastlamıştır. Bu nedenle satış bedelleri düşük olmuştur.. Ayrıca kısa zaman içinde gerçekleştirme yoluna gidilmiş olması da (Bütçe açıklarının kapatılmasına yardımcı olması nedeniyle) gerçek değerlerin elde edilmesine engel olmuştur.

Dönemin topluca muhasebesini görebilmek için, 2002 yılında devir alınan değerler ile 2012 yılları arasında oluşan değerlerin basit bir çizelgesini aşağıda veriyoruz:

	2002	2012
Nüfus (milyon)	69,6	75,6
GSMH (milyar $)	114,8	786,0
Kişi başına GSMH[9] $	3.902	10.504
GSMH büyüme hızı %	5,1	2,2
Tasarruf/GSMH %	18,6	15,0
Yatırım/GSMH %	18,0	21,8
İmalat Sanayii Yatırımları	17,8	15,6
(" " (1998) 23.9 .....)		
İhracat (milyar $ FOB)	36,2	152,4
İthalat (milyar $ CİF)	51,5	236,5
Dış ticaret açığı "	15,3	84,1
Cari işl. açığı (milyar $)	-0,6	-47,8
Dış borç (milyar $)	129,5	336,9
Bütçe dengesi (milyar TL)	-40	-28
İşsizlik %	10,3	9,2
Özelleştirme (milyar $)	(dönem) 1,8	(dönem) 29,9
Elektrik üretimi (milyar) GWh	129.399	239,5
TÜFE %	29,7	8,89
ÜFE %	30,8	2,5

NOT: Bu tabloda yer almayan bazı konular vardır:

a) GSMH, adından da anlaşıldığı gibi net değildir. Amortismanlar, insan yapısı olan ve doğal olan varlıkların bu dönemde artı ve eksileri vardır. Aynı mantık içinde, artan nüfusun (gelişmiş ve gelişmemiş) olumlu olumsuz katkısı da bu hesaplar içinde yoktur.

b) Dış borç stoku rakamı, Türkiye'nin dış alacaklıları ve borçluları ile olan mükellefiyetlerini kapsamamaktadır.

BÜYÜK SORUNLAR

2002-2012 dönemi ekonomisinin yönetiminde özellikle önem taşıdığını düşündüğümüz iki soruna ayrı bir yer vermeyi gerekli gördük:

- Cari İşlemler Açığı
- İmalat Sanayiinin Durumu

Bu iki sorunu aşağıda kısaca irdelemeye çalışacağız:

Büyük Sorun I

Cari İşlemler Açığı

Türkiye'nin ekonomik planda çok büyük sorunu olan Cari İşlemler Açığı'na burada ayrı bir yer vermeyi gerekli buluyoruz.

1980 öncesi yıllarda Türkiye'nin cari işlemler açığı bugünkü boyutlarda değildir. Hükümetler, hangisi olursa olsun, dış ticaretini, dış ticaret açıklarını ve bunun sonucu olan cari işlemler açıklarını denetim altında tutmaya çalışmışlardır. Zaten başkası da mümkün değildir. Cari açık dışarıdan finansman bulmakla, borçlanmakla (bu arada yabancı sermaye yatırımları ile) oluşur. 1980 öncesinin koşulları bu bakımdan daha sonraki yılların koşullarından farklıdır. Çünkü ithalat ve borçlanma, başıboş değildir. Hükümetler ödeme imkânlarını dengede tutmak için bu etkinlikleri kontrol etmeye çalışmışlar, bazen

başarılı olmuşlar, bazen olamamışlar. 1970 sonrası başlayan gizemli anarşik olaylara rağmen bu rejim 1980'e kadar böyle gelmiştir.

1980 yılında dış ticaret açığı 5 milyar dolar, cari işlemler açığı da 3.4 milyar dolardır.

2002 yılında dış ticaret açığı 15.3 milyar, buna karşılık cari işlemler açığı 0.6 milyar dolar olarak gözükmektedir.

2012 yılı tablosu farklıdır. Dış ticaret açığı 84 milyar dolara, cari işlemler açığı ise 48 milyar dolara çıkmıştır (Aslında bu açık bazı ekonomistlerin düşündüklerine göre daha fazladır. Zira AB'ye yapılan ihracatın içindeki ithalat payı %65'e kadar çıkmıştır. Bu durumda ihracat tersine işleyerek bir ölçüde ithalat niteliğini almaktadır).

Cari açığın hacmini, dışarıdan sağlanan finansmanlar belirler. 48 milyar dolarlık cari açığın nasıl kapandığına bakarsak şunları görürüz:

2012 yılında oluşan 48 milyar dolarlık açık, 42 milyar dolar vadesiz ve kısa vadeli borçla kapatılmıştır.

Son rakamlara göre Türkiye'nin dış borcu 360 milyar dolar olmuştur. Böylece 2002 yılındaki borç stoku 260 milyar dolar artmıştır. Artan 260 milyarlık borcun 125 milyar doları kısa vadelidir.

Cari açık, ekonominin kırılganlık derecesini gösterir. Nitekim 2008-2009 yıllarında dış finansman bulunamamış, cari açık küçülmüştür. Türk ekonomisi son on yılda tümü ile dışa bağımlı bir hale getirilmiş olduğundan 2009'da olduğu gibi dışarıdan finansman olanağı bulunamayınca ekonomi, GSMH küçülmüş, Türkiye fakirleşmiştir.

İçeride tasarruf oranı azalmakta ısrar ederse (dış tasarruflara muhtaç kalırsak) ve sanayide yatırımları azaltmaya devam edersek, açıklar vermeye de devam edeceğiz demektir. Bu devamlılık sonucu ne olur:

Türkiye fakirleşir,

Ağır siyasi sorumluluklar (ve kayıplar) doğar.

Not: Bu bağlamda 387. sayfadaki Ek-9 "İmalat Sanayii ve Tarım Alanı Yatırımları" rakamlarına bakınız.

Büyük Sorun II

İmalat Sanayii

Türkiye'nin gelişmesi ancak sanayileşme ile olabilir. Cumhuriyet'i kuranlar, doksan yıl önce bunu saptadılar ve ekonomi politikalarını ona göre düzenlediler. Daha sonra gelen kuşaklar da sanayileşme zorunluluğunun bilincinde oldular.

(Dünyada, Gelişme halindeki ülkelerin hemen hepsinde GSMH/imalat sanayii oranı %25'in üstünde olduğu halde bu oran günümüz Türkiye'sinde %15'in altına düşmüş görünüyor. Bilindiği gibi İstikrar Kararlarının uygulanmasından önce %29'a kadar çıktığı zamanlar olmuştu).

Türkiye koşulları ve ortamı içinde yaşayan bir ülkede sanayileşmenin can damarı İMALAT SANAYİİ'dir. 1923'ten bu yana bütün iktidarlar yapabildikleri kadar "İmalat Sanayii"nin gelişmesine katkıda bulunmaya çalıştılar.

"Sanayinin yavaşlatılması", 1980 sonrası uygulamaya konulan İstikrar Kararları içinde yer aldı. Bununla birlikte İmalat Sanayii Yatı-

rımları iki binli yılların başına kadar ekonomi içindeki yerini muhafaza etti.

2002 sonrası yıllarda bu alanda yatırımların azaldığını, üretim bazında ise birçok alanlarda ve özellikle "makina ve ekipman" imalatında, gelişmenin durgunluk içinde kaldığı görüldü. Bir yanda bu alana yatırım yapılması gerilerken öte yandan gümrüksüz ve düşük maliyetli yabancı mal ithalatı, sanayileşme koşullarını önemli ölçüde olumsuzlaştırdı.

Türkiye nüfusu, eskisi kadar hızlı olmamakla birlikte, devamlı artmaktadır. Türkiye'de potansiyel bir işsiz stoku vardır. Değişen yaşam koşulları içinde iş talebi giderek daha anlamlı bir nitelik kazanmaktadır. Bu durumda gelecek kuşaklara yeni iş olanaklarını ancak sanayileşme sağlayabilir. Oysa uygulanan ekonomi politikasında sanayiye gerekli önemin ve ilginin gösterilmediğini görüyoruz.

Dünyada sanayileşme dönemi kapanmıştır. Klasik ağır sanayi yerine değişik bir teknolojik yapının oluşturulduğu bir dönemdeyiz. Oysa Türkiye geçen yıllar içinde sanayileşme sürecini tamamlayamamıştı. Ama gerek Kamu gerekse Özel sektörde bu süreci tamamlamaya yönelik bir çaba yaşanıyordu. Buna karşılık sanayileşme gayreti 2002 sonrası ciddi bir duraklama ile karşılaşmış bulunuyor. Belli bir sistem olarak, yanlışlarıyla doğrularıyla gelişen Kamu sektörü tasfiye edilmiş, yerine yeni bir program konulmamıştır. Özel sektör ise gerekli teşviki görmemekte, büyük kontrolsüz ithalat ve yanlış para politikası uygulamaları yüzünden ciddi büyük yatırım alanından çekilmektedir. Bu dönemde şimdiye kadar sanayileşme konusunda on stratejik yıl kaybedilmiştir. Büyük cari açıklar ve borçlar ile girilen önümüzdeki dönemde kaybedilen zamanı kazanmak güç olacaktır.

Dönemin Özet Tanımı

2002 ve 2012 yıllarının ekonomik etkinlikleri içinde önemli olarak gördüğümüz parametreleri şöyle tanımlıyoruz:

a) Türkiye'de göreceli olarak halkın refah düzeyi yükselmiştir.

b) Bu refah artışı üretim yoluyla varlığın artması sağlanarak değil, daha çok mevcut ve gelecek varlıkların tüketilmesi suretiyle sağlanmıştır.

c) Tasarruflar olağanüstü azalmış, tüketim olağanüstü artmıştır.

d) Türk ekonomisinde gelişmenin en önemli faktörü olan sanayileşme girişimi gerilemiştir. İmalat Sanayii Yatırımları tehlikeli ölçüde azalmıştır.

e) Türk ekonomisinin dışa bağımlılığı büyük ölçüde artmıştır.

CUMHURİYET EKONOMİSİ

Dekan Aslı'nın Konferansı

Cumhuriyet Ekonomisi öyküsünü bir özetle bitirmek istiyoruz. Geçen doksan yılın özeti. Bunu kendimiz yapmayacağız. Aslı'ya bırakacağız. Ancak daha önce bize bu öyküyü bir şekilde anlatan insanlara, Sudi ve Cemil Beylerin ailelerinde olan beşeri değişikliğe de yer vermek istiyoruz.

Cumhuriyet Ekonomisi Öykümüze 1923 yıllarındaki insanlarla başlamıştık. O tarihlerde hayatta olan "Devletçi" Sûdi Bey ile işadamı Cemil Bey'in görüşlerini dinledik. Aradan yıllar geçti. Yıllarla birlikte Sûdi Bey ve eşi Handan Hanım, Cemil Bey ve eşi Mebrure Hanım, Sudi Bey'in oğlu Orhan ve onun eşi Hande aramızdan ayrıldılar.

Cemil Bey'in oğlu Yiğit, zengin oldu. Sûdi Bey'in ateşli kızı Aslı şimdi meslek hayatının son yılını bir Fakülte Dekanı olarak tamamlamakta. Bu kez onun eğitim kadrosundan "Emeritus Profesör" kimliği ile ayrılırken yaptığı bir konuşmayı kitabımıza alıyoruz.

Aslı böyle bir günde, alışıldığı havada, heyecanlı, lirik bir konuşma yaparak ayrılmanın üzüntüsünü dile getirmiyor. O böyle bir günde başkalarına ve öğrencilerine yararlı olacak bir şeyler söylemeyi yeğliyor.

"Yararlı Şeyler: Cumhuriyet Ekonomisinin Geçtiği Çetin Yolların Kısa Bir Anlatısı ve Bugün Vardığı Noktadaki Durumu".

Ayrılış konuşmasının adını böyle koymuşlar.

Ve Aslı sıradan giriş sözcüklerini geçtikten sonra hemen konuya giriyor:

1923-1950

Cumhuriyet ekonomisi, yanmış yıkılmış topraklarda, savaşlarda tükenmiş insanlardan oluşan bir ortamda ve İmparatorluk'tan kalmış ağır borç yüklerinin altında kuruldu.

1923 yılında 12 milyon nüfusu olan Türkiye'nin GSMH'sı 1 milyar dolardı.

İlk on yılında, bazı devletleştirmeler dışında, serbest bir politika uyguladı. İkinci on yılı ise Devletçilik politikası doldurdu. Dünya Ekonomik Krizi başlamıştı. ABD ve Batı ekonomileri çökmüştü. Yalnız Sovyetler Birliği'nde canlı bir hareketlilik, yatırım, üretim görünüyordu.

İsmet Paşa Sovyetlere gitti. Gördüklerini Mustafa Kemal'le paylaştı. Türkiye, Sovyetlerden aldığı esinle, krediyle, uzmanlarla "Planlı Devletçilik" sistemini kurdu. Bu sistemin ana amacı, Türk ekonomisinin felsefesi "HIZLI SANAYİLEŞMEK"ti. Altı yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nda bir tek şeker fabrikası yoktu. Cumhuriyet ekonomisi on yıl içinde şeker, dokuma, kimya, demir çelik, cam fabrikaları ile donandı. GSMH, 6 milyar dolara yükseldi. Bu gelişme sayesinde sosyal yaşamın bütün yönlerinde (Eğitim-Sağlık) görkemli adımlar atıldı.

Türkiye'nin gelişmesi SANAYİLEŞME ile olacaktı.

1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk yaşamdan ayrıldı. Onun yerine gelen en yakın arkadaşı İsmet İnönü, Devletçilik politikasını sürdürdü. Ama İkinci Dünya Savaşı çıktı ve bütün planlar, programlar aksadı. Milli gelirde önemli azalma oldu.

Savaş bittikten sonra ekonomi tümüyle canlandı. Önceki sanayi projelerinden kalanlar bir ölçüde tamamlandı. 1950'ye geldiğimiz tarihte GSMH 11 milyar dolara çıkmıştı.

1950-1960

Savaş bitti. Bütün dünya toparlanma yarışına girişti. Türkiye bu yarışa "Tek Parti" sisteminden ayrılarak (demokratik adı verilen) çok partili seçim sistemiyle karıştı. Yeni partiler kuruldu ve liberal yapılı bir parti iktidara geldi. Bu iktidar da halkın desteği ile ekonomide büyümeye ve SANAYİLEŞMEYE yönelik bir politika uyguladı. Ancak gerek maddi (mali) gerekse beşeri kaynakları yetersizdi. Planlı şekilde uygulamak yoluna da gidilmedi. Fabrika kurulması etkinliği dağınık ve plansız bir şekilde devam etti. Her tarafta şeker, çimento fabrikaları kuruldu. Yollar yapıldı. İhtiyaçlar karşılanamaz oldu. Türkiye ilk kez ciddi şekilde Batı'dan, Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF) yardım istedi. Aldığı yardıma rağmen kriz derinleşti. Dönem, politik bir sonuçla kapandı.

Bu dönemi karakterize eden ekonomik olay, plansız, dağınık fakat hızlı bir SANAYİLEŞME ÇABASI'dır.

Bu dönem daha sonraki döneme 20 milyar dolarlık bir GSMH devretti.

1960-1980

1960-1980 dönemi, politik zeminde koalisyonlar ve türlü sosyal-siyasal olaylarla doludur. Bununla birlikte SANAYİLEŞME modeli, planlı ve plansız olarak, bu dönemin de karakteridir. 1960'lı yılların başında hazırlanan 15 yıllık perspektif ve beş yıllık kalkınma planları ile ithalat ikamesine dayanan geniş kapsamlı bir plan uygulanmasına girişildi. Bu çalışma prensip olarak bütün sanayi dallarını korumayı hedefliyordu ve eldeki sınırlı kaynakların bütün alanlara dağılması sonucunu verdi. Böylece Türkiye gibi sınırlı ve küçük kaynakları olan bir ülkenin yapabileceği sanayi dalları seçilerek o dallar üzerinde uzmanlaşması ve yoğunlaşması gereği ihmâl edildi. Bununla birlikte bu dönemde elektrik santralleri, demir çelik fabrikaları, rafineriler, cam fabrikaları, kimya fabrikaları kuruldu. Yollar, limanlar inşa edildi. Bu dönemde gerek Batı'dan, gerekse Sovyetler'den önemli ölçüde maddi yardımlar sağlandı. Geçen yirmi yıl içinde Türkiye kendine özgü bir SANAYİ ARMADASI oluşturdu. Bu dönem sonunda Türkiye'nin GSMH'sı 50 milyar doları aştı.

Dönemin sonuna doğru Türkiye anlayamadığı, çözemediği gizemli sosyal olayların çalkantısı içinde kaldı ve dönem, 1960'ta olduğu gibi siyasi bir olayla sona erdi.

1980-2002

Bu dönem, dünya ekonomisinde yer alan Washington Consensus'unun başlattığı (bir tür) "gelişmeyi yavaşlatma" rejiminin Türkiye'ye yansıtıldığı dönemdir. Türk ekonomi politikasını yönetenler bunun sonucu olarak bu tarihe kadar uygulanmış olan modeli (Devletçilik+Karma=Sanayileşme) değiştirme yoluna gittiler.

Bu değiştirme belli ölçüde sonuç verdi. Ama bununla kalmadı. Dönemin sonuna doğru, zamanın Başbakanı Türkiye'nin sanayileşme şansını engelleyecek bir anlaşmaya imza attı. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gözü kapalı bir "Gümrük Birliği" Anlaşması imzalandı. Türkiye gümrükleri yalnız Avrupa Birliği'ne değil, bir anlamda koşulsuz kayıtsız bütün dünyaya açılmış oldu. TÜRKİYE'NİN GELİŞMEKTE OLAN SANAYİSİ, KORUMASIZ HALE GETİRİLDİ.

Buna rağmen bu dönemde "Kurulu Sistem", devletin bürokrasisi ve teknokrasisi sonuna kadar dayandı; 1980-2002 yılları arasında TÜRK SANAYİİ yeni güçler kazandı. Sonuçta Türkiye 2002 yılına 116 milyar dolarlık GSMH ile girdi.

2002-2012

Bu dönem Türkiye'nin dünyaya tümü ile açılması, yabancı güçlerden yapılan telkinlere uyarak SANAYİLEŞMEYİ DURDURMASI, varolan kurulu sanayinin özelleştirme yolu ile tasfiye edilmesi dönemidir. Bu dönem, olağanüstü bir TÜKETİM dönemidir. Bu dönemde:

Daha önceki yıllarda %27'ye kadar çıkan Tasarruf Oranı %14'e kadar düşürüldü ve buradan artan fonlar tüketim harcamalarına yöneltildi. Dış Ticaret sektöründe ironik bir gelişme oldu. İhracat belli ölçüde yükseldi. Buna karşılık Avrupa Birliği'ne (Almanya) yapılan ihracatın içindeki ithalat payı %65'e kadar yükseldi. Ekonomistlerin iddialarına göre sonuçta ihracat Türkiye'ye bir şey getirir değil, Türkiye'den bir şeyler götürür oldu.[1]

1 Bkz. AB'nin Türkiye'ye 50 yıllık faturası 221 milyar dolar. İSMMO raporu, *Hürriyet* gazetesi 19.8.2013. AB/Türkiyedış ticaret açığı 2002-2012 dönemi Türkiye/AB dış ticaret açığı 150 milyar $. Bunun 75 milyar $.lık bölümü 2010/2112 dönemine ait. .

Bu dönemde yatırımların tümünde artış oldu. Ancak bu yatırımlar üretken alanda değil, hizmet ve tüketim alanlarında oldu.

Bu dönemde Türk ekonomisi, daha önceki talihsiz GÜMRÜK BİRLİĞİ'nden sonra ikinci bir büyük darbe yedi (Aslında bu darbe daha önceki dönemin sonunda hazırlanmıştı). Bu darbe "YÜKSEK FAİZ-DÜŞÜK KUR DARBESİ" idi.

Yapılan para düzenlemesinin sonucu olarak büyük ölçüde dış finansmana gidildi. Dönem başında 100 milyar dolar olan dış borç 360 milyar dolara çıktı.

Üçüncü Darbe, Özelleştirme furyası oldu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin seksen yıl boyunca dişinden tırnağından kopararak sağladığı tasarrufları ile kurduğu sanayi tesislerive ilgili kurumlar birkaç yıl içinde yerli ve yabancı alıcılara devredildi. Bir kısmı kapatıldı, üretimleri durduruldu. Türkiye'nin var olan SANAYİ GÜCÜ önemli ölçüde tahrip edildi.

UCUZ KUR uygulaması sonucu hesapsız bir ithalat kampanyası oluştu. Piyasa her türlü yabancı malı ile doldu ve YERLİ SANAYİ GERİLEDİ. Gerek eskiden kurulmuş olan ve gerekse kurulmaya başlanan yeni tesisler kapatıldı. 2002 öncesi İmalat Sanayii'ne yapılan yatırımların GSMH'ya oranı %26'lar yöresinde iken 2002 sonrası yıllarda bunun %15'e düştüğünü görüyoruz. Aslında bu, gelecek için ciddi Fakirleşme olasılığının işareti olduğu halde yöneticiler önemsemediler ya da ilgilenmediler..

Ama piyasadaki mal bolluğu fiyat düzeyini etkiledi. Enflasyon tek rakamlara kadar indi. Gelir arttı ve refah düzeyi yükseldi.

Dönem sonunda Türkiye'nin GSMH'sı 760 milyar dolara yükselmiş oldu. Bu sonuç ÜRETİM'in ARTMASI ile değil, KARŞILIKSIZ TÜKETİMİN ARTMASI ile sağlandı.

Son bir tahlil: Halk (ya da Halk'ın bir bölümü) bu dönemde kendi imkânlarının üstünde bir harcama yaparak göreceli bir refaha kavuştu.

Bu rahatlık:

a) Geleceğin gelirini sağlayacak olan SANAYİLEŞMENİN DURDURULMASI, TARIMIN GÜÇ YİTİRMESİ,

b) GELECEK YILLARIN GELİRİNİN ÖNCEDEN TÜKETİLMESİ yolu ile sağlandı.

Aslı konuşmasını bir öneri ile bitirdi:

Türkiye'nin gelişmesi ancak SANAYİLEŞME ile olur. Dünyada sanayileşmeden gelişmiş memleket yoktur. Hiçbir gelişme halindeki ülke ekonomisi, hizmet sektörü ile gelişemez. Hiçbir gelişme halindeki ekonomi, PARA manipulasyonları ile gelişemez. Gelişmenin anahtarı "REEL SEKTÖR"de ve"SANAYİ"dedir.

Bu gerçeklerin dışındaki fikriyat, SAFSATA'dır!

Türkiye'nin gelişmesi bakımından en önemli gerçek, SANAYİLEŞME ZORUNLULUĞU'dur. YAPISAL REFORM, SANAYİLEŞME İLE OLUR.

Oysa Türkiye'nin sanayileşmesi, gerek boyutlar gerekse nitelik (sibernetik, elektronik, nükleer vb. dünyası) bakımından engellenmiştir.

Ne yapmak gerekir:

Önce bugünkü kapısız bacasız (ama keyfi kararlara açık) "Piyasa Ekonomisi Safsatası"nı bırakıp ciddi bir planlamaya geçilmeli. Yatırımlarda Kamu ile Özel sektör arasındaki denge yeniden kurulmalı. Maliye, sanayi politikaları buna göre ayarlanmalı, "Para Politikası"na gereğinden fazla ağırlık verilmemelidir (Para oyunları ile gelişme olmaz). Türkiye'nin gücüne göre harcama yapması sağlanmalı, cari açık ve borçlanma sorunları çözülmelidir.

Türkiye ekonomisinin geleceği bakımından alınacak önemlerin ve yapılacak etkinliklerin dayanacağı ilkesel zemin böyle olmalıdır.

Aslı bu önerilerinin bugünkü ortamda ütopik olduğunu, Türkiye'ye hakim olan (İktidar-Muhalefet) siyası güçlerin bu tür politikalara itibar etmeyeceğini biliyor. Ama bir akademisyen haysiyeti ve sorumluluğu içinde bu mesajı vermeyi de görev biliyor. Bu görevi yapmış olmanın huzuru içinde konuşmasını bitiriyor.

Aslı konuşmasını bitirdi. Öğretim üyeleri ve konuklar için hazırlanmış olan "Kokteyl"e katıldı. Bir bardak beyaz şarap aldı. Kokteyldekiler Aslı'nın yöresini sardılar. Bazıları beğenilerini açıkladı. Bazıları Aslı'yı yeni dünyayı anlamamış olmakla ve ona uyma yeteneğinde olmamakla suçladılar.

Aslı eve döndü. İlk iş küçük Su'yu kucağına almak oldu. Ama Erhan Bey onu rahat bırakmadı:

- Bence biraz hatta fazla karamsar konuştun. İnsanlar daha başka türlü düşünüyor. Yaptığın öneriler de yeterli ve net değil. Sanki söylediklerine kendin de inanmıyormuşsun gibi..

- Haklısın. Doğrusu daha açık konuşmalıydım.

- Nasıl ?

- Bak nasıl? Tekrar ve biraz daha ayrıntılı olarak anlatayım. 1980'den bu yana uygulanan (Batılıların yutturdukları) hesapsız serbestlik, gelişme halindeki memleketlerin ekonomilerini çökertti. Son genel krizin nedeni bu. Bunu gelişmişler de gayet iyi biliyorlar. Onların ekonomileri de bu yüzden zarar gördü. O zaman bu sistemin gözden geçirilmesi gerek. Yeni bir ekonomik strateji gerek. Ben Türkiye için bu stratejinin kurallarını şöyle düşünüyorum:

1- Bir ekonominin başarı ile yürütülebilmesinin anahtarı kaynakların akıllıca kullanılması, yani gerçek ihtiyaçlara göre dağıtılmasıdır. Bunun iyi anlaşılması gerekir.

2- Bunun için her şeyden önce bir plan yapılmalıdır.

3- Kamu sektörünün yeri ona geri verilmelidir.

4- Yapılacak planda bu ihtiyacın karşılanması yönünde Kamu ve Özel sektörlerin kaynak kullanma payları akıllıca hesaplanıp saptanmalıdır.

6- Planda GSMH içinde Sanayinin (Özellikle imalat sanayinin) payı gerek Kamu gerekse Özel sektör için, eskilerde olduğu gibi %25-30 düzeyine çıkarılmalıdır.

7- Planda 1960 Kalkınma Planı'nda olduğu gibi mevcut kaynakların bütün sanayi alanına dağıtılmasına gidilmemeli, Türkiye'nin hangi mallarda rekabet şansı olabileceği göz önünde bulundurularak kaynakların bu alanlar üzerinde yoğunlaşması ve bu alanlarda uzmanlaşmasına zemin hazırlanmalıdır.

8- Planda Kamu Sektörü kendisine ayrılan pay içinde emredici şekilde belli yatırımlara açılmalı, Özel sektör ise kendisine ayrılan pay içinde yatırımlarını ve etkinliklerini (planda önerilen tercihler çerçevesinde) kendi seçimlerine göre (piyasa ekonomisi) yapabilmelidir.

9- Türkiye'nin ihtiyacı, imalat sanayinin ve tarımın hem nicelik hem de nitelik bakımlardan geliştirilmesidir. Bu uygulamanın gerçekleşmesi ise kamu sektöründe olduğu kadar özel sektörde de (Batı'da ve özellikle ABD'de olduğu gibi) gerekli koruma ve teşvik önlemleri ile sağlanabilir.

10- En gerekli ve etkin önlem Gümrüklerde alınabilir. Bu konuda Batı'nın ve gelişmiş kapitalist ülkelerin sanayileşmeye çalışan ülkelere kabul ettirdikleri BAŞI BOŞ SERBESTLEŞME SAFSATASI devreden çıkarılmalı ve Gümrük rejimimiz ciddiyetle elden geçirilmeli, uluslararası mükellefiyetler yeniden gözden geçirilerek gerekli değiştirmeler sağlanmalıdır.

Bu söylediklerimin gerçekleşmesine gelince, aslında ben karamsar değilim; çok iyimser de olamıyorum. Yine de bir şey var. Bir şeyler olacak. Onun için daha ayrıntılı önerilerden söz etmedim. Türkiye altı yüz yıl yaratamadığı değerleri ve yaşamadığı hayatını, son seksen yıl içinde gerçekleştirdi. Mustafa Kemal Atatürk'ün dehası Türk toplumundaki cevheri ateşledi. Ve sonrasında çeşitli bâdirelerden geçtik.

Hepsinin sonunda kazançlı çıktık. Bu son dönem farklı elbette. Türkiye sosyal yaşamın, dinsel inançların, cehaleatin, siyasetin, ekonominin bibirine karıştığı tehlikeli bir dönem yaşıyor. Onun da bilincindeyiz.

Ama ben korkmuyorum. Türk toplumunun yaşam gerçeğini anlama gücü her yıl bir aşama geçiriyor. Bu sorunları ne olursa olsun bir gün aşacağız.

Erhan Bey, ben bu milleti, bu insanları, bu vatanı seviyorum. Benim gibi milyonlar var bu topraklar üstünde. Su'yu da gelecekte ateşten gömlekler bekliyor. Ama o bizlerden daha güçlü, daha dirençli olacak. Şairin dediği gibi, iyi günler göreceğiz.

Hatıra

Aslı böyle söylüyor ama biz bu konuyu şunu vurgulayarak kapatacağız: Cumhuriyet Ekonomisi öyküsünde her zaman ve her yerde vurguladığımız gibi bunlar Türkiye'nin YAPISAL SORUNLARI açısından fazla anlamlı değildir. Bütün bu parasal manipülasyonlar kozmetik önlemler olma vasfındadır. Sorun Türkiye'nin GSMH'sının artmasında yatmaktadır. GSMH'mızın gerçek olarak artması ise faizle, döviz fiyatı oyunları ve SÜREKLİ BORÇLANMAK ile değil ÜRETMEKLE mümkündür. Üretim ise İMALAT SANAYİİNİN ÜRETİMİ demektir. Önlem İmalat sanayiine yatırım yapılması ve üretimin artması ile çözülebilir. Türkiye'de imalat sanayi olanaklarını tahrip eden bir ekonomi politikası uygulanmıştır. Daha önceleri Türkiye'de Sanayiin GSMH'indeki yeri %30'lara yükselirken bugün %15'in altına düşmüştür. Türk ekonomisini yönetenlerse faiz artırıp eksiltmekle günü geçirmeye çalışmaktadır. Oysa Türkiye her yıl yeni-

den iş hayatına atılan 1 milyon insana iş alanı yaratmaya mecburdur.[2] Türkiye ekonomisi gerçekten yapısal reformlara muhtaçtır. Sürekli borçlanarak, sanayiciyi ithalatçı haline dönüştürerek, üreterek değil, var olan değerleri tüketerek ve aldatıcı bir refah yaratarak 21. yüzyılın getirdiği büyük sorunları karşılayabilmek mümkün değildir.

2 2014 yılının Mayıs ayında Soma'daki kömür madeninde, kaza sonucu 301 işçi öldü. Aynı tarihte bu ocağın yanındaki ocakta çalışma devam etti. Bu arada, "150" işçi almak için verilen ilana "4000" kişi, 301 kişinin öldüğü yerde çalışmak için başvurdu.

2013 YILI VE SONRASI

Biz Cumhuriyet ekonomisini 1923-2013 yılları arasındaki dönem için anlatmayı düşündük. Ancak bu çalışmanın son 1980-2013 yılları arasındaki üçüncü bölümünün hazırlanması uzun sürdü ve bu süre 2014 yılına kadar uzandı. Bu son dönemin özellikler içeren olaylarını da kısaca anlatmayı zorunlu bulduk.

Türkiye'de 2013 yılına damgasını vuran olay Hükümet (R. T. Erdoğan) ile Cemaat (F. Gülen) arasında ciddi ve ağır mücadeledir. Geçen on yıl içinde, Türkiye Devleti, Cemaatlerin devlet kuruluşlarına yerleştirdikleri yandaşları tarafından yönetilen bir toplum haline getirilmişti. Bu cemaatlerin en önemlisi, Amerika'da yaşayan Fethullah Gülen Hoca tarafından yönetilen cemaatti ve bu cemaat zaman içinde devletin üç önemli koluna sızmış, yerleşmişti:

- Adalet
- Emniyet
- Eğitim

Devletin yönetiminde uygulanacak kararlar bu kadrolardaki görevliler tarafından alınıyor, uygulamalar da bu görevliler tarafından yerine getiriliyordu.

Ergenekon, Balyoz ve benzeri etkinlikler bu kadrolar tarafından yürütülüyordu. Cemaatlerin bu devlet yönetimini tümüyle ele geçirme olayı Hükümeti bir noktada harekete geçirdi ve eğitim alanında çalı-

şan dersanelerinin faaliyetlerini durdurmaya karar verdi ve bu kararın uygulamasına geçildi. Bu olay mücadeleyi su yüzüne çıkardı. Bir CD, kaset, telefon dinleme savaşı başladı. Medyaya sızdırılan CD'ler, kasetler Hükümeti, Bakanları ağır şekilde suçlama araçları oldu. Bir bölüm adalet ve emniyet görevlisi, görevlerinden alınıp başka yerlere atandı. Bütün bu mücadelenin ayni zamanda 30 Mart tarihinde yapılacak yerel seçimleri hedefleyen etkinlikler olup olmadığı medyada tartışıldı. CD ve kaset savaşı burada kalmadı. Yıl sonuna kadar devam etti.

Cemaat tarafından yönetildiği ileri sürülen bu etkinlikler yanında bir başka alanda da toplumun tanık olduğu diğer etkinlikler yer aldı. İstanbul Büyük Şehir Belediyesi'nin Taksim'deki Gezi Parkı'nın bulunduğu yere kışla yaptırma projesi ile ilgili olarak ağaçların sökülmesi olayı büyük tepki gördü ve daha sonra GEZİ OLAYLARI başladı, devam etti. Hükümet bunlara karşı ağır önlemler aldı. Pek çok kişi tutuklandı; sekiz kişi hayatını kaybetti.

2013'te Suriye'deki iç savaşla ilgili olarak sınırlarda birçok terör olayı yaşandı. Cilvegöz kapısında, Reyhanlı'da, Diyarbakır'da, Ankara'da olaylar oldu. PKK daha önce esir aldığı devlet görevlilerini iade etti. Akil İnsanlar ziyaretlerine başladılar.

Ergenekon davası açıldı. Hapisteki milletvekili Mustafa Balbay serbest bırakıldı. Daha sonra eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ serbet bırakıldı. Diğer taraftan Yalçın Küçük, Doğu Perinçek ve daha pek çok tutuklu 5 yıllık süreyi tamamladıkları için tahliye edildi. Fazıl Say'a dini değerleri aşağılama iddiasıyla 10 aylık hapis cezası verildi, şartlı olarak serbest bırakıldı. Başbakan, Demokratikleşme paketini açtı.

2013 yılında Türkiye'nin tanınmış kişilerinden ölenler oldu: Gazeteci Mehmet Ali Birand, Prof. Erdoğan Alkin, Prof. Ahmet Mete Işıkara, aktris Macide Tanır, Eski Avrupa güzeli Günseli Başar, yazar Peride Celal, yazar Turgut Özakman (Şu Çılgın Türkler), Süleyman Demirel'in eşi Nazmiye Demirel vefat etti.

Nazmiye Demirel

Turgut Özakman

2013 Ekonomik Olaylar

2013'te GSMH %3.6 oranında büyüdü. Genellikle ekonominin gelişmesi ile ilgili parametreler olumsuz denilebilecek bir düzeyde kaldı (Aşağıda verilen cetvele bakınız).

Türkiye'den dışarıya sıcak para akışı oldu. Dolar fiyatının 2.20 TL.lerde sabitleşmesine çalışıldı (Merkez Bankası dolar satışları bir hesaba göre 13.5 milyar dolar). Borsa düştü. Hükümet talep hacmini denetlemek için taksitli satışlarını kıstı. İthalat artışı devam etti. Bu uygulamalarla enflasyon oranının yükseltilmemesine çalışıldı.

Bu yıl 21 milyar dolarlık Özelleştirme satışına izin verildi (122 İşyeri ve tesis). Bu satışların çok büyük bir kısmı (başta Hollandalılar olmak üzere) yabancılar tarafından gerçekleştirildi (54 tesis=12.4 milyar dolar).

2013 yılında devlet bütçesinin açığı 18.7 milyar TL oldu. 2013'teyapılan özelleştirme satışlarından elde edilen gelirin 4.2 milyarı Hazine'ye devredildi ve bütçe açığının kapatılmasında kullanıldı.

Bu arada Üçüncü Köprü'nün temeli atıldı. Sinop'ta kurulacak nükleer santrale ilişkin anlaşma (Japonlarla) imzalandı.

Temel Göstergeler

GSMH Milyar $	823,0
Kişi başına Gelir $	10.818
GSMH büyüme %	3,6
Tasarruflar %	12,6
Bütçe açığı Milyar TL	19,0
Özeleştirmelerden bütçeye aktarılan milyar TL	4,2
İşsizlik %	9,5
İhracat Milyar $	153,0
İthalat Milyar $	251,0
Dış ticaret açığı milyar $	98,0
Cari Açık Milyar $	65,0
Özelleştirmeler	21,0
ÜTE %	6,97
TÜTE %	7,40

2013 Dünya

Dünya ekonomisine hakim olan kriz devam etti. FED varlık alımlarını azaltmayı sürdürdü. Çin, Asya ekonomisine hakim oldu. Avrupa ekonomisinde güç kaybı devam etti. Genellikle bütün dünyada gelişme halindeki ülkelerin gelişmelerinde açık bir gerileme olduğu görüldü. Bu durum gelişmiş ülkelerin ekonomilerini de olumsuz olarak etkiledi ve krizin devamına neden olduğu kabul edildi (Bkz. İstikrar Kararları ve Washington Consensus'u).

Mısır'da askeri bir darbe oldu. İran'da Hasan Ruhani Devlet Başkanı seçildi. Venezuella Devlet Başkanı Hugo Chavez öldü. İngiltere eski Başbakanı Margarat Thatcher öldü.

SON TAHLİL

Cumhuriyet ekonomisi anlatısı 2013 yılı olayları ile sona erdi.

Şimdi 2015'ten 2016'ya geçmek üzereyiz. Cumhuriyet ekonomisinin son durumuna sadece akıl gözü ile bakmaya çalışacağız.

Siyaset ve ekonomi, sosyal olaylardır. Ve toplumda bu iki sosyal olay birbiriyle iç içe yaşanır. Siyasetin nerede bittiği, politikanın nerede başladığı kesin hatlarla belirlenemez. Bunun sonucu, siyaset ekonomiyi ve ekonomi siyaseti ciddi ölçüde etkiler.

Yanlış iç politika, ekonomideki güven öğesini yok eder. Tüketici harcamalarını arttırır. Ekonominin makro dengelerini bozar. Üretim, ithalat, ihracat, yatırımlar azalır. Açıkları kapatmak için yabancı ülkelere el açılır, dış borçlanmalara gidilir, cari açık büyür. Para değeri düşer, borsa düşer. Yatırımlar azalır, yabancı yatırımlar piyasadan çekilir. Açıkları kapatmak için biriktirilmiş servetler, değerli tesisler hatta topraklar satılır. Gelir düşer. İşsizlik artar. Politik huzursuzluk başlar.

Ekonomideki yanlışlıklar, dış politikayı da olumsuz olarak etkiler. Çünkü uluslararası en sağlam ilişki, ticarettir. Bu ilişki zarar görür. Ülkenin dünya ülkeleri ile arası açılır. Komşular ile çatışmalar başlar. Geleneksel ve doğal müttefikler yerine ulusal çıkarlara aykırı politikaları olan ülkelerle karanlık anlaşmalara gidilir. Memleketin nesnel ve tinsel değerleri yabancıların eline geçer. Dünya genelinde ülkenin itibarı azalır. Ekonomi alanında huzursuzluk başlar.

Memleketimiz bugün, yanlış siyasi ve ekonomik kararların birbirini olumsuz şekilde etkiledikleri ve çetin bir ortam yarattıkları bir sendrom yaşamaktadır. Ancak kimsenin kuşkusu olmasın, Türkiye, 1920'li yıllarda olduğu gibi, bu sorunları çözmek ve içinde bulunduğu zor durumu aşmak gücündedir.

– EKLER LİSTESİ –

EK–1
POLİTİK VE BÜROKRATİK KADROLAR
1980 – 2012

CUMHURBAŞKANLARI

1882 – 1989	Kenan Evren
1989 – 1993	Turgut Özal
1993 – 2000	Süleyman Demirel
2000 – 2007	Ahmet Necdet Sezer
2007 –	Abdullah Gül

BAŞBAKANLAR

1980 – 1980	Süleyman Demirel
1980 – 1983	Bülent Ulusu
1983 – 1987	Turgut Özal
1987 – 1989	Turgut Özal
1989 – 1991	Yıldırım Akbulut
1991 – 1991	Mesut Yılmaz
1991 – 1993	Süleyman Demirel
1993 – 1993	Erdal İnönü (Vekâlet)
1993 – 1995	Tansu Çiller
1995 – 1995	Tansu Çiller
1995 – 1996	Tansu Çiller
1996 – 1996	Mesut Yılmaz

1996 – 1997	Necmettin Erbakan
1997 – 1999	Mesut Yılmaz
1999 – 1999	Bülent Ecevit
1999 – 2002	Bülent Ecevit
2002 – 2003	Abdullah Gül
2003 – 2007	Recep Tayyip Erdoğan
2007 – 2011	Recep Tayyip Erdoğan
2011 –	Recep Tayyip Erdoğan

MALİYE BAKANLARI

1980 – 1982	Kaya Erdem
1982 – 1983	Adnan Başer Kafaoğlu
1983 – 1984	Vural Arıkan
1984 – 1989	Ahmet Kurtcebe Alptemoçin
1989 – 1990	Ekrem Pakdemirli
1990 – 1991	Adnan Kahveci
1991 – 1993	Sümer Oral
1993 – 1996	İsmet Attila
1996 – 1996	Lütfullah Kayalar
1996 – 1997	Abdüllatif Şener
1997 – 1999	Zekeriya Temizel
1999 – 2002	Sümer Oral
2002 – 2009	Kemal Unakıtan
2009 –	Mehmet Şimşek

SANAYİ VE SANAYİ TİCARET BAKANLARI

1980 – 1981	Şahap Kocatopçu
1981 – 1983	Mehmet Turgut
1983 – 1987	Hüseyin Cahit Aral
1987 – 1991	Şükrü Yürür
1991 – 1991	Rüştü Kâzım Yücelen

1991 – 1994 Mehmet Tahir Köse
1994 – 1995 Mehmet Dönen
1995 – 1995 Hasan Akyol
1995 – 1995 Abdülbaki Ataç
1995 – 1996 Fuat Çay
1996 – 1996 Yalım Erez
1996 – 1997 Ali Rıza Gönül
1997 – 1999 Yalım Erez
1999 – 1999 Metin Şahin
1999 – 2002 Ahmet Kenan Tanrıkulu
2002 – 2007 Ali Coşkun
2007 – 2009 Mehmet Zafer Çağlayan
2009 – 2011 Nihat Engin

BİLİM SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
2011 –

EKONOMİ İLE SORUMLU BAŞBAKAN YARDIMCISI
2007 – 2009 Nâzım Ekren
2009 – … Ali Babacan

AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER BAKANLIĞI

Egemen Bağış (2013 Aralık ayında Bakanlığı Mevlüt Çavuşoğlu'na devredecektir.

MERKEZ BANKASI BAŞKANLARI
1978 – 1981 İsmail Hakkı Aydınoğlu
1981 – 1984 Osman Şıklar
1984 – 1986 Yavuz Canevi
1986 – 1993 Rüşdü Saracoğlu

1993 – 1994	Nihat Bülent Gültekin
1994 – 1995	Yaman Törüner
1995 – 2001	Gazi Erçel
2001 – 2006	Süreyya Serdengeçti
2006 – 2011	Durmuş Yılmaz
2011 –	Erdem Başçı

EK–2: MİLLİ GELİR

YILLAR	GSMH	GSMH Artış	Kişi Başına Düşen	GSMH Artış/Azalış
1980	50.9	- 2.8		
1981	53.3	4.8		
1982	54.9	3.1	1.612	....
1983	57.3	4.2	1.299	....
1984	61.4	7.1	1.238	....
1985	63.9	4.5	1.356	....
1986	68.3	7.5	1.458	....
1988	76.1	4.6	1.693	....
1989	77.3	4.6		
1979	....			
1990	84.6	9.9	2.711	4.699
1991	84.9	...	2.661	4.806
1992	90.3	6.4	2 .757	5.143
1993	97.7	8.1	3.065	5.629
1994	91.7	- 6.0	2.163	5.362
1995	99.0	8.13	2.794	5.745
1996	106,0	7.1	2.947	6.123
1997	111,9	4.6	3,046	6,462
1998	114.0	3.8	3.171	6.256
1999	111.4	-6.2	2.839	5.940
2000	119.1	6.1	2.987	6.389
2001	107,9	- 5.7	...	6.082

Yeni hesap dönemi

2002	230.5	6.2	3.492	….
2003	304.9	5.3	4.559	….
2004	390.4	9.4	5.764	….
2005	481.5	8.4	7.022	….
2006	526.4	6.9	7,536	11.100
2007	648.8	4.7	9.240	13.000
2008	742.1	0.7	10.438	…
2009	616.7	- 4.6	8.559	….
2010	731.6	9.2	10.022	….
2011	774.0	8.8	10.466	….
2012	786.3	2.2	10.504	…

EK–3: BÜTÇE DENGESİ

Yıllar	Gider TL	Gelir TL	Bütçe Dengesi
1981	1.632.962,0	1.536.371.0	-96.592
1982	1.764.894,0	1.622.157.0	-142.738
1983	2.914.818,2	2.695.633.0	-219.185
1984	4.077.972,1	3.769.962,0	-308.010
1985	5.987.381,2	5.980.147,0	-7.234
1986	8.311.420,7	7.153.602,0	-1.157.818
1987	12.778.719,0	10.444.630,0	-2.334.089
1988	21.446.013,0	17.587.328,0	-3.858.685
1989	38.871.230,0	31.368.631,0	-7.502.599
1990	68.354.408,7	56.572.566,0	-11.781.842
1991	132.400.881,6	99.084.246,0	-33.316.635
1992	225.398.207	178.070.168,0	-47.328.039
1993	490.437.973	357.333.013,0	-133.104.960
1994	902.453.637	751.615.000	-150.838.637
1995	1.724.193.850	1.409.250.000	-314.943.850
1996	3.961.308.043	2.727.958.000	-1.233.350.043
1997	8.050.252.190	5.815.099.000	-2.235.153.190
1998	15.614.441.482	11.811.065.000	-3.803.376.482
1999	28.084.684.793	18.933.065.000	-9.151.619.793
2000	46.705.028.674	33.440.143.000	-13.264.885.674
2001	80.579.064.758	51.542.970.000	-29.036.094.758
2002	115.682.349.519	75.592.324.000	-40.090.025.519

2003	140.454.842.223	100.250.427.000	-40.204.415.223
2004	141.020.859.433	110.720.859.000	-30.300.000.433
2005	146.097.674.179	137.980.944.000	-8.116.730.179
2006			13.516. 488
2007	...	...	16.829.592
2008	...	...	17.432.050
2009	...	...	50.186.956
2010	...	...	41.322.230
2011	...	...	56.103.6020
2012			29.9

Tablodaki fiyatlar TL'dir.
Kaynak: Maliye Bakanlığı.

EK–4:
BÜTÇE AÇIKLARI=CARİ AÇIKLAR+ÖZELLEŞTİRME SATIŞLARI

YILLAR	CARİ AÇIKLAR (!)	BÜTÇE AÇIKLARI (!!)	ÖZELLEŞTİRMELER (!)
1980	-4.9	-0.002	-
1981	-4.9	-0.001	-
1982	?	-0.001	-
1983	-3.1	-0.002	-
1984	-2.4	-0.003	-
1985	-1.5	-0. 007	-
1986	-1.9	-0.001	-
1987	-0.9	-0.002	-
1988	-1.8	-0.003	X
1989	-0,9	-0.007	X
1990	-1.7	-0.01	X
1991	-0.2	-0.03	X
1992	- 0.6	- 0.04	X
1993	- 3.5	-0.1	X
1994	- 2.0	-0.1	X
1995	-1.4	- 0.3	X
1996	-1.3	-1.2	X
1997	-1.4	- 2 2	X
1998	- 1.0	- 3.8	1.0
1999	-0.7	- 9.1	X
2000	-9.9	- 13.2	2.8
2001	-2.4	- 29.0	X
2002	-1.5	- 40.0	X
2003	- 7.5	- 40.2	X
2004	-15.7	- 30.3	1.3
2005	- 22.6	- 8.1	8.2
2006	- 32.2	- 5.5	8.1

2007	- 38.0	- 13.9	4.3
2008	- 40.4	-17.0	6.3
2009	- 12.2	- 52,0	2.3
2010	-45.4	- 39.6	3.1
2011	- 75.1	-17.4	1.4
2012	- 47.8	- 28,0	3.0
2013 G	- 60,0	-14.4	13.0

! Milyar Dolar

‼ Milyar Lira

X Milyondan az

G Geçici

E–5: YILLAR İTİBARİYLE DIŞ TİCARET DENGESİ

Yıllar	Milyar $
1980	-4.9
1981	-4.2
1982	-3.0
1983	-3.5
1984	-3.6
1985	-3.4
1986	-3.6
1987	-3.9
1988	-2.7
1989	-4.2
1990	-9.3
1991	-7.4
1992	-8.1
1993	-14.0
1994	-5.1
1995	-14.0
1006	-20.4
1997	-22,3
1998	-18.9
1999	-14.0
2000	-26.7
2001	-10.0
2002	-15.5
2003	-22,0
2004	-34.4
2005	-43.3
2006	-50.4
2007	-62.8
2008	-69,9
2009	-38.8
2010	-71.7
2011	-105.9
2012	-84.0

EK– 6: 1985-2013 DÖNEMİ İTİBAREYLE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ

	1985 - 2011	2012	2013	TOPLAM	
	($)	($)	($)	($)	
Özelleştirme Programındaki Kuruluşların Hisse Satışları	20.257.066.639	186.520.000	1.306.693.523	21.750.280.162	
Özelleştirme Programındaki Kuruluşlara ait Bağlı Ortaklık, İştirak, Tesis ve Varlık Satışları	13.777.916.667	312.305.159	11.150.615.977	25.240.837.803	
Özelleştirme Programındaki Kuruluşların Halka Arzı	7.053.283.819	2.519.616.050	0	9.572.899.869	
Özelleştirme Programındaki Kuruluşların İMKB'de Satışı	**1.261.053.768**	**0**	**67.283**	**1.261.121.051**	
Yarım Kalmış Tesis Satışı		4.368.792	0	0	4.368.792
Özelleştirme Programındaki Kuruluşlar veya Kuruluşlara ait Bağlı Ortaklık, İştirak, Tesis ve Varlıkların Bedelli Devirleri		720.255.422	2.251.038	19.178.263	741.684.723
TOPLAM		**43.073.945.107**	**3.020.692.247**	**12.476.555.046**	**58.571.192.400**

1995 uygulamalarına METAŞ'ın rehinli hisse satışı olan 57.900.000 $ dahildir.
Tablolarda yeralan rakamlar, ilgili yılda gerçekleştirilen uygulama tutarlarını gösteren satış miktarıdır.
Kaynak Özelleştirme İdaresi Başkanlığı .

EK–7: BÜYÜK ÖZELLEŞTİRME LİSTESİ

Yıllar	Blok Hisse Satışı	İşletme/Tesis Satışı	Halka Arz	İMKB'de Satış	Varlık Satışı	Bedelli Devir	Toplam ($)
1986	710.394	0			244.501		**954.895**
1987	265.625			261.661	305.556		**832.842**
1988	13.000.000		13.090.225	411.451	355.311		**26.856.987**
1989	121.197.123	708.755		9.221.400	72.682		**131.199.960**
1990			320.579.994	165.366.745	42.428		**485.989.167**
1991	43.828.268		72.773.310	106.932.521	20.307.521		**243.841.620**
1992	410.264.948			12.616.957			**422.881.905**
1993	365.198.396	15.382.956	23.929.494	149.997.064	13.030.810		**567.538.720**
1994	7.753.981	4.613.346	332.824.239	66.562.788	385		**411.754.739**
1995	370.906.865	70.097.879		20.177.873	90.818.491	20.455.382	**572.456.490**
1996	217.990.000	50.949.596		1.988.800	18.715.751	2.354.760	**291.998.907**
1997	251.150.000	204.334.179			7.960.488	2.073.297	**465.517.964**
1998	305.055.000	48.564.275	632.651.612	2.122.293	22.285.976	9.035.988	**1.019.715.144**
1999	7.137.821	975.000			10.736.137	19.479.693	**38.328.651**
2000	1.489.672.112	11.451.000	1.104.520.664		50.036.179	60.855.896	**2.716.535.851**
2001	500.000	54.900.000			1.241.547	63.159.549	**119.801.096**
2002			168.371.170	237.711.271	8.087.615	122.305.486	**536.475.542**
2003	16.770.000	102.335.079		40.336.015	18.901.676	8.744.721	**187.087.491**
2004	878.294.760	109.193.000	191.279.167	157	34.976.799	69.098.247	**1.282.842.129**
2005	7.103.944.301	31.491.500	273.719.603	466.434.132	316.637.223	30.013.471	**8.222.240.230**
2006	7.178.000.000	157.800.000	207.820.151	5.181.739	463.213.832	84.149.738	**8.096.165.461**
2007	812.000	755.000.000	1.838.642.981	2.411.821	1.537.759.019	124.003.838	**4.258.629.659**
2008	2.059.550.000	2.230.000.000	1.873.081.209	0	6.650.290	89.923.688	**6.259.205.187**
2009	2.265.000.000	0	0	0	5.728.896	4.256.263	**2.274.985.158**
2010	2.582.316.110	384.767.797	0	216.636	114.290.386	3.887.907	**3.085.478.836**
2011	575.000.000	639.784.000	0	0	137.176.629	6.457.445	**1.358.418.074**
Toplam	**26.264.317.704**	**4.872.348.361**	**7.053.283.819**	**1.287.951.325**	**2.879.576.126**	**720.255.369**	**43.077.732.705**

BLOK HİSSE SENEDİ SATIŞI UYGULAMALARI				
Özelleştirilen Şirket	Satış Tarihi	Satılan Pay (%)	SATIŞ BEDELİ ($)	Satın Alan / Devralan Kişi/Kuruluş
Bingöl Yem Süt ve Besicilik A.Ş.	29.08.1986	47,50	373.474	T. Kalkınma Vakfı
Biga Yem Fabrikası A.Ş.	21.11.1986	40,00	149.683	Silivri Yem A.Ş.
Bursa Soğuk Depoculuk Ltd. Şti.	21.11.1986	52,00	107.050	Bursa Belediyesi
YEMTA Tariş Yem Sanayi Ltd. Şti.	21.11.1986	20,00	80.187	Tariş Genel Müdürlüğü
SAMAŞ Sanayi Madenleri A.Ş.	23.01.1987	36,29	131.279	Tokat İl Özel İdaresi
Isparta Yem Fabrikası A.Ş.	23.07.1987	15,00	75.935	Dr. Turhan ÖZGÜL
Manisa Yem Fabrikası A.Ş.	23.07.1987	15,00	58.411	Halil Yurtseven
ANSAN Ankara Gıda A.Ş.	18.11.1988	88,32	12.250.000	Atlantic Industries Ltd.
MEDA Meşrubat Dağıtım ve Ticaret A.Ş.	18.11.1988	88,00	750.000	Atlantic Industries Ltd.
Eskişehir Yem Fabrikası A.Ş.	22.05.1989	45,00	1.084.421	Zeytinoğlu Holding
Aksaray Yem Fabrikası A.Ş.	23.05.1989	40,00	457.867	H. Özot - M. Demiray
Çorum Yem Fabrikası A.Ş.	25.05.1989	30,00	120.491	Pankobirlik
Kayseri Yem Fabrikası A.Ş.	30.05.1989	13,33	84.344	Kayseri Yem Fab. Ort.
Uçak Servisi A.Ş. (USAŞ)	11.08.1989	70,00	14.450.000	SAS Service Partner
Afyon Çimento Sanayii T.A.Ş.	08.09.1989	51,00	13.000.000	Ciment Francais
Ankara Çimento Sanayii T.A.Ş.	08.09.1989	99,25	33.000.000	Ciment Francais
Balıkesir Çimento Sanayii T.A.Ş.	08.09.1989	98,24	23.000.000	Ciment Francais
Söke Çimento Sanayii T.A.Ş.	08.09.1989	99,59	11.000.000	Ciment Francais
Trakya (Pınarhisar) Çimento Sanayii T.A.Ş.	08.09.1989	99,86	25.000.000	Ciment Francais
TOFAŞ Oto Ticaret A.Ş.	22.02.1991	16,00	13.203.441	Fiat Auto S.p.A.
Adana Kağıt Torba Sanayi A.Ş.	26.04.1991	60,00	402.065	Çitosan Memur Yard. Der.
Türkkablo A.O.	17.05.1991	38,00	11.000.000	Nokia Int.-Finnish Fund
Güneş Sigorta A.Ş.	01.07.1991	30,00	18.900.000	Gan International
Ordu Soya Sanayii A.Ş.	10.09.1991	100,00	322.762	Tarım Kredi Koop. Bir.
İpragaz A.Ş.	27.01.1992	51,00	64.066.776	Primagaz A.G.
Tat Konserve Sanayi A.Ş.	28.01.1992	17,27	7.578.534	Koç Holding
Çaybank A.Ş.	29.01.1992	49,00	2.465.290	Derviş TEMEL
Çamsan Ağaç Sanayi ve Ticaret A.Ş.	20.02.1992	26,83	1.387.817	Gökhan POYRAZ
Niğde Çimento Sanayii T.A.Ş.	23.03.1992	87,10	22.500.000	OYAK-H. Ömer Sabancı H. A.Ş.
Polinas Plastik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	08.05.1992	30,00	6.767.253	Ülker Gıda A.Ş.
Ray Sigorta A.Ş.	08.05.1992	49,65	10.376.455	Doğan Şirketler Grubu Hold.
MEYSU Meyve Suları ve Gıda Sanayi A.Ş.	16.07.1992	96,15	1.229.897	Ünal Doğan Grubu

Şeker Sigorta A.Ş.	06.08.1992	13,37	918.621	Sert Holding
Ankara Halk Ekmek ve Un Fabrikaları A.Ş.	18.08.1992	3,79	84.072	Ankara Büyükşehir Bel.
Trakmak Traktör ve Ziraat Makinaları A.Ş.	23.09.1992	45,00	3.960.088	Koç Holding
Türk Traktör ve Ziraat Makinaları A.Ş.	23.09.1992	33,73	7.683.247	Koç Holding
İskenderun Çimento Sanayii T.A.Ş.	02.12.1992	100,00	61.500.000	OYAK-H. Ömer Sabancı H.A.Ş.
Gaziantep Çimento Sanayii T.A.Ş.	03.12.1992	99,73	52.695.898	Rumeli Holding A.Ş.
Trabzon Çimento Sanayii T.A.Ş.	03.12.1992	100,00	32.551.000	Rumeli Holding A.Ş.
Denizli Çimento Sanayii T.A.Ş.	04.12.1992	100,00	70.100.000	Modern Çimento A.Ş.
Çorum Çimento Sanayii T.A.Ş.	25.12.1992	99,85	35.000.000	Yibitaş Holding
Sivas Çimento Sanayii T.A.Ş.	25.12.1992	100,00	29.400.000	Yibitaş Holding
YİFAŞ Yeşilyurt Tekstil Sanayii A.Ş.	02.02.1993	43,86	373.161	Ayşe BALCI
Çukurova Elektrik A.Ş.	16.02.1993	11,25	81.096.791	Rumeli Elektrik Yat. A.Ş.
Kepez Elektrik A.Ş.	16.02.1993	25,39	33.158.988	Rumeli Elektrik Yat. A.Ş.
Şekerbank T.A.Ş.	22.02.1993	10,00	3.505.195	Pankobirlik
NETAŞ Northern Electric Tel.A.Ş.	01.03.1993	20,00	26.000.000	NTL Northern Elec.
GİMA Gıda ve İhtiyaç Maddeleri T.A.Ş.	02.03.1993	94,05	21.787.413	Bilfer Mad.-Dedeman Mad.A.Ş.
Balıksan Balık İşleme Sanayi ve Ticaret A.Ş.	14.04.1993	15,00	20.158	Yavuz Ali Oğuz
Tavşanlı Yem Sanayi A.Ş.	14.04.1993	4,83	16.359	M. Nadir Uysal
TOE Türk Otomotiv Endüstrileri A.Ş.	14.04.1993	81,35	8.000.000	Süper Oto A.Ş.
Çukoyem Mersin Yem Fabrikası Ltd. Şti.	15.04.1993	4,00	6.834	Ceyhan San. İşl. A.Ş.
Ladik Çimento Sanayii T.A.Ş.	21.04.1993	100,00	57.598.687	Rumeli Çimento A.Ş.
Şanlıurfa Çimento Sanayii T.A.Ş.	21.04.1993	100,00	57.405.988	Rumeli Çimento A.Ş.
Bartın Çimento Sanayii T.A.Ş.	06.05.1993	99,78	20.568.669	Rumeli Çimento A.Ş.
Aşkale Çimento Sanayii T.A.Ş.	17.06.1993	100,00	31.158.000	Erçimsan A.Ş.
TELETAŞ Telekomünikasyon End.A.Ş.	19.08.1993	18,00	21.002.400	Alcatel B.V.
Bandırma Yem Fabrikası Ltd. Şti.	15.11.1993	24,62	374.721	Bandırma Soğuk Hava A.Ş.
Uşak Yem Fabrikası A.Ş.	16.11.1993	48,00	676.065	Mahmut Özgöbek
Kars Yem Fabrikası A.Ş.	17.11.1993	37,07	85.080	Lütfü Karaman ve Çal.
AEG Eti Elektrik Endüstrisi A.Ş.	10.12.1993	11,11	2.199.542	AEG Aktiengesellschaft
İstanbul Demir Çelik Sanayi A.Ş.	10.12.1993	40,00	164.345	Birlik İnşaat Mad. A.Ş.
Güneysu Meyve Suyu Gıda Sanayi A.Ş.	24.02.1994	67,31	333.058	Ayşe Balcı
Layne Bowler Dik Türbin Pompaları A.Ş.	20.04.1994	4,17	6.912	Konya Şeker Fab. A.Ş.
Sivas Yem Fabrikası A.Ş.	01.06.1994	3,57	361	Haluk DİNÇER
Hascan Gıda Endüstrisi ve Ticaret A.Ş.	02.06.1994	3,40	6.531	Ali BAYSAL
AEG Eti Elektrik Endüstrisi A.Ş.	21.06.1994	27,85	5.871.330	AEG Aktiengesellschaft
Toros Gübre ve Zirai İlaç Pazarlama A.Ş.	21.06.1994	25,00	64.668	Teknik Servis Tic. A.Ş.
ALTEK Elektrik Santralleri Tesis İşl. ve Tic. A.Ş.	22.06.1994	30,00	560.000	Anmak Holding
ÇESTAŞ Çukurova Elektrik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	23.06.1994	2,29	8.069	Çukurova Elektrik A.Ş.
Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.	29.12.1994	5,80	887.402	İbrahim Bodur Holding
Pancar Motor Sanayi ve Ticaret A.Ş.	29.12.1994	16,00	15.650	Pankobirlik

Pan Tohum Islah ve Üretme A.Ş.	02.01.1995	43,93	129.242	Şeker San. Mensup. Vakfı
Aroma Bursa Meyve Suları ve Gıda Sanayi A.Ş.	04.01.1995	9,17	136.019	Ömer Duruk ve Çalışan.
Fruko-Tamek Meyve Suları A.Ş.	23.01.1995	15,66	1.724.818	Tamek Holding
Mekta Ticaret A.Ş.	23.01.1995	28,00	12.320	Tamek Holding
Tamek Gıda Sanayii A.Ş.	23.01.1995	5,54	184.802	Tamek Holding
Konya Şeker Fabrikası A.Ş.	02.02.1995	24,00	9.845.669	Konya, Ilgın, Ereğ. Pan. Eki.
Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları A.Ş.	30.03.1995	100,00	0	KARDEMİR A.Ş.
NİMSA Niğde Meyve Suları ve Gıda Sanayi A.Ş.	31.03.1995	97,80	600.000	Meyepa Marketing A.Ş.
Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş. (HAVAŞ)	17.04.1995	60,00	36.000.000	Yazeks İç ve Dış Tic. A.Ş.
METAŞ İzmir Metalurji Fabrikası T.A.Ş.	25.05.1995	42,55	57.900.000	Rumeli Çelik Sanayi A.Ş.
SUN-TEK Ağır Isı Sanayi A.Ş.	07.08.1995	39,00	38.585	Serim Sunguroğlu
Adıyaman Çimento Sanayii T.A.Ş.	16.08.1995	100,00	52.500.000	Teksko Giyim A.Ş.
ERSAN Erzincan Gıda Maddeleri A.Ş.	31.08.1995	99,83	125.410	Erzincan Pancar Eki. Koop.
KÜMAŞ Kütahya Manyezit İşletmeleri A.Ş.	28.09.1995	99,74	108.100.000	Zeytinoğlu Holding A.Ş.
Sümerbank A.Ş.	17.10.1995	100,00	103.460.000	İpeks Tekstil A.Ş.
KÖYTAŞ Köy Tarım ve Sanayi Mak.A.Ş.	28.11.1995	85,59	150.000	ABG Ortak Girişim Grubu
ÇİNKUR Çinko Kurşun Metal Sanayii A.Ş.	22.05.1996	98,41	14.000.000	KMM Kayseri Mad. A.Ş.
Elazığ Altınova Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	12.06.1996	99,89	27.850.000	OYAK - GAMA A.Ş.
Van Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	12.06.1996	100,00	24.500.000	Rumeli Çimento A.Ş.
Edirne-Lalapaşa Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	14.06.1996	100,00	125.890.000	Rumeli Çimento A.Ş.
Kars Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	18.06.1996	100,00	22.250.000	Çimentaş Grubu
Gümüşhane Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	05.07.1996	95,47	3.500.000	Prekon İnşaat A.Ş.
Ergani Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	03.04.1997	100,00	46.700.000	Rumeli Çimento A.Ş.
ÇEMAŞ Döküm Sanayii A.Ş.	06.05.1997	49,60	2.150.000	Işıklar Holding
ÇİMHOL Çimento Yan Mamulleri Sanayii H. A.Ş.	06.05.1997	30,42	900.000	Işıklar Holding
PETLAS Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	06.05.1997	99,97	35.750.000	Kombassan Holding A.Ş.
Anadolubank A.Ş.	07.05.1997	100,00	69.500.000	M. Rüştü Başaran
Filyos Ateş Tuğlası Sanayii Ticaret A.Ş.	13.05.1997	100,00	18.150.000	Zonguldak Yat. Mak. A.Ş.
Denizbank A.Ş.	29.05.1997	100,00	66.000.000	Zorlu Holding A.Ş.
Bozüyük Seramik Sanayii Ticaret A.Ş.	01.10.1997	100,00	12.000.000	Ercan Madencilik A.Ş.
Siirt-Kurtalan Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	09.01.1998	100,00	28.100.000	Canlar Otomotiv A.Ş.
Etibank Bankacılık A.O.	02.03.1998	100,00	155.500.000	Medya-İpek Holding A.Ş.
Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş. (HAVAŞ)	30.03.1998	40,00	27.100.000	Turgay CİNER
Sivas Demir Çelik İşletmeleri A.Ş.	24.04.1998	99,99	6.655.000	SİVVAT A.Ş.
Soda Sanayii A.Ş.	04.05.1998	9,23	5.500.000	T. İş Bankası A.Ş.
Konya Krom Magnezit Tuğla A.Ş.	05.06.1998	100,00	40.700.000	Konya Selçuklu A.Ş.
Yarımca Porselen Sanayii Ticaret A.Ş.	09.07.1998	100,00	30.500.000	Evyap Sabun San. A.Ş.
Mannesmann Sümerbank Boru End. T.A.Ş.	11.09.1998	35,72	11.000.000	Borusan Holding A.Ş.
BASF Sümerbank Türk Kimya Sanayi A.Ş.	15.11.1999	40,00	7.137.821	BASF Aktiengesellschaft

BASF Sümerbank Türk Kimya Sanayi A.Ş.	05.01.2000	0,00	247	Yarımca Porselen Sanayi A.Ş.
Abant ve Bolu Çevresi Turizm A.Ş.	28.01.2000	99,92	10.200.000	Em-Sel İnşaat Turizm Ltd.
Ankara Halk Ekmek ve Un Fabrikaları A.Ş.	01.03.2000	0,01	5.150	BELYA Ankara Bas.Yay.A.Ş.
Çankırı Tuz Ürünleri Üretim ve Dağıtım A.Ş.	01.03.2000	25,00	101.000	Ahmet YILDIZ
ÖBİTAŞ İnşaat ve Ticaret A.Ş.	01.03.2000	16,74	16.000	T. Halk Bankası Per. Yar. Vakfı
TUNGAŞ Tunceli Gıda Sanayi A.Ş.	01.03.2000	15,00	130.000	FENİŞ Yem Sanayi ve Tic. A.Ş.
Pancar Ekicileri Birliği A.Ş.	22.03.2000	10,00	20.500	ŞEKERBANK T.A.Ş.
Deniz Nakliyatı T.A.Ş.	24.03.2000	99,99	59.000.000	Armatörler Deniz Nakliyatı A.Ş.
MAKSAN Malatya Makina Sanayi A.Ş.	24.03.2000	2,50	47.000	Reha TEMİZEL
Liman İşletmeleri ve Nakliyecilik S. A.Ş.	29.03.2000	0,85	150.000	EGELİM Ege Liman Hiz. A.Ş.
MAN Kamyon ve Otobüs Sanayi A.Ş.	29.03.2000	0,37	75.000	Ahmet UYGURMEN
Dosan Konserve Sanayi ve Ticaret A.Ş.	30.03.2000	0,04	50.000	UNILEVER Holding A.Ş.
Balıkesir Pamuklu Dokuma Sanayii T.A.Ş.	03.04.2000	2,18	3.050	A. Rona YIRCALI
Aydın Tekstil İşletmesi A.Ş.	04.04.2000	0,03	7.400	Ayfer YÜKSEL
Ceyhan Sanayi ve Ticaret İşletmeleri A.Ş.	04.04.2000	0,04	1.400	Ayfer YÜKSEL
Güven Sigorta T.A.Ş.	04.04.2000	99,91	11.400.000	Tarım Kredi Koop. Birliği
Karadeniz Çim. Kireç ve Ürünleri San. A.Ş.	04.04.2000	0,01	905	Ayfer YÜKSEL
Mars Ticaret ve Sanayi A.Ş.	04.04.2000	3,33	1.300	Ayfer YÜKSEL
Oytaş İç ve Dış Ticaret A.Ş.	04.04.2000	0,05	18.500	Ayfer YÜKSEL
Ülfet Gıda ve Sabun Sanayi A.Ş.	04.04.2000	0,68	7.460	Ayfer YÜKSEL
TOE Türk Otomotiv Endüstrileri A.Ş.	05.04.2000	10,31	160.000	YAPI ve Ticaret A.Ş.
ANKARA Anonim Türk Sigorta Şirketi	20.04.2000	84,51	6.250.000	Polis Bakım ve Yardım San.
Ege Et Mamulleri Yem ve Yağ Sanayi Ticaret A.Ş.	05.05.2000	7,71	47.500	ÇİPAŞ Çine Gıda A.Ş.
İMSA İstanbul Meşrubat Sanayi A.Ş.	09.05.2000	1,01	3.500	ELİT Elektronik Cih. A.Ş.
Metal Kapak Sanayi ve Ticaret A.Ş.	09.05.2000	18,66	8.700	HAS Holding A.Ş.
PETROL Ofisi A.Ş.	21.07.2000	51,00	1.260.000.000	İş Doğan Petrol Yat. A.Ş.
TÜSTAŞ Sınai Tesisler A.Ş.	25.08.2000	63,87	460.000	Ekber TOPAL
ETÜDAŞ Erzincan Tarım Ürünleri Üre. A.Ş.	28.08.2000	18,76	51.500	ERBAYSU Yem San. Ltd. Şti.
Asil Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	29.08.2000	96,60	131.000.000	Yazıcı-Güriş-Parsan A.Ş.
KÖYTÜR Ana Damızlık ve Tavukçuluk A.Ş.	29.08.2000	20,00	251.000	KÖY-TÜR Holding A.Ş.
Aymar Yağ Sanayi A.Ş.	31.08.2000	11,06	905.000	UNILEVER San. A.Ş.
Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş.	09.10.2000	14,48	8.500.000	TEKFEN Sanayi Yat. A.Ş.
Olgun Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	23.11.2000	15,00	800.000	Halk Bankası Per. Yar. Vak.
Dostel Alüminyum Sülfat Sanayii A.Ş.	16.11.2001	39,00	500.000	Şaphaneliler Kim. Mad. A.Ş.
YİBİTAŞ Kraft Torba Sanayi A.Ş.	18.06.2003	10,00	205.000	YİBİTAŞ Holding A.Ş.
TAKSAN Takım Tezgahları San.ve Tic.A.Ş.	20.06.2003	100,00	10.000.000	HESFİBEL A.Ş.
HAVELSAN Hava Elektronik San.ve Tic. A.Ş.	06.08.2003	0,04	150.000	ASPİLSAN Askeri Pil A.Ş.
MEYBUZ Meyve ve Buzlu Muhafaza. A.Ş.	30.09.2003	99,57	2.610.000	GÜLSAN Şekerleme A.Ş.
ERYAĞ Erciyes Yağ Sanayii A.Ş.	21.10.2003	39,03	455.000	Abdullah KESKİNKILIÇ
GERKONSAN Gerede Çelik Kons. A.Ş.	17.12.2003	99,99	3.350.000	TEKNOTES Müh. İnş. A.Ş.
SÜTAŞ Bursa ve Havalisi Pastörize Süt A.Ş.	18.02.2004	1,57	342.488	Muharrem YILMAZ

Gemlik Gübre Sanayii A.Ş.	24.02.2004	100,00	83.100.000	YILYAK Yakıt Paz. ve Tic. A.Ş.
Alkollü İçkiler Sanayii ve Ticaret A.Ş.	27.02.2004	100,00	292.000.000	MEY İçki San. ve Tic. A.Ş.
ESGAZ Eskişehir Şehiriçi Doğalgaz Dağ. A.Ş.	10.03.2004	100,00	43.000.000	KOLİN İnşaat Turizm A.Ş.
İGSAŞ İstanbul Gübre Sanayii A.Ş.	18.03.2004	99,98	100.500.000	YILDIZ Entegre Ağaç San. A.Ş.
ETİ Bakır A.Ş.	12.04.2004	100,00	21.879.000	CE-KA İnş. Mad. A.Ş.
Divriği-Hekimhan Madenleri A.Ş.	15.04.2004	100,00	28.500.000	Ereğli Demir Çelik Fab. T.A.Ş.
BURSAGAZ Bursa Şehiriçi Doğalgaz Dağ. A.Ş.	19.04.2004	100,00	120.000.000	ÇALIK Enerji San. Tic. A:Ş.
Ortadoğu Teknopark Geliştirme Müh., İnş.. A.Ş.	02.06.2004	15,00	83.272	BLEDA Yapı San. Tur. A.Ş.
Amasya Şeker Fabrikası A.Ş.	11.08.2004	15,00	1.250.000	Amasya Pancar Ekicileri Koop.
ETİ Gümüş A.Ş.	13.08.2004	100,00	41.200.000	KSS Madencilik İnş. Tur. A.Ş.
ETİ Krom A.Ş.	14.09.2004	100,00	58.050.000	Yıldırım Dış Ticaret ve Paz. A.Ş.
Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.	23.09.2004	45,00	49.250.000	Inmet Madencilik A.Ş.
Baha Esat Tekand Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş.	08.10.2004	56,00	23.820.000	Torunlar Gıda San. Tic. A.Ş.
ETİ Elektrometalurji A.Ş.	25.10.2004	100,00	15.320.000	Aksu Madencilik San. Tic. A.Ş.
Kristal Tuz Rafinerisi Sanayi ve Ticaret A.Ş.	10.02.2005	99,36	298.500	Kristal Tuz Madencilik A.Ş.
İstanbul İmar Ltd. Şti.	14.02.2005	50,00	3.569.801	Pars İnşaat Taahhüt A.Ş.
Ataköy Marina ve Yat İşletmeleri A.Ş.	28.02.2005	15,07	23.755.428	DATİ Denizciler Ataköy Tur. A.Ş.
Ataköy Otelcilik A.Ş.	28.02.2005	56,49	62.796.764	DATİ Denizciler Ataköy Tur. A.Ş.
Ataköy Turizm Tesisleri ve Ticaret A.Ş.	28.02.2005	58,59	33.697.808	DATİ Denizciler Ataköy Tur. A.Ş.
Samsun Gübre Sanayii A.Ş.	04.07.2005	100,00	41.000.000	Toros Gübre ve Kimya End. A.Ş.
Manisa Pamuklu Mensucat A.Ş.	13.07.2005	99,99	3.751.000	Manisa Ortak Girişim A.Ş.
Eti Alüminyum A.Ş.	29.07.2005	100,00	305.000.000	CE-KA İnş. Mad. A.Ş.
Kıbrıs Türk Hava Yolları Ltd. Şti.	09.09.2005	50,00	33.000.000	Ada Havacılık ve Taş. A.Ş.
TEKA Puro Üretim ve Ticareti A.Ş.	31.10.2005	100,00	1.325.000	İstanbul Tütün Mamulleri San. A.Ş.
Türk Telekomünikasyon A.Ş.	14.11.2005	55,00	6.550.000.000	Oger Telekomünikasyon A.Ş.
Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş.	15.11.2005	95,37	45.750.000	Adapazarı Pancar Ekicileri Koop.
TÜPRAŞ Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.	26.01.2006	51,00	4.140.000.000	Enerji Yatırımları A.Ş.
Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.	27.02.2006	46,12	2.770.000.000	ATAER Holding A.Ş.
Başak Emeklilik A.Ş.	16.05.2006	41,00	63.623.200	Groupama International
Başak Sigorta A.Ş.	16.05.2006	56,67	204.376.800	Groupama International
BUMAS Karaman Bulgur Sanayi ve Ticaret A.Ş.	07.06.2007	30,00	812.000	Gökal Tarım San. Tic. Ltd. Şti.
NİTRO-MAK -Nitro Nobel Kim. San. A.Ş.	25.04.2008	33,50	19.550.000	Av Patlayıcı İma. Mad. Yat. A.Ş.
PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.	30.05.2008	51,00	2.040.000.000	Socar & Turcas Petrokimya A.Ş.
Başkent Elektrik Dağıtım A.Ş.	28.01.2009	100,00	1.225.000.000	Enerjisa Elektrik Dağıtım A.Ş.

Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş.	11.02.2009	100,00	600.000.000	Akcez Enerji Yat.San. ve Tic. A.Ş.
Meram Elektrik Dağıtım A.Ş.	30.10.2009	100,00	440.000.000	Alcen Enerji Dağ. ve Per. Sat. A.Ş.
Osmangazi Elektrik Dağıtım A.Ş.	31.05.2010	100,00	485.000.000	Dedeli Yat. İnş. Taah. Elekt. A.Ş.
Uludağ Elektrik Dağıtım A.Ş.	31.08.2010	100,00	940.000.000	Uluğ Enerji Dağ. ve Per. Sat. A.Ş.
Çamlıbel Elektrik Dağıtım A.Ş.	31.08.2010	100,00	258.500.000	Çamlı Enerji Dağ. ve Per. Sat. A.Ş.
Çoruh Elektrik Dağıtım A.Ş.	30.09.2010	100,00	227.000.000	Çoruh Aksa Elektrik Hiz.i A.Ş.
ASBAŞ Antalya Serbest Bölge İşleticisi A.Ş.	24.11.2010	2,00	47.734	Ümit İsmail ERDEM
Ziraat Portföy Yönetimi A.Ş.	26.11.2010	0,10	16.334	Armağan Yücel SAMANCI
Tasfiye Halinde Türk Ticaret Bankası A.Ş.	26.11.2010	0,00	2.042	Armağan Yücel SAMANCI
Yeşilırmak Elektrik Dağıtım A.Ş.	29.12.2010	100,00	441.500.000	Çalık Elektrik Dağıtım A.Ş.
Fırat Elektrik Dağıtım A.Ş.	31.12.2010	100,00	230.250.000	Fırat Aksa Elektrik Hiz. A.Ş.
Trakya Elektrik Dağıtım A.Ş.	30.12.2011	100,00	575.000.000	IC İçtaş Elektrik Ticaret A.Ş.
TOPLAM:			**26.264.317.704**	

İŞLETME ve TESİS SATIŞ/DEVİR UYGULAMALARI

Özelleştirilen Tesis / İşletme	Satış/Devir Tarihi	SATIŞ/DEVİR BEDELİ ($)	Satın Alan / Devralan Kişi/Kuruluş
SEK - Kars Süt ve Mamulleri Müessesesi	24.03.1986	0	PEYSAN Gıda Sanayi A.Ş.
SEK - K. Maraş Süt ve Mamulleri İşletmesi	09.10.1989	708.755	Yaşar Dondurma A.Ş.
SEK - İzmir-Tire Süt Toplama Merkezi	10.05.1993	51.750	Levent Yatkın
SEK - Çatalca Süt Toplama Merkezi	13.05.1993	67.912	Z. Yücel-A. Hasbayram
YEM Sanayii - Çaycuma Yem Fabrikası	23.07.1993	1.133.088	Yurtbay Ltd. Şti.
YEM Sanayii - Adıyaman Yem Fabrikası	01.11.1993	478.136	Güçlü Yem A.Ş.
YEM Sanayii - Korkuteli Yem Fabrikası	02.11.1993	919.762	Korkutelim Yem San. A.Ş.
YEM Sanayii - Samsun Yem Fabrikası	02.11.1993	3.219.168	Samsun Yem San. A.Ş.
YEM Sanayii - Acıpayam Yem Fabrikası	03.11.1993	801.847	Acıpayam Yem A.Ş.
YEM Sanayii - Bursa Yem Fabrikası	03.11.1993	2.061.893	Van-Et Ltd. Şti.
YEM Sanayii - Çankırı Yem Fabrikası	03.11.1993	878.214	Çan-Yem A.Ş.
YEM Sanayii - Devrekani Yem Fabrikası	03.11.1993	480.000	Oruçoğlu Ltd. Şti.
YEM Sanayii - Elazığ Yem Fabrikası	03.11.1993	1.039.176	Elazığ Yem A.Ş.
YEM Sanayii - Göksun Yem Fabrikası	03.11.1993	916.397	Befa İnşaat A.Ş.
YEM Sanayii - Yatağan Yem Fabrikası	03.11.1993	1.374.596	Yatağan Yem San. A.Ş.
YEM Sanayii - Konya I Yem Fabrikası	12.11.1993	377.119	Hüsnü Özbey
YEM Sanayii - Konya II Yem Fabrikası	12.11.1993	1.583.898	Hüsnü Özbey
YEM Sanayii - Kızıltepe Yem Fabrikası	20.04.1994	47.485	Karaboğa A.Ş.
YEM Sanayii - Adapazarı Yem Fabrikası	21.04.1994	100.000	Yılmaz Trans A.Ş.
YEM Sanayii - Erzurum Yem Fabrikası	21.04.1994	215.129	Has-Nur Ltd. Şti.
YEM Sanayii - Siirt Yem Fabrikası	21.04.1994	32.519	Refik Kızılay
YEM Sanayii - Diyarbakır Yem Fabrikası	22.04.1994	315.886	Arık Kardeşler Ltd.
YEM Sanayii - Tatvan Yem Fabrikası	22.04.1994	109.636	Rona Otomotiv Koll. Şti.
YEM Sanayii - Tunceli Yem Fabrikası	22.04.1994	67.468	Feniş A.Ş.
YEM Sanayii - Van Yem Fabrikası	12.05.1994	286.329	Van Yem A.Ş.
YEM Sanayii - İstanbul Yem Fabrikası	13.05.1994	3.438.894	Jet Ulusal Gıda San. A.Ş.
YEM Sanayii - Kırklareli Yem Fabrikası	16.01.1995	577.574	Tarım Kre. Koop. Mer. Bir.
YEM Sanayii - Hilvan Yem Fabrikası	28.02.1995	25.371	Osman Baysal
YEM Sanayii - Muş Yem Fabrikası	03.04.1995	217.324	Ahmet Alak
SEK - Adana İşletmesi	20.07.1995	1.264.394	Seytaş A.Ş.
SEK - Afyon İşletmesi	20.07.1995	903.138	Afyon Gıda Sanayi A.Ş.
SEK - Amasya İşletmesi	20.07.1995	563.749	Oğraş Ltd. Şti.
SEK - Bayburt İşletmesi	20.07.1995	419.429	Vural İşaşır
SEK - Çanakkale İşletmesi	20.07.1995	361.255	Tikveşli A.Ş.
SEK - Çankırı İşletmesi	20.07.1995	473.549	Aytaç A.Ş.
SEK - Erzincan İşletmesi	20.07.1995	360.799	Asır A.Ş.
SEK - Erzurum İşletmesi	20.07.1995	405.899	Özatalay Ltd. Şti.
SEK - Eskişehir İşletmesi	20.07.1995	901.998	MİS Süt A.Ş.
SEK - Havsa İşletmesi	20.07.1995	1.443.197	Trakyabirlik
SEK - Siverek İşletmesi	20.07.1995	135.300	Ali Murat Bucak
SEK - Trabzon İşletmesi	20.07.1995	812.825	Demçay A.Ş.
SEK - Yatağan İşletmesi	20.07.1995	721.598	Bodrum Su Ürünleri Ltd.
SEK - Yüksekova İşletmesi	20.07.1995	112.750	Şükrü Acar
SEK - Solaklı Süt Toplama Merkezi	26.07.1995	89.174	Cuma Şanlıyurt
SEK - Sinop İşletmesi	28.07.1995	378.712	Recep Özdemir
SEK - Balıkesir İşletmesi	31.07.1995	3.208.556	Mar Tüketim Mad. A.Ş.
SEK - Burdur İşletmesi	31.07.1995	2.696.078	MİS Süt A.Ş.
SEK - İzmir İşletmesi	31.07.1995	6.795.900	MİS Süt A.Ş.

SEK - Lalahan İşletmesi	31.07.1995	2.450.980	MİS Süt A.Ş.
SEK - Muş İşletmesi	01.08.1995	122.111	Muş Ovası Süt Ür.A.Ş.
SEK - Adilcevaz İşletmesi	04.08.1995	165.366	Adilcevaz Sulama Koop.
SEK - Aksaray İşletmesi	08.08.1995	854.626	Aksüt Ltd. Şti.
SEK - Sivas İşletmesi	08.08.1995	396.634	Fah-Sel Ltd. Şti.
EBK - Afyon Kombinası	16.08.1995	1.061.301	Özerler Holding A.Ş.
EBK - Malatya Kombinası	16.08.1995	658.006	Malet A.Ş.
EBK - Suluova Kombinası	16.08.1995	785.363	Amasya Pancar Koop.
SEK - Elazığ İşletmesi	16.08.1995	466.972	Elsüt A.Ş.
EBK - Elazığ Kombinası	17.08.1995	844.612	Elazığ Et Ürünleri A.Ş.
EBK - Kars Kombinası	17.08.1995	422.306	Çelikler Turizm Ltd. Şti.
EBK - Şanlıurfa Kombinası	18.08.1995	591.741	Dem-Et A.Ş.
EBK - Tatvan Kombinası	21.08.1995	401.437	Tat-Et A.Ş.
EBK - Bayburt Kombinası	25.08.1995	481.534	Nurtat Koloğlu A.Ş.
EBK - Bursa Kombinası	29.08.1995	1.256.623	Et-Ba A.Ş.
SEK - İstanbul İşletmesi	29.08.1995	29.740.088	Süt Endüstrisi Kur. A.Ş.
SEK - Bolu İşletmesi	31.08.1995	1.484.021	Abant Süt Ortak Gir.
SEK - Tunceli Süt Toplama Merkezi	31.08.1995	313.525	Celal Yaşar
EBK - Kastamonu Kombinası	08.09.1995	637.796	Kastamonu Et A.Ş.
SEK - Çorum İşletmesi	08.09.1995	476.957	Cansüt Gıda A.Ş.
EBK - Ağrı Kombinası	11.09.1995	532.413	Ağrı Et A.Ş.
KÖYTEKS - Siirt Hazır Giyim Tesisi	12.09.1995	202.029	Geliş Madencilik A.Ş.
SEK - Diyarbakır İşletmesi	22.11.1995	661.338	Adnan Çelebieser
SEK - Adıyaman İşletmesi	23.11.1995	226.745	Ahmet Yaşar Öncel
SEK - Devrek İşletmesi	23.11.1995	415.698	Başoğlu A.Ş.
SEK - Silivri Süt Toplama Merkezi	24.11.1995	149.695	Klas A.Ş.
TESTAŞ - Aydın Tesisleri	20.12.1995	1.150.000	Taiwan Firstohm El.A.Ş.
SEK - Kastamonu İşletmesi	22.12.1995	279.393	Saf Süt A.Ş.
ORÜS - Ayancık İşletmesi	05.02.1996	3.180.560	Ayancık Ortak Girişimi
ORÜS - Devrek İşletmesi	05.02.1996	1.367.641	M. Zeki Hacıkulaoğlu
ORÜS - Düzce İşletmesi	05.02.1996	2.401.323	Yılmaz Trans A.Ş.
ORÜS - Pazarköy İşletmesi	05.02.1996	174.931	Yüce İnşaat A.Ş.
ORÜS - Ulupınar İşletmesi	05.02.1996	367.514	Çevik Orman Ürünleri Ltd.
ORÜS - Vezirköprü İşletmesi	05.02.1996	5.788.620	Vezirköprü Orman Ür. A.Ş.
SÜMER Holding - Adana İşletmesi	08.02.1996	7.571.694	Yüksekbaş Tekstil A.Ş.
SÜMER Holding - Erzincan İşletmesi	08.02.1996	1.151.529	Zafer Pamuk Tekstil A.Ş.
SÜMER Holding - Eskişehir İşletmesi	08.02.1996	3.959.365	Sarar Giyim Sanayi A.Ş.
SÜMER Holding - Hereke İşletmesi	08.02.1996	3.612.329	Kilim Mensucat A.Ş.
SÜMER Holding - Karaman İşletmesi	08.02.1996	10.016.721	Kombassan Holding A.Ş.
SÜMER Holding - Nevşehir İşletmesi	08.02.1996	2.681.642	Nevşehir Giyim San. A.Ş.
SÜMER Holding - Şanlıurfa İşletmesi	08.02.1996	749.282	Zafer Pamuk Tekstil A.Ş.
ORÜS - Bafra İşletmesi	12.02.1996	3.168.248	Kurpa Pazarlama A.Ş.
ORÜS - Antalya İşletmesi	13.02.1996	3.311.726	Özmutlu Madencilik A.Ş.
KÖYTEKS - Gümüşhane Hazır Giyim Tesisi	28.05.1996	436.015	İncinur Tekstil Sanayi A.Ş.
KÖYTEKS - Diyarbakır Hazır Giyim Tesisi	14.06.1996	467.889	Refakat Gıda Tekstil A.Ş.
KÖYTEKS - Yerköy Hazır Giyim Tesisi	26.07.1996	542.567	Çelikler Gıda San. Tic. A.Ş.
KÖYTEKS - Erzincan Hazır Giyim Tesisi	24.01.1997	380.012	Kardeşler Otomotiv A.Ş.
TDİ - Hopa Limanı	17.06.1997	4.004.718	Park Den. Hopa Lim. A.Ş.
TDİ - Tekirdağ Limanı	17.06.1997	104.923.599	Akport Tekirdağ Lim. A.Ş.
TDİ - Giresun Limanı	30.06.1997	3.203.774	Çakıroğlu Giresun Lim. A.Ş.
TDİ - Ordu Limanı	30.06.1997	1.607.887	Çakıroğlu Ordu Limanı A.Ş.
TDİ - Sinop Limanı	30.06.1997	800.944	Çakıroğlu Sinop Lim. A.Ş.

TDİ - Rize Limanı	06.08.1997	5.606.605	Riport Rize Limanı A.Ş.
KÖYTEKS - Erzurum Hazır Giyim Tesisi	11.08.1997	691.560	Özçakmak Tekstil Ltd.
KÖYTEKS - Sivas Hazır Giyim Tesisi	11.08.1997	830.081	EGS Sivas Tek.I Tic. Ltd.
ORÜS - Eskipazar İşletmesi	25.09.1997	300.000	Cesurlar A.Ş.
ORÜS - Kalkım İşletmesi	01.10.1997	500.000	Kalkım Orman Ür. A.Ş.
TURBAN - Kemer Marina	13.10.1997	17.100.000	Park Holding A.Ş.
TURBAN - Kuşadası Marina	17.10.1997	24.150.000	Tur-Yat A.Ş.
ORÜS - Yenice İşletmesi	20.10.1997	600.000	Yenice Orman Ür. A.Ş.
SÜMER Holding - AKSANTAŞ II Tarsus İş.	24.10.1997	8.500.000	Güney Sanayi A.Ş.
ORÜS - Bartın İşletmesi	31.10.1997	1.640.000	Bartın Orman Ür. A.Ş.
ORÜS - Demirköy İşletmesi	31.10.1997	750.000	Demirköy Orman Ür. A.Ş.
SÜMER Holding - Bünyan İşletmesi	31.10.1997	1.625.000	Bünyan Yünlü San. A.Ş.
SÜMER Holding - Ereğli İşletmesi	31.10.1997	5.750.000	Albayrak Turizm A.Ş.
TURBAN - Bodrum Marina	13.11.1997	20.900.000	Karada Turizm A.Ş.
ORÜS - Dursunbey İşletmesi	15.12.1997	470.000	Or-Sa Ağaç Sanayi A.Ş.
SEK - Yenice Süt Toplama Merkezi	06.02.1998	17.410	Süleyman Çalışkan
ORÜS - Savşat İşletmesi	27.02.1998	155.000	Talaş Ağaç Sanayi A.Ş.
SÜMER Holding - Denizli İşletmesi	02.03.1998	7.150.000	Zafer Pamuk Tekstil A.Ş.
ORÜS - Bolu Emprenyeleme Tesisi	19.03.1998	211.000	Baksaş A.Ş.
ORÜS - Arhavi İşletmesi	25.03.1998	2.900.000	Çelikler San. Tic. A.Ş.
SÜMER Holding - Kahramanmaraş İşletmesi	04.05.1998	3.000.000	Arsan Tekstil Sanayi A.Ş.
SÜMER Holding - Afyon Sincanlı İşletmesi	20.05.1998	1.210.000	Özerler Holding A.Ş.
SÜMER Holding - Salihli Palamut İşletmesi	29.05.1998	1.508.000	Ar-Tu Kimya Sanayi A.Ş.
SEK - Giresun İşletmesi	05.06.1998	662.865	Hayri Bakıcı
TDİ - Antalya Limanı	31.08.1998	29.000.000	Ortadoğu Antalya Lim. A.Ş.
ORÜS - Artvin İşletmesi	09.10.1998	2.000.000	Artvin İmalat Sanayi A.Ş.
ORÜS - Borçka İşletmesi	16.11.1998	750.000	Artvin İmalat Sanayi A.Ş.
ORÜS - Cide İşletmesi	01.12.1999	975.000	Necati Aslan
EBK - Sivas Kombinası	21.02.2000	1.225.000	Sivas Ticaret Borsası
EBK - Burdur Kombinası	25.02.2000	875.000	Burdur Güçbirliği Gıda A.Ş.
EBK - Eskişehir Kombinası	28.02.2000	1.176.000	Çelikler Turizm ve Gıda Ltd.
TZD - Manisa Kükürt İşletmesi	28.02.2000	600.000	Kimyagerler Ziraat İlaç. A.Ş.
EBK - Gaziantep Kombinası	03.03.2000	1.075.000	Gaziantep Et Kombinası A.Ş.
SEKA - Bolu İşletmesi	03.08.2000	4.900.000	GBS GENTAŞ A.Ş.
TDİ - Alanya Limanı	28.11.2000	1.600.000	ALİDAŞ Alanya Lim. İşl. A.Ş.
TDİ - Marmaris Limanı	26.01.2001	14.900.000	Marmaris Liman İşl.A.Ş.
SEKA - Dalaman İşletmesi	22.03.2001	40.000.000	MOPAK Kağıt Karton San. A.Ş.
TDİ - Çeşme Limanı	28.05.2003	12.500.000	ULUSOY Çeşme Liman İşl. A.Ş.
SEKA - Afyon İşletmesi	30.05.2003	3.100.000	GAP İnşaat Yat. ve Dış Tic. A.Ş.
SEKA - Balıkesir İşletmesi	10.06.2003	1.100.000	ALBAYRAK Turizm A.Ş.
SEKA - Çaycuma İşletmesi	19.06.2003	15.100.000	OYKA Kağıt Ambalaj San. A.Ş.
TDİ - Kuşadası Limanı	02.07.2003	27.000.000	Ege Liman İşletmeleri A.Ş.
Sakarya Traktör Sanayi İşletmesi	25.07.2003	2.300.000	Başak Traktör İş ve Tar.A.Ş.
TEKEL - Çankırı Kaya Tuzlası	16.10.2003	535.079	Çan-Kaya Kaya Tuzu San. A.Ş.
SEKA - Aksu İşletmesi	21.10.2003	3.500.000	MİLDA Ltd. Şti.
SEKA - Kastamonu İşletmesi	04.11.2003	9.100.000	MOPAK Kağıt Karton A.Ş.
TDİ - Dikili Limanı	20.11.2003	4.250.000	Dikili Liman ve Tur.İşl. A.Ş.
TDİ - Trabzon Limanı	20.11.2003	22.400.000	Trabzon Liman İşl. A.Ş.
SÜMER Holding - Adıyaman İşletmesi	17.12.2003	1.450.000	A-D Tekstil İşletmeleri A.Ş.
SÜMER Holding - Malatya İşletmesi	19.02.2004	6.400.000	MGG Malatya Girişim Gr.A.Ş.
SEKA - Karacasu İşletmesi	31.03.2004	2.050.000	Burhan ÇELİK Ahşap Ltd.
KBİ - Samsun İşletmesi	12.04.2004	11.121.000	CE-KA İnş. Mad. A.Ş.

EBK - Manisa Kombinası	21.06.2004	1.260.000	MAY Et Ürünleri ve Gıda Şti.
SÜMER Holding - TÜMOSAN İşletmesi	30.06.2004	27.200.000	ALÇELİK Çelik Yapı A.Ş.
TEKEL - Tuzluca Tuzlası	22.09.2004	425.000	SÜRKİT Gıda İç Dış Tic. A.Ş.
TEKEL - Sekili Tuzlası	23.09.2004	617.000	GÖKAY İnş. Tic. Ltd. Şti.
SÜMER Holding - Bakırköy Konfeksiyon San. İşl.	06.10.2004	44.000.000	Doğa Madencilik End. Tic. A.Ş.
TÜGSAŞ-Kütahya Gübre A.Ş.'ye Ait Varlıklar	18.10.2004	10.740.000	YILDIZ Entegre Ağaç San. A.Ş.
SÜMER Holding - Çanakkale Sentetik Deri İşl.	27.10.2004	2.100.000	İremsan Kağıtçılık Turizm Ltd. Şti.
SEKA - Akkuş İşletmesi	09.11.2004	780.000	Argan Orman Ürünleri Tic. A.Ş.
SÜMER Holding - Diyarbakır İşletmesi	07.12.2004	2.500.000	Mehmet Sait DİLEK
TEKEL - Kağızman Tuzlası	10.02.2005	416.500	Kristal Tuz Madencilik A.Ş.
SÜMER Holding - Beykoz Deri ve Kundura İşl.	13.04.2005	29.750.000	Yıldırım Dış Ticaret ve Paz. A.Ş.
SÜMER Holding - Sarıkamış Ayakkabı İşletmesi	11.08.2005	1.325.000	Karadeniz Petrol Nakliyat Ltd. Şti.
TEKEL - Kaldırım Tuzlası	26.01.2006	40.700.000	Koyuncu Nakliye Paz. Tic. A.Ş.
TEKEL - Kayacık Tuzlası	26.01.2006	42.200.000	Mutlucan Tuz Mad. İnş. Tur. A.Ş.
TEKEL - Yavşan Tuzlası	02.03.2006	37.300.000	Cihanbeyli Mad.Mk. Kimya O.G.G.
KBİ - Murgul İşletmesi	06.07.2006	37.600.000	Eti Bakır A.Ş.
TCDD - Mersin Limanı	11.05.2007	755.000.000	Mersin Uluslararası Liman İşl.A.Ş.
Sigara Sanayii İşl. ve Tic. A.Ş. - 6 Sigara Fabrikası	24.06.2008	1.720.000.000	BAT Tütün Mamulleri San.T.A.Ş.
Ankara Doğal Elektrik Üretim A.Ş. - 9 Santral	01.09.2008	510.000.000	Zorlu Doğal Elektrik Üretimi A.Ş.
TCDD - Samsun Limanı	31.03.2010	125.200.000	Samsunport-Samsun Ul.Liman A.Ş.
TEKEL - Ayvalık Tuzlası	26.04.2010	6.101.695	Binbirgıda Tarım Ürünleri . A.Ş.
TEKEL - Çamaltı Tuzlası	26.04.2010	77.966.102	Binbirgıda Tarım Ürünleri . A.Ş.
TCDD - Bandırma Limanı	18.05.2010	175.500.000	Çelebi Bandırma Ul.. A.Ş.
EÜAŞ - Bayburt, Çemişgezek ve Girlevik HES (14. Grup)	03.01.2011	29.050.000	Boydak Enerji Ür. A.Ş.
EÜAŞ - Bünyan, Çamardı, Pınarbaşı ve Sızır HES (10. Grup)	17.01.2011	69.700.000	Kayseri ve Civarı Enerji Ür. A.Ş.
EÜAŞ - Dereköy, Cerrah ve Suuçtu HES (1. Grup)	25.01.2011	6.600.000	Kent Solar Elektrik Ür. Ltd. Şti.
EÜAŞ - Çağ Çağ, Otluca ve Uludere HES (16. Grup)	09.02.2011	40.800.000	Nas Enerji A.Ş.
EÜAŞ - Adilcevaz, Ahlat, Malazgirt, Varto HES (17. Grup)	28.02.2011	6.350.000	Mostar Enerji El. Ür. Ltd. Şti.
EÜAŞ - Değirmendere, Karaçay, Kuzuculu HES (11. Grup)	02.03.2011	7.020.000	Ka-Fnih Enerji Ür. Ltd. Şti.
EÜAŞ - Turunçova-Finike HES (5. Grup)	08.03.2011	2.760.000	Turunçova Enerji .A.Ş.
EÜAŞ - Besni, Derme, Erkenek ve Kernek HES (13. Grup)	05.04.2011	13.800.000	Kayseri ve Civarı Enerji . A.Ş.
EÜAŞ - Kayadibi HES (9. Grup)	29.04.2011	7.644.000	İvme Grup Enerji .t A.Ş.
Sümer Holding - Mazıdağı Fosfat Tesisleri	14.07.2011	28.000.000	TMC Enerji Yat. A.Ş.
EÜAŞ - Kovada I ve Kovada II HES (4. Grup)	07.12.2011	56.060.000	Batıçim Enerji Elektrik Ür.A.Ş.
TCDD - İskenderun Limanı	30.12.2011	372.000.000	Limak İskenderun Ul.Liman A.Ş.
TOPLAM:		**4.872.348.361**	

HALKA ARZ UYGULAMALARI			
	Satış	Satılan	SATIŞ BEDELİ
Özelleştirilen Şirket	Tarihi	Pay (%)	($)
TELETAŞ Telekomünikasyon End.Tic.A.Ş.	29.02.1988	20,94	13.090.225
Ereğli Demir ve Çelik Fb. T.A.Ş.	09.04.1990	2,93	53.105.711
Çukurova Elektrik A.Ş.	16.04.1990	5,45	38.829.409
Kepez Elektrik T.A.Ş.	16.04.1990	8,14	9.390.359
Arçelik A.Ş.	30.04.1990	5,83	19.890.196
Bolu Çimento Sanayii T.A.Ş.	30.04.1990	10,38	8.268.150
Çelik Halat ve Tel Sanayi A.Ş.	30.04.1990	13,25	7.750.179
PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.	18.06.1990	7,83	150.617.183
Konya Çimento Sanayi A.Ş.	24.10.1990	31,13	17.663.979
Ünye Çimento Sanayii T.A.Ş.	01.11.1990	2,86	927.162
Mardin Çimento Sanayi A.Ş.	22.11.1990	25,46	9.161.501
Türk Hava Yolları A.O. (THY)	29.12.1990	0,75	4.976.165
Adana Çimento Sanayii T.A.Ş.	18.02.1991	34,32	27.958.470
Migros Türk T.A.Ş.	25.02.1991	36,40	5.609.246
Afyon Çimento Sanayii T.A.Ş.	21.03.1991	39,87	8.422.698
DİTAŞ Doğan Yedek Parça İm.ve Tek. A.Ş.	06.05.1991	2,51	219.411
Niğde Çimento Sanayii T.A.Ş.	13.05.1991	12,72	2.647.286
Petrol Ofisi A.Ş.	27.05.1991	3,32	14.386.888
Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.	27.05.1991	1,64	6.036.589
GİMA Gıda ve İhtiyaç Maddeleri T.A.Ş.	03.06.1991	4,15	406.902
TOFAŞ Oto Ticaret A.Ş.	13.06.1991	1,36	966.248
TOFAŞ Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.	13.06.1991	0,85	6.119.572
NETAŞ Northern Electric Tel. A.Ş.	03.03.1993	7,75	8.723.623
Uçak Servisi A.Ş. (USAŞ)	20.10.1993	30,00	15.205.871
TOFAŞ Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.	04.03.1994	16,80	332.824.239
Türkiye İş Bankası A.Ş.	13.05.1998	12,294	632.651.612
Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.	07.04.2000	30,41	1.104.520.664
Petrol Ofisi A.Ş.	15.03.2002	16,47	168.371.170
Türk Hava Yolları A.O. (THY)	01.12.2004	22,98	191.279.167
PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.	13.04.2005	34,49	273.719.603
Türk Hava Yolları A.O. (THY)	18.05.2006	26,18	207.820.151
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	04.05.2007	24,94	1.838.642.981
Türk Telekomünikasyon A.Ş.	09.05.2008	15,00	1.873.081.209
TOPLAM:			**7.053.283.819**

İMKB'de HİSSE SENEDİ SATIŞI UYGULAMALARI			
Özelleştirilen Şirket	**Satış Tarihi**	**Satılan Pay (%)**	**SATIŞ BEDELİ ($)**
Abana Elektromekanik San.Tic.A.Ş.	Şubat 1995	13,5	300.611
Adana Çimento Sanayii T.A.Ş.	Şubat 1991-Ekim 1993	12,96	17.132.359
Afyon Çimento Sanayii T.A.Ş.	Mayıs 1991-Ocak 1994	8,73	3.163.265
Arçelik A.Ş.	Aralık 1989-Ekim 2003	10,56	80.059.681
ASELSAN Askeri El.San. Tic. A.Ş.	Temmuz 2005	0,27	1.371.063
Bolu Çimento Sanayii T.A.Ş.	Nisan 1990-Ocak 1994	25,16	33.571.309
Çelik Halat ve Tel Sanayi A.Ş.	Ağustos 1987-Ekim 1993	16,32	10.364.884
Çukurova Elektrik A.Ş.	Temmuz 1987-Ekim 1993	8,80	56.973.073
DİTAŞ Doğan Yedek ParçaA.Ş.	Mayıs-Ekim 1993	12,22	1.209.588
Ereğli Demir ve Çelik Fab.T.A.Ş.	Ocak 1990-Nisan 1994	6,05	105.881.385
GENTAŞ Genel Metal S.T.A.Ş.	Haziran 1993	2,11	156.281
GİMA Gıda ve İhtiyaç Mad.T.A.Ş.	Mart 1992	0,33	20.313
Hektaş Ticaret A.Ş.	Aralık 1989-Ekim 1993	3,49	742.052
Kepez Elektrik T.A.Ş.	Ekim 1989-Ekim 1993	6,29	6.269.466
Konya Çimento Sanayi A.Ş.	Ocak 1991-Mayıs 1993	12,78	9.518.226
Kütahya Porselen Sanayi A.Ş.	Haziran-Ekim 1993	5,62	1.259.567
Mardin Çimento Sanayi A.Ş.	Ocak 1991-Mayıs 1993	20,77	10.371.413
Migros Türk T.A.Ş.	Şubat 1991-Mayıs 1993	5,83	983.011
NETAŞ Northern Electric Tel. A.Ş.	Mayıs-Aralık 1993	22,79	73.733.372
Niğde Çimento Sanayii T.A.Ş.	Mayıs 1993	0,02	3.262
PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.	Temmuz 1990-Aralık 2005	0,73	7.037.511
Petrol Ofisi A.Ş.	Ocak 1992-Ağustos 2002	29,40	261.797.548
Pınar Entegre Et ve Yem Sanayi A.Ş.	Temmuz 1998	5,76	2.122.293
SİFAŞ Sentetik İplik Fab. A.Ş.	Kasım 1993-Temmuz 1995	8,89	4.913.160
TELETAŞ Telekomünikasyon A.Ş.	Mayıs 1988-Ekim 1993	3,29	2.653.669
TOFAŞ Oto Ticaret A.Ş.	Temmuz 1991-Mayıs 1994	4,43	6.975.914
TOFAŞ Türk Otomobil Fab. A.Ş.	Temmuz 1991-Eylül 2003	5,73	62.053.693
Türk Hava Yolları A.O. (THY)	Nisan 1994-Haziran 1996	1,11	6.341.958
Türkiye İş Bankası A.Ş.	Eylül 2003	0,09	3.240.501
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	Aralık 2003-Ekim 2010	0,00	890
Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.	Ocak 1992-Mart 2005	17,13	474.102.918
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	Mart 1991-Ağustos 1993	8,24	5.899.326
Uçak Servisi A.Ş. (USAŞ)	Kasım 2003-Ağustos 2007	15,00	16.237.912
Ünye Çimento Sanayii T.A.Ş.	Şubat 1991-Ekim 2003	46,38	21.273.727
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	27.10.2010	0,00	216.126
TOPLAM:			**1.287.951.325**

VARLIK SATIŞI/DEVRİ UYGULAMALARI			
Özelleştirilen Varlık	**Satış/Devir Tarihi**	**SATIŞ/DEVİR BEDELİ ($)**	**Satın Alan / Devralan Kişi/Kuruluş**
ÇİNKUR - 3 Maden Sah.(ruhsat devri)	Haz.-Ağu. 1995	89.834	Muhtelif
DENİZ Nakliyatı - 3 Tanker	18.08.1995	12.980.000	Beşiktaş Denizclik A.Ş.
DENİZ Nakliyatı - Üsküdar'da 1 Bina	30.07.1998	16.250.000	Vadim İnşaat A.Ş.
EBK - Çeşitli İllerde 359 Taşınmaz	Eyl. 1987-Tem. 2005	43.315.474	Muhtelif
Gemlik Gübre - Gemlik'de 4 Taşınmaz	Eyl.1999-Eyl. 2002	2.042.695	Muhtelif
GÜNAŞ - Zeytinyağı Fab.Taş. (y.k.t.)	05.02.1991	215.931	Kilis Belediyesi
KBİ - 9 Maden Sahası (ruhsat devri)	May.-Tem. 2006	126.559	Muhtelif
KBİ - Çeşitli İllerde 1.053 Taşınmaz	Haz. 1998-Tem. 2007	5.496.948	Muhtelif
KÖYTEKS - 84 Konfeksiyon Mak.	Şub. 1998	27.380	Muhtelif
KÖYTEKS - Çeşitli İllerde 34 Taş.	Ağu. 1995-Şub. 1996	153.799	Muhtelif
MKE - Keskin Kalıp Fabrikası Taş.(y.k.t)	08.07.1988	264.730	KÖYTEKS
ORÜS - Çeşitli İllerde 116 Taşınmaz	Eyl. 1998-Şub. 2000	1.252.001	Muhtelif
PETKİM - Çeşitli İllerde 4 Taşınmaz	Tem. 1995-Eki. 2004	3.665.853	Muhtelif
POAŞ - 4 Tanker	Nis. 1996-Mar. 1998	2.890.981	Muhtelif
POAŞ - Çeşitli İllerde 9 Taşınmaz	Haz. 1996	344.981	Muhtelif
SEK - Çeşitli İllerde 5 Taşınmaz	Tem. 1988-Ara. 1995	673.152	Muhtelif
SEK İsim Hakkı	29.08.1995	7.958.615	Süt Endüstrisi Kuruluşları A.Ş.
SEKA - Taşucu Tersane Alanı	15.09.2003	2.150.000	AKTER Gemi San. A.Ş.
SEKA - Çeşitli İllerde 44 Taşınmaz	Tem. 2000-Haz. 2004	5.182.000	Muhtelif
Sigara San.A.Ş. Pipo/Nargile Tütün Mr.	08.10.2008	305.000	Tabac Turc Nargile ve Pipo Tüt.A.Ş.
SİVAS Demir Çelik - Ankara-G.O.P. 1 Daire	07.09.1995	237.419	Yavuz Özen
SÜMER H.Akdeniz İşl. - 1.092 Adet Mk.Tc.	27.05.2005	4.143.467	Kılıçlar Metal Sanayi Ltd. Şti.
SÜMER H. Merinos İşl. - 950 Adet Mk.Tc.	05.09.2005	2.870.544	Ere Metal İnşaat Sanayi Tic. Ltd.
SÜMER H. Tercan İşl. - 318 Adet Mk.Tc.	25.08.2005	91.582	Kılıç Ticaret
SÜMER H. Antalya Barit Ö.Ts.32 Mak.Teç.	14.06.2010	452.034	Genç Kardeşler Sıhhi Tes.t Ltd. Şti.
Sümer H. Taşucu İşl. 2.670 Adet Mk.Tc.	21.09.2010	20.049.704	Ortadoğu Alüm.PVC Ltd. Şti.
Sümer H. "MERİNOS HALI" Markası	24.10.2003	289.616	Merinos Halı San. Tic. A.Ş.
SÜMER Holding - 808 Taşınmaz	Tem. 1986-Ağu. 2010	121.271.852	Muhtelif
TAMSAN - Yerköy Ts.Taş. (y.k.t.)	08.07.1988	26.187	KÖYTEKS
TDÇİ - Deveci Demir Mad. (ruhsat dv.)	08.02.2007	21.500.000	Hekimhan Madencilik A.Ş.
TDİ - 4 Gemi	Tem. 2002-Oca. 2005	10.176.000	Muhtelif
TDİ - 3 Liman Kiralık Alanlar	Haz.-Ağu. 1998	327.877	Muhtelif
TDİ - 6 Liman Menkulleri	01.05.1998	3.323.624	Muhtelif
TDİ - Çeşitli İllerde 15 Taşınmaz	Eki. 1996-Eki. 2006	3.989.548	Muhtelif
TEDAŞ - Çeşitli İllerde 577 Taşınmaz	Mar. 2006-Ara. 2011	21.753.813	Muhtelif
TEKEL - Taşköprü Jüt İpliği Fb. Var.	14.04.2009	486.743	Aksa Tekstil Ltd. Şti.

TEKEL - Çeşitli İllerde 185 Taşınmaz	Ara. 2003-Ara. 2011	1.016.345.541	Muhtelif
THY - 3 Uçak	29.03.1996	9.000.000	Top Air Havacılık A.Ş.
THY- İstanbul-Bakırköy'de 11 Loj.D.	Kas. 2003-Şub. 2004	1.124.102	Muhtelif
TURBAN - İstanbul Kongre Sarayı	15.08.1991	20.000.000	İstanbul Menkul K. B.
TURBAN - Kemer Marina Oteli	20.06.1995	11.625.474	Alanya Özkaymak A.Ş.
TURBAN - Çeşme Oteli	31.10.1995	11.250.000	Gazala Tekstil A.Ş.
TURBAN - Elmadağ Dağ Evi	06.02.1996	1.427.529	Nathaş Turizm A.Ş.
TURBAN - Ilıca Motel	12.02.1996	2.380.127	Oden İnşaat Turizm A.Ş.
TURBAN - Akçay Tatil Köyü	15.10.1997	6.150.000	Oden İnşaat Turizm A.Ş.
TURBAN - Ürgüp Motel	09.04.1999	3.100.000	Oden İnşaat Turizm A.Ş.
TURBAN - Carlton Oteli Arsası	21.01.2000	15.600.000	Toprak Seramik San. A.Ş.
TURBAN - Atik Paşalar Yalısı	18.08.2000	29.000.000	Atik Pasha Turizm A.Ş.
TÜGSAŞ - Çeşitli İllerde 21 Taşınmaz	Haz. 1990-Eyl. 2005	3.936.146	Muhtelif
T. Şeker Fab. A.Ş. 14 Taşınmaz	May. 2009-Ara. 2011	1.280.820	Muhtelif
TZD - Çeşitli İllerde 160 Taşınmaz	Eyl. 1999-Mar. 2002	3.724.450	Muhtelif
YEM Sanayii - Malatya Arsası	11.05.1994	385	Zübeyde Gündoğdu
Bayındırlık Bakanlığı - Erciyes Sos.Ts.	07.07.2005	232.000	Aksa Ankara Makina Sat. Ser. A.Ş.
DSİ - Erciyes Sosyal Tesisleri	07.07.2005	469.000	Aksa Ankara Makina Sat. Ser. A.Ş.
Karayolları Genel Md. Erciyes Sos.Ts..	07.07.2005	306.000	Aksa Ankara Makina Sat. Ser. A.Ş.
Emekli Sandığı - Kuşadası Tatil Köyü	28.07.2005	34.500.000	Kuşadası Turizm Yatırımcılığı A.Ş.
Emekli Sandığı - İstanbul Hilton Oteli	15.11.2005	255.500.000	Ortadoğu Otomotiv Ticaret A.Ş.
Emekli Sandığı - Büyük Ankara Oteli	26.01.2006	36.830.000	Çelikler Taahhüt İnşaat San. A.Ş.
Emekli Sandığı - İzmir Efes Oteli	07.03.2006	121.500.000	İzmir Büyük Efes Ot.Tur. A.Ş.
Emekli Sandığı - Kızılay Emek İş Hanı	08.03.2006	55.500.000	Talip Kahraman İnş. Taah. A.Ş.
Emekli Sandığı - Büyük Tarabya Oteli	30.06.2006	145.300.000	Bayraktarlar Holding A.Ş.
Emekli Sandığı - Çelik Palas Oteli	05.11.2007	38.900.000	MSN Yapı Yat. İnş. Tur. A.Ş.
I. Bölge Araç Muayene İstasyonları	15.08.2007	300.250.000	Tüvturk Kuzey Taşıt Mua. İst.A.Ş.
II. Bölge Araç Muayene İstasyonları	15.08.2007	313.250.000	Tüvturk Güney Taşıt Mua. İst. A.Ş.
TCDD - Çeşitli İllerde 19 Taşınmaz	Tem. 2010-Haz. 2011	12.998.052	Muhtelif
Maliye Hazinesi - Çeşitli İllerde 27 Taş.	Ağu. 2010-Kas. 2011	108.931.041	Muhtelif
DMO - İzmir-Konak'da 1 Taşınmaz	20.04.2011	2.789.515	İzmir Kalkınma Ajansı
TOPLAM:		**2.879.576.126**	

BEDELLİ DEVİR UYGULAMALARI			
Devredilen Varlık	**Devir Tarihi**	**DEVİR BEDELİ ($)**	**Devralan Kuruluş**
ASİL Çelik-Bursa-Orhangazi'de 2 Arsa	12.10.1999	2.138	Orhangazi Belediye Başk.
ÇELBOR - %100 Hisse	31.05.2002	100.000	Ereğli Demir ve Çelik T.A.Ş.
ÇİTOSAN-Öğütülebilirlik Laboratuvarı	31.12.1997	4.884	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
DİTAŞ - %50,98 Hisse	19.11.2002	16.500.000	TÜPRAŞ
EBK - Çeşitli İllerde 80 Taşınmaz	Kas. 1999-Eyl. 2004	2.199.691	Muhtelif
ETİ Alüminyum-Seydişehir'de 4 Taşın.	05.05.2005	65.957	DSİ Genel Müdürlüğü
ETİBANK-Elazığ Sodyum B. İşl-21 Arsa	16.12.1996	254.760	Etibank Madencilik
İSDEMİR - %100 Hisse	31.01.2002	50.000.000	Ereğli Demir ve Çelik T.A.Ş.
İSDEMİR - Çeşitli İllerde 76 Taşınmaz	Ağu. 2000-Nis. 2003	26.167.094	Muhtelif
KBİ - Çeşitli İllerde 143 Taşınmaz	Eki. 1997-May. 2007	192.277	Muhtelif
Kütahya Gübre S.A.Ş. Kütahya-22 Taş.	19.02.2004	2.572	TEDAŞ T. Elektrik Dağ.A.Ş.
ORÜS - Kırklareli Demirköy-2 bina	19.11.1998	38.071	Kırklareli İl Özel İdaresi
PETKİM - Yarımca Kompleksi	01.11.2001	60.000.000	TÜPRAŞ
PETKİM - İzmir Basmane'de 1 Bina	26.10.2004	2.472.656	Maliye Hazinesi
Samsun Gübre S. A.Ş.-Samsun-1 Arsa	16.12.2002	118.561	TEAŞ
SEKA - Ardanuç İşletmesi	03.12.2004	141.794	Ardanuç Belediyesi
SEKA - Çeşitli İllerde 55 Taşınmaz	Ara. 1999-Haz. 2005	14.907.052	Muhtelif
SÜMER Holding - Kayseri İşl.ve 14 Taş.	14.02.2002	53.721.858	Maliye Hazinesi
SÜMER Holding-Çeşitli İl. 63 Taşınmaz	Ağu. 1997-Haz. 2008	19.521.762	Muhtelif
T. Şeker Fab. A.Ş. - Çeşitli İl. 33 Taşın.	Tem. 2006-Eyl. 2011	1.941.415	Muhtelif
TAKSAN-4 Tezgah	05.10.2001	86.266	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.
TAKSAN-Kayseri'de 29 Taşınmaz	20.09.1999	39.005	Kayseri İl Özel İdaresi
TDİ-5 Gemi	Mar. 1998-Oca. 2006	442.495	Muhtelif
TDİ-İzmir Konak E.Balık Hali ve 2 Arsa	15.08.1996	0	İzbeltur Ltd.Şti.-İzmir B.Ş. Bel.
TDİ-İzmir Körfez Taş.ve 11 Gemi/Vapur	04.02.2000	4.000.000	İzmir Büyükşehir Belediyesi
TDİ-İzmir Eski Misafirhane Binası	03.03.2005	450.000	Radyo ve Televizyon Üst K.
TDİ-Ş.hatl.ve Den.İşl.İskeler ve Gemiler	15.03.2005	21.820.000	İstanbul Büyükşehir Bel.
TDİ-Şehir Hatl. Ç.kale Bl.Hiz. ve 9 Gemi	14.08.2006	65.908	Çanakkale İl Özel İdaresi
TEDAŞ-Çeşitli İllerde 112 Taşınmaz	Eyl. 2005-Ara. 2011	5.997.452	Muhtelif
TEKEL-Çeşitli İllerde 412 Taşınmaz	May. 2002-Tem. 2011	362.475.289	Muhtelif
TGS-Eski İstinye Tersane Arazisi	18.08.2000	21.469.480	Maliye Hazinesi
THY - 2 Uçak	Mar. 1996-May. 1999	17.100.000	Kıbrıs Türk Hava Yolları A.O.
TURBAN - İstanbul-İstinye'de 8 Taşın.	Ağu.-Eki. 1995	20.455.382	İMKB Başkanlığı
TÜPRAŞ - Çeşitli İllerde 11 Taşınmaz	Oca. 2002-Tem. 2005	1.692.338	Muhtelif
TÜSTAŞ - Ankara A.O.Ç'de 2 bina	12.03.1998	2.562.241	Ceza İnf. Kur./Tut.. İşyurt. Kur.
TZD - Çeşitli İllerde 339 Taşınmaz	Eyl. 1998-Ara. 2002	11.718.559	Muhtelif
YEŞİLOVA Yün İpliği A.Ş.- %48,93 Hisse	31.08.2005	73.497	Burdur İl Özel İdaresi
DMO - Çeşitli İllerde 2 Taşınmaz	Haz. 2008-Nis. 2009	1.454.917	Muhtelif
TOPLAM:		**720.255.369**	

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

EK–8: KAPATILAN KİT'LER

KURULUŞ	VARLIK ADI	İŞLEM	TARİHİ
TURBAN	Amasya Oteli	İşletmecilikten Çekilme	23/04/1995
TURBAN	Çorum Oteli	İşletmecilikten Çekilme	23/04/1995
TURBAN	Erciyes Oteli	İşletmecilikten Çekilme	23/04/1995
TURBAN	Samsun Oteli	İşletmecilikten Çekilme	23/04/1995
TURBAN	Ş.Urfa Oteli	İşletmecilikten Çekilme	23/04/1995
KÖYTEKS	Keskin Hazır Giyim Tesisi	Kapatma	02/08/1995
TURBAN	Gümüldür Tatil Köyü	Kapatma	25/10/1995
TURBAN	Adana Seyahat Acentesi	Kapatma	25/10/1995
TURBAN	Isparta Seyahat Acentesi	Kapatma	25/10/1995
KBİ	Kutlular İşletme Müdürlüğü	Kapatma	07/05/1996
KBİ	Murgul İzabe Tesisi	Kapatma	07/05/1996
SÜMER HOLDİNG	Erzurum İspir Ayakkabı Fabrikası	Kapatma	18/11/1996
TURBAN	Antalya Seyahat Acentesi	Kapatma	27/11/1996
EBÜAŞ	Yüksekova Kombinası	Kapatma	13/08/1997
KÖYTEKS	Tatvan Kazak Üretim Tesisi	Kapatma	18/09/1997
SÜMER HOLDİNG	Hacıömer Halıcılık Tesisi	Kapatma	06/12/1997
TURBAN	Beldibi Sosyal Turizm İşletmesi	İşletmecilikten Çekilme	06/12/1997
TURBAN	Belek Sosyal Turizm İşletmesi	İşletmecilikten Çekilme	06/12/1997

TURBAN	Marmaris Tatil Köyü	İşletmecilikten Çekilme	10/12/1997
ORÜS	Ardeşen İşletmesi	Kapatma	13/01/1998
SÜMER HOLDİNG	Diyarbakır Halı Fabrikası	Kapatma	11/03/1998
T. ZİRAİ DONATIM A.Ş.	Ankara Tarım Mak. İmalat İşl.	Kapatma	15/07/1998
T. ZİRAİ DONATIM A.Ş.	Adana Tarım Mak. İmalat İşl.	Kapatma	15/07/1998
T. ZİRAİ DONATIM A.Ş.	İzmir Tarım Mak. İmalat İşl.	Kapatma	15/07/1998
T. ZİRAİ DONATIM A.Ş.	Kırklareli Tarım Mak. İmalat İşl.	Kapatma	15/07/1998
T. ZİRAİ DONATIM A.Ş.	Pamukova Tarım Mak. Araştırma Ens.	Kapatma	15/07/1998
T. İŞ BANKASI	265 adet hisse	Hazine'ye iade	15/07/1998
SÜMER HOLDİNG	Elazığ Sivrice Eğitim ve Dinlenme Tesisleri	Kapatma	18/08/1998
TURBAN	Antalya Adalya Oteli	İşletmecilikten Çekilme	14/09/1998
TURBAN	Antalya Kaleiçi Dükkanları / Yat Limanı	İşletmecilikten Çekilme	14/09/1998
EBÜAŞ	Trabzon Balık Mamulleri Fabrikası	Kapatma	08/07/1999
SÜMER HOLDİNG	Kayseri Pamuklu İşletmesi	Kapatma	09/08/1999
TURBAN	Yalova Termal Tesisleri	İşletmecilikten Çekilme	12/10/1999
T. ZİRAİ DONATIM A.Ş.	Erzurum Tarım Alet Makinaları İşletmesi	Kapatma	06/03/2000
TÜGSAŞ	Elazığ Gübre Sanayii A.Ş. Fabrikası	Kapatma	18/04/2000
SEKA	İzmit Klor-Alkali Fabrikası	Kapatma	20/07/2000
SÜMER HOLDİNG	Tarsus Mensucat Boyaları San. İşletmesi	Kapatma	10/10/2000

T. ZİRAİ DONATIM A.Ş.	Ş.Urfa Tarım Alet Makinaları İşletmesi	Kapatma	30/10/2000
SÜMER HOLDİNG	İzmir Basma Sanayii İşletmesi	Kapatma	14/11/2000
SÜMER HOLDİNG	Nazilli Basma Sanayii İşletmesi	Kapatma	14/11/2000
TURBAN	Kilyos Moteli	Kapatma	02/01/2001
EBK	Fatsa Balık Mamülleri İşletmesi	Kapatma	28/02/2001
T. ŞEKER FABRİKALARI A.Ş.	Sanayi Nakliyat A.Ş.	Kapatma	06/08/2001
TEKEL	İzmir Sigara Fabrikası	Kapatma	29/04/2002
TEKEL	Adapazarı Yaprak Tütün İşletmesi Müdürlüğü	Kapatma	29/04/2002
TEKEL	Düzce Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	29/04/2002
TEKEL	Çankırı Kaya Tuzlaları	İşletmecilikten Çekilme	29/04/2002
TEKEL	Sekili Kaya Tuzlaları	İşletmecilikten Çekilme	29/04/2002
TEKEL	Tuzluca Kaya Tuzlaları	İşletmecilikten Çekilme	29/04/2002
TEKEL	Gemlik Sungipek ve Vizkoz Mamulleri San. İşl.	Kapatma	29/04/2002
TEKEL	Çine Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	04/06/2002
TEKEL	Ödemiş Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	04/06/2002
TEKEL	Turgutlu Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	04/06/2002
TEKEL	Mudanya Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	04/06/2002
TEKEL	Yenişehir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	04/06/2002

EBÜAŞ	Haydarpaşa Et İşleme Tesisi	Kapatma	24/04/2003
EBÜAŞ	Zeytinburnu Et Kombinası	Kapatma	24/04/2003
SÜMER HOLDİNG	Adana Pamuk Satınalma ve Çırçır Fab. İşletmesi	Kapatma	08/05/2003
TEKEL	Gaziantep İçki Fabrikası	Kapatma	07/07/2003
TEKEL	Şanlıurfa Suma Fabrikası	Kapatma	07/07/2003
TEKEL	Kırıkkale Şarap Fabrikası	Kapatma	07/07/2003
SEKA	Akkuş İşletmesi	Kapatma	21/10/2003
SEKA	Ardanuç İşletmesi	Kapatma	21/10/2003
TEKEL	Doğanşehir Yaprak Tütün İşletm Müdürlüğü	Kapatma	08/01/2004
TEKEL	Taşköprü Jüt İpliği Fabrikası	Kapatma	08/01/2004
TEKEL	Kocaeli Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	23/01/2004
TEKEL	Hendek Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	23/01/2004
TEKEL	Kelkit Kibrit Fabrikası	Kapatma	07/04/2004
TEKEL	Sinop Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	07/04/2004
TEKEL	Şarköy Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	07/04/2004
TEKEL	Merzifon Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	07/04/2004
TEKEL	Geyve Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	07/04/2004
TEKEL	Gölmarmara Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Soma Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004

TEKEL	Savaştepe Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Ulubey Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Ahmetli Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Yenice Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Çivril Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Fethiye Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Bergama Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Dikili Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Trabzon Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
TEKEL	Menemen Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	03/08/2004
SÜMER HOLDİNG	Bergama Pam. İp. ve Dok. San. T.A.Ş. üretim birimleri	Kapatma	26/08/2004
SÜMER HOLDİNG	Manisa Pam. Men. A.Ş. üretim birimleri	Kapatma	26/08/2004
SÜMER HOLDİNG	Akdeniz Pamuklu Sanayi İşletmesi	Kapatma	26/08/2004
SÜMER HOLDİNG	Pazarlama İşletmesi	Kapatma	03/09/2004
SÜMER HOLDİNG	Antalya Pam. Dok. San. T.A.Ş. üretim birimleri	Kapatma	23/09/2004
SÜMER HOLDİNG	Bursa Merinos Yünlü Sanayii İşletmesi	Kapatma	23/09/2004
TEKEL	Tabacs Turcs S.A. (%100 hissesi)	Tasfiye	27/09/2004

SEKA	İzmit İşletmesi	Kapatma	08/11/2004
EBÜAŞ	Kayseri Et Kombinası	Kapatma	08/11/2004
SÜMER HOLDİNG	Van Deri ve Kundura Sanayii İşletmesi	Kapatma	02/12/2004
SÜMER HOLDİNG	Sarıkamış Ayakkabı İşletmesi	Kapatma	02/12/2004
SÜMER HOLDİNG	Tercan Ayakkabı İşletmesi	Kapatma	02/12/2004
TDİ	Marmara Inc. (%100 hisse)	Tasfiye	02/12/2004
TEKEL	Erzincan Tuz İşletme Müdürlüğü	Kapatma	31/01/2005
TDİ	İstanbul Şehirhatları ve Denizyolları İşl. ait bazı hatlar	İşletmecilikten Çekilme	31/01/2005
TEKEL	Kiraz Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Vezirköprü Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Bandırma Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Şebinkarahisar Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Demirci Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Köprübaşı Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Alaşehir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Karacasu Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Gerze Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006

TEKEL	M. Kemalpaşa Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Güney Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Bucak Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Eşme Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Urla Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Kınık Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Tire Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Yatağan Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Havza Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Niksar Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	İslahiye Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Balıesir Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	İvrindi Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Sındırgı Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Samsun Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Osmancalı Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Saruhanlı Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	Kapatma	08/08/2006

TEKEL	Hatay Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	Kapatma	08/08/2006
TEKEL	Bandırma Yaprak Tütün İşletme Atölyesi	Kapatma	08/08/2006
T. ŞEKER FAB. A.Ş.	Sarmısaklı Tarım İşletmesi	Kapatma	10/11/2006
T. ŞEKER FAB. A.Ş.	Afyon Tarım İşletmesi	Kapatma	10/11/2006
TEKEL	Gökçeada İdare Memurlukları ve Depoları	Kapatma	21/12/2006
TEKEL	Bozcaada İdare Memurlukları ve Depoları	Kapatma	21/12/2006
SÜMER HALI A.Ş.	Isparta Halı Fabrikası	Kapatma	10/03/2008
SÜMER HALI A.Ş.	Diyarbakır Bölge Müdürlüğü	Kapatma	22/04/2009
SÜMER HALI A.Ş.	Isparta Bölge Müdürlüğü	Kapatma	22/04/2009
TEKEL	Yaprak Tütün İşletme Müdürlükleri	Kapatma	02/11/2009
TEKEL	Yaprak Tütün İşletme Fabrika ve Atölyeleri	Kapatma	02/11/2009
TEKEL	Yaprak Tütün Bakım Amirlikleri	Kapatma	02/11/2009
SÜMER HOLDİNG	Taşucu Kağıt Sanayii İşletmesi Üretim Birimleri	Kapatma	02/11/2009

EK–9: İMALAT SANAYİİ İLE TARIMIN GSMH İÇİNDE YERLERİ

	GSMH/İmalat Sanayii	GSMH/Tarım
1983	25.5	....
1998	23.9	12.1
1999	21.9	10.2
2000	20.1	9.9
2001	19.1	8.6
2002	17.8	10.1
2003	17.7	9.7
2004	17.4	9.3
2005	17.3	9.1
2006	17.2	8.9
2007	16.8	7.4
2008	16.2	7.4
2009	15.2	8.1
2010	15.7	8.3
2011	16.2	7.8
2012	15.6	7.7

EK–10: İŞSİZLİK ORANLARI

Yıllar	**SAYI (000)**	Oran %
1988	1638	8.4
1989	1709	8.6
1990	1612	8.0
1991	1723	8.2
1992	1855	8.5
1993	1815	9.0
1994	1871	8.6
1995	1700	7.6
1996	1503	6.6
1997	1552	6.8
1998	1607	6.9
1999	1830	7.7
2000	1497	6.5
2991	1967	8.1
2002	2464	10.3
2003	2493	10.3
2004	2422	10.3
2005	2489	10.9
2006	2296	9.9
2007	2.400	10.1
2008	3.045	12.6
2009	3.283	13.0
2010	2.824	10.9
2011	2.941	9.1
2012	2.640	9.4

(Kasım sonu)

Kaynak: TÜİK İşgücü istatistikleri

EK–11: TOPTAN EŞYA FİYATLARI 1950-2012
YIL SONU YÜZDELERİ

YILLAR	% ARTIŞLAR	
	Endeks I	Endeks II
1950	-2.51	-10.20
1951	5.07	
1952	0.24	
1953	5.53	
1954	8.81	
1955	13.12	16.50
1956	15.84	
1957	11.73	
1958	30.13	
1959	9.58	9.72
1960	0.37	0.42
1961	6.26	6.30
1962	4.38	4.35
1963	1.89	
1964	2.97	
1965	10.83	8.10
1966	0.00	

1967	7.17	
1968	4.86	
1969	5.20	
1970	6.07	6,7
1971	23.02	
1972	14.87	
1973	29.19	
1974	19.06	
1975	10.41	19.01
1976	18.47	
1977	36.73	
1978	48.75	
1979	81.38	
1980	94,46- 97.80	
1980	98,7	
1981	25.6-35.5	
1982	25.4	
1983	40.1	
1984	35.5	
1985	38.2	
1986	24.5	
1987	51.6	
1988	67.9	
1989	62,3	
1990	48.6	
1991	59.2	
1992	61.4	
1993	60.3	
1994	149.6	
1995	76.0	
1996	84.9	
1997	91.2	

1998	54.3	
1999	62.9	
2000	54.9	
2001	54.4	
2002 Tüfe	6.4	
2003	8.3 9	
2004	8.80	
2005	8.18	
2006	9.80	
2007	8.78	
2008	10.44	
2009	6.25	
2010	8.57	
2011	8.47	
2012 (12 aylık ortalama)	8.89	

Kaynak: TÜİK

DİZİN

A

Afşar, Esin, 310.
Akbulut, Yıldırım, 108, 120, 129, 351.
Akman, Zahit, 264, 292.
Aksal, İsmail Rüştü, 109.
Aksoy, Asım, 150.
Aksoy, Muammer, 121.
Akyol, Hasan, 353.
Alevok, Mebrure, 138.
Alican, Ekrem, 211, 215.
Aliyev, Haydar, 97, 147, 157, 158, 245, 254, 255, 289.
Alkin, Erdoğan, 344.
Alpman, Ayten 310.
Alptemoçin, Ahmet Kurtcebe, 352.
Altınok, Ali Rıza, 26.
Anacan, Zekeriya, 307.
Apaydın, Orhan, 81.
Arafat, Yaser, 80, 260.
Aral, Hüseyin Cahit, 352.
Arbaş, Avni, 249.
Arf, Cahit, 187.
Arık, Engin, 281.
Arıkan, Vural, 352.
Arınç, Bülent, 272.
Arzık, Nimet, 109.
Arzumanov, Lydia (Leyla), 102.
Asaf, Özdemir, 39.
Aşkın, Cihat, 265.
Astair, Fred, 96.
Ataç, Abdülbaki, 353.
Ataman, Leyla, 129.
Atatürk, 54, 55, 71, 89, 121, 123, 272, 333, 340.
Atılgan, Yusuf, 109.
Atilla, İsmet, 97, 147, 150, 157, 158, 245, 254, 255, 289.
Avcıoğlu, Doğan, 53.
Aybar, Mehmet Ali, 100, 160, 169, 170, 292.
Aydın, Koray, 256.
Aydınoğlu, İsmail Hakkı, 353.
Aykal, Duygu, 102.

B

Babacan, Ali, 353.
Baban, Cihat, 63.
Balbay, Mustafa, 290, 291, 344.

Balcıoğlu, Semih, 273.
Banker Kastelli, bkz. Özden, Cevher,
Barzani, Mesut, 177.
Başar, Günseli, 344.
Başbuğ, İlker, 264, 344.
Başçı, Erdem, 354.
Batur, Muhsin, 205.
Baykal, Deniz, 195, 310.
Baykara, Zeyyat, 90.
Baykurt, Fakir, 158, 202.
Beckett, Samuel, 112.
Bergman, Ingrid, 50, 143.
Berk, Nurullah, 46.
Berkel, Sabri, 150.
Berkes, Niyazi, 102.
Beyaz, Zekeriya, 226.
Bezirci, Asım, 150.
Birand, Mehmet Ali, 344.
Birsel, Salah, 158, 202.
Bitlis, Eşref, 149.
Böll, Heinrich, 77.
Boran, Behice, 38, 90.
Boratav, Pertev Naili. 195.
Bozer, Ali, 108.
Brando, Marlon, 260.
Brejnev, 43, 50.
Budiaf, Muhammet, 143.
Burak, Cihat, 160, 292.
Burgiba, Habib, 223.
Bush, G. H., 95, 112, 143, 394.
Buyrukçu, Muzaffer, 273.

C
Canevi, Yavuz, 353.
Cantürk, Kemal, 28.
Capote, Truman, 68.
Carter, Jimmy 28.
Celal, Peride, 344.
Cem, İsmail, 158, 202.
Chagall, Mark, 77.
Chavez, Hugo, 200, 348.
Cindoruk, Hüsamettin, 82.
Clinton, Bill, 139, 143, 154, 191, 200, 203.
Coşkun, Ali, 353.
Cousteau, J. Y., 191.
Cronin, A. J., 43, 133.
Cumalı, Necati, 227.
Curi, Kriton, 177.

Ç
Çağan, Zeki, 256.
Çağlayan, Mehmet Zafer, 353.
Çağlayangil, İhsan Sabri, 97, 147, 157, 158, 245, 254, 255, 289.
Çatlı, Abdullah, 177.
Çay, Fuat, 353.
Çiller, Tansu, 122, 129, 137, 140, 141, 147, 148, 150, 159, 161, 169, 170, 176, 177, 184, 351.

D
Demirel, Nazmiye, 344, 345.
Demirel, Süleyman, 25, 29, 52, 74, 90, 122, 123, 129, 136, 137, 140, 141, 145, 147, 148, 149, 150, 160, 176, 177, 183, 195, 206, 215, 344, 345, 351.
Demirkent, Nezih, 227.
Denktaş, Rauf, 310.
Derviş, Kemal, 54, 228, 229, 250, 257, 265, 308, 395.
Devrim, Şirin, 310.
Dietrich, Marlene, 143.

Dino, Abidin, 149, 150.
Doğan, Çetin, 309.
Dönen, Mehmet, 353.

E

Ecevit, Bülent, 38, 185, 202, 205, 214, 215, 227, 273, 352.
Egesel, Altay, 70.
Ekren, Nazım, 353.
Emeç, Çetin, 121.
Engin, Nihat, 353.
Erbakan, Necmettin, 27, 52, 90, 159, 160, 176, 184, 185, 214, 273, 292, 310, 352.
Erberk, Neşe, 62.
Erçel, Gazi, 207, 217, 228.
Erdem, Kaya, 27, 28, 34, 40, 108, 352, 395.
Erdoğan, Emine, 263, 264.
Erdoğan, Recep Tayyip, 243, 248, 352.
Erdost, İlhan, 52.
Erez, Yalım, 353.
Ergun, Enver, 63.
Erim, Nihat, 26, 27.
Erkmen, Hayrettin, 137.
Erşat, Muhammet, 143.
Ersek, Siyami, 150.
Ersöz, Adnan, 128.
Ersün, Cumhur, 256.
Erten, Muammer, 160, 292.
Es, Hikmet Feridun, 138.
Esad, Beşar, 211, 223, 263.
Esad, Esma, 263, 264.
Esad, Hafız, 211, 223.
Evren, Kenan, 27, 41, 46, 52, 88, 89, 107, 122, 123, 351.

F

Felek, Burhan, 46, 292.
Fromm, Eric, 31.

G

Galbraith, J. Kenneth, 277.
Gates, David, 96.
Gazioğlu, Gültekin, 38.
Gökberk, Macit, 149, 150.
Gökçek, Melih, 160, 292.
Gökçen, Sabiha, 227, 228.
Gönül, Ali Rıza, 353.
Gorbaçov, Mihail, 43, 76, 95, 106, 112, 133.
Gülen, Fethullah, 186, 203, 215, 343.
Gülersoy, Çelik, 249, 250.
Gültekin, Nihat Bülent, 354.
Güneş, Turan, 46, 47.
Güney, Tuncay, 227, 248.
Gürdal, İbrahim, 195.
Gürsoy, Fezâ, 138.

H

Han, Gulam, 97, 147, 157, 158, 245, 254, 255, 289.
Hayworth, Rita, 96.
Hekimoğlu, Müşerref, 257.
Helmann, Lilian, 68.
Hess, Rudolf, 96.
Hitler, Adolf, 96.
Horowitz, Vladimir, 112, 113.
Hulusi, İhap, 90.
Hüseyin, Saddam, 277.

I

Irmak, Sadi, 122.
Işık, Hasan Esat, 109.
Işıkara, Ahmet Mete, 344.

İ
İbni Haldun, 120.
İnan, Âfet, 70.
İnönü, Erdal, 160, 292.
İşgüzar, Hilmi, 27.
İsmet İnönü, 332, 333.

J
Jones, Dow, 95.

K
Kadar, Janos, 106.
Kaddafi, Muammer, 314.
Kaftancıoğlu, Ümit, 26.
Kahveci, Adnan, 121, 352
Kalafat, Emin, 63.
Kanadoğlu, Sabih, 226.
Kansu, Aziz, 53.
Karajan, Herbert Von, 112.
Karal, Enver Ziya, 46.
Karasu, Bilge, 160, 292.
Karayalçın, Murat, 160, 292.
Kay, Danny, 106.
Kayacan, Kemal, 136, 137.
Kayalar, Lütfullah, 352.
Kenter, Müşfik, 310.
Kenter, Yıldız, 39, 80.
Kerim, Fahrettin, 90.
Kılıç, Kemal, 149, 398.
Kısakürek, Necip Fazıl, 53.
Koç, Vehbi, 177.
Kodallı, Nüvit, 80.
Koral, Füreyya, 186.
Korat, Suna, 39, 249, 250, 396.
Korutürk, Fahri, 90.
Köse, Mehmet Tahir, 353.
Köseoğlu, Abdurrahman, 26.
Küçük, Yalçın, 80, 344.
Kudret, Cevdet, 138.
Külebi. Cahit, 187.
Kurdaş, Kemal, 53.
Kuroğlu, Nazlı, 46, 47.
Kutlar, Onat, 159, 160.

M
Mahfuz, Necib, 277.
Manço, Barış, 158, 202.
Marks, Karl, 120, 154.
Marquez, Gabriel Garcia, 59.
Mataracı, Tuncay, 27.
Mebrure Hanım, 21, 61, 69, 271, 331, 395.
Menderes, Aydın, 310.
Menuhin, Yehudi, 211.
Monet, Claude, 77.
Moral, Şaziye, 70.
Moran, Berna, 150.
Mumcu, Uğur, 149.
Müritoğlu, Zühtü, 138.
Müşerref , Pervez, 211.
Mutluay, Rauf, 160, 292.
Muvahhit, Bedia, 160, 292.
Myrdal, Gunnar, 96.

N
Nadi, Nadir, 130.
Nayır, Yaşar Nabi, 46.
Nesin, Aziz, 52, 100, 160, 169, 292.

O
Oral, Hüdai, 265.
Oral, Sümer, 352.
Osman Hamdi Bey, 122.

Ö

Öcalan, Abdullah, 101, 137, 154, 195, 203, 204.
Öcalan, Abdullah, 97, 147, 157, 158, 245, 254, 255, 289.
Öcalan, Osman, 137.
Ökçün, Gündüz, 81.
Okkan, Gaffar, 226.
Önal, Recep, 256.
Öngören, Mahmut Tali, 205.
Örnek, Özden, 309.
Özakman, Turgut, 344, 345.
Özal, Turgut, 28, 34, 46, 47, 48, 51, 53, 54, 56, 69, 88, 100, 103, 107, 108, 110, 116, 117, 120, 121, 123, 129, 130, 136, 139, 140, 147, 351.
Özdemir, Asuman, 280.
Özden, Cevher (Banker Kastelli), 40, 47, 293.
Özkan, Hüsamettin, 256.
Özkan, Tuncay, 290.

P

Pakdemirli, Ekrem, 352.
Papa 16. Benediktus, 277.
Perinçek, Doğu, 263, 290, 291, 344.
Pferschy, Othmark, 63.
Phillips, Huntington, Samuel, 306.
Picasso, Pablo, 106.
Prens Charles, 191.
Prenses Diana, 191.
Priestey, J. B. , 68.
Putin, Vladimir, 211, 223.

R

Ran, Nâzım Hikmet, 160, 292.
Reagan, Ronald, 31.
Rey, Cemal Reşit, 39, 70, 71.
Rifat, Oktay, 102.
Rubinstein, Arthur, 50, 143.
Ruhani, Hasan, 348.
Rüşti, Salman, 59, 106, 112, 182.

S

Said-i Nursi, 121.
Sakharov, A. 112.
Sandalcı, Emil Galip, 150.
Saraç, Tahsin, 138.
Saracoğlu, Rüşdü, 353.
Sargın, Nihat, 100.
Saroyan, William, 43, 133.
Sartre, J. Paul, 31.
Saygın, Adnan, 130.
Sayın, Haluk, 128.
Sazak, Gün, 26, 27.
Sedat, Enver, 43.
Selçuk, Münir Nurettin, 39.
Serdengeçti, Süreyya, 354.
Sezer, Ahmet Necdet, 215, 218, 227, 263, 351.
Sezgin, İsmet, 177, 185.
Shokolov, M., 68.
Sipahioğlu, Ömer Haluk, 160, 292.
Sonku, Cahide, 39.
Soysal, İlhami, 137.
Sözen, Nurettin, 131.
Su, Ruhi, 70, 71.
Suat Bey, 157, 289.
Sukarno, Ahcmed, 77.
Sunal, Kemal, 211, 215.
Süreya, Cemal, 122.

Ş

Şahin, Metin, 353.
Şardağ, Rüştü, 69.
Şener, Abdüllatif, 352.

Şerif, Navaz, 211.
Şıklar, Osman, 353.
Şimşek, Hikmet, 39, 80.
Şimşek, Mehmet, 352.

T

Taciroğlu, Yiğit, 158, 202.
Tahtakılıç, Ahmet, 215.
Talabani, Celal, 129.
Talu, Naim, 195.
Taner, Haldun, 81.
Tanır, Macide, 344.
Tanrıkulu, Ahmet Kenan, 353.
Temizel, Zekeriya, 196.
Teziç, Erdoğan, 265.
Thatcher, Margarite, 59, 95.
Topaloğlu, İhsan, 265.
Topçu, Yaşar, 256.
Topçuoğlu, Şahap, 352.
Tör, Vedat Nedim, 70.
Törüner, Yaman, 354
Tunaya, Tarık Zafer, 130.
Turgut, Mehmet, 352.
Türkeş, Alparslan, 52, 90, 159, 160, 186.
Türkler, Kemal, 26, 27.
Turner, W. , 68.

U

Uçuk, Cahit, 257.
Uluğbay, Hikmet, 207, 217, 228.
Ulusu, Bülent, 28, 41, 46, 47, 54, 351, 393.
Unakıtan, Kemal, 268, 294, 352.
Urgan, Mina, 211, 215.
Uyar, Turgut, 70.

Ü

Üçok, Bahriye, 70, 121, 203.
Ülgener, Sabri, 53.
Ünver, Süheyl, 81.
Üren, Eşref, 63.
Ürgüplü, Suat Hayri, 39.

V

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, 138.
Vidal, Gore, 59.
Vonnegat, Kurt, 59.

W

Warhol, Andy, 96, 106.

Y

Yağcı, Nabi, 100.
Yaşa, Memduh, 82.
Yavuz, Savaş, 256.
Yeltsin, Boris, 126, 133, 287.
Yılmaz, Durmuş, 354.
Yılmaz, Mehmet Nuri, 148.
Yılmaz, Mesut, 121, 129, 160, 176, 256, 292, 352.
Yücel, Can, 158, 202, 205, 206.
Yücelen, Rüştü Kâzım, 352.
Yürür, Şükrü, 352.

Z

Ziya ül Hak, 106.
Ziya ül Rahman, 43.
Zobu, Vasfi Rıza, 138.
Zorlu, Halide Nusret, 63.